

Ayça GÖKDEMİR

GAZETECİLİK

Doktora Tezi

2023

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

MEDYADA DOĞU-BATI TEMSİLLERİ BAĞLAMINDA TERÖR
EYLEMİ HABERLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI: ALMAN BASINI
ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Ayça GÖKDEMİR

Danışman
Doç. Dr. Ebru DAVULCU

Doktora Tezi

HAZİRAN 2023, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**MEDYADA DOĞU-BATI TEMSİLLERİ BAĞLAMINDA
TERÖR EYLEMİ HABERLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI:
ALMAN BASINI ÖRNEĞİ**

(Doktora Tezi)

**Hazırlayan
Ayça GÖKDEMİR**

**Danışman
Doç. Dr. Ebru DAVULCU**

HAZİRAN 2023, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Ayça GÖKDEMİR

İmza

T.C.

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Gazetecilik

Program Adı : Doktora

Tez Başlığı : Medyada Doğu-Batı Temsilleri Bağlamında Terör Eylemi Haberlerinin Karşılaştırması: Alman Basını Örneği

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 226 sayfalık kısmına ilişkin 15/06/2023 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: **% 7'dir.**

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 15/06/2023

Danışman: Doç. Dr. Ebru DAVULCU

Öğrenci: Ayça GÖKDEMİR

İmza

İmza

KILAVUZA UYGUNLUK

“Medyada Doğu-Batı Temsilleri Bağlamında Terör Eylemi Haberlerinin Karşılaştırması: Alman Basını Örneği” başlıklı Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Ayça GÖKDEMİR

İmza

Danışman

Doç. Dr. Ebru DAVULCU

İmza

Gazetecilik ABD Başkanı

Prof. Dr. Hakan AYDIN

İmza

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Ebru DAVULCU danışmanlığında **Ayça GÖKDEMİR** tarafından hazırlanan “**Medyada Doğu-Batı Temsilleri Bağlamında Terör Eylemi Haberlerinin Karşılaştırması: Alman Basını Örneği**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Gazetecilik** Anabilim Dalı’nda **Doktora** tezi olarak kabul edilmiştir.

01/06/2023

(Tez Savunma Sınav Tarihi yazılacak)

JÜRİ:

Danışman	: Doç. Dr. Ebru DAVULCU	İmza
Üye	: Doç. Dr. Ali KORKMAZ	İmza
Üye	: Doç. Dr. Sefer KALAMAN	İmza
Üye	: Dr. Öğretim Üyesi Mustafa CINGİ	İmza
Üye	: Dr. Öğretim Üyesi Yunus NAMAZ	İmza

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasının temel amacı, Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde, Doğu'yu "öteki" olarak konumlandırarak olumsuz, bazen gerçeği olduğu gibi yansıtmaktan uzak temsillerin Batı medyasında nasıl sunulduğunu anlamaya çalışmaktır. Amacım, araştırmada örneklem olarak seçilen olaylardaki hiçbir terör faaliyetini meşrulaştırmak değil, genellemelere, ayrımcılığa, ötekileştirmeye yol açan söylemlerin nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymaktır. Ayrıca yüksek lisans tezimde Alman medyasında yabancı temsilleri üzerine yaptığım çalışma neticelenmesinden itibaren doktora tezimde de bu konuyu ele almayı hedeflemiştim. 2019 Christchurch 'de ve 2020 Hanau'da meydana gelen Müslüman ve göçmen karşıtı şiddet hadiseleri, Alman medyasının konuyu işleyişini incelememde referans olmuştur. Bu minvalde, Alman medyasındaki temsilleri ve İslamofobi konusuna ilgimi ifade eden bir devam çalışması niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla Alman medyası, İslamofobi, temsil, göçmenler, propaganda gibi konular bu çalışmada da ele alınmakla beraber, daha derinlemesine bir kuramsal çerçeveyi içermekte ve gerek örneklemi gerek problemi gerekse literatürü bakımından farklılık arz etmektedir.

Benim için bir hocadan çok daha fazla anlam ifade eden, yalnızca doktora değil, lisanstan bu yana akademik yaşamımda derin izler bırakan, öğrettikleriyle yoluma ışık tutan, çalışmaya büyük bir titizlikle yaklaşan ve desteğini esirgemeyen çok kıymetli danışmanım, hocam Doç. Dr. Ebru DAVULCU'ya sonsuz teşekkür, saygı ve minnetlerimi sunarım.

Çalışmamın özellikle araştırma kısmında vaktini ayırıp değerli fikirleriyle katkı sağlayan kıymetli hocam Doç. Dr. Mustafa TEMEL'e; gerek kaynaklar noktasında gerekse araştırma süreciyle ilgili sorularımı cevapsız bırakmayarak katkıda bulunan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Muharrem ÇETİN'e, Prof. Dr. Erdem GÜVEN'e, Doç. Dr. Ersoy SOYDAN'a, tezimi okuma nezaketi gösteren saygıdeğer jüri üyesi hocalarıma ve kıymetli arkadaşım Arş. Gör. Ayşe Sümeyye YAVUZ'a teşekkürlerimi sunarım.

Maddi ve manevi destekleriyle güç veren, tüm akademik yolculuğum boyunca bana inanan ve türlü fedakarlıklarla yanımda olan anneme ve babama ne kadar teşekkür ve minnet etsem az gelir. Son olarak bu zorlu ve uzun süreç boyunca desteğini ve fedakarlığını esirgemeyen eşime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayça GÖKDEMİR, Kayseri, 2023

MEDYADA DOĞU-BATI TEMSİLLERİ BAĞLAMINDA TERÖR EYLEMİ HABERLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI: ALMAN BASINI ÖRNEĞİ

Ayça GÖKDEMİR

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tezi, Haziran 2023

Danışman: Doç. Dr. Ebru DAVULCU

ÖZET

Bu çalışmada Alman medyasının önde gelen ulusal gazetelerinin internet sitelerinde Doğu/Müslüman kökenli kişiler ile Batı/Hristiyan kökenli kişilerin gerçekleştirdikleri şiddet eylemleri haberlerinde sunum ve temsilleri incelenmiştir. Doğu/Müslüman kaynaklı 2016 Berlin Noel Pazarı ve 2017 Barselona saldırıları ile Batı/Hristiyan kaynaklı 2019 Christchurch ve 2020 Hanau saldırılarına ilişkin *Bild*, *Zeit*, *Taz* ve *Süddeutsche* gazetelerindeki haberler, İçerik Analizi ve Teun A. van Dijk Eleştirel Söylem Analizi modeline göre çözümlenmiştir. İçerik analizi için 1300 haber, söylem analizi için 16 haber incelenmiştir. Analiz sonuçları Almanya ve Barselona’da Doğulu/Müslüman kişiler tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemleri haberlerinde olayın ağırlıklı olarak “saldırı” ya da “terör saldırısı” biçiminde nitelendirildiği, eylemlerin bir “terör örgütü” çatısı altında yapıldığı, “cihatçılık”, “mültecilik” kavramlarıyla bağ kurulduğu, fail/faillerin dini kimliğinin vurgulandığı ve aynı zamanda suç geçmişi bulunan insanlar olarak tanımlandıklarını göstermiştir. Batı/Hristiyan kökenli kişilerden kaynaklanan Hanau ve Christchurch eylemleri de büyük ölçüde “saldırı” ya da “terör saldırısı” olarak tanımlanmıştır. Bununla beraber “aşırı sağcı”, “ırkçı”, “radikal sağcı” güdülerle gerçekleştirildiği, faillerin de “aşırılıkçı” motivasyona sahip olduğu vurgulanmıştır. Genel itibarıyla failler ve olaylar, Batılı/Hristiyan kaynaklı şiddet eylemlerinde *aşırı sağ ile*, Doğulu/Müslüman kişilerden kaynaklı şiddet eylemlerinde *radikal İslam ile* ilişkilendirilirken, ilkinde münferit ve tek bir kişi tarafından gerçekleştirildiği, diğerinde ise örgütler tarafından tasarlanan olaylar olarak lanse edilmiştir. Eylemler Müslümanlardan da kaynaklansa Müslümanlara da yönelik olsa Alman medyasının büyük ölçüde tarafsız bir tutumla İslamiyet’i tehlike, şiddet ve korku temalarıyla ilişkilendirerek temsil etmeye çalıştığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Medya ve temsil, Alman medyası, İslamofobi, Doğu/Batı,

COMPARISON OF TERROR ACTION NEWS IN THE CONTEXT OF EAST-WEST REPRESENTATIONS IN THE MEDIA: EXAMPLE OF THE GERMAN PRESS

Ayça GÖKDEMİR

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

PhD Thesis, June 2023

Supervisor: Doç. Dr. Ebru DAVULCU

ABSTRACT

This study examines the presentation and representation of violent crimes committed by individuals of Eastern/Muslim and Western/Christian origin on the websites of leading national German media newspapers. News articles in Bild, Zeit, Taz and Süddeutsche on the 2016 Berlin Christmas Market, 2017 Barcelona attacks of Eastern/Muslim origin and 2019 Christchurch and 2020 Hanau attacks of Western/Christian origin were analysed using content analysis and Teun A. van Dijk's critical discourse analysis model. Content analysis was applied to 1300 news items and discourse analysis was applied to 16 news items. The results of the analysis show that the news coverage of violent acts committed by Eastern/Muslims in Germany and Barcelona, predominantly described the events as an “attack” or a “terrorist attack”, the acts were carried out under the umbrella of a “terrorist organisation”, a connection was made with the concepts of “jihadism” and “refugee”, the religious identity of the perpetrator(s) was emphasised and they were also described as people with a criminal background. The acts in Hanau and Christchurch by persons of Western/Christian origin were also largely characterised as “attacks” or “terrorist attacks”. It was also emphasised that the attacks were carried out with “far-right”, “racist” and “right-wing extremist” motives and that the perpetrators had “extremist” motives. In general, perpetrators and incidents were associated with the far right in the case of Western/Christian violence, and with radical Islam in the case of Eastern/Muslim violence; in the first case they were presented as isolated and carried out by a single individual, while in the second they were presented as events planned by organisations. Whether the acts were by Muslims or against Muslims, it can be said that the German media, largely through bias, have tried to portray Islam in a way that associates it with danger, violence and fear.

Keywords: Media and representation, German media, Islamophobia, East-West

İÇİNDEKİLER

MEDYADA DOĞU-BATI TEMSİLLERİ BAĞLAMINDA TERÖR EYLEMİ HABERLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI: ALMAN BASINI ÖRNEĞİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMOFOBİ

1.1. İslam ve Batı İlişkileri	9
1.2. Batı’da İslam Anlayışının Tarihsel Unsurları.....	10
1.2.1.Endülüs Emevileri’nden Haçlı Seferlerine İslam-Batı İlişkisi	12
1.2.2. 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Avrupa’da İslam.....	19
1.2.2.1.Oryantalizm ve İslamiyet.....	25
1.2.2.1.1. Olumsuz Doğu İmajları: İslam ve Hz. Muhammed	27
1.2.2.1.2. Öteki Kavramı Çerçevesinde Doğu.....	30
1.2.2.1.3. Kılıç Dini Olarak İslam ve Terörizm	31
1.2.3. İslamofobi Kavramı.....	33
1.2.4. 20. Yüzyıl’da Değişen Dünya ve İslamofobi’yi Hazırlayan Siyasal Olaylar.....	34
1.2.4.1. Petrol Krizi.....	37
1.2.4.2. İran İslam Devrimi.....	38
1.2.4.3. Tek Kutuplu Dünyaya Doğru: Sovyetler Birliği’nin Çöküşü.....	40

1.2.4.4. İslam Karşıtlığının Dönüm Noktası: Runnymede Trust Raporu.....	41
1.2.4.5. 11 Eylül Sonrası Yükselen İslamofobi.....	43
1.2.4.6. 2000 Sonrası Avrupa'daki Büyük Terör Saldırıları.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

IRKÇILIK

2.1. Avrupa'da Irkçılık ...	48
2.1.1. Biyolojik Irk Kuramları	51
2.1.2. Uluslararası Göç ve Kültürel Irkçılık	55
2.2. Almanya'da Irkçılık	59
2.2.1. Antisemitizm ve Nazizm	59
2.2.2. İşçi Göçü Sonrası Göçmen/Yabancı Düşmanlığı	65
2.2.3. İslam Karşıtlığı	68
2.2.4. Irkçılığın İdeolojik Temeli Aşırı Sağ	71
2.2.4.1. Neo-Nazizm.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEDYA VE İSLAMOFOBİ

3.1. Temsil ve Medya.....	76
3.2. Batı Medyasında İslamofobi	80
3.3. Alman Medyası ve İslamofobi	89
3.3.1. Alman Medyasına Genel Bir Bakış.....	89
3.3.1.1. İkinci Dünya Savaşı'nda Propaganda Aracı Olarak Medya	93
3.3.2 Alman Medyasında İslamofobi Temsilleri	101

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM VE ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Yöntem.....	106
4.1.1. Araştırmanın Problemi.....	108
4.1.2. Araştırmanın Örneklemi ve Sınırlılıklar.....	108
4.1.2.1. Seçilen Gazetelere Dair Bilgiler.....	110
4.1.2.2. Örneklem Konu Olan Haberler.....	111

4.1.3. Araştırma Tasarımında İzlenen Yol.....	112
4.1.3.1. İçerik Analizi.....	112
4.1.3.1.1. Verilerin Güvenilirliği.....	116
4.1.3.1.2. Kodlama Cetveli.....	117
4.1.3.2. Eleştirel Söylem Analizi.....	123
4.2. Bulgular.....	124
4.2.1. İçerik Analizi Bulguları.....	124
4.2.1.1. Berlin Noel Pazarı Saldırısı Bulguları.....	124
4.2.1.2. Barselona Saldırısı Bulguları.....	135
4.2.1.3. Christchurch Saldırıları Bulguları.....	143
4.2.1.4. Hanau Saldırıları Bulguları	151
4.2.2. Söylem Çözümlemesi Bulguları.....	161
4.2.2.1. Berlin Noel Pazarı Saldırısı Bulguları.....	161
4.2.2.1.1. Makro Çözümleme.....	161
4.2.2.1.2. Mikro Çözümleme.....	168
4.2.2.2. Barselona Saldırısı Bulguları.....	171
4.2.2.2.1. Makro Çözümleme.....	171
4.2.2.2.2. Mikro Çözümleme.....	178
4.2.2.3. Christchurch Saldırıları Bulguları.....	181
4.2.2.3.1. Makro Çözümleme.....	181
4.2.2.3.2. Mikro Çözümleme.....	188
4.2.2.4. Hanau Saldırıları Bulguları.....	191
4.2.2.4.1. Makro Çözümleme.....	191
4.2.2.4.2. Mikro Çözümleme.....	198
4.3. Verilerin Değerlendirmesi.....	201
4.3.1. İçerik Analizi Değerlendirmesi.....	201
4.3.2. Söylem Analizi Değerlendirmesi.....	207
SONUÇ	219
KAYNAKÇA	225
EKLER.....	248

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Anabilim Dalı
Bkz	: bakınız
ERÜ	: Erciyes Üniversitesi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDK	: Türk Dil Kurumu
YÖK	: Yükseköğretim Kurumu
Vb.	: ve benzeri
Vd.	: ve diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1: Noel Pazarı Saldırısı Haber Sayıları	124
Tablo 4.2: Noel Pazarı Saldırısı Haberlerinin Gazetelerde Günlere Göre Dağılımı ...	125
Tablo 4.3: <i>Bild</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler.....	126
Tablo 4.4: <i>Süddeutsche</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler	127
Tablo 4.5: <i>Taz</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler.....	127
Tablo 4.6: <i>Zeit</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler.....	128
Tablo 4.7: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler.....	128
Tablo 4.8: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı.....	129
Tablo 4.9: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler.....	130
Tablo 4.10: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı.....	131
Tablo 4.11: Olayla İlişkili Diğer Sözcükler.....	132
Tablo 4.12: Olayla İlişkili Diğer Sözcüklerin Sayısı ve Oranı.....	133
Tablo 4.13: Barselona Saldırısı Haber Sayıları.....	135
Tablo 4.14: Barselona Saldırısı Haberlerinin Gazetelerde Günlere Göre Dağılımı.....	135
Tablo 4.15: <i>Bild</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler	136
Tablo 4.16: <i>Süddeutsche</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler.....	136
Tablo 4.17: <i>Taz</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler	137
Tablo 4.18: <i>Zeit</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler	137
Tablo 4.19: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler	138
Tablo 4.20: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı.....	138
Tablo 4.21: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler.....	139
Tablo 4.22: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı.....	140
Tablo 4.23: Olayla İlişkili Diğer Sözcükler.....	141
Tablo 4.24: Olayla İlişkili Diğer Sözcüklerin Sayısı ve Oranı.....	141
Tablo 4.25: Christchurch Saldırısı Haber Sayıları	143
Tablo 4.26: Christchurch Saldırısı Haberlerinin Gazetelerde Günlere Göre Dağılımı.....	144
Tablo 4.27: <i>Bild</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler.....	144
Tablo 4.28: <i>Süddeutsche</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler.....	145
Tablo 4.29: <i>Taz</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler.....	145

Tablo 4.30: <i>Zeit</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler	145
Tablo 4.31: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler.....	146
Tablo 4.32: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı.....	147
Tablo 4.33: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler.....	149
Tablo 4.34: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı.....	149
Tablo 4.35: Olayla İlişkili Diğer Sözcükler.....	150
Tablo 4.36: Olayla İlişkili Diğer Sözcüklerin Sayısı ve Oranı.....	150
Tablo 4.37: Hanau Saldırısı Haber Sayıları.....	151
Tablo 4.38: Hanau Saldırısı Haberlerinin Gazetelerde Günlere Göre Dağılımı.....	152
Tablo 4.39: <i>Bild</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler.....	152
Tablo 4.40: <i>Süddeutsche</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler.....	153
Tablo 4.41: <i>Taz</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler.....	154
Tablo 4.42: <i>Zeit</i> Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler.....	154
Tablo 4.43: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler.....	155
Tablo 4.44: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı.....	156
Tablo 4.45: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler.....	158
Tablo 4.46: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı.....	158
Tablo 4.47: Olayla İlişkili Diğer Sözcükler.....	159
Tablo 4.48: Olayla İlişkili Diğer Sözcüklerin Sayısı ve Oranı.....	160
Tablo 4.49: Berlin Noel Pazarı Saldırısı Haber Başlıkları ve Diğer Bilgiler.....	162
Tablo 4.50: Berlin Noel Pazarı Saldırısı Haberlerinin Kaynakları.....	167
Tablo 4.51: Barselona Saldırısı Haber Başlıkları ve Diğer Bilgiler.....	171
Tablo 4.52: Barselona Saldırısı Haberlerinin Kaynakları.....	177
Tablo 4.53: Christchurch Saldırısı Haber Başlıkları ve Diğer Bilgiler.....	181
Tablo 4.54: Christchurch Saldırısı Haberlerinin Kaynakları.....	187
Tablo 4.55: Hanau Saldırısı Haber Başlıkları ve Diğer Bilgiler.....	192
Tablo 4.56: Hanau Saldırısı Haberlerinin Kaynakları.....	197

GİRİŞ

Doğu/İslamiyet ve Batı/Hristiyanlık arasındaki ilişkiler, İslamiyet'in tevsiindeki ilk yıllardan itibaren büyük ölçüde olumsuz olarak değerlendirilebilecek şekilde süregelen köklü bir geçmişe sahiptir. Bu süreçte Doğu/İslamiyet ve Batı/Hristiyanlık ilişkilerini şekillendiren pek çok olay yaşandığı bilinmektedir. Endülüs'ün 711 yılında fethedilmesi ve Müslümanların burada yaklaşık sekiz yüz yıl hüküm sürmesi, Haçlı Seferleri, Coğrafi Keşifler, keşiflerle beraber Doğu ve İslam hakkında pek çok bilgiye ulaşma imkânı bulan gezginlerin etkisiyle Oryantalizm'in ortaya çıkışı, İkinci Dünya Savaşı sonrası Doğulu/Müslüman ülkelere Batılı ülkelere yapılan uluslararası işgücü göçleri, Petrol Krizi, İran İslam Devrimi, Sovyetler Birliği'nin dağılması, 11 Eylül Saldırıları bu olaylar arasındadır. Bu minvalde, bilhassa Oryantalizm, çalışma konuları itibariyle Doğu'yu ve İslamiyet'i olumsuz tasvirlerle betimlemek suretiyle Batı karşısında öteki olarak yer almasına yol açan, beraberinde bugün İslam dinine karşı duyulan korkuyu niteleyen İslamofobi kavramının oluşumuna temel teşkil eden gelişmelerden biri olarak anılabilir¹.

Benzer şekilde Oryantalizm'den yaklaşık bir yüzyıl önce, Aydınlanma düşüncesiyle zuhur eden Biyolojik İrk Kuramları² da esasında Doğu-Batı ayrımı temelinde, ırkları sahip oldukları fiziksel ve zihinsel özelliklerinden yola çıkarak tasnif etmek amacıyla ortaya atılan kuramlar olarak değerlendirilebilmektedir. Bu kuramcılar arasında Erden Kaya ve Durgun'un işaret ettiği gibi Linnaeus, Blumenbach, Buffon,

¹ Sıralanan paragraftaki ifadelere ulaşmak için kullanılan başlıca kaynaklar şu şekildedir: Kalın, 2020; Kirman, 2010; Antes, 2005; Lewis, 1996; Genel, 2014; Özdemir, 1995; Allen, 2010; Samur, 2017b; Hıdır, 2021; Bodur, 2017; Çakaş, 2018; Temel, 2019; Kedikli ve Akça, 2017; Hıdır, 2017; Halliday, 1999; Gölçü ve Çuhadar, 2018. Bu kapsamda Birinci Bölümü'nde detaylar yer almaktadır.

² Bu isimlerin kuram ve araştırmalarıyla ilgili tezin ikinci kısmında Sumbas, 2009; Erden Kaya & Durgun, 2020; Meijer, 1991; Şenel, 1993; West, 2002; Bolt, 1997; Ünlütürk, 2015; Bernasconi, 2015; Malik, 1996; Ateş, 2009; West, 2002; Wheeler, 2002 gibi isimlerin çalışmalarından yararlanılmıştır. Detaylar tezin ilgili kısmında yer almaktadır.

Lamarck, Camper, Retzius, Morton, Darwin, Mendel, Galton isimleri öne çıkmaktadır. (2020, s. 84). İkinci Dünya Savaşı'nın Nazi yönetimindeki Almanya'nın yol açtığı soykırım, ırkçılığın geldiği olağanüstü noktayı gözler önüne sererken bu kavram, 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren Kültürel Irkçılık adı verilen, bu manada kültürel ve dini değerlere özgü ayrımcılık biçimlerine gönderme yapan yeni bir biçim kazanmıştır. Bu yeni ırkçılık kavramının türemesindeki başlıca neden olarak dünya savaşlarından olumsuz etkilenen Batılı endüstri ülkelerinin Doğulu/Müslüman ülkelere yaptıkları işgücü göçleri öne çıkmaktadır. İşgücü göçleriyle, Müslüman/Doğu kökenli insanlarla birlikte yaşamak suretiyle yakın temasta bulunan Batıda yabancı/göçmen karşıtı düşünceler belirmeye başlamıştır (Sumbas 2009; Yılmaz, 2008; Ünver, 2012; Mora, 2009; Erden Kaya & Durgun, 2020).

Aynı dönemde Ortadoğu ülkelerinde yaşanan kriz ve devrim, İslam ve göçmen karşıtlığının biçimlenmesinde etkili olmuştur. 1973 petrol Krizi sonucu negatif Müslüman algısı belirmeye başlamış, ardından 1979'da meydana gelen İran-İslam Devrimi, bu algıyı körükleyen önemli bir siyasi gelişme olarak gündeme gelmiştir (Bodur, 2017; Temel, 2019; Bozan, 2018, Allen, 2010). 1945 yılında başlayan ve 1991'e kadar süren Soğuk Savaş süresince Batı'nın en güçlü rakibi konumunda olan komünizmin tarih sahnesinden çekilmesi ise anti-İslamizm açısından bir diğer önemli gelişmedir. Zira Batı'da, iki kutuplu dünya düzenini işaret eden yapının bozulmasıyla açığa çıkan "karşıt" boşluğu arayışında, öteki olarak İslam seçilmiştir (Kirman, 2010, s. 23). Bu durum kısa zaman içerisinde de mahsusen medyanın oynadığı rol ile İslamofobi kavramı içerisinde zikredilmeye başlayan bir duruma evrilmiştir.

İslamofobi, 1997 yılında yayınlanan Runnymede Trust raporuyla uluslararası çapta bilinen bir kavram haline gelmiştir. Sözü geçen rapordan birkaç yıl sonra meydana gelen 11 Eylül saldırısı ise İslamiyet'in fobi olarak algılanmasına yol açan önemli bir hadise olarak anılmaktadır. 11 Eylül'ün ardından haberlerden sinema filmlerine kadar hemen her kitle iletişim aracında İslamiyet'i gericilik, köktendincilik, radikalizm, şiddet gibi temalarla sunma temayülü artmıştır. Literatür kapsamında da genel itibarıyla medyadaki İslamofobik temsillerde İslam'ı şiddetle ve köktencilikle içkinleştiren bilgilerin ön plana çıkarıldığı, bu amaçla giyim-kuşam, aksesuar, sakal gibi sembollerin

ve İslamiyet'e ilişkin kodların negatif algılamalara gönderme yapacak şekilde kurgulandığı belirtilmektedir³.

Negatif temsillerin Batılı medya tarafından pompalanmasının bir diğer nedeninin 2000 yılı sonrası radikal örgütler tarafından Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde gerçekleştirilen şiddet eylemleri olduğu söylenebilir. Bu eylemlerin medyada ele alınış biçimleri, İslam dünyasına yönelik karşıtlığı, *İslamiyet'i terörle eşitleyen anlayışı*⁴ meşrulaştırmada bir araç olarak kullanılmakta, İslamofobi kavramının yer edinmesinde birincil işlev görmekte, aynı zamanda Batılı ülkelerde yaşayan Doğulu/Müslüman göçmenlerin tehlikeli, şiddet yanlısı, suç potansiyeli taşıyan insanlar olarak her türlü olumsuzluğun odağı haline gelmelerine, ötekileştirilmelerine, ayrımcılığa ve kimi zaman fiziksel/sözel şiddete maruz kalmalarına neden olabilmektedir (Gökçe & Gökçe, 2015). Bu anlamda özellikle Doğulu Müslüman göçmenlerin ibadethanelerine yönelik şiddet eylemleri kapsamında medyada yer almış pek çok örnek söz konusudur.⁵

Literatürde İslamofobi'nin Batı basınında temsiline ilişkin pek çok araştırma bulunmaktadır. Moore, Mason ve Lewis'in (2008), 2000-2008 yılları arasında İngiltere'de yaşayan Müslümanlarla ilişkili yapılan 974 haber üzerinden gerçekleştirdikleri içerik analizi, Hanif (2021)'in Britanya Medyasında Müslümanlar ve İslam ile ilgili binlerce içeriği incelediği çalışma, Göksu ve Saygılı (2011)'nin , Amerikan Medyasında İslam Algısını ele aldıkları eser, yine Gölcü ve Aydın Varol'un (2018) Amerikan medyası ile ilgili çalışması, Lewicki'nin (2017) Almanya'da İslamofobi raporu ile Bayraklı ve Hafez'i (2020) Avrupa'da İslamofobi Raporu, Temel ve Koçak'ın (2020) 2019 tarihli Avrupa'da İslamofobi raporunda İslam ve Müslümanlarla ilgili medya içeriklerine yönelik incelemesi, Batı medyasında İslamiyet ve Müslümanlığın menfi bir şekilde temsil edildiğini ortaya koyan çalışmalardandır. Sözü geçen eserler, İslam'ın ve Müslümanların terörizm, teröre karşı savaş ekseninde konumlandırıldığı, barbarlık, despotizm, suç, yasadışı olma durumu, şiddet, eşitsizlik gibi stereotiplerle sunulduğu, olumsuz davranışlarla yan yana getirildiği, ötekileştirildiği, Batı için bir tür tehdit unsuru olarak telakki edildiği ve benzeri sonuçlar ortaya koymuştur.⁶

³ Bkz. Gökmen, 2012; Gökçe & Gökçe, 2015; Gökmen & Hass, 2012; Said, 1997/2008. Ayrıntılar çalışmanın üçüncü kısmında yer almaktadır.

⁴ Bkz. Buehler, 2014; Akdemir, 2009.

⁵ Tez çalışmasının üçüncü bölümünde bu örneklerle yer ayrılmıştır.

⁶ Bu çalışmaların her biri ile ilgili bilgiler, çalışmanın üçüncü bölümünde yer almaktadır.

Batılı/Hristiyan kişilerce Doğulu/Müslüman bireylere, gruplara, göçmenlere ya da mültecilere yönelik gerçekleştirilen bu şiddet eylemleri haberleştirilirken ise Doğulu/Müslüman kişilerden kaynaklanan şiddet eylemi haberlerindeki ifadelerin, genellemelerin, basmakalıp yargıların aksine, marjinal bir grup ya da kişi üzerinden değerlendirme yapılmak suretiyle olay/olaylar tekilleştirilmeye çalışılmaktadır. Bir diğer ifadeyle Batı medyasında Müslüman veya Doğu kökenli insanların yaptığı her olumsuz olay genellikle organize bir suç örgütü tarafından düzenlendiği bilgisi öne çıkarılarak çerçevelenirken; Batılı kişilerin “ötekilere” dönük gerçekleştirdiği şiddet eylemlerinde ise olay tek, ırkçı ve -genellikle- akıl hastası olduğu iddia edilen bir kişi üzerinden okunmaya çalışılmaktadır.

Powell (2011), Amerikan medyasında 11 Eylül'den bu yana terörizm haberlerini analiz ederek Müslüman ve Müslüman olmayan saldırganların sunumundaki ayrımcılığı ortaya koymuştur. Bu bağlamda Müslüman saldırganların terörle yoğun biçimde eşleştirilirken Müslüman olmayan saldırganların akıl hastalığı bağlamına yerleştirilerek mazur görülmesine dikkat çekmiştir. Küngerü ve Uluç (2018), *Batı Medyasında Terörün İslam'la İlişkilendirilmesi Sorunu* başlıklı makalede İngiltere'de meydana gelen saldırılar özelinde, Britanya medyasındaki gazetelerde Müslüman ve Müslüman olmayan kişilerden kaynaklanan terör saldırılarının sunumunda Müslümanların cihadizm, radikallik, terör ile ilişkilendirilip, beyaz faillerin aşırı sağcılık, radikallik ve akıl hastalığı olan kişiler olarak sunulduğu ile ilgili veriler ortaya koymuşlardır. Bir başka yazar Brown (2019), Amerika Boston ve Charleston Kilisesi saldırılarıyla ilgili Wall Street Journal'daki 64 makaleyi inceleyerek, Müslüman ve Müslüman olmayan faillerin sunumunda eşitsizlik olduğu sonucuna ulaşmıştır. Müslüman faillerin eylemlerinin terör olarak tüm ulusa mal edildiği, beyaz faillerin ise ırkçılık, yerel çapta kalan silahlı eylem şeklinde çerçevelendiği vb. bulgular elde etmiştir.

Kanji (2018), Kanada medyasında Müslüman ve Müslüman olmayan faillerin sunumunu incelemiş, Müslümanların dini ve etnik kimlikleri, göçmen oldukları ve haberlerde terör ile anıldıkları buna karşılık beyaz faillerin bu yönlerinden çok daha az bahsedildiği ve mental sorunlarla ilişkilendirme oranının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Vito D'Orazio & Idean Salehyan (2018)'in makalesi de beyazların akıl hastası olarak daha fazla temsil edildiği, Müslümanların grup bağlantısıyla ve terör

klişesiyle sunulma ihtimalinin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Elmasry ve el-Nawawy (2019), ABD’de Müslüman ve Müslüman olmayan eylemciler tarafından gerçekleştirilen iki terör saldırısında Amerikan medyasının Müslüman faili daha fazla haberleştirildiğini ve daha fazla terör etiketiyle sunduğunu, eylemi teröre karşı savaş şeklinde lanse ettiğini, Müslüman olmayan failin insani yönlerine ve tek başınalığına vurgu yaptığını ifade ederek tüm sonuçların Müslüman ve İslam karşıtı korkuları güçlendirmeye neden olduğuna dikkat çekmişlerdir. Yine el-Nawawy & Hasan (2022), Christchurch saldırılarını CNN ve BBC örneğinde inceleyerek failin beyaz üstünlükçü ve İslamofobik güdülerle hareket eden biri olarak sunulduğu ve sağcılıkla ilişkilendirildiği yönünde veriler ortaya koymuşlardır.

Bu varsayımlardan hareketle, İslam kaynaklı ve Batı kaynaklı şiddet olaylarının Batı medyasında sunumu ve temsilini incelemek suretiyle, her iki durumda konu edilen haberler arasında ne tür farklar olduğunu ortaya koymak, bu tez çalışmasının amacını ifade etmektedir. Çalışmanın kapsamını, hem Batılı/Hristiyan hem de Doğulu/Müslüman kimliği vurgulanan bireylerce Batı’da gerçekleştirilen şiddet olayları ve Alman medyasında öne çıkan gazetelerin internet sitelerinde yayınladıkları haberler oluşturmaktadır. Çalışmanın temel problemi ise, Doğulu/Müslüman kişi/kişilerce gerçekleştirilen ve Batılı/Hristiyan kişi/kişilerin göçmen kökenli/Müslüman insanlara yönelik yaptığı şiddet eylemlerinin haberleştirilirken, Alman medyasının ayrımcı/yanlı bir tavra sahip olduğudur. Alman medyasının seçilmesinin gerekçelerinden biri, Almanya’nın basın tarihi açısından teşkil ettiği konumdur. Bugün gazete olarak adlandırılan ilk düzenli yayınlar bu ülkede başlamıştır (Yoloğlu, 1997). Diğer yandan İkinci Dünya Savaşı sürecinde kitle iletişim araçlarının etkin biçimde propaganda yapma gayesiyle kullanımı, Almanya’nın medya ile ilişkisi açısından kayda değerdir. Bunlarla beraber Almanya, Doğulu/Müslüman ülkelerden işgücü alan ilk ülkeler arasındadır. Bu minvalde yabancı/göçmen karşıtı düşüncelerin, kültürel ırkçılık ve son yıllarda İslamofobi olarak tezahür eden yaklaşımların bir sorun teşkil ettiği Batılı ülkelerin başında gelmektedir.

İnceleme için Doğulu/Müslüman-Batılı/Hristiyan kişilerden kaynaklanan dört saldırı olayı ele alınmıştır. Bu olaylar sırasıyla 2016 Berlin Noel Pazarı Saldırısı, 2017 Barselona Saldırısı, 2019 Christchurch Saldırısı ve 2020 Hanau Saldırısıdır. Anılan

olaylardan Berlin Noel Pazarı ve Barselona Saldırısı Doğulu/Müslüman kişi/kişilerce; Christchurch ve Hanau Saldırısı Batılı/Hristiyan kişi/kişilerce gerçekleştirilmiştir. Öte yandan Berlin Noel Pazarı ve Hanau saldırıları Almanya’da, Barselona Saldırısı İspanya’da ve Christchurch Saldırısı Yeni Zelanda’da vuku bulmuştur. Hem Batı hem de Doğu kaynaklı şiddet olaylarının hem Almanya’da hem de Almanya dışındaki ülkelerde gerçekleşmiş olanlarının seçilmesi, Alman medyasının konuya yaklaşımını geniş bir çerçevede incelemek açısından değerli görülmüştür. Temelde karşılaştırma yapmaya dayanan bu çalışmada iki ayrı araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Alman medyasının yüksek tirajlı ulusal gazetelerinden *Bild*, *Zeit*, *Taz* ve *Süddeutsche* gazetelerinin internet sitelerinde Berlin Noel Pazarı, Barselona, Christchurch ve Hanau olaylarına yönelik yayınladıkları haberler, içerik analizi ve Teun A. van Dijk Eleştirel Söylem Analizi metotları kullanılarak irdelenmiştir. Sözü geçen gazetelerin internet sitelerinden yararlanılmasının ana nedeni ise araştırma sürecinde Almanya’da bulunup, gazetelerin arşivlerine ulaşma imkanının bulunmaması, ayrıca internetten gazete okuma alışkanlığının her geçen gün artarak bu mecralarda yer alan haberlerin daha geniş okuyucu kitlelerine ulaşmak suretiyle, konulara yönelik söylemlerin, basmakalıp ifadelerin, olumsuz temsillerin daha da önemli hale gelmesidir. Gazeteler, veri trafiği ve ideolojik eğilimlerine göre en çok tıklananlar arasından seçilmiştir. Bunlar, muhafazakâr sağ tandanslı *Bild*, liberal eğilimli *Zeit*, sol eğilimli *Taz* ve liberal sol tandanslı *Süddeutsche* gazeteleridir. Bu gazetelerden bir haftalık periyotta ilgili konuya ilişkin seçilen haberler aranmak suretiyle ilkin içerik çözümlemesi yapılmıştır. İçerik çözümlemesinde haberlerin sayıları, kategorileri, failin ve olayın tanımlanması, ilişki kurulan diğer sözcükler şeklinde temalar oluşturularak, 1300 rutin haber incelemeye tabi tutulmuştur. Röportaj köşe yazısı, yorum vb. dijital medya içerikleri/gazete yazı türleri dahil edilmemiştir. Tekrar edilen sözcüklerle ilişkili de birtakım sınırlamalar söz konusu olmuş, bunların detaylarına Dördüncü Bölüm’de yer verilmiştir.

Bu haberler arasından çalışmanın temel problemi ile paralellik arz eden ve çarpıcı olduğu düşünülen, her olay için dört toplamda 16 haber Teun A. van Dijk Eleştirel Söylem Çözümlemesine göre analiz edilmiştir. Makro ve Mikro Yapısal değerlendirme ana temaları üzerinden Makro Yapı için Tematik (Başlıklar, Haber Girişleri ve Olayın Sunumu), Şematik (Ardalan ve Bağlam Bilgisi, Haber Kaynakları) başlıkları, Mikro Yapı

için de Sentaktik Çözümleme, Bölgesel Uyum ve Kanıtlayıcı Belgeler başlıkları altında incelemeler gerçekleştirilmiştir.

Batı medyasında yapılan olumsuz haberlerin eleştirel analizi, İslam dünyasının olumsuz temsilinde kullanılan medya dolayımı yöntemleri ortaya çıkarmak açısından elzemdir. Temelde bu araştırmayı diğer çalışmalardan farklı kılan Alman medyasında hem Batılı/Hristiyan hem de Doğulu/Müslüman faillerin Batılı ülkelerde gerçekleştirdikleri şiddet eylemlerini karşılaştırmasıdır. Elbette yukarıda zikredildiği gibi Batı medyasında İslam ve Müslümanların temsilini ele alan çalışmalar ile yine Batı medyasında hem Müslüman hem de Müslüman olmayan kişilerden kaynaklanan şiddet eylemlerinin sunumunu irdeleyen çalışmalar ortaya konulmuştur. Diğer taraftan Füsün Alver (2003), Sabina Schiffer (2005), Richter ve Hafez (2009), Sharma (2015) gibi araştırmacılardan söz etmek mümkündür. Bu minvalde Almanya’da İslamofobi üzerine yapılan çalışmalar arasında öncelikle Füsün Alver (2003)’in Basında Yabancı Tasarımı adlı eserini zikretmek gerekmektedir. Sabina Schiffer (2005) Alman medyasında İslamiyet’in şiddet olayları ve negatif anlatılarla çerçevelenip, basmakalıp söylemlerle gündem edildiğini belirtmiştir. Richter ve Hafez (2009) Alman ARD ve ZDF isimli kamu yayını yapan televizyon kanallarında İslamiyet’e ilişkin ağırlıklı negatif temsillerin yer aldığına işaret ederlerken, Sharma (2015) FAZ ve Bild gazetelerindeki haberleri içerik analizine tabi tutarak, yine Müslümanların köktendincilik, şiddet, hoşgörüsüzlük, eşitsizlik gibi negatif anlatılarla sunulduğunu göstermiştir. Tobias Müller (2018), Alman ve İngiltere basınında Hristiyan Avrupa’nın ötekisi olarak mültecilik ve İslamiyet kavramları çerçevesinde güvenlik ve cihatçı terörizm ilişkisi kurulduğuna yönelik bulgular ortaya koyarken, Thomas Hesterman (2018) da Alman televizyon kanalları ve gazetelerinde içerik analizi yaparak göçmen ve mültecilerin temsil sorunlarına dikkati çekmiştir. Alman dergilerinde İslam karşıtı temsilleri inceleyen Almalı (2018) Der Spiegel, Focus, Der Stern’in Müslüman nüfusu negatif içeriklerle temsil ettiğiyle ilgili veriler ortaya koymuştur.⁷

Ancak yukarıda sıralanan çalışmalar, Alman medyasında daha çok İslam ve Müslümanların temsiline odaklanmakta, Batılı/Hristiyan/Beyaz faillerin eylemleriyle ilgili içerikler yer almaktadır. Bu tez çalışması, Alman medyasında Hristiyan/Batılı ve

⁷ Bu çalışmalarla ilgili daha fazla bilgi ve başka örnekler, çalışmanın üçüncü kısmında Alman Medyasında İslamofobi Temsilleri başlığı altında sunulmuştur.

Doğulu/Müslüman faillerin karşılaştırmalı olarak incelemesi bakımından önem arz etmektedir. Daha önce de zikredilen karşılaştırmalı çalışmaların genellikle aynı ülkede meydana gelen olayları örneklem seçtiği görülmüştür. Bu çalışmada yalnızca Almanya’da meydana gelen Doğu/Müslüman Batı/Hristiyan kişilerden kaynaklı şiddet eylemlerinin değil aynı zamanda İspanya ve Yeni Zelanda’yı içeren diğer Batılı ülkelerde sözü edilen iki medeniyet mensubu tarafından işlenen şiddet suçları da ele alınmaktadır. Yüzlerce yıldır devam eden olumsuz Doğulu/Müslüman tanımlamaları arasında bulunan “İslam eşittir terörizm” algısı üzerinden haberlerdeki temsilleri incelemek fikrinin temel alındığı çalışmanın daha önce Alman medyasında bu yönüyle tartışılmamış olması bakımından literatüre kayda değer katkı sağlaması umulmaktadır.

Dört bölümden oluşan bu tezin ilk bölümünde İslam ve Batı ilişkileri tarihsel bir perspektifte ele alınmaya çalışılmıştır. Batı’da İslam algısının tarihsel kökenleri ve İslamofobi’nin ortaya çıkışı kapsamında, Batı dünyası ve İslam’ın ilk karşılaşmaları, Endülüs Emevileri dönemi, Haçlı Seferleri, 16.-19. yüzyıllar arasındaki durum, Oryantalizm, Petrol Krizi, İran İslam Devrimi, Sovyet Bloğunun çöküşü, 11 Eylül ve 2000’lerden itibaren Avrupa’da gerçekleştirilen şiddet eylemlerinin ele alınması suretiyle genel bir çerçeve çizmek hedeflenmiştir.

İkinci Bölüm’de, Batılı kişilerin Müslüman/Doğulu/Mülteci/Göçmenlere yönelik gerçekleştirdikleri şiddet olaylarını meşrulaştırmak amacıyla medyanın ırkçılık kavramına odaklandığından da yola çıkılarak, ırkçılık kavramına temas edilmiştir. Bu bağlamda biyolojik ırk kuramları ve 20. yüzyılda ortalarından itibaren yeni bir form kazanan kültürel ırkçılık kavramı irdelenmiştir. Tezin Alman medyasına odaklanması hasebiyle Almanya’da ırkçılık kapsamında, Antisemitizm, Nazizm, Neonazizm, Aşırı Sağcılık konularından bahsedilmiştir.

Tezin üçüncü kısmında, medyada temsil konusunu irdelemek üzere yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Batı Medyası ve Alman Medyasında İslamofobi başlıklarında tezin daha önceki bölümlerinde de bahis konusu olan negatif İslam temsilleri tartışılmıştır. Dördüncü Bölüm’de Yöntem ve Araştırma Bulguları başlığı altında araştırmada izlenen yol ve yöntemler ile elde edilen veriler yazılmış, son olarak tüm veriler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMOFOBİ

Dünya tarihinde konjonktürel olarak yer edinen savaşlar, devrimler, göçler gibi pek çok olay, aynı zamanda Batı/Hristiyan ve Doğu/Müslümanlık arasındaki ilişkiyi şekillendirmiştir. Bu süreçte Doğu/Müslümanlığın öteki olarak konumlandırılması ile ilgili bir dizi gelişmeye tanıklık edilmiştir. Özellikle 20. yüzyılın sonralarına doğru İslamiyet'in ötekililiği üzerinden en genel manasıyla korku duyma şeklinde tanımlanan İslamofobi kavramı ortaya atılmıştır. 11 Eylül 2001 tarihine gelindiğinde ise bu kavram yaygınlaşmaya başlamıştır. Çalışmanın Birinci Bölümü, İslamiyet'in Batı nezdinde öteki ve korku objesi haline getirilmesini izleyen tarihsel süreçleri konu almaktadır.

1.1. İslam ve Batı İlişkileri

Batı ve İslam medeniyetleri arasındaki ilişki, İslamiyet'in 7. yüzyıldaki zuhurundan günümüze, yoğun temaslarla dolu bir süreci ifade etmektedir. Ancak bu temasın muhtevasını, Batı nezdinde, İslam'ın “öteki” olarak konumlandırılması eksenli çatışmalar oluşturmaktadır (Kalin, 2020, Kirman, 2010). Söz konusu karşılaşmalardan en önemlileri olarak, Endülüs'ün 8. yüzyılda Müslümanlarca fethi, Haçlı Seferleri (12. ve 13. yüzyıllar), İstanbul'un fethi, Preveze ve İnebahtı Deniz Savaşları, Osmanlı'nın Viyana kuşatmaları sayılabilir (Kirman, 2010, s. 26). Öte yandan 18. yüzyıl ve sonrasında Batı'da tezahür eden bilimsel ve ekonomik gelişmeler, buna paralel biçimde Batı'nın Doğu karşısında güçlü/üstün şeklinde konumlandırılmaya başlanması, dünya savaşları, uluslararası işgücü göçleri de Doğu-Batı arasındaki ilişkiyi biçimlendirmede rol oynayan faktörlerdendir.

Peter Antes, Avrupa'da İslam varlığı adını verdiği bu karşılaşmalarla ilgili olarak üç eğilimden (trend) söz etmektedir. Buna göre ilk eğilim, İslamiyet'in ilk yüzyılında Ümmeti yayma arzusunda Batıya yapılan fetihler ve İslam topluluğu oluşturma

çabalarıdır. İkincisi, Osmanlı Sultanlarının Avrupa'nın içlerine kadar ilerleme teşebbüsü ve sonuncusu 20. yüzyılda başlayan işçi göçleridir (Antes, 2005, s. 203). Sözü geçen eğilimler, iki medeniyetin her daim kontak halinde bulunduğunu belirten hadiseler olmakla beraber, Batı medeniyetinin günümüz anlamdaki İslamofobik tutumlarının ve öteki çerçevesinde yapılan Doğu-Batı ayrımının esas kaynaklarına işaret etmektedir. Bu anlamda İslam ve Batı ilişkisini, İslamiyet'in ortaya çıkışına tekabül eden yüzyıldan, negatif İslam algısının kırılma noktası olarak telakki edilen 11 Eylül saldırılarına kadar geçen süreçteki olayların şekillendirdiği söylenebilir. Özellikle tüm dünyada askeri, siyasi, ekonomik, teknolojik ve sosyal hareketliliklerin yoğunlaştığı 20. asır, İslamiyet'i fobi kavramına yaklaştıran olaylara tanıklık etmiştir. Bu çerçevede, İslam ve Batı arasındaki yüzlerce yıllık ilişkinin anlaşılabilmesi, önemli kavşaklara değinmek ve izleğini çıkarmak suretiyle mümkündür.

1.2. Batı'daki İslam Anlayışının Tarihsel Unsurları

Batı'nın İslam algısı, Kalın (2020)'nin de belirttiği gibi ilk karşılaşmalardan günümüze “öteki” kavramı etrafında şekillenen, büyük ölçüde negatif algılamaları içermektedir. Bu duruma yol açtığı bilinen temel olgunun, ‘İslamiyet’in yayılma gayesiyle gerçekleştirdiği savaşlar ile Avrupa'nın içlerine ilerleyen Müslümanların, Hristiyanlığı tehdit etmesi olduğu’ alanyazında⁸ genel kabul görmüştür. “Kabaca bin yıl boyunca, Müslüman orduların 7. yüzyıl başlarında Doğu Akdeniz'deki Hristiyan topraklarına yönelik ilk saldırısından Türk ordularının 1683'te ikinci ve son kez Viyana surları önünden geri çekilmesine değin geçen sürede Hristiyanlık âlemi İslamiyet'in sürekli ve yakın tehdidi altında yaşadı” (Lewis, 1996, s. 5). Bununla birlikte Arap Yarımadasında, Hristiyanlarla Müslümanların temas içinde bulunduklarını⁹ eklemek gerekmektedir. “Müslümanlar gerek Mekke'deki Hristiyanlar gerekse Necran Hristiyanları aracılığı ile daha ilk günlerden itibaren Hristiyan toplumla ilişki içerisinde olmuşlardır” (Hizmetli, 1991, s.179). Mekke müşrikleri ile Pagan, Hristiyan ya da Yahudi gibi dini gelenekleri benimseyenler arasında İslam'ın hızla yayılması ile belirli çıkarları

⁸ Bkz. Antes, 2005; Lewis, 1996; Kalın, 2003; Hıdır, 2021; Koyuncu, 2008; Ataman, 2017.

⁹ Özcan Hıdır, Şarkiyatçıların nezdinde Hz. Peygamber'in etkilendiği kaynaklardan bahsederken ortaya atılan görüşlerden biri olarak Arap Yarımadasında Hristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanların bir arada yaşamasının etken olduğundan bahsetmiştir (Hıdır, 2021).

korumaktan taraf olan kimi siyasi ve dini grupların teşviki ile İslam karşıtlığı tezahür etmeye başlamıştır (Bodur, 2017, ss. 73-74).

İslam ve Batı medeniyetini karşı karşıya getiren en önemli olaylar Doğu Roma ile yapılan muharebelerde söz konusu olmuştur. Hz. Peygamber'in "dine davet mektubu" taşımak üzere gönderdiği elçinin öldürülmesi sonrası yapılan Mute savaşıyla Müslümanlar, Hristiyan dini ve Doğu Roma imparatorluğu ile karşılaşmıştır (Hizmetli, 1991, ss.179-180). Öte yandan, Gassânîler'in Medine'ye karşı büyük bir saldırı hazırlığı içerisinde olduklarının duyulmasıyla, Hz. Peygamber'in (sav) Tebuk seferine çıkması da Batı'ya yapılan esaslı bir meydan okumadır (Apak, 2008, s. 161).

Batı topraklarında İslamiyet varlığının gerçek anlamdaki tarihi ise Antes'in İslam trendlerinde söz ettiği ilk dönem olan M.S. 632 ile 732'deki Tur ve Puvatiye Savaşları'na değin geçen süreç boyunca İslam'ın büyük bir hızla yayılması ile Müslümanların İtalya, Fransa'nın Güney bölgeleri ve İspanya'ya yönelik fetih girişimleridir (Antes, 2005 s. 204). "Dünya tarihinde yeni bir çılgır açan İslâm fetihleri, kısa zamanda doğuda Orta Asya'nın iç kısımlarına, batıda kuzey Afrika ve İspanya'nın kuzeyine, kuzeyde Hazar bölgesine kadar uzanarak, Sasani devletini ortadan kaldırmış ve Bizans'ı da tehdit etmeye başlamıştı" (Koyuncu, 2008, s. 139). İspanya'da devlet kurup sekiz yüz yıl hüküm süren Endülüs Emevîleri, Batı-İslam ilişkileri açısından hayati role sahiptir. 1400'lerde Emevîlerin İspanya'daki hâkimiyetinin son bulmasına karşın İslam dünyasıyla karşılaşmalar, Müslüman Selçuklu Devleti, ardından Osmanlı İmparatorluğu ile hız kesmeden devam etmiştir. Osmanlı'nın Balkanlar ve İstanbul'a hâkim olması, iki medeniyet arasında derin bir husumete yol açmıştır. Din eksenli düşmanlığın kalıcı olmasına da neden olan bu karşılaşmalardır (Genel, 2014, ss. 109-110).

Batı ve İslam karşılaşmaları mezkûr cümlelerden anlaşılacağı üzere genel itibariyle savaş ve çatışma çerçevesinde vuku bulmuştur. Zira fetihler yoluyla Avrupa'ya ilerleyen Müslümanlar, Hristiyan Batı'ya askeri, ekonomik ve kültürel bir tehdidi beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda Endülüs'teki Emevî hâkimiyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'ya doğru yayılması ile tehlike olarak görülmesi, Haçlı Seferleri, 16. yüzyıl itibariyle İslam-Batı ilişkisine yön veren Avrupa'daki reformist hareketler ve 19. yüzyılda Oryantalizm'in inkişafı, İslam karşıtlığının tarihteki izlerini irdelemek açısından öne çıkan kilometre taşlarıdır.

1.2.1.Endülüs Emevileri'nden Haçlı Seferlerine İslam-Batı İlişkisi

Müslümanların 711 senesinde İspanya'da bulunan Endülüs'ü fethi ve sekiz asır devam eden egemenliği¹⁰, İslam ve Batı karşılaşmalarının artmasını beraberinde getirmiştir. Musa b. Nusayr ile Tanca Valisi ve Azatlısı Tarık b. Ziyad tarafından Endülüs fethedilmiştir. Üç yıl süren fetih döneminin ardından Endülüs'te asırlar boyunca İslam dinin egemen olması sağlanmıştır. Jeopolitik açıdan önemli olan bölgede aynı zamanda Endülüs kültür ve medeniyeti doğmuştur (Atçeken, 2015, s. 10). Ancak Özdemir (1995)'in dikkat çektiği gibi Müslüman-Arapların Endülüs hâkimiyeti yüzyıllar sürse de gerçekte, içte ve dışta pek çok karışıklıkla mücadele ettiklerinin altını çizmek gerekmektedir.

En parlak dönemlerini fethin ilk yıllarında yaşayan Müslümanlar, Avrupa'nın işgaline girişmişler; Güney Fransa'nın içlerine girerek Bordeaux, Poitiers ve Tours şehirlerini almışlardır (Üçok, 1968, s. 59). Ancak 732 yılında Poitiers'de bir mağlubiyet yaşanmıştır. Belâtüşşühedâ adıyla anılan bu yenilginin ardından Müslümanlar arasında iç çekişmeler yaşanmaya başlamıştır. Bu mağlubiyet, İslam fetihlerini büyük ölçüde sekteye uğratmıştır (Özdemir, 1995, s. 212). Buna karşılık 756 yılında bağımsız bir Emevî devleti kurulmuştur (Üçok, 1968, s. 80). 756'ya kadar Valiler tarafından yönetilen Endülüs'te bir Emevî Devleti'nin kurulmasıyla Endülüs, Abbasîler'in uç vilayeti statüsünden çıkıp, 10. Yüzyıla gelindiğinde bulunduğu bölgenin en güçlü devleti statüsüne kavuşmuştur. (Özdemir, 1997, s. 234). Yine de “Endülüs Emevî Devleti'nin ilk hükümdarı olan I. Abdurrahman dönemi (756-788) daha çok iç barışının sağlanması için verilen mücadeleyle geçmiştir” (Söylemez, 2015, s. 128). 800'lü yılların ortalarında ise iç karışıklıklar ve isyanlar çoğalmıştır (Özdemir, 1995). “...Bu problemler arasında en dikkat çeken, V. (XI.) yüzyıl başlarında Endülüs'ün başşehri Kurtuba'da Araplar'la Endülüs'e yakın bir süre önce yerleşmiş olan Berberî gruplar arasında sosyal bir problem olarak ortaya çıkan ve Endülüs kaynaklarının “*büyük fitne*” olarak adlandırdığı olaylardı” (Adıgüzel, 2019, s. 31). Kurtuba (Cordoba)'nın bu olayların akabinde karışması ve tahrip olmasıyla birlikte devlet, çöküşe geçmiştir (Özdemir, 1995). Devletin içinde bulunduğu durum aynı zamanda Hristiyanların bu topraklar üzerinde egemenliği ele geçirmesine yönelik hamlelere zemin hazırlamıştır.

¹⁰ Bkz. Özdemir, 1995.

Endülüs'teki siyasi türbülanslar, Hristiyanların Emevî Devletinin topraklarına kazanmasına giden yolu açmıştır. Öyle ki Müslüman olmalarına karşın aralarında ırksal husumetler ortaya çıkmış, merkezi hükümetten ayrılan ve ırk birliği etrafında toplanan küçük devletler medyana gelmiştir... Bunlar arasında Muvahhitler, Benî Ahmer Devleti, Murabıtlar gibi gruplar sayılmaktadır (Söylemez, 2015, ss. 129-131). Devletin sonunu getiren çatışmalar, ilerleyen yıllarda İspanya'daki egemenliği yeniden ele geçirecek Hristiyanların, Müslümanlara yönelik hoşgörüsüz yönetimine tanıklık edecek uygulamalara da zemin hazırlamıştır. Söz konusu yönetsel bölünmüşlüğün yol açtığı karışıklıklar, Hristiyanlar tarafından “Reconquista” şeklinde adlandırılan yeniden fetih hareketine sebep olmuştur (Söylemez, 2015). Reconquista, Hristiyan âlemini, işgalci Müslümanlardan temizlemek üzere bir araya getiren hareketin ismidir. İspanya'nın fethinin ilk yıllarında ufak çaplı olan Hristiyan direnişi, Endülüs'te bağımsız bir devletin kurulmasının ardından zayıflasa da 1030'lara gelindiğinde yeniden hız kazanmıştır (Şeyban, 2006, ss. 22, 23). “Reconquista fikrinin birbirini tamamlayan iki yönü bulunuyordu. Birisi siyasi-askeri yön ki, bununla Endülüs'te veya kendi deyişleriyle İspanya'da İslam hâkimiyetine son verilecekti. Diğer ise dini yöndür ki, bununla da İslam'ın cemaat potansiyelinin eritilmesi ya da tasfiye edilmesi hedefleniyordu” (Özdemir, 1997, s. 246). Öte yandan Reconquista'nın İslam egemenliğini sonlandırmanın yanında Hristiyan birliğini tesis etmek için de bir işleve sahip olduğuna dikkat çekenler olmuştur.

Bir ideoloji olarak Reconquista'nın ana yapısı Marin-Guzman'a göre İspanyol yarımadasının Hristiyanlarını, Papa ve Hristiyanlığın geri kalanı ile birleştirmektir. Papa'nın İspanya'ya sefer düzenlemek için verdiği vaazlarda, Haçlı Seferleri nasıl ki Kutsal toprakları kurtarmaya yöneliktiyse, İspanya için de aynı gaye taşındığı anlatılmıştır (1992, s. 311). “İspanya'nın Müslümanlardan tedricen geri alınmasını sağlayan savaşın (reconquest) bir din savaşı şeklinde görülmesi genel geçer bir telakki halini almıştır. Bu durumdan menfaat sağlayanların, savaşın seyri esnasında kendilerini Haç'ın müdafileri olarak gösterip Haçlı ordularının yardımından yararlanan Hristiyan hükümdarlar olduğu açıktır” (Lea, 2011, s.13). Öyle ki Lütfi Şeyban (2006), ilk Haçlı Seferlerinin bilinenin aksine Endülüs şehirlerine karşı yapıldığını öne sürmüştür. “750 yılından itibaren İspanyollar ile küçük çaplı olarak başlayan Reconquista veya Haçlı saldırıları, 1064 yılında İspanyol ve Frank (Fransız) Haçlı birliklerinin ortaklaşa

gerçekleştirdikleri Berbeştru (Bobastro) işgaliyle ilk kez ciddi anlamda tehlike teşkil etmeye başlamıştır” (Şeyban, 2006, s. 22). Takip eden yıllar ise daha büyük yaptırımlara sahne olacaktır.

“Müslümanlar, Endülüs’ün en önemli ikinci büyük şehri olan Tuleytula’nın (Toledo) Kastilya ve León Kralı VI. Alfonso (d.1040–ö.1109) tarafından 29 Mayıs 1085 tarihinde işgal edilmesiyle, ilk defa Hristiyan hâkimiyeti altında yaşamak zorunda kalmışlardı” (Kılıç, 2016, s. 87). 1212’ye gelindiğinde Endülüste o dönem egemen olan Muvahhidler’in Papa 3. Innocent’in çağrısıyla Kastilya Kralı ve baş Psikoposu’nun öncülüğünde toplanan Haçlı Ordusuna İkâb (el-İkâb / Las Navas de Tolosa) savaşında yenilmesinin ardından Muhavhidler’in Kuzey Afrika ve Endülüs’teki hakimiyetleri gerilemiş, ayrıca bu durum, reconquista hareketinin de hız kazanmasına yol açmıştır (Özdemir, 1995, s. 215). 1227’den 1250’ye kadar da Kurtuba, İşbiliye, Belensiye, Ceyyan, Tudela, Sarakusta, Maride, Mursiye Hristiyan egemenliğine girmiş, yalnızca Gırnata (Granada) civarı Müslümanların elinde kalmıştır (Özdemir, 1997, s. 235). Kastilya Kraliçesi İzabella ve Aragon Kralı Fernando’nun evlenerek İspanyol taarruzlarını tek bir çatı altında birleştirip güç tesis etmesiyle Müslümanların ellerinde kalan topraklar işgal edilmiştir. Müslümanların son kalesi olan Gırnata’nın 9 ay süren direniş sonrası 1492’de anlaşma ile teslim olmasının ardından Endülüs Müslümanlarının İspanya’daki hakimiyeti son bulmuştur (Bilgin, 2010, s. 56). Endülüs’ün güçlü yönetimine, kültürel, bilimsel ve sanatsal ihtişamına rağmen Müslümanlar, ayaklanmalar ve iktidar mücadeleleri ile kendilerini zayıflatarak devletin sonunun gelmesine neden olmuşlardır (Marin-Guzman, 1992, s. 310). Zira Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıklar, son kertede, birlik haline gelen Hristiyan dünyası karşısında güçsüz duruma düşmeleriyle neticelenmiştir. Endülüs işgallerinin son derece kanlı olduğunun da altını çizmek lazım gelmektedir. Bu işgaller, Müslüman ve Yahudilerin sürgün edilmelerine, köleleştirilmelerine, ibadethanelerine saldırılmasına, işkence görmelerine, zorla Hristiyanlaştırılmalarına, hatta diri diri yakılmalarına şahitlik etmiştir (Şeyban, 2006). Bu olaylar aynı zamanda Batı’nın Müslüman ve Yahudilere karşı tahammülsüzlüğünün tarihinin oldukça eskilere dayandığını göstermektedir.

İspanya’nın yeniden Hristiyanlarca fethinin ardından Endülüs’teki hâkimiyetlerine son verilen Müslümanlar, derhal Endülüs’ten ayrılmamışlardır. Müslümanların sosyo-kültürel yaşamları, din, mal, can ve nesil güvenliğini garanti eden

hükümler 56 maddeden oluşan bir antlaşmayla sabitlenmiştir (Bilgin, 2010, s. 57). Ferdinand ve İabella, tüm baskılardan azade olacakları, gelenek ve göreneklerine karışılmayacağı, camilerine dokunulmayacağı, aralarındaki sorunlara İslam şariat kuralları, Mağribi hukuku çerçevesinde kendi hâkimlerince karar verileceği, farklılık gösterici alamet takmaları istenmeyeceği, vb. taahhütlerde bulunmuşlardır (Lea, 2011, s. 31). Ancak teslim anlaşmaları çok geçmeden aşınmaya başlamıştır. Endülüs'te kalmaya devam eden Müslümanlar, kendilerine taahhüt edildiği gibi huzur içinde yaşamamışlar, aksine Hristiyan olmaya zorlanmış, dini ibadetlerini yerine getirmeleri yasaklanmış ve dahi baskılara direnen kişileri idama götüren cezai yaptırımlarla karşı karşıya kalmışlardır (Şeyban, 2006). Dini husumet ırki bir hal de almış ve Orta Çağ'ın ilk kısmında Hristiyan dünyasının en hoşgörülü toprakları olan İspanya, XV. asır boyunca hoşgörüsüzlüğün en ileri noktaya varan ülkesi haline gelmiştir (Lea, 2011, s. 24).

1490'larda artık tamamıyla Hristiyan iktidarlarca yönetilen İspanya'da Müslümanlar için imha hareketleri tezahür etmiştir. Toplu sürgünler, zorla Hristiyanlaştırma, engizisyon mahkemeleri bunlar arasındadır (Özdemir, 1997, ss. 235, 236). Kilise çevreleri ve papa, Müslümanların zorla Hristiyanlaştırılmalarını ya da sürgün edilmelerini, sürgünü reddedenlerin de köleleştirilmesini veya öldürülmesini istiyordu (Şeyban, 2006, s. 26). Teslim anlaşmasında yer alan maddeler geçerliliğini yitirmişti. Müslümanlar asimile edilmeye çalışılmış, giyim-kuşam, taktıkları şapkalar gibi, dinlerini temsil eden her türden sembolik unsur için düzenleyici yasalar konulmuştu (Bilgin, 2010). “Meselâ Gırnata'da yaşayan *Müslüman erkekler*, XVI. yüzyılın başından itibaren dinlerinin anlaşılması için, başlarına taktıkları şapkalarda mavi renkli bir yarım ay simgesini taşımak zorundaydılar” (Kılıç, 2016, s. 90). “Gümüş, altın gibi ticari değeri olan her şeyi satmaları yasaklandı. Ne saldırı ne de savunma için silâh taşıyacaktı. Hristiyanlara ait bayram günlerine saygı duymak ve bir âyin merasimi ile karşılaştıklarında hürmeten başlarındakini çıkarıp secdeye varmak zorundaydılar” (Bilgin, 2010, s. 71). Müslümanları tanımlamak için seçilen kelimeler de bu hususta dikkat çekicidir. Aydın, Orta Çağ Latin Hristiyan yazarların, Müslümanları ifade etmek için “Araplar”, “Türkler”, “Moorlar”, “Sarazenler” şeklindeki etnik çağrışımlara sahip terimleri kullandıklarını ifade etmiştir (2018, s. 23). “Hristiyan topraklarında Müslümanlığı sürdürmek isteyenler “ehlileştirilmiş, yerlileştirilmiş” anlamında *müdeccen*, Kastilcede “bozulmuş” anlamında da *mudejar* adıyla anılıyordu” (Maalouf,

2016, s. 82). Tüm bunlar toplumda damgalanan bir Müslüman nüfus meydana çıkarmıştır.

Yalnızca damgalanmakla da karşı karşıya değillerdir. Müslümanlar çeşitli cezalara maruz bırakılmışlardır. Bilgin (2014) domuz eti yememek, şarap içmemek, Hz. Muhammed'in dinine inanmak veya Bismillah demek gibi gerekçelerle engizisyonunda yargılanan birçok morisko olduğundan bahseder (ss. 56, 57). "Kraliyet ve kilise yetkilileri ile *morisco* 'lar ve ötekiler arasındaki sürtüşme 16. yüzyıl boyunca sürdü. Her zaman kuşkuyla bakılan *morisco* 'lar çoğu kez ayrımcı yasal düzenlemelere ve vergilere maruz kaldı..." (Lewis, 1996, s. 33). Dillerini ve kültürlerini yaşatmaya ve kuşaktan kuşağa aktarmaya yarayacağı gerekçesiyle kitapları bile yakılmıştı (Şeyban, 2006, s. 27). Bu kısıtlamalar ve cezalandırmalar Müslümanların isyan çıkarmasına sebebiyet vermiştir. Fakat yaşam koşullarını iyileştirmek üzere yaptıkları isyanlar, asimile olmaları, tecrit edilmeleri maksadıyla İspanya'nın çeşitli bölgelerine sürgün edilmelerini sonuçlamıştır (Bilgin, 2010; Kılıç, 2016).

Bu arada din değiştirme hususunda zorlama yapılamayacağının söylenmesine güvenerek yurt belledikleri yerde kalmayı tercih eden Müslümanların imha edilmelerine başlanmasının (Özdemir, 1997, s. 236) yanı sıra Hristiyanlaştırılması için baskılar oluşturulmuştur. Müslümanlar, sürgün ve Hristiyan olma seçenekleri arasında kalmış (Bilgin, 2010), sürgün istemeyen kimileri "takiyye" yapma yolunu seçmiştir (Kılıç, 2016). "Isabel ve Fernando zamanında, engizisyonun katı uygulamaları karşısında çaresiz kalan Endülüs Müslümanlarının bir kısmı çözümü ülkeyi terk etmekte bulmuşlar, büyük çoğunluğu ise zorunlu vaftizlere boyun eğip, takiyye yaparak vatanlarında kalmayı tercih etmişlerdir" (Kılıç, 2016, s. 103). Neticede İspanya'da sekiz asra yakın hüküm sürmüş, geride sanat, ilim, mimari alanlarında değerli eserler bırakmış Endülüslü Müslümanlar (Kalın, 2020; Adıgüzel, 2019), hak etmedikleri muamelelere maruz kalmışlardır. Katolik Kilisesi'nin Müslümanlara uyguladığı sürgünler, yargılamalar Batı'nın Doğu'ya olan menfi yaklaşımını ve bugünün İslam karşıtlığını anlamlandırmada etkili bir referans olarak düşünülebilir. İspanya'daki Müslüman varlığının ortadan kaldırılma çabası Batı'yı meşgul eden faktörlerden biriyken, 11. yüzyıldan itibaren Türk-Müslüman devletlerinin genişlemesi ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'da genişleyen sınırları dikkate alındığında Avrupa için tehdit meselesi haline gelmesi bir diğer sorunu gündeme getirmiştir.

Müslüman fethinden önceki yüzyılda Bizans İmparatorluğu, dini azınlıklara karşı daha anlayışsız hale gelmiştir (Lamoreaux, 2013, s. 4). Buna karşılık İslamiyet'in diğer dini inanışlara karşı yüksek toleransı Batıyla bir tezat oluşturmuştur. Kalın (2003), bu dönemde Mekke'nin fethedilmesinden yüz yıl sonra İslamiyet'in yalnızca Arap yarımadasıyla sınırlı kalmadığını, Kuzey Afrika'ya değin yayıldığını, farklı coğrafyalardaki birçok insanın İslamiyet'i seçtiğini ve bu süreçte dini özgürlükleri garanti altına alarak din değiştirme hususunda baskı kurulmadığını ifade etmiştir (Kalın, 2003, s. 4). Büyük ölçüde Vatikan ve Roma Hristiyan geleneğinin altında birleşmiş olan Avrupa, İslam'ı üç açıdan tehdit olarak görmüştür: Birincisi İslam hem dini hem sosyolojik bir ideolojidir. İkincisi Roma Kilisesinin yükselişine ve Hristiyanlığın genişlemesine meydan okuyan proselytic bir dindir. Ve üçüncüsü İbrahimi geleneğinin tamamlayıcısı olduğunu iddia ederek Hristiyanlığın potansiyelini sınırlamıştır (Allen, 2010, s. 26). Bu endişeler ise Haçlı Seferlerine yol açan başlıca unsurlardan birini göstermektedir.

Haçlı Seferlerinin çıkış noktasının tinsel bir mesele olduğu genel kabul gören bir temayüldür. Fakat Avrupa'nın içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşulların seferlerin "perdelenmiş" gerekçesi olduğuna ve sırf "din" çatışmasına hasretmenin yeterli gelmeyeceğine yönelik iddiaları dikkate almak gerekmektedir. Zira Demirkent'in ifadesiyle bu düşüncenin ortaya çıktığı dönemde Avrupa'da yoksulluk, açlık, topraksızlık gibi sıkıntılara ek olarak, ücretli askerlik anlayışı, savaşı ve kolonizatör taşıma hareketi de başlamıştır (1994, s. 66). Nomiku'ya göre Haçlı Seferleri, İsa düşmanlarına karşı savaşmanın ve yıkım ile kan dökmenin tanrının isteği olduğunu iddia eden birkaç kişinin peşine takılıp giden milyonları nitelemektedir (1997, s. 18). Demirkent'e göre ise 11. yüzyıl itibarıyla Anadolu'yu yurt haline getiren Türklerin Batıya ilerlemelerinden tedirgin olan Avrupa'nın "kutsal toprakları kurtarmak" adı altında, Türkleri Ön Asya'dan atmak için yaklaşık 200 yıl boyunca Yakın Doğu'yu kan ve ateş gölü haline çevirdiği bir saldırı olayıdır (1994, s. 67). "Haçlı seferleri, papalığın teşvikiyle, Avrupalıların İslam alemine karşı birlikte düzenledikleri seferlerin genel adıdır. Dini sebep başta olmak üzere siyasi ve iktisadi çeşidi sebeplerle yapılan bu seferlerin ilki 1097 yılında gerçekleştirilmiştir" (Aktan, 1999, s. 411).

Bizans İmparatoru VII. Mihail Dukas ile Papa VII. Gregory tarafından ilk çağrı yapılmış, ancak Avrupa içi anlaşmazlıklar dolayısıyla karşılık bulmamıştır. Ancak 1095 yılında Papa II. Urban'ın çağrısı üzerine, o dönemde Anadolu dâhil

Ortadoğu'nun önemli bir kısmını hâkimiyetleri altında bulunduran Müslüman Türklere karşı I. Haçlı Seferi düzenlenmiştir (Ataman, 2017, s. 16).

Nomiku'nun eserinde yer aldığı sırayla; 1146'da ikinci, 1189'da üçüncü, 1202'de dördüncü, 1217'de beşinci, 1229'da altıncı, 1248'de yedinci ve 1270'de sekizinci kez Türk-Müslümanlara karşı Haçlı Seferleri yapılmıştır. Yine Nomiku'nun dikkat çektiği üzere Avrupa, yüz yetmiş yılı aşkın bir zaman zarfında çok büyük harcamalar yapıp kayıplar vererek hem dini bir gayeyi gerçekleştirmek hem de o yabancı diyarlara yerleşebilmek adına uğraş vermiştir (1997, ss. 39-67). Haçlı Seferleri, askeri, iktisadi veya dini saiklerinin yanı sıra İslam hakkında Watt (1992)'nin de ifade ettiği haliyle doğru bilgiye ulaşılması açısından da önem arz etmektedir. *Kaldı ki ilk Haçlı Seferine kadar İslam hakkında neredeyse doğru bilgi yoktu ve yanlış anlayışlar mevcuttu. Seferler bilimsel ilginin gelişmesine de katkı sağladı* (Watt, 1992, s. 413). “Ortaçağ Latin yazarları Müslümanlarla ilgili bilgilerini iki kaynaktan almışlardır: Bizanslıların açıklamalarından ve Haçlı Seferleri sırasında İslam ile kişisel temaslarda olanlardan” (Jeffery, 1926, s. 331). Hikayeler, kitaplar, efsaneler, çeşitli baharatlar gibi maddi-manevi metalar, seferler aracılığıyla Batı dünyasına taşınmıştır (Kalın, 2020, s. 79). Seferler aracılığıyla Batılılar, İslamiyet'i daha iyi tanımışlardır. Ayrıca İslamiyet'in bir medeniyet olarak üstün olduğunu kabul etmişler ve yanı sıra bu medeniyetin bazı parçalarını kendi ülkelerine taşımışlardır (Cerrahoğlu, 1989, s. 96). Nomiku'nun hezimet olarak gördüğü Haçlı Seferleri, Askeri Frengistan'ı Doğu'nun gözünde küçültmüştür ancak iki dünya arasındaki ticari ilişkilerin güçlenmesine de vesile olmuştur. Yine Haçlı Seferleri sayesinde Batı'da Avrupa Medeniyetinin tohumları atılmıştır (1997, ss. 68, 69,70). Öte yandan, Haçlı seferleri sırasında edinilen bilgiler aynı zamanda bugüne değin uzanan Anti-İslamist düşünce biçimini de ortaya çıkaran gelişmelere tanıklık etmiştir.

Cerrahoğlu, Orta Çağ boyunca Haçlı Seferlerinin Batı ile Doğu'yu yakın temasta tuttuğunu, Kilise, Papalık ve dönemin krallarının etkisiyle bir tür Oryantalizm'in ortaya çıktığını ifade etmiştir (1989, s. 113). Batı'da dinsel nefret, Haçlıların Avrupa'ya dönmelerinden sonra olmuştur (Nomiku, 1997, s. 72). “Haçlı seferleri Avrupa medeniyetinin ve zihniyetinin, tabiri caizse, çocukluk yıllarına tekabül etmektedir. Sadece dünyaya bakışını şekillendirmek değil, aynı zamanda “ötekinin inşası” ile toplumsal benliğini ve siyasal kimliğini bulmaya çalışmıştır” (Ataman, 2017, s. 16). Nitekim Haçlı Seferleri sırasında Doğu'dan alınan bilimsel, kültürel, sanatsal teknik

birikim¹¹ ve fikirlerin de katkısıyla birlikte Rönesans’a adım atan, ardından Reform ile skolastik düşünceyi yıkan, Coğrafi Keşiflere çıkan Avrupa, bilgi, güç ve egemenlik sahibi bir medeniyet haline gelmiştir.

1.2.2. 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Avrupa’da İslam

Batı ve İslam arasında, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadarki ilişkileri büyük ölçüde konjonktürel değişimlerin tayin ettiği söylenebilir. Bahse konu zaman diliminde Avrupa’da Rönesans, Protestan Reformu, Aydınlanma Çağı, Coğrafi Keşifler, gibi İslamiyet imajına doğrudan etki edecek gelişmeler hâsıl olmuştur (Samur, 2017b). Bununla beraber geniş iktidar alanıyla bir Türk-İslam devleti olarak Osmanlı İmparatorluğu Batı için önemli bir tehdit idi.

1031 yılında uzak Avrupa'da (İspanya) İslam tehdidini bertaraf eden Avrupa, aradan geçen 300 yıl sonra bu sefer Balkanlar üzerinden gelen Türk tehdidi ile karşılaşmıştır. Türklerin Orta ve Doğu Avrupa'daki hükümlerliği Emevîlerin, Endülüslü tecrübesinden çok daha uzun sürmüş ve Balkanlardaki Osmanlı otoritesini sağlamlaştıran İmparatorluk, özellikle Viyana Kuşatması ile Avrupa'da etkileri hala devam eden tarihsel izler bırakmıştır (Canveren, 2014, s. 153).

Endülüslü Emevîleri’nin ardından Avrupa için esas tehlikeyi işaret eden Osmanlı İmparatorluğu, 1453 yılında İstanbul’un fethedilmesi ile birlikte kuvvetli bir rakibi cisimleştirmiştir. 14. ve 15. yüzyıllar arasında Doğu Akdeniz’deki en önemli politik olay, Yavuz Sultan Selim ile Kanuni Sultan Süleyman hükümdarlığındaki Osmanlı devletinin yükselişidir. 16. yüzyılın ilk yarısı bu parlak döneme işaret etmektedir (Hentsch, 1996, s. 77). “Osmanlı Devleti, Avrupa'daki bir kuvvetin, tüm Avrupa'yı kendi hâkimiyeti altında toplaması ve Haçlı seferi örgütleyebilmesine karşı zayıf devletleri destekleme politikasını temel politika olarak seçmiş, böylece bugünkü “Avrupa Siyasi Coğrafyası”nın ortaya çıkmasında birinci derecede etken olmuştur” (İnalçık, 1998, s. 14). Ancak Osmanlı İmparatorluğu’nda 17. yüzyılın sonunda beliren bozulmalar ile devletin eski gücünü kaybetmesi, Doğu-Batı ayrımı ekseninde tahakküm ağırlığının Batı’ya geçmesine yol açarak iki medeniyet arasındaki etkileşimin çehresini değiştirmiştir. Buna müteakip Batı’da da pek çok gelişmeyi içerisinde alan ama aynı zamanda Avrupalı/Batılı kimliğini

¹¹ Bkz. Cerrahoğlu, 1989; Jeffery, 1926; Buehler, 2014; Hall, 1992; Nomiku, 1997.

biçimlendirecek, bir anlamda da öteki/biz ayrışmasını kökünden etkileyecek Rönesans hareketi ortaya çıkacaktır.

“Rönesans terimi yeniden doğuş veya yeniden diriliş anlamına gelir” (Coşkun, 2003, s. 48). Kilise otoritesine karşı olan bu hareket, aynı zamanda Yunan ve Roma medeniyetlerine ait değerlere ilişkin dönüşü ifade etmektedir (Güriz ve Ersöz, 1968, s. 245). “Rönesans bilginleri ve sanatçıları, Orta Çağ döneminin birçok yönünü reddederek bunun yerine eski Grek ve Roma uygarlıklarının yeniden doğuşunu benimsediler...” (Pikkert, 2008, s. 10). Norman Hampson Rönesans eğiliminin büyük ölçüde Grek ve Latin öğretilerine dayandığını vurgulamıştır (1990, s. 16). Birekul da Avrupa kimliğinin özelliklerinden bahsederken, Antik Yunan ve Roma’ya dikkat çeker. Avrupa kimliği Avrupa tarihinin doğrusal bir gelişim süreci olduğu iddialarıyla beraber Yunan kültürel mirası, Roma hukuku, Reform, Rönesans, Aydınlanma süreçlerine şekil veren Hristiyan kültürü üzerine inşa edilmiştir. Bu doğrusal tarih akışı anlayışı tabi olarak Avrupa kimliğinin evrensel olarak ilerici ve medeni olanı temsil ettiği anlamına gelir (Birekul, 2011, s. 64). Rönesans düşüncesiyle Batı’da toplumsal, ekonomik ve kültürel alanlarda, bilim, sanat ve felsefe alanında eşi görülmemiş atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bu durum doğaya yönelik yeni ve güvenilir bilgiler üretilmesini sağlamış, matbaanın icadıyla bilginin geniş kitlelere ulaştırılabilmesi mümkün kılınmıştır (Topdemir, 2013, s. 90). Bu bağlamda matbaa, Protestan Reformuna da katkıda bulunan faktörlerden biridir (İnalçık, 2013, s. 158). Avrupa’yı sosyal ve ekonomik açıdan etkileyen ve değiştiren reform hareketi, bir anlamda Rönesans’ın din alanındaki devamı olmuştur (Güriz ve Ersöz, 1968, s. 267). Bununla beraber İslam ve Müslümanlar hakkındaki menfi düşüncelerin ve yargıların devam ettiğini söylemek mümkündür.

Batı dünyasındaki teolojik değişimin öncüsü Martin Luther’in İslamiyet, İslam Peygamberi ve İslamiyet’le eşit gördüğü Türkler hakkında son derece olumsuz söylemleri bulunmaktadır (Hentsch, 1996; Canveren, 2014). “Luther’in yazılarında İslam’a ve Osmanlı tehlikesinin yayılmasına ilişkin pek çok atıf söz konusudur. İslam, Orta Çağ’da Deccal’in hizmetindeki bir şiddet hareketi olarak görülüyordu. İslam’ın akla kapalı olduğu ve bu nedenle dönüştürülemeyeceği varsayılıyordu” (Hourani, 2001, s. 26). Ayrıca Hz. Peygamber hakkında son derece olumsuz tanımlamalar yapmıştır: “İslam Peygamberi’ni Deccal, Şeytan tarafında olan, yalancı, zorba, Mesih düşmanı ya da sapkın olarak resmetmek suretiyle Ortaçağ yazımına bağlı kalmıştır” (Canveren, 2014, ss. 155,

160). Konuya ilişkin çarpıcı bir örneği de Schimmel vermektedir: “Osmanlıların Mısır, Suriye ve Arabistan Yarımadası'ndaki başarılarına Avrupa'da da topraklar eklemesi 16. yüzyılın başlarında Türk tehlikesini tüm boyutuyla gözler önüne sermekteydi. Luther, ‘Rab, bizi kendine sadık kıl, Papa ve Türklere ölümü nasip eyle’ şeklinde dua etmekteydi” (Schimmel, 2012, s. 47). Hatta İslamiyet’in Batıya ilerleyişi Batılı âlimler tarafından “Hristiyan âleminin günahlarının bedeline karşı tanrı tarafından verilen bir ceza”, kimi yerde “tanırının kırbağı” niteliğinde değerlendirilmiştir (Aydın, 2018, s. 25). Bu durum İslam devletlerinin ilerlemesinin Batı nezdinde yarattığı endişe ve diğer olumsuz duyguları açıklar niteliktedir.

17. asır Avrupa'sında, Papa'nın başında olduğu Katolik kilisesinin iki düşmanı vardı. Bunlardan birisi Protestan şapkahılar, diğeri ise Türk sarıklılardı. Batı düşüncesinde Türk demek, aynı şekilde dini sapkın demektir. Kimi kitaplarda anlatıldığı üzere, mesela Protestan'ca fikirler edinen, Protestan'ca inançlara sapan ya da kilisenin egemenliğine karşı çıkan bir insana engizisyon mahkemesinde “Türkleşmiş, Türkleşen fikirlere ve inançlara sahip” diye suçlama yapılıyordu (Ortaylı, 2017, ss.175,176).

Genel tablo, Müslümanlık söz konusu ise mezhep fark etmeksizin nefret söylemlerinin Hristiyanlarca tercih edildiğini, dâhili dinsel tartışmalarında bile İslamiyet’in örneklendiğini ortaya koymaktadır. Osmanlı İmparatorluğu ve Türk tehlikesi Batıya yayılmaktan ibaret değildir. Arnold'un ifade ettiği gibi Fas'tan Doğu Akdeniz ve Levant¹² üzerinden Balkanlar'dan Karadeniz'e uzanan İslamiyet, Avrupa'nın Asya ve Afrika'ya doğru genişlemesini sınırlandırılıyordu. İslamiyet 15.-16. Yüzyıllarda Hristiyan Avrupa'nın etkililiğini sekteye uğratabilecek bir gücü simgeliyordu (1995, s. 19). Bu durum ise ticareti kısmen sekteye uğratmıştır. Dolayısıyla Çin ve Hindistan'a ulaşmak için başka yollar düşüncesi meydana çıkmıştır (Topdemir, 2013, s. 92). İncalcık'ın belirttiği üzere bugün kimilerince reddedilen görüşlere göre Osmanlıların Yakındoğu'da bulunan ülkeleri işgal etmesi Doğu ticaret yollarını büyük ölçüde geçersiz kılmıştır. Ticari yaşam sekteye uğrayınca da Batılıların başka yollardan Doğu'ya ulaşma gerekliliği hasıl olmuştur; tabiatıyla Coğrafi Keşifler meydana çıkmıştır (2013, ss.129-130). Bu manada

¹² Yakın Doğu Ülkeleri: Arnold, 1995.

keşiflerin itici güçlerinden biri olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenlik alanı olduğu söylenebilir.

Asya ve Avrupa arasındaki hayati ticari karayollarını denetim altında tutan Osmanlı'ya alternatif ticaret yolları keşfetmek maksadıyla 15. yüzyılda başlayan Coğrafi Keşifler, ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel yönden Batılı devletlerin yükselişini beraberinde getirmiştir (Arnold, 1995; Topdemir, 2013, s. 92). Lewis bu keşif yolculuklarının küresel boyuttaki din savaşlarının tohumlarını attığını, ayrıca aracıları ortadan kaldırarak doğrudan üreticiye ulaşma imkânı sağlayan ticari bir manevra olduğunu söyler (1996, ss. 39-40). Keşiflerin sebeplerinden ziyade sonuçları, Batı-Doğu ilişkilerinde ters yüz oluşu açıklama noktasında önem kazanmıştır.

Merkantilist dönemde, Batılı ülkelerin temel amacı dış ticaret fazlası yaratmaktı. Başlangıçta Güney Avrupalılar (İtalya, Portekiz ve İspanya) dünya ticaretinde ve Akdeniz'de hâkimiyet mücadelesi verirken, sonraları dünya ekonomik merkezinin Akdeniz'den Atlantiğe kayması ile birlikte Kuzey-Batı Avrupalılar (İngiltere, Hollanda ve Fransa) bu mücadelede ön plana çıktılar. İlgili dönemde Akdeniz'de en etkin güçlerden biri şüphesiz Osmanlı Devleti idi (Bulut, 2000, s. 24).

Fakat yolların bulunması da sorunlara neden olmuştur. Doğu'daki eşyalar keşiflerden sonra Avrupa'ya daha ucuz fiyatlarla ulaştırılmıştı. Bu da 17. yüzyılda Akdeniz'deki ticaretin çökmesiyle sonuçlanmıştır (İnalçık, 2013, s. 130). Yeni Dünya'daki değerli metalleri taşıyan keşifler, bunları Osmanlı bölgelerinde dolaştırmış, böylelikle Osmanlı sikkelerinin değeri azalarak enflasyon sarmalı ortaya çıkmıştır (Akhavi, 2003, s. 552). Denizaşırı seyahatlerle ekonomik yükselişe geçen Avrupa, dünya genelinde egemenliğini ilan edecek sürece adım atmıştır. 18. yüzyıla değin İslam'ın gücünden duyulan endişenin körüklediği negatif İslam tasarımı, bu yüzyılda yerini Aydınlanma düşüncesinin gelişmesi ile hâlihazırda ekonomik, askeri, bilimsel ve politik anlamda epey mesafe kat ederek hâkim medeniyet olma yolunda ilerleyen Batı'nın, İslamiyet'i kolaylıkla ve cüretkârca eleştirebileceği bir yapıya bırakmıştır.

Coğrafi Keşif başarılarına eşlik eden zamanda; dini arka plana iten ve akla¹³ olan güveni öne çıkaran rasyonalitenin güç kazanmasıyla tezahür eden “Aydınlanma” fikri ile birlikte İslam karşıtı söylemler, teolojik düzlemde çıkararak seküler düşünce ve bilimin

¹³ Bkz. Şekerci, 2015.

kanıtlanabilirliği önderliğinde serpilmiştir (Samur, 2017b). Aydınlanma, entelektüel ve sosyal reform için bir araç olan yeni düşünme biçimleriyle ilgili 18. yüzyılda beliren bir fenomendir (Withers, 2007, s. 3). Aydınlanmanın sloganı olan “Bilmeye cesaret et” sözüyle Immanuel Kant (Withers, 2007, s. 2) Locke, Hume, Leibniz, Voltaire, Charles-Louis de Secondat ve Montesquieu (Withers, 2007), önde gelen Aydınlanma düşünürleri arasında anılmaktadır.

18. yüzyıldan sonra gittikçe yaygınlık kazanan Seküler modernleşmecî düşünce; akılcılık, bilimsellik ve sonraları da bunlara katılan sivil toplum, özel mülkiyet, özgürlük, demokrasi, çoğulculuk, gibi kavramlarla ve bütün bunların ekonomik, siyasi, toplumsal alanlarda çeşitli form ve derecelerde pratiğe geçirilmesiyle günümüz Batı toplumlarını şekillendiren baskın düşünsel-yönetsel yaşam tarzı halini almıştır (Samur, 2017b, s. 63).

“Kavramsal ve felsefî açıdan Aydınlanma dönemine baktığımızda mitlerin, hurafelerin, önyargıların, despotik ve ötekileştirici dini temrin ve olguların, kısacası eski düzenin icbar ettiği tüm siyasî ve sosyal yapıların eleştiri konusu olduğunu görmekteyiz” (Şekerci, 2015, s. 19). Tabiatıyla İslam dininin argümanlarını da benimsememektedir. Ancak Aydınlanmanın zuhurunda, Avrupa’da Doğu toplumlarının yönetsel biçimini misal gösteren bir gruhun varlığı da söz konusudur.

Filozoflar, 17. ve 18. yüzyıl Avrupası’nda politik-dini mücadelelerin ve dönüşümlerin şahitleri konumundaydılar (Barnett, 2017, s. 29). “İç siyasi münakaşalarla ilişkili bir biçimde, Kilise’nin ve aristokrasinin eleştirisinde Doğu toplumlarının toplum ve siyaset modellerinden de faydalanılmıştır. Eski düzen ve Kilise; Doğu’nun idaresinin mutlaklığı, iktisadi planlamasının kesinliği, toplumsal düzeni, dinî hoşgörüsü ve bilimsel başarısı söz konusu edilerek sorgulanmıştır” (Sunar, 2012, s. 60). İslam medeniyeti Hristiyanlığı tek ve evrensel gerçek olarak telakki eden Hristiyan inanışına karşı bir argüman ileri sürmek üzere konumlandırılmıştır (Kalin, 2003, s. 7). Bu noktada Aydınlanma-İslam ilişkisinin tamamıyla kötücül biçimde gelişmediği düşünülebilir. Fakat kısıtlı örneklerle bakarak genellemek yanlış olacaktır. Zira bütüncül şekilde irdelendiğinde, Kilise ile mukayese etmek dışında Aydınlanma ve İslam düşüncesinin büyük ölçüde örtüşmediği anlaşılr.

Hourani’nin eserinde de yer aldığı gibi İslam bu istisnalar hariç Batı’da çok da saygın olarak yer edinmemiştir. Hegel ve Hegelci tarihçiler için İslam, özgün ve yüce

değerlerle bezeli bir medeniyetten çok, Grek-Roma değerlerini Avrupa'ya ileten bir köprü görevi üstelenmiştir (2001, ss. 30-31). Burke, Yunan geleneğinin aktarılmasında, dokuzuncu yüzyıldan on dördüncü yüzyıla kadar, Arapların önemli rol oynadığını, Müslüman alimlerin orijinal Yunancadan yapılan Arapça çeviriler sayesinde Orta Çağ'da pek çok eserin Latince'ye çevrilmesinin mümkün olduğunu kaydetmiştir (2003, s. 23). Bunlarla birlikte Onur Bilge Kula'nın ifadesiyle Kadim Yunan ve Roma mirasına ev sahipliği yapmış bölgelerin İslam hâkimiyeti altında olması da kimi zaman olumsuz Müslüman/Türk imajına kaynaklık etmiştir. Aydınlanma düşünürlerinin, Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altında bulunmasını ciddi ithamlarla eleştirmeleri bunun açık bir göstergesidir (Kula, 2010).

Türkler, Hegel'in yaklaşımına göre, öz çabasıyla, içsel uğraşıyla öz bilincini ve usunu geliştirememiş, başkalarınca geliştirilen aklı ve bilinci önlerinde bulmuştur. Herder'e göre ise Aydınlanma'nın, sanatın, felsefenin ve ilerlemenin merkezi olan Avrupa'nın en güzel ülkelerini bağımlılıkları altına alarak, söz konusu ülkelerin kültürel birikimini, gelişme ve ilerleme gücünü yok etmişlerdir. Avrupa'nın en güzel ülkelerinin başında gelen Yunanistan'ı ve Yunan halkını aşağılık barbarlara dönüştürmüşlerdir (Kula, 2010, s. 140).

Aydınlanma Hareketi ile birlikte 17. yüzyıl itibariyle Doğu, tartışmasız biçimde topyekûn bir ötekililiğin içinde bulunurken, Doğu'yu politik yönüyle nitelemek için despotizm gibi kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Hentsch, 1996, s. 10). “İlerlemecilik modern toplum biçiminin bir tarih felsefesi çerçevesinde dünya tarihsel ölçekte konumlandırılmasında işlev görürken, despotizm Doğu toplumlarının ötekileştirilmesinde temel bir kullanıma sahip olmuştur” (Sunar, 2012, s. 66). Bu iddiaların arkasında yatan ekonomi-politik amaçları eklemek gerekmektedir. 18. yüzyıldan itibaren kolonyalist devletler, sömürgecilik faaliyetlerini meşru zemine dayandırmak amacıyla İslamiyet'i olumsuz bir şekilde göstermeye çalışmışlardır. Savaşçı, şiddet yanlısı, kadın düşmanı İslam resmi belirtmeye başlamıştır (Bodur, 2017, s. 77). 19. yüzyılda da İslam'a ve Doğu'nun öteki oluşuna yönelik negatif tavırlar sürdürülmüştür. Ötekini küçümseme, 19. yüzyılda Avrupa sanayi sömürgeciliğinin işaretlerinden biri haline gelmiştir (Hentsch, 1996, s. 173). Adı geçen yüzyılla birlikte İslamiyet'in taşıyıcısı Osmanlı'nın çöküşe geçmesi, İslam tehdidinin en azından askeri ve politik açıdan büyük oranda azaldığını ima ederken Batı'ya, Öteki

yaratma prosesinde geniş bir özgürlük alanı bırakmıştır. Bu asır, ötekileştirmenin gizil bilimsel karşılığı olan *Oryantalizm* 'e sahne olmuştur.

1.2.2.1. Oryantalizm ve İslamiyet

Yeni Çağ ile birlikte Batı'da meydana gelen teknolojik, siyasi ve sosyal gelişmeler, İslamiyet'e yönelik ilginin artmasını da beraberinde getirmiştir. Bilindiği gibi matbaanın icadıyla bilgiye olan ilgi artmıştı. Söz konusu enformasyonel ilerlemeye eş olarak bu dönemde Doğu (özellikle Osmanlı Devleti) ve Batı arasındaki askeri/diplomatik ve Coğrafi Keşifleri de içine alan temasların neticesinde İslam ve temsilcisi/halifesi konumundaki Osmanlı İmparatorluğu ve Türklere yönelik bilgi edinme ihtiyacı da artmış hatta önemli hale gelmiştir. “Almanlar ve Avusturyalılardaki Türk korkusu iki yüzyıl boyunca kendini çeşitli biçimlerde dile dökerken, İslam kültürünün daha iyi tanınması doğrultusunda da önemli gelişmeler kaydediliyordu. Bunda ticari şirketlerin kurulması ve diplomatik ilişkilerin gelişmesiyle birlikte yazılan ve bolca okunan seyahatnamelerin oldukça önemli bir katkısı vardı” (Schimmel, 2012, s. 52). Seyyahların, diplomatların parçalı bilgileriyle şekillenen Doğu tasvirleri, 19. yüzyılda yerini uzmanların kapsamlı ve nitelikli araştırmalarına bırakmıştır (Sunar, 2011, s. 31). Böylelikle Oryantalizm ortaya çıkmıştır. Zahirdeki anlamı Aydınlanma rasyonalitesinin sonucunda¹⁴, Doğunun bilimsel zeminde incelenmesiye de gerçekte Doğu'nun sübjektif ve büyük ölçüde olumsuz anlatılarla tasvir edilmesi çalışmalarıdır.

Oryantalizm (Fr. orientalisme), bir düşünce biçimi ve uzmanlık alanı olması itibarıyla ilk olarak Avrupa ve Asya arasında değişken tarihsel ve kültürel ilişkiyi, ikinci olarak XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren çeşitli Doğu kültürlerinin ve geleneklerinin incelenmesinde uzmanlaşmayı ifade eden Batı'daki bilimsel disiplini, üçüncü olarak da dünyanın Doğu olarak isimlendirilen bölgesi hakkındaki ideolojik varsayımları, imgeleri ve hayali resimleri içerir (Bulut, 2007, s. 428).

“Oxford İngilizce Sözlüğüne göre Oryantalist kelimesi ilk defa 1815 yılında kullanılmıştır ...Oryantalizm Doğu, yani Asya toplumlarının kültür ve medeniyetlerinin araştırılmasıdır...” (Watt, 1992, s. 412). Halil İnalcık, Batı'da Oryantalizm'in, özellikle Arapçanın ve Arapça metinlerin hermenötik metotlarla araştırılmasıyla meydana geldiğini belirtmektedir (2013, s. 296). “Oryantalistik çalışmaların öncelikle dil

¹⁴ Bkz. Samur, 2017b.

(linguistic) ağırlıklı olarak başladığı görülmektedir. Uzun müddet devam eden dil çalışmalarında ana hedef İslam'da kavramlaşan bir terimin diğer din veya milletlerden geçişini " d i l " vasıtasıyla gösterebilmektir" (Kuzudişli, 2003, s. 146). "Oryantalizm, ilk olarak on dördüncü yüzyılın başlarında Viyana Kilise Konseyi tarafından oryantal dillerin ve kültürlerin anlaşılmasını teşvik etmek için bir dizi üniversitede kürsü kurulmasıyla ortaya çıkan bir bilim dalıdır" (Turner, 2003, s. 67). 16. yüzyıldan itibaren bazı Avrupalı bilginler Arapça öğrenmeye başlamışlardır. Arapça'ya olan ilginin ardında Vatikan'ın misyon çalışmalarının önemli katkısı vardır. 1586 yılında Kardinal Ferdinand di Medici'nin desteğiyle Arapça harfli ilk matbaa kurulmuştur. Bu yüzyılda ayrıca Oxford'da Arapça eğitimi verilmeye başlanmıştır (Schimmel, 2012, ss. 55-56). Yine de Oryantalizm'in günümüzde bilinen anlamını kazanması için 19. yüzyılı beklemesi gerekmiştir.

"Britanya'da 1784 yılında Asiatic Society'nin (Bengal) ve 1823 yılında Royal Asiatic Society'nin kurulması Batılı bakış açılarının gelişmesinde önemli işaret taşlarıdır. Benzer gelişmeler Fransa' da 1821 yılında Napolyon'un Institut d'Egypte ve Societe Asiatique'siyle birlikte yaşandı. Almanya'da ise ilk Oryantalist dernek 1845 yılında kuruldu" (Turner, 2003, s. 67). Klasik Oryantalizmin kurucusu olan Avrupalı ilim adamları arasında Fransız Oryantalizm'inin babası Silvestre de Sacy, E.W. Lane, Karl Pfander, J.von Hammer, William Muir ve Ernest Renan zikredilmeye değerdir (Kalin, 2020, ss. 138-139).

Batı'nın Doğu tanımlamalarını detaylıca işleyen ve literatürde en sık başvuru alan Şarkiyatçılık kitabında Edward Said'e göre Oryantalizm "*Şark'la -Şark hakkında saptamalar yaparak, ona ilişkin görüşleri meşrulaştırarak, onu betimleyerek, öğreterek oraya yerleşerek, onu yöneterek- uğraşan ortak kurum olarak, kısacası Şark'a egemen olmakta, Şarkı yeniden yapılandırmakta...*" (Said, 2016, s. 13). Batılıların gözünde şarklılar kendilerini dahi idame ettiremeyen, yönetilmeye muhtaç bağımlı ırklardır. Said; kaba, cahil, zorba, anlayışsız, eğitilmesi zor insanlar şeklinde tasarılan Şarklıların, Batı tarafından tanımlamasına mahkûm oldukları düşüncelerinden bahsetmiştir. Kitapta ayrıca Doğu'nun din, cinsellik ve şiddetle içselleştirildiğini vurgulamıştır (2016)¹⁵.

¹⁵ Bilmez (2019)'in yüksek lisans tezinde de gerek Said'in eseri gerekse başka atıflar için benzer ifadeler kullanılmıştır. Zira Oryantalizme ilişkin kaynaklar ve bu kaynakların başında gelen Said'in eseri ve tespitleri, konuyu açıklamada önem arz etmektedir.

Edward Said'in eserinin 1978 yılında yayımlanması oryantalizme ilişkin oldukça hareketli bir tartışma- nın başlangıcına da işaret etmektedir. Kendisinden önce de oryantalizm konusunda fikirler yürütmüş ve Batılı oryantalist düşünceye –özellikle de metodolojisine– ilişkin belli eleştirilerde bulunmuş şahsiyetlerden söz etmek mümkündür: Muhammed el-Behiy, Malik Bin Nebi, Mustafa Sibai, Meryem Cemile, Mohammed Khalifa, M. M. Ahsan, Enver Abdülmalik, Abdullah Laroui, Yves Lacoste, A. L. Tıbawi, Talal Esad, Bryan S. Turner vd. Ancak hiçbiri Said'in kitabının etkisine ulaşamamıştır (Bulut, 2012, s. 2).

Oryantalizm ile ilgili eserinde Onur Bilge Kula (Batı felsefesinde Oryantalizm ve Türk imgesi), Said'i Oryantalizm çalışmalarında felsefeye yeterince yer ayırmamakla eleştirmiştir. Bu bağlamda, Voltaire, Leibniz, Herder, Hegel, Engels, Kant gibi Aydınlanma Dönemi düşünürlerinin İslamiyet ve Türk imgesini menfi yönde betimledikleri konusuna değinmiştir. Adı geçen düşünürlerin, kendi dönemlerinden önceki olumsuz Doğu tanımlarına benzer şekilde despotizm, cinsellik, fanatiklik, barbarlık, yakıp yıkmak, radikal dindarlık şeklinde basmakalıp yargılara başvurduklarını ifade etmiştir (Kula, 2010). İslamiyet, literatürdeki hemen her çalışmada da ifade edildiği üzere Batı'nın teolojik, siyasi, toplumsal alternatifine¹⁶ gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla Oryantalist çalışmalarda çoğu zaman, bu güçlü rakibin bertaraf edilmesi çabası sezilmektedir. Doğu ve İslamiyet'in bütüncül biçimde algılanması ile zaten var olan negatif Müslüman imajı zaman içinde, hassaten Hz. Peygamber'in hedef gösterilerek inşa edildiği siyasi bir retoriğe dönüşmüştür.

1.2.2.1.1. Olumsuz Doğu İmajları: İslam ve Hz. Muhammed

İslamofobi'nin filizlenmesinde, bir diğer deyişle tarihi köklerinde Oryantalizm çalışmalarının merkezi bir değere sahip olduğu bilinmektedir. Tolan'a göre Müslümanlarla karşılaşan ilk nesil Hristiyanlar, Müslümanları politik ve askeri bir güç kabul etmelerine rağmen dini inanışlarını çok az biliyor ve önemsiyorlardı. Ancak ilerleyen dönemlerde Hristiyan çoğunluğun Arap kültürü içinde asimile olması ve İslam dinine geçmesi nedeniyle artık İslam bir tehdit haline gelmiştir (Tolan, 2013, s. xii). Bu tehditle birlikte İslamiyet'in ve elçisinin olumsuz yönde tanımlanması temayülü gelişmiştir.

¹⁶ Bkz. Samur, 2021.

Kur'an ve Hz. Muhammed, Oryantalizm'in kaynakları arasında yer edinmiştir. Kitab-ı Mukaddes araştırmaları, filoloji çalışmaları, misyoner hareketler, negatif Müslüman imgeleri, Batı sömürge faaliyetlerinin yanında İslamiyet'in esas gücünü nereden aldığına yönelik temel İslam kaynaklarının tercüme faaliyetleri önemli etkilere sahiptir (Bulut, 2007, s. 436). Bu anlamda Kur'anı Kerim'in çevirisi de önemlidir. "Tarihte ilk defa Kur'ân, Hristiyan ilahiyatçısı Peter'in (ö. 1156) desteği ile Latince'ye çevrildi" (Kalın, 2003, s. 8). Bu arada İslam çalışmaları tarihinde polemikler dönemi yaşanmıştır. İslamiyet'in hoşgörüsü ve hızla yayılması karşısında polemikçi yazarlar teolojik tartışmalarını yazdıkları eserlerinde Hristiyanlığın üstünlüğünü ortaya koymaya çalışmışlardır. Ayrıca bu eserlerde Hz. Peygamber hakkında hakarete varan görüşler de yer almıştır (Çolak, 2019, s. 95).

Müslüman âlimler ile Hristiyan din adamları arasındaki en erken polemikler, her iki topluluğun da kendi dinlerini savunma noktasında ne kadar istekli olduklarını göstermektedir. Bağdat ve Suriye, 8 ve 10. yüzyıllar arasında Müslüman- lar ile Hristiyanlar arasındaki zihni etkileşimin ve teolojik polemiklerin yoğun olarak yaşandığı iki önemli merkezdi (Kalın, 2003, s. 3).

Kur'an'ı Kerim'in mezkûr dinlerin kitaplarından derlendiği inancı, temel tartışmalardan biridir. Bunların başında İslamiyet'in Yahûdilik, Hristiyanlık ve Helen/Yunan din ve kültüründen alıntılandığı, kutsal ve ruhani yönü bulunmayan sahte bir yazın olduğu iddiaları yer almaktadır (Hıdır, 2021, s.42). Richard Bell, Damacus'lu John'un Kur'an tanımlamasından bahsederken, Kur'an'ın saçmalıklar içerdiğini ve Hristiyanlığın sahte bir türü olduğunu söylediğini aktarmıştır (Bell, 2012, s. 4). Hristiyanlık savunucuları (apologists), Kur'an'ı sahte ve gerçeğin tehlikeli ve aldatıcı şekilde bozulması olarak görmüşlerdir (Setton, 1992, s. 5).

İbrahim Kalın, Hristiyan polemikçiler arasında Hz. Peygamber'i, yalancı peygamberlikle suçlayan ilk ismin Aziz John olduğunu söylemektedir (Kalın, 2003, s.5), Jeffery, Hristiyan literatüründe Hz. Muhammed'e yapılan en eski atıfın, yedinci yüzyılda yazılan, Ermeni Psikopozu "Sebeos"un tarih yazımlarında (Chronicle) yer aldığını söylemektedir (1926, s. 330). Setton da benzer şekilde Batı'da Hz. Muhammed'in, dünyanın sonunun habercisi olan sahte peygamberlerden biri temsil edildiğini ve bunun dokuzuncu yüzyıla kadar geri götürebileceğini belirtmiştir (1992, s. 11). İslamiyet'in en erken dönemlerinden itibaren Schimmel'in ifadesiyle İslami ve Antik Yunan-Pagan

düşüncelerin grotesk¹⁷ karışımına rastlanmaktadır. Bu manada Hz. Muhammed'in yalnızca Deccal değil, aynı zamanda Apollon ve Tergamant gibi tanrılarla beraber tapılan bir tanrıydı. Yine Schimmel Muhammed'in hayal kırıklığı içinde olan ve intikam almak için başka bir din yaratan asi bir Papaz olduğunu anlatan mit ve efsanelerin bulunduğu da kaydetmiştir (2012, s. 14). "10. yüzyıldan itibaren Batı düşüncesinin Hz. Muhammed tasavvuru klasik anlamda bir müslüman-hristiyan tartışmasında ortaya çıkacak manzaradan çok daha öte, tek taraflı ve günümüze kadar yansıdığı şekliyle olumsuz bir tarzda geliştirmiştir" (Korkut, 2008, s. 11). Anlaşılabacağı gibi Hz. Peygambere ve elçisi olduğu İslamiyet'e duyulan nefret daha o yüzyıllarda kendini göstermiştir.

Hıdır'ın aktardığına göre İslamiyet'i vahyedilmiş bir din olarak kabul etmeyen anlayış söz konusudur (Hıdır, 2021). 17 yüzyılın ikinci yarısında gelişen kaynak-eleştirel yaklaşımının evrimci ve ilerlemeci tarih anlayışından etkilenen tarihçilerin bu dönemki çalışmalarda İslamiyet'i ilahi bir din olarak kabul etmedikleri için Müslümanların vahiy geleneği çerçevesinde kurdukları ontolojik bağı göz ardı etmişlerdir. Müslüman toplumunu Yahudi-Hristiyan geleneğin devamı-parçası olarak ya da sosyal ve ekonomik nedenlerin gerektirdiği bir tür sosyal hareketlilik biçiminde açıklamaya çalışmışlardır (Çolak, 2019, s. 117).

Hz. Peygamber'in yalancı, hilebaz, şiddet yanlısı ve sıradan bir insan olduğu iddiası, İslam peygamberi hakkındaki sıfatlardan bazılarıdır (Hıdır, 2021; Kalın, 2003; Cerrahoğlu, 1989). Söz konusu hakaret içerikli tasvirlerin yanı sıra Hz. Peygamber'in ruhsal hastalığı olduğu da iddia edilmiştir. Ruhsal hastalık fikri 19. yüzyıl çalışmalarında bilimsel kanıtlara dayalı çalışmaların arttığı bir devrede cereyan etmiştir. Bu dönemde bir tıp doktoru olan Sprenger Hz. Peygamber'in kişiliğini çözmek için epilepsi olduğunu ileri sürüp kanıtlar aramıştır (Jeffery, 1926, s. 335). Hz. Muhammed imajı ve siret üzerine çalışma yapmış Oryantalistlerden, aralarında şair, devlet adamı, filolog, tarihçi ve yazarların da olduğu şu isimleri zikretmek gerekmektedir: L. Caetani, A. Sprenger, W. Muir, R. Bell, W. M. Watt, S. H. Gibb, M. Rodinson Goethe, Carlyle, Victor Hugo, Lamartine ve Tolstoy, Napolyon, Hammer, R. Dozy (Hıdır, 2021, ss. 11-12). Ignaz Goldziher, Snouck Hurgronje, Duncan Black Macdonald, Carl Becker, David Samuel Margoliouth, Edward Granville Browne, Reynold Alletne Nicholson, Louis Massignon,

¹⁷ Kaba gülünçlüklerden, tuhaf ve olmayacak şakalaşmalardan yararlanan, karşıt görüntüleri, bağdaşmaz durumları şaşırtıcı biçimde birleştiren güldürü (TDK, <https://sozluk.gov.tr/>).

Henry Corbin, Hamilton A. R. Gibb gibi kişiler klasik Oryantalizm anlayışını dönüştürmüştür. Aynı zamanda modern anlamda akademik İslam araştırmalarının da temelleri bu kişiler tarafından atılmıştır (Kalın, 2020, s. 139). Hz. Muhammed ve İslam hakkında, Batılı yazarlar tarih boyunca çok benzer görüşleri paylaşmışlardır. Hıdır'a göre Luther'in, Dante'nin veya Dimaşki'nin İslam tanımlaması ile 2000'li yıllarda Amerikalı Evangelist Jerry Fallwell, Hint asıllı İngiliz S. Rushdie, Hollandalı G. Wilders'in iddiaları temelde aynıdır (Hıdır, 2021, s. 13). Buna göre Oryantalist tasvirler konjonktürel değişimlere rağmen devamlılık arz etmiştir.

1.2.2.1.2. Öteki Kavramı Çerçevesinde Doğu

Tarih sahnesine çıktığı 7. yüzyıldan bu yana Batı'nın Doğu ve İslamiyet'i öteki olarak tanımlamaya çalıştığı bilinmektedir (Kalın, 2020). "Akdenizli Doğu, çok eskilerden beri Avrupa için en yakın ve en çok mücadele edilen bir ötekililik, tam anlamıyla öteki olmuştur..." (Hentsch, 1996, s. 75). "Kimlikle ilgili en temel ilke, insanın kendi varlığının ve kimliğinin farkına 'öteki' ile varmasıdır. Bir diğer ifadeyle ötekini tanımlamak aslında bir anlamda kendini tanımak ve kendi kimliğinin farkına varmak demektir" (Kirman, 2010, s. 28). Sistematik bir şekilde 1800'lü yıllarda İslam ve Hz. Peygamber hakkında yapılan Oryantalist araştırmalarda İslam ve Müslümanlar genellemelerle "öteki" olarak lanse edilmiştir (Hıdır, 2021, s. 21). "Şark, yalnızca Avrupa'nın sadece komşusu değildir. Avrupa'nın en büyük, en zengin, en eski sömürgelerinin mekânı, uygarlıkları ile dillerinin kaynağı, kültürel rakibi, en derin, en sık yinelenen *öteki* imgelerinden biridir" (Said, 2016, s.11). Batı dünyasındaki kültürel gelişim en başından itibaren çatışma yaşayacağı bir öteki unsuruna dayalıdır. Çatışma durumu kendisini, Hristiyan Müslüman karşılaşmalarının ilk dönemlerinden beri "biz" ve "öteki" karşıtlığında göstermektedir (Bodur, 2017, s. 70). "Müslümanların Avrupa topraklarını tehdit etmeye başlaması karşıt kimlik olgusunu güçlendirmiştir... İslam dünyası ve özelde Türklerin yükselişi Avrupalı(lık) olgusunun yerleşmesinde önemli bir yer teşkil etmiştir" (Kedikli ve Akça, 2017, s.64). "Batı'nın İslam algısını, onun Avrupa merkezli tarih anlayışından, hâkim medeniyet olma duygusundan ve Grek-Roman ve Yahudi-Hristiyan köklerinden bağımsız ele alamayız" (Kalın, 2020, s. 14). "Avrupamerkezcilik, dünya tarihinin, Avrupa tarihi etrafında mitolojik bir güçle yeniden kurgulanmasıdır" (Şenay, 2002, s. 133). Lewis, Avrupa kavramının, birbirini takip eden süreçlerden, Helenizm, Romalılık ve Hristiyanlığın evrelerinde kendini tanımlayan bir

kavram olarak ortaya çıktığını, Asya ve Afrika'nın ise öteki kavramının karşılığı şeklinde adlandırıldığını belirtir (1996, s. 44).

Avrupa Merkezci bakış açısı sadece İslamiyet'e yönelik olmamakla birlikte; Batı'nın en etkili alternatifi olan İslamiyet'i tarihte öteki konumuna indirgeyerek (Samur, 2021) bertaraf etme çabasıyla ilintilidir. Batı'nın bu üstünlüğü kendi medeniyetine çevirme arzusu ve Avrupalı kimliğinin inşası ise ancak Doğu toplumlarının ötekileştirilmesi ile mümkün olmuştur. Öyle ki Samur'a göre Aydınlanma Dönemi seküler ortamında yeşeren Oryantalizm İslam ve Müslümanları hemen her menfi durumun kökenine yerleştirme misyonunu gerçekleştirmiştir (2017b, s. 64). “Gerek önceki yüzyıllardaki savaşlar ve öteki olma durumu gerekse de bunun üzerine giydirilen oryantalist faaliyetler sonucunda Müslümanlar hemen her zaman Avrupa ve diğer Batı uygarlığı coğrafyasında çoğunlukla olumsuz ve istenmeyen figürler konumunda kalmışlardır” (Samur, 2017b, s. 64). Bu bağlamda kısaca Doğu Kültürü üzerine yapılan araştırmaları ifade eden Oryantalizm'i (Bulut, 2007; Watt, 1992), “öteki”ni yaratma ve tanımlama yetkisiyle yapılan çalışmalar şeklinde görmek de olanaklıdır.

1.2.2.1.3. Kılıç Dini Olarak İslam ve Terörizm

İslamiyet'in dünya dini misyonuyla tüm coğrafyalara yayılma girişimi, İslamofobi mefhumuna dayanak teşkil ettiği gibi, egemen Batılı söylemlerdeki “İslam eşittir terör” algısı ve “kılıç dini İslam” “İslami Terörizm” (Buehler, 2014; Kalın, 2020) imajlarının arka planında yatan sebeplerden birini vurgulamaktadır. Batı ve İslam'ın karşılaşmaları genellikle savaş yoluyla olmuştur. Bu nedenle İslam Peygamberini sürekli kılıçla gezen biri olarak değerlendirme (Hıdır, 2021, ss. 11, 339) eğilimi var olmuştur ve bu İslamiyet'in negatif şekilde algılanmasına yol açmıştır. Fetihler, İslamiyet hakkında ileri sürülen ithamları pekiştirmek için şarkiyatçı araştırmalara kaynaklık etmiştir. *İslam fetihleri, Batılı/Oryantalist araştırmacılara göre farklı anlamlar içermektedir. Fetihlerin amaçları ekonomik, dini, siyasi ve sosyal açıdan değerlendirilmiştir. Yağmacılık ve ganimet elde etmek gibi değerlendirenlerin yanı sıra dini faktörlerin önem taşıdığını öne süren araştırmacılar da vardır* (Yüksel, 1996, s. 170).

Ancak özellikle yağmacılık İslamiyet'in barbarlıkla denk gösterilmesi açısından ağırlıklı olarak tercih edilen bir düşünce olagelmıştır. Yüksel (1996)'e göre Sir William

Muir, Henri Lammens, Carl Heinrich Becker, Bernard Lewis ve M.A. Shaban, İslam fetihlerinin ekonomik saiklerle yapıldığını öne süren düşünürlerdir.

Araştırmacılara göre Araplarda hâkim olan yağma ve çapulculuk hırsı ile kuraklık neticesinde ortaya çıkan açlığın ortadan kaldırılması veya ticaretin duraksamasıyla yeni gelir kaynakları, bol miktarda ganimet elde etmek amacıyla da ekonomik imkânlar açısından daha uygun yerlere ulaşmak üzere ilk İslam fetihleri gerçekleştirilmiştir (Yüksel, 1996, s. 174).

Diğer yandan G.H Bousquet, Francesco Gabrieli, Patricia Crone gibi yazarların görüşlerine yer vermiştir: “Yeni dinin Müslüman Araplara kazandırdığı dini ideoloji ve heyecan ile fetihler başlamıştır” (Yüksel, 1996, s. 175). Buehler, 732’deki Poiteris savaşının İslam karşıtı iklimi açısından bir dönüm noktası kabul edildiğini aktarmaktadır. “Kılıç dini” ve “öteki düşman” algısı Batı’da toplumsal hafızaya işlemeye başlamıştır (Buehler, 2014, s. 124). İslamiyet’in Cihat anlayışı, Batılı yazarlar tarafından “kılıçla yayılan, barbar din İslam” temasının gelişmesine yol açmıştır. Makyavel, Diderot, Molyer, Cervantes, Voltaire ve Weber’e kadar birçok Avrupalı yazar Müslümanları yer yer olumlu değerlendirdikleri gibi daha ziyade şehvet düşkünü, barbarlık, zulüm ve kabalık bağlamında tasvir etmişlerdir (Hıdır, 2021, s. 18). Cihat gibi kelimeler aynı zamanda bilinçli biçimde çarpıtılarak İslam ve terörizmi aynı safa yerleştirme çabalarından birini de göstermektedir (Bodur, 2017, s. 74).

Aşağıdaki başlıklarda detaylandırılacak olan Avrupa terör saldırıları ise 20. ve 21. yüzyıllarda İslamiyet’in terörizm ile eşitlenmesini, böylelikle “Militan İslam” (Kalın, 2003) konseptini ortaya çıkaracaktır. Sanki Müslümanların çoğu terörist ya da teröristlerin çoğu Müslümanmış gibi (Halliday, 1999, s. 892) ciddi bir sorun söz konusu olmuştur. “İslâm’ın hem Müslümanlara hem de gayrimüslimlere karşı şiddet ve terörü desteklediği ve buna göz yumduğu şeklindeki suçlama, militan İslâm kurgusunun bir ürünüdür” (Kalın, 2003, s. 42). Gerek medya gerekse de S. Naipaul, Samuel Huntington gibi toplumu etkileyen yazarların Müslümanların çoğunluğunu terörist olarak yanlış biçimde temsil etmesi ve değerlendirmesinin neticesinde bu tip algılar pekişmektedir (Halliday, 1999, s. 893). Özellikle medyanın İslamiyet’i cihadizm, terörizm eşleştirmeleri ile gündeme getirmesi önem arz etmekte ve bu tez çalışmasının da temel problemlerine işaret etmektedir. Medyanın bu bilinçli ve manipülatif yaklaşımı, Batılıların hafızasında İslamiyet’e ilişkin olumsuz değerler yüklenmesine yol açmaktadır. İslamiyet’in

korkulması gereken bir inanış biçimi olduğuna gönderme yapan İslamofobi kavramının yaygınlaşmasında da medyanın göz ardı edilemez bir rolü bulunmaktadır.

1.2.3. İslamofobi Kavramı

İslamofobi, en yaygın tanımlamasıyla İslam ve Müslümanlardan korkma anlamına gelmektedir. Küresel çapta hegemon güçlerin kendi amaçlarını gerçekleştirmek için planlı olarak kurguladıkları bir ayrımcılık söylemidir. Kavram, medya ve akademik kanallar aracılığıyla gelişip yaygınlaşmıştır. Terörist, köktendinci, cihatçı kavramlarıyla Müslüman karşıtı tutumları perçinleyerek ve korku unsuruyla bağdaştırarak daha etkili hale getirilmesine de yol açılmıştır (Bozan, 2018, ss. 222-223). Özellikle 11 Eylül sonrası Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa’da İslam karşıtı tepkilerin ortak paydasını temsil etmektedir (Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi [UHİM], 2015, s. 20).

Fobi kelimesinin yanına iliştilirdiği kelimeler çoğu zaman korkuya ilaveten kin, nefret besleme gibi anlamlar da taşır. Bu nedenle İslamofobi genel hatıyla İslam ve Müslümanlardan korkma, kin duyma, şüphe etme, düşmanlık besleme, güvenmeme şeklinde tanımlanabilir (Aktaş, 2014, s. 36). Öte yandan kısaca, akli dayanağı olmaksızın Müslümanlardan korkma şeklinde tanımlanan İslamofobi, esasında Hristiyan dünyasının Müslümanlara yönelttiği asırlarca birikmiş şiddetin bir çeşit tezahürüdür (Buehler, 2014, s. 135). Buhler’in ifade ettiğı gibi kendi karanlık taraflarının bir tezahürü olarak İslamofobi’yi icat eden Batı, Şark medeniyeti karşısında yine psikolojik bir tavır olarak yaşadığı kompleksi karşıya yansıtmak suretiyle açığa çıkarmaktadır (2014, s.135).

Bu bağlamda, daha önceki başlıklarda ele alınan Endülüs’teki Müslümanlara yapılan sert uygulamalar, yine ırkçılık başlığında ele alınacak olan Yahudilere yönelik imha hareketlerine ek olarak, Özakpınar’ın belirttiğı Avrupa Sanayi Devrimi ardından işçilerin kötü şartlarda çalışmaları, Afrika’da Amerika’ya getirilen siyah kölelerin sanayide kullanılması, bazen uşak olarak çalıştırılması (2009, s. 110), gibi insan haklarıyla örtüşmeyen, iptidai davranışlarda bulunmuş Batı’nın Buehler’in tarihsel gerçekliklerini psikolojik bir tavırla, karşıya yansıtmak suretiyle açığa çıkardığı iddiası, İslam karşıtlığı kaynakları arasında göz ardı edilmemesi gereken argümanlardandır. “İrkçılık, yabancı düşmanlığı veya ayrımcılık gibi insan onuruyla bağdaşmayan davranış ve tutumların gözle görülür bir yansıması olarak ele alındığında İslamofobi, tarihsel

olarak özellikle Batılı insanın kendi grubunun dışındaki herkese yaptığı tahammülsüzlüğün son örneğidir” (Yel, 2018, s. 10).

Chris Allen, İslamofobi'nin menşesine ilişkin çeşitli görüşlerin bulunduğunu, bununla beraber kavramın esas kaynağının İngiltere olduğunun genel kabul gördüğünü söylemektedir. Öte yandan, Oxford İngilizce Sözlüğü'nün, terimin ilk kez 1991 yılında Amerika'daki Insight dergisinde kullanıldığını iddia ederken, başka kaynaklarda ilk kez 1925 yılında Fransa'da kullanıldığını ifade ettiklerini aktarmaktadır. Yine Allen, etnik köken araştırmaları yapan Tariq Modood'un 1990'larda İslamofobi kavramına gönderme yaptığını eklemektedir (2010, ss. 5, 6). Gölcü ve Çuhadar ise terimin yazılı kaynaklardaki ilk defa Edward Said tarafından 1985 yılında kullanıldığını ifade etmiştir (2017, s. 76). Tam anlamıyla İslamofobi'nin gündelik dilde telaffuz edilen bir kavram haline getirilmesi ise Runnymede Trust raporu ile gerçekleşmiştir.

Her durumda, İslamofobi kelimesinin ortaya çıkışının 1900'lü yıllara tekabül ettiği bilinmektedir. Fakat İslam karşıtlığı, İslam'dan korkma manasındaki göndermeler, daha önce de belirtildiği gibi İslam'ın Hz. Peygambere vahyedilmesiyle yaşıttır. Bununla beraber Endülüs Emevileri döneminde yoğunlaşan, Avrupa'da yüzyıllar boyu devam eden karşılaşmalar ve oluşturulan İslam karşıtlığı, 20. yüzyıldaki çeşitli kırılma noktalarıyla perçinlenmiş, son kertede; 1960'larda gerçekleşen işgücü göçleri ve takip eden olaylarla ileri bir düzleme taşınmıştır. Bu süreçte Batı medyası, İslam imajının inşası noktasında merkezi bir görev ifa etmektedir. Bilhassa 11 Eylül saldırılarının ardından İslamofobik ifadelerin medya dolayımıyla yaygınlaştırıldığı da bilinmektedir¹⁸. Bu perspektifte İslamofobi'yi hazırlayan kaynaklara temas edilirken, 20. yüzyılda vuku bulan ve anti-İslamizm'i ortaya çıkarmaya neden olan ekonomik ve politik gelişmelere değinmek yerinde olacaktır.

1.2.4. 20. Yüzyıl'da Değişen Dünya ve İslamofobi'yi Hazırlayan Siyasal Olaylar

Dünya çapında mühim değişikliklere tanıklık eden 20. yüzyıl, savaşların, devrimlerin, toplumsal, ekonomik, siyasi dönüşümlerin yaşandığı bir asrı simgelemektedir. 1914-1918 yılları arasında meydana gelen Birinci Dünya Savaşı ile 1939-1945 tarihlerindeki İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş, 1970'lerin ortalarında patlak

¹⁸ Bkz. Kirman, 2010.

veren Petrol Krizi ile İran İslam Devrimi, 1960'lardaki uluslararası işçi göçleri, 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması, 1997'de Runnymede Trust Raporu'nun yayınlanması ve 11 Eylül saldırıları aynı zamanda İslamofobi'nin oluşumunda rol oynayan gelişmelerdir¹⁹. Sıralanan olaylara müteakip yaşadığımız yüzyılda kendini İslami kimlikle tanımlayan terör örgütlerinin Avrupa'da gerçekleştirdikleri terör saldırıları, İslam'ın bir fobi olarak betimlenmesine yol açan merhaleleri ifade etmektedir. Bu meyanda bahse konu asır içindeki olaylar silsilesinde İslamofobi'yi vücuda getiren meselelere daha berrak bir bakış açısıyla yaklaşabilmek için, öncelikle dünya savaşları ve sonrasındaki konjonktürden kısaca bahsetmek gerekmektedir.

Birinci Dünya Savaşını tetikleyen ana etmenlerden biri 19. yüzyılda, endüstri devriminin etkisiyle Batı'nın sanayileşmede büyük aşamalar kaydetmesi ve hammadde açığının ortaya çıkmasıdır. Endüstrideki ilerlemelerle ham maddeye daha fazla ihtiyaç hâsıl olmuş, bu ihtiyaçları Avrupa ve Amerika'dan temin edemeyen Batılı ülkeler, dünyanın geri kalanını ham madde kaynaklarına ulaşmak üzere aralarında paylaşmaya girişmişlerdir. Zira siyaset alanındaki hegemonyanın korunması, sömürgecilik düzeninin muhafaza edilmesiyle ilişkilidir. Avrupa ülkelerinin sömürgecilik faaliyetleri Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. Ekonomik açıdan Batılı emperyalist devletlerin dünyanın geri kalanındaki toprakları paylaşma noktasında yaşadıkları anlaşmazlıkların etkisiyle 1914'te Birinci Dünya Savaşı çıkmıştır (Demir, 2012, s. 209; Tokgöz, 2018, s.10; Said, 1993, s. 69).

Bilindiği gibi dört sene süren savaş itilaf devletlerinin ittifak devletlerine karşı galip gelmesiyle sonuçlanmıştır. Savaşın ardından ABD dev bir olarak ortaya çıkmış dört imparatorluk ise tarihe karışmıştır. Bu imparatorluklar, Rus, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'dur (Tokgöz, 2018, s. 9). Amerika dünyanın en büyük gücü haline gelerek, bir tür sömürge biçiminde dünyanın %85'ini ele geçirmiştir (Said, 1993, s. 69).

¹⁹ Çalışmanın özellikle bu kısmında, literatürdeki yukarıda sıralananlar olmak üzere pek çok kaynakta benzer bir kronolojik yöntemin benimsendiğini, bu nedenle bahsi geçen tarihi kategorizasyona sadık kalındığını eklemek gerekmektedir. İslamofobi'nin 20. Yüzyıl sonrası nedenlerine bakıldığında birçok kaynakta Soğuk Savaş, Petrol Krizi, İran İslam Devrimi, Uluslararası İşçi Göçleri, Runnymede Trust Raporu ve 11 Eylül'ün yer aldığı bilinmektedir. Bkz. Çakaş, 2018; Temel, 2019; Kedikli ve Akça, 2017; Hıdır, 2017; Halliday, 1999, Allen, 2010, Gölcü ve Çuhadar, 2018, Kirman, 2010.

Yenilen ülkeler, siyasal açıdan olduğu kadar ekonomik açıdan da yıpranmışlardır. Özellikle Almanya, savaş tazminatı karşılığında ödemek mecburiyetinde olduğu milyar dolarlar yüzünden ekonomik açmaza sürüklenmiştir. Enflasyon çıkmazına giren Almanya'ya benzer şekilde Avusturya, Macaristan ve Rusya'da eklenmiş; Avrupalı ülkeler son çareyi ABD'den kredi almakta bulmuşlardır. Savaşı mağlubiyetle tamamlayan ülkeler ise otarjik komünist, faşist ve milliyetçi rejimlere kaymışlardır (Tokgöz, 2018, ss. 22, 26). İtalya'da Mussolini, Rusya'da Stalin rejimi, Almanya'da ise Nazizm, bu eğilimin örnekleridir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik koşullar oldukça kötüleşmiştir. 1919-1931 yılları arasındaki ekonomik bunalımlar ise dünyayı yeni bir savaşa sürüklemiştir. (Sander, 1996, s. 38). Sürece Nazi Partisinin saldırgan dış politikası eklendiğinde dünya tarihi ikinci kez büyük bir savaşı yaşamak ve yazmak zorunda kalmıştır. Müttefik (Sovyetler Birliği, ABD, Büyük Britanya ve Çin) devletler ile Mihver (Almanya, Japonya ve İtalya) devletlerarasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı 1945'de sona ermiştir. Ancak her ne kadar cephe savaşı bitmişse de Sander'in ifadesiyle "Savaştan galip çıkan büyük iki devlet ve çevresindeki küçük devletlerin sorunları ve çatışmaları silahsız sürdürecekleri ve Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönem başlamıştır" (1996, s. 202). Savaş sonrasında Süper-Devlet (Super Power) adı verilen dünya politikasının merkezinde Birleşik Amerika ile Sovyetler Birliği bulunmaktaydı. Dünya proleter ihtilali gibi komünizmi bütün dünyaya yaymak isteyen Sovyet Rusya uluslararası politikaya ideoloji ve doktrin unsurunun girmesine yol açmıştır. Öte yandan izlediği aktif, yayılmacı ve emperyalist politikanın dışında teknolojik gelişmelerle de milletlerarası politikada birinci sırada yerini almıştır (Armaoğlu, 2001, ss. 215, 216).

"Soğuk Savaş boyunca Batı, siyasal ve kültürel kimliğini anti-komünist eksende tanımlamaktaydı" (Aktaş, 2014, s. 46). Dolayısıyla komünizm, 1945'lerden Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar geçen sürede Batı'nın birinci derecede karşıtı olma işlevini üstlenmiştir. Fakat bu zaman zarfında, İslam karşıtlığının temellerini atan birtakım gelişmelere de şahitlik edilmiştir. Özellikle Ortadoğu'da vuku bulan Petrol Krizi ile 'İran İslam Devrimi', İslamofobi'nin gelecekte Batı dünyasında yaygınlaşmasına yol açacak kritik gelişmelerdir.

1.2.4.1. Petrol Krizi

Batı'nın sanayideki ilerlemelerine muvazi, petrole olan ihtiyaç artmış, geniş petrol rezervine sahip Ortadoğu ülkeleri önemli hale gelmiştir. ABD, Rusya gibi ülkeler petrol üreticisi olmalarına karşın üretimlerinin büyük çoğunluğunun iç tüketime gidiyor olması, 1960'lardan itibaren Avrupa'nın da enerji kaynağı konusunda dışa bağımlılığı, dünyadaki rezervlerin 3/4'nün yoğunlaştığı Suudi Arabistan başta olmak üzere çeşitli Ortadoğu ülkelerinden petrol ithal edilmesini gerektirmiştir (Uludağ, 1978, s. 25). Bu durum, OPEC isimli yapıyı ortaya çıkarmıştır. “1960'da Bağdat'ta Irak, İran, Kuveyt, S. Arabistan ve Venezuela tarafından kurulan OPEC'e, daha sonra Katar, Endonezya, Libya, Abu Dabi, Cezayir, Nijerya ve Ekvator katılmışlardır” (Uludağ, 1978, s. 33). Lakin petrol, uluslararası düzlemde yalnızca ekonomik-ticari amaçlarla kullanılan bir metadan çok Doğu-Batı dünyası arasındaki farkı vurgulayan bir politik araç şeklinde de kullanılmış ve kullanılmaya devam edilmektedir. Bu anlamda petrol Batı'nın Ortadoğu ve dolaylı olarak da İslamiyet ile kurduğu ilişkide -özellikle petrol krizinin patlak vermesiyle- belirleyici bir rol üstlenmiştir²⁰.

İsrail'in kurulmasıyla bölgede artan milliyetçilik Mısır, Suriye ve Irak'ta hareketlilik kazanmıştır (Demir, 2009, s. 211). “Petrol krizine giden süreç, 1940'lı yılların sonundan itibaren başlayan İsrail – Arap çatışmalarıyla başlamıştır. 1973 Ekim'de gerçekleşen Arap- İsrail Savaşı ile sonuçlanan bölgedeki gerilim, bu ambargo kararının alınmasına neden olmuştur” (Örki, 2019, s. 5). “1973 yılındaki Arap-İsrail Savaşı sürecinde petrol ihracatçısı Arap ülkeleri, Batı ülkelerine yönelik petrol sevkiyatında kısıntıya giderek İsrail'i destekleyen Batılı devletleri ekonomik bir aracı devreye sokarak bir nevi cezalandırmaya çalışmışlardır” (Sarıaslan, 2021, s. 95). 1973'deki krizle beraber oldukça yükselen fiyatlar, pek çok Batılı ülkeyi ekonomik açıdan olumsuz yönde etkilemiştir (Uludağ, 1978). Petrolün uluslararası çapta politik bir silah olarak kullanılması söz konusu olmuştur (Armaoğlu, 2001). “OPEC ülkelerinin dünyada ciddi bir ekonomik buhrana yol açan bu girişimi, Batı toplumlarında İslamofobik düşünsel zemini ciddi oranda beslemiştir. Krizin geri planındaki tetikleyici temel dinamik yok sayılarak, petrol krizinin ve buna bağlı ekonomik bunalımın yegâne sorumlusu Orta Doğulu devletler görülmüştür” (Sarıaslan, 2021, s. 95).

²⁰ Bkz. Bodur, 2017; Temel, 2019; Bozan, 2018.

Mevcut konjonktürün İslam coğrafyası açısından en bariz etkisi, Batılı sanayi ülkelerinin ekonomik kalkınma hamlesiyle Doğu ülkelerinden yaptığı işgücü göçleri sonucu Avrupa'ya yerleşen Müslümanların önyargılarla karşılaşmalarıdır. Petrol krizinden yüksek enflasyon, işsizlik gibi sorunlar ekseninde oldukça olumsuz etkilenen Avrupa ülkeleri işgücü alımlarını durdurmuşlardır (Soytürk, 2018, s. 1442). “Avrupa ülkeleri 1973 petrol krizi sonrası ilk defa göçmen alımlarında kısıtlamalara gitmek üzere yasal tedbirler almışlardır. Kalıcı olduğu anlaşılan göçmenlerle birlikte bir arada yaşama sorunu özellikle 1980’li yıllardan itibaren Avrupa’da yeni bir tartışma gündemi yaratmıştır” (Kedikli ve Akça, 2017, s. 78). İslamofobik fikir dünyasını tetikleyen bu kriz Batı’da yaşayan Müslüman göçmenlerin gündelik yaşamlarını güçleştiren ayrımcı tavırların kıvılcımı sayılmaktadır.

1.2.4.2. İran İslam Devrimi

İran’da 1979’da yaşanan İslam Devrimi, İslamofobi’nin oluşmasındaki kilometre taşlarından biridir. Devrim, İran’daki yabancı nüfuzuna, yabancıların İran’ın içişlerine karışmasına, Pehlevi-ABD yakınlaşmasına, bozuk ekonomik koşullara, Şah’ın İran’ı modernleştirme, Batılılaştırma hareketlerine tepki olarak ortaya çıkmıştır (Gündoğan, 2011, s. 94)²¹. Zira petrolün önem kazanmasıyla Batılı müteşebbisler, bu büyük enerji kaynağına yerinden ulaşabilmek ve erişimi sürekli kılabilme için Şah Pehlevi hükümdarlığındaki İran’a yatırım yapmışlardır. Yatırımlar büyük bir zenginlik sağlamış, İran Ortadoğu’da ehemmiyetli bir müttefik konumuna gelmiştir (Allen, 2010, s. 38). Batı ile yakınlaşmanın neticesinde sanayileşme ve şehirleşme, kırsal alandan şehre akını hızlandırmış, tarımsal üretim düşmüş, köyden kente göç sonucu işsizlik hâsıl olmuştur (Armaoğlu, 2001, s. 376).

Hemen her kriz döneminde görülen bilhassa ekonomik tabanlı sıkıntılar, mevcut lidere ve politikalarına karşı cepheleşmeyi beraberinde getirmektedir. İran’da da ülke genelindeki huzursuzluk, ayaklanmaları ve silahlı örgütlenmeleri meydana çıkarmıştır. İran’da Pazar esnafı, öğrenciler, liberaller, komünistler, insan hakları savunucuları gibi çeşitli ideolojik eğilimleri benimsemiş gruplar Şah yönetimine karşı gelmeye başlamışlardı. Tüm gruplar ise Ayetullah Humeyni tarafından organize edilmiş

²¹ Burada Gündoğan (2011), görünürdeki nedenin bu olmasına karşılık geri planda Şii tarihi ile ilgili sembolik olayların olduğuna da dikkat çekmiştir.

Müslüman Gelenekçi Hareket'in içine dâhil olmuşlardır. Humeyni liderliğindeki halk ayaklanması neticesinde, 1979'da İran İslam Cumhuriyeti kurulmuştur (Sander, 1996, ss. 495-499).

Diğer taraftan Humeyni'nin devrim fikrinin çekirdeğini ifade eden Müslüman Birliği ve Batı karşıtı söylemleri de Doğu-Batı ilişkileri arasındaki gerilime katkı sağlamıştır: “Ayetullah Humeyni tüm dünya müslümanlarının birliğinden yanadır ve müslüman dünyanın karşı karşıya kaldığı problemlerin çoğunun temelinde, müslümanların İslam'ın kutsal yoluna yabancılaştırılmalarını; doğu veya batının çürümüş hayat tarzlarını benimsemelerini; baskıcı ülkelerin entrikalarının bir sonucu olarak ülkelerinin parçalanmışlığını görmekteydi” (Gündoğan, 2011, s. 98). İran devrimi boyunca yinelenen görüşler, Müslümanların ‘her zaman olduğu gibi’ şiddet yanlısı ve barbar kaldıklarını belirtiyordu. Yeniden dirilen İslam'ı kılıçla yaymanın tehdit edici olduğu tekrarlanmıştı (Allen, 2010, s. 40).

Devrimden kısa süre sonra peyda olan ve Batı'da devrimin getirdiği strese ilaveten anti-İslamizm'i olgunlaştıran dikkate değer bir diğer olay da Salman Rüşdi hadisesidir. Hindistan doğumlu İngiltere vatandaşı olan Rüşdi'nin neşrettiği Şeytan'ın Ayetleri isimli roman İslam dünyasının tepkisini çekmiştir. Dünyanın pek çok yerinde Müslümanlar protesto eyleminde bulunmuşlardır. Ayetullah Humeyni tarafından idam cezasına çarptırılmıştır. Özellikle İngiltere, Fransa ve Belçika'da Rüşdi karşıtı eylemlerle birlikte Batı ve İslam dünyası arasında bir uyuşmazlık olduğu yönünde eleştiriler söz konusu edilmiştir (Castles & Miller, 2008, s. 382).

“Türklerin ve Pakistanlılar arasındaki çok sınırlı aşırı fundamentalist grupların Rotterdam ve Lahey'de düzenledikleri Humeyni yanlısı gösteriler, medya tarafından bilinçli olarak bunların göçmen Müslümanların büyük bir kısmını temsil ettiğine dair bir kanıt olarak takdim edilmiştir” (Haleber, 2005, s. 204). Batı'da yaşayan bir grup Müslüman göçmen örneği üzerinden İslam karşıtlığını pekiştirecek okumalarla tasvir edilen Müslümanlar uyumsuzlukla, aşırılıkla, köktendincilikle, Batılı değerlerden sapan gericiler şeklinde etiketlenmişlerdir. Böylelikle İslam ile Hristiyan medeniyetleri arasında sağduyu ve hoşgörüyü dayandırılmaya çalışılan köprünün bağlarından biri daha koparılmıştır.

1.2.4.3. Tek Kutuplu Dünyaya Doğru: Sovyetler Birliği'nin Çöküşü

Sovyet Rusya ile ABD arasında vuku bulan Soğuk Savaş, 20. yüzyıldaki en önemli politik gerilimlerden biridir. İkinci Dünya Harbi'nin akabinde Batı'da ABD'nin, Doğu'da ise Sovyet Rusya'nın egemenliğinin sürdüğü iki kutuplu dünya düzeni olarak görülen yeni bir siyasi konjonktür belirmiş, bu sürece de Soğuk Savaş adı verilmiştir (Armaoğlu, 2001; Sander, 1996). “Bu dönemde, ABD, liberal düşünce ve demokratik değerler, SSCB ise özgürlük ve sosyalizm kavramları üzerine inşa edilen bir söylemle, kendi eksenlerinin hegemon gücü konumuna gelmeyi başarmışlardır” (Çiftçi, 2009, s. 204).

Söz konusu iki kutup arasında silah ve teknoloji yarışı ön plana çıkmıştır²². Ancak süper güçlerin silahlanma yarışı oldukça pahalıya mal olmuş ve devletler bütçelerini aşırı derecede zorlamışlardır. ABD dönemin en büyük ekonomisi, tüm dünyaya kredi veren devleti olmasına rağmen neredeyse üç trilyon dolarlık borca ulaşmıştı. Yine de askeri harcamalar için kullanılan bu miktar, gelişmiş ekonomisi olan ABD için tolere edilebilir görünmekteydi. Sovyet Rusya ise ekonomik anlamda ABD ile rekabet edecek durumda değildi (Hobsbawm, 1996, ss. 291-292). Hali hazırda ekonomisi oldukça gerileyen Sovyet Rusya'da 1980'lerden itibaren zorla yapılan uygulamalar sonucu etnik sorunlar belirmiştir...Gorbaçov'un başarısız reformları, etnik çatışmaların merkezi gücü zayıflatması ve bu grupların bağımsızlığını talep etmesi sebepleri ise birliğin dağılmasına yol açan en etkili faktörlerdir (Şadıhanov, 2006, ss. 3, 20).

Bu arada Doğu Avrupa'da komünizmin çökmüş ve parlamenter sisteme geçilmişti... Öte yandan Gorbaçov'un köklü reform çalışmalarına rağmen 26 Aralık 1991'de Sovyetler Birliği resmen dağılmıştır (Sander, 1996, ss. 245, 445, 446). Savaş sonrası -Küba dışında- Batı'daki Komünist rejimler dağılmış, Komünizm uzak doğu ülkelerine hapsolmuş, ideolojik Doğu-Batı ayrımı yerini gerçek bir Doğu-Batı ayrımına bırakmıştır. Öyle ki Rusya bile Batılı bir demokrasiye dönüşmüştür (Tonnesson, 2006, s. 358). Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliğinin çöküşüyle Soğuk Savaş sona ermiş, dünya büyük ölçüde ABD hâkimiyeti altına girmiştir.

Savaş sonrasında ortaya çıkan tek kutuplu dünyada, ABD başta olmak üzere Batılı devletler nezdinde yeni bir düşman/öteki arayışı boy göstermiştir. Komünizmin tarih

²² Bkz. Armaoğlu, 2001.

sahnesinden çekilmesiyle doğan rakip boşluğu İslamiyet ile doldurulmaya çalışılmış, yeni öteki olarak İslamiyet seçilmiştir (Kirman, 2010, s. 23). Mezkûr başlıklarda da vurgulandığı üzere İslam Karşıtlığı, İslamiyet'in doğuşundan günümüze kadar geçen sürede Batı'da telakki edilmiştir. Bu zaman zarfında, İslam karşıtlığına verilen en uzun ara, 1945 sonrası yaşanan Soğuk Savaşla beraber Komünizm'in kapitalist Batılı ülkelere tehdit şeklinde algılandığı yıllarda görülmüştür. Batı, Sovyetlerin dağılmasından sonra yüzlerce yıl geriye dayanan anti-islamizmi canlandırmak suretiyle husumet oklarını Müslüman dünyaya çevirmiştir. 1990'lardan itibaren kartların yeniden karıldığı dünyada, yüzyıllardır öteki olarak kabul edilen İslam, yeniden Batı'nın bütünlüğünü korumaya hizmet eden karşıt formunda konumlandırılmıştır (Samur, 2017b, s. 67). 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde de Runnymede Trust isimli raporla birlikte İslamiyet fobi olarak ifade edilmeye başlamıştır.

1.2.4.4. İslam Karşıtlığının Dönüm Noktası: Runnymede Trust Raporu

İslamofobi'nin Batı genelinde bir fenomen olmasını takip eden olaylar dizisinin kırılma noktası, 1997'de İngiltere'de bir sivil toplum örgütü tarafından yayımlanan *Runnymede Trust Raporu*'dur. Allen, bu raporu İslamofobi'nin dönüm noktası olarak ifade etmektedir (2010, s. 3). Raporun inkişafında kuşkusuz uluslararası politik tansiyonların etkisi büyüktür. Fakat İslamofobi'yi bir öteki sıfatıyla telakki etmeye giden bu yolda, raporun yayımlanmasından birkaç yıl evvel ideolojik evrimin sonuna gelindiğini ve insan yönetiminin son bir şekil olarak Batı Liberal demokrasisinin evrensel bir değer olduğunu öne süren Francis Fukuyama'nın (1990, s. 97) Tarihın Sonu adlı makalesi ile Samuel Huntington'ın Medeniyetler Çatışması Tezi'ne de kısaca değinmek anlamlı olacaktır. Zira adı geçen eserler Batı'nın İslam'a karşı siyasi bakış açısını ele alması bakımından literatürde önem kazanmıştır (Temel, 2019, s. 26). “Beyaz Saray destekli Samuel Huntington ve Francis Fukuyama gibi güvenlik teorisyenlerinin de katkılarıyla tek kutuplu dünya için yeni hedef İslam medeniyeti olarak belirlenmiş ve bu düşmanlığın üretilebilmesi için medya ve onun bütün imkânları seferber edilmiştir” (Gölcü ve Çuhadar, 2017, s. 77)

Huntington, medeniyet kimliğinin gelecekte önem kazanacağını ve Batı, Konfüçyüs, İslam, Japon, Hindu, Afrika, Slav-Ortodoks ve Latin Amerika uygarlıklarının olduğu yedi-sekiz medeniyetin etkileşimleri ekseninde dünyanın da şekilleneceğini

söylemektedir (1993, s. 25). Bununla beraber İslam ve Batı arasındaki çatışma tarihinden de bahsetmesi günümüz İslam-Batı konjonktürünü açıklamada önem arz eder. İslam medeniyeti ile Batı arasındaki çatışmanın 1300 yıl öncesine dayandığını söylemektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından emperyal imparatorlukların yıkılmasıyla Batı'nın geri çekildiği Arap topraklarında Arap Milliyetçiliği ve köktendinciliğin yükseldiğini ifade ederek, Arap-İsrail Savaşı, 1950'lerde Fransa-Cezayir arasındaki kanlı savaş, 1956'da İngiliz ve Fransız güçlerinin Mısır'ı işgali, 1958'de Amerika'nın Lübnan'a girişi, Libya saldırısı ve İran'la süren askeri çatışmaları örnek göstererek her iki medeniyet arasında çatışmanın şimdiye dek olduğu gibi gelecekte de devam edeceğini ileri sürmüştür (Huntington, 1993, s. 31).

Francis Fukuyama ise makalesinde, Batı liberalizminin faşist ve komünist tehlikeden geriye kalan ideolojik boşlukta din ve milliyetçilik akımlarının olabileceğini önem sürmüştür. Bu bağlamda İslamiyet'i Liberalizm ve Komünizme siyasal bir alternatif olan teokratik devlet anlayışı şeklinde görmüştür (Fukuyama, 1990, s. 111).“Fukuyama'nın İslam'ı ve Müslümanları demokratik sistemlerin yayılmasını engelleyen güçler şeklinde tanımlaması ve yine İslam'ı ve Müslümanları batı kökenli 'evrensel' değerlerin önündeki engel 'öteki' ve 'barbar' pozisyonuna yerleştirmesi İslamofobi'nin akademik bir düzlemde meşrulaştırılması çabaları olarak değerlendirilmiştir” (Gölcü ve Çuhadar, 2018, s.77).

Yüzyıllar içinde meydana gelen çatışmaların, siyasi gerilimlerin, Doğu'yu olumsuz yön ve özelliklerle tanımlayan Oryantalist yazınların ve son kertede yukarıda söz edilen çalışmaların katkısıyla İslam karşıtlığı zaten kendini göstermişti. 1997'de Runnymede Trust Raporunun yayınlanmasıyla da İslamofobi kamusal ve siyasi alanda yaygınlık kazanmaya başladı (Allen, 2010, s. 3) “İslamofobi: Hepimize Bir Meydan Okuma (Islamophobia: A Challenge For Us All)” ismini taşıyan raporda, İslam karşıtlığı maddeler halinde sıralanmıştır. Buna göre;

1. İslam yekaparedir, statiktir ve değişime kapalıdır,
2. Öteki olarak görülen İslam, diğer kültürlerle ortak hedef ve değerlere sahip değildir. Başka kültürlerden etkilemez veya başka kültürleri etkilemez,
3. İslam Batı'dan aşağıdır. Barbar, irrasyonel, ilkel ve cinsiyetçidir,

4. İslam; şiddet içeren, saldırgan, teröre destek veren, medeniyetler çatışmasına yol açan bir dindir,
5. Siyasi bir ideoloji olan İslam, politika ve askeri avantaj için kullanılır,
6. İslam'ın Batıya yönelik eleştirileri düşünmeden reddedilmelidir,
7. İslam düşmanlığı, Müslümanlığa yönelik ayrımcı tutumları içerir ve toplumdan dışlanmalarını haklılaştırır,
8. Müslüman karşıtı düşmanlık doğal ve normal kabul edilir (The Runnymede Trust, 1997).

Runnymede Trust, yaptığı tanımlama ile İslam'ın korkulacak, ötekileştirilecek, aşağı olarak konumlandırılacak bir olgu yönünde fikirlerin yayılması ve meşruiyet kazanmasına katkı sağlamıştır. “Bu rapor-tanımla İslamofobi, siyasi ve kamusal tartışmalarda nispeten yerleşik bir kavram haline gelmiştir” (Hıdır, 2017, s. 29). “Runnymede Trust'un (1997) Birleşik Krallık'ta daha 1990'larda bile istihdamdan eğitime her alanda Müslümanlara yönelik ayrımcılığı ortaya koyan o meşhur raporundan sonra yaygın kullanımı artan İslamofobi, Müslümanlara yönelik algı ve tutumların bileşkesi olma işlevini yerine getirmiştir” (Samur, 2021, s.133). Dört yıl sonra gerçekleşen 11 Eylül saldırısı ise münhasıran medya yoluyla olumsuz İslam imajının yaygınlaşmasına neden olmuştur.

1.2.4.5. 11 Eylül Sonrası Yükselen İslamofobi

İslamiyet'in bir fobi adı altında telaffuz edilmesi ve Batılı ülkeler arasında İslam karşıtlığının yaygınlaşmasının en önemli sebebi 11 Eylül hadisesidir. Afganistanlı El-Kaide terör örgütü üyelerinin, 11 Eylül 2001'de Amerika'da bulunan Dünya Ticaret Merkezi Binası İkiz Kulelere yaptıkları saldırı, İslamofobi'nin keskin biçimde dünyaya yayılmasının kilit noktasıdır.

Anlaşılan İslamofobi kavramı, 1990'lı yıllardan itibaren belirsiz de olsa tedavülde olmuştur. Fakat her halükârda 11 Eylül saldırıları sonrası artan şiddet ve terör olayları zaten derin kökleri olan ön yargı ve korkularda bir patlamaya neden olmuş ve bu çerçevede ortaya çıkan güvenlik kaygıları neti- cesinde kavramın kullanım alanı son derece genişlemiştir (Kirman, 2010, s. 24).

11 Eylül 2001'de, bir grup kişi tarafından dört yolcu uçağı kaçırılmış, önce Dünya Ticaret Merkezi kulelerine ardından Washington'daki Savuma Bakanlığı Pentagonu

intihar uçuşu yapılmıştı. Dört uçaktan üçü saldırı hedefine ulaşırken, Beyaz Saray’a doğru yol alan dördüncü uçaktaki yolcuların kontrolü ele geçirmesiyle eylem amacından saptırılmıştır. Üç bine yakın insanın yaşamını kaybettiği intihar saldırısından hemen sonra olayın müsebbibinin Afganistan’daki Taliban rejiminin desteklediği El-Kaide terör örgütü olduğu tespit edilmiştir (Jackson, 2022). Böylelikle Müslüman/Doğu kimliği öne çıkan örgütün eyleminin İslam dünyasıyla ilişkilendirilmesine giden yol hızlıca açılmıştır.

Dönemin ABD başkanı George Bush’un İslam’ı terörle eşleştiren konuşmaları da Batı’nın İslam’a karşı açıkça cephe aldığını göstermesi bakımından önemlidir (Kurtuluş, 2009). Terörizmle mücadele İslam ile yapılan bir savaş olarak aktarılmıştır. Bush’un bu noktada dünyayı Anglo Amerikan Kapitalizminin değerlerini kabul edenler ve etmeyenler olarak ikiye ayırması ve Haçlı Seferi ifadesi daha o günden Ortadoğu’ya yapılacak müdahalelerinin sinyalini vermiştir (Çapcıoğlu, 2015, ss. 218-219). 9/11’i diğer terör olaylarından ayıran ana yönü de medyadır. Konu üzerine hala çeşitli tartışmalar sürse de büyük bir tesadüf sonucu saldırılar canlı yayına denk gelmiş, yaşananlar tüm dünyaya anlık aktarılmıştır. Canlı yayında dünya ticaret merkezine çarpan uçakların görüntüleri, alevler içinde patlayan binalar, pencereden atlayan insanlar, kulenin çöküşü ve kaos unutulmaz anlar yaşatmış, ölümcül bir drama sergilenmiştir. Uçakların çarpışı, insanların yaşadığı felaket görüntüleri yayınlanarak olayın zihinlere kazınması sağlanmıştır (Kellner, 2004, s. 44). Uçakların ikiz kulelere çarpışını televizyondan film izler gibi izleyen dünyada bir küresel tedirginlik yaşanmıştır. Güven içinde yaşayan Amerikan halkında şok yaratan saldırının etkisi uzun bir süre devam etmiş, korkudan ve tedirginlikten dolayı günlerce işlerine gitmemiş, hatta sokağa çıkamamışlardır. Sosyal sarsıntıya yol açan saldırılar Amerikalılar arasında milliyetçiliğe yol açarken aynı zamanda gösterilen düşman İslam’a karşı da bir tepki geliştirmelerine neden olmuştur (Turanlı, 2008, s. 74). Özellikle Arap kökenli teröristlerin coğrafyalarından ve dolayısıyla inanışlarından korku ve nefret duymaya yönelmişlerdir.

Küresel medyadaki abartılı terör gösterileri dünya çapında dikkat çekmek, sorunları dramatize etmek ve belirli siyasi hedeflere ulaşmak için düzenlenmiştir (Kellner, 2004, s. 43). Terörün vahim sonuçlarını pekiştirmek amacıyla yayınlandığı varsayılan yönelimle, Müslüman kaynaklı şiddetin ne derece büyük bir tehlike olduğu vurgulanmıştır. “Terör, 11 Eylül saldırılarıyla artık hiçbir şekilde karşı çıkılamaz bir

gerekçe konumuna yerleşerek Birleşik Devletlerin; her türlü operasyon, tutuklama, güvenlik tedbiri ya da benzer faaliyetlerine zemin hazırlayan bir yeni dünya düzeni gerçeği olmuştur” (Samur, 2017a, s. 159). Ülke savunmasının ve teröristlerin bertaraf edilmesinin dünya barışı, toplumsal huzur ve güvenlik için gerekliliğinin altı çizilerek, gelecekte Afganistan, Irak ve diğer İslam ülkelerine yapılacak taarruzlar meşrulaştırılmıştır²³.

11 Eylül’ün ardından terörizmi İslamiyet ile ilişkilendiren söylemler çoğalmıştır. Bu anlamda Avrupa’da yaşayan Müslümanlara karşı fiziki saldırıların da içinde olduğu düşmanca tutumlar da artmıştır (Yanarışık, 2013, s. 2914). Bahse konu vaziyetten Batı’da yaşayan geneli göçmen Müslüman nüfus doğrudan etkilenmiştir. Çünkü olay yalnızca İslam ve Müslümanları, Müslüman göçmenleri ulusal gazetelerin manşetlerine taşımakla kalmamış; aynı zamanda hükümetlerin siyasi gündeminde de en üste çıkarmış ve İslamofobi araştırmalarına etki etmiştir (Helbling, 2013, s. 14).

Tüm bu gelişmelere, İslami kimlikteki radikal grupların Avrupa’da yaptıkları terör faaliyetleri eklendiğinde, artık İslamiyet katı olarak Batı’nın karşıtı pozisyonunu almıştır. İslam kaynaklı terör; Batı’da aşırı sağın yeniden gündeme gelmesi, Müslümanlara karşı her türden ayrımcılık, Doğu ülkelerine işgal teşebbüsleri, yekpare ve aşılması güç önyargılarla Müslümanların, köktendincilik ve şiddetle sınırlandırılması, Müslüman göçmenlerin gündelik pratiklerindeki problemlere her geçen gün yenisinin eklenmesi, mülteci sorunu, İslam ülkelerinin dış politikalarında Batılı güçlerin tahakkümü şeklinde sıralanabilecek menfur olayların anahtar noktasıdır.²⁴

1.2.4.6. 2000 Sonrası Avrupa’daki Büyük Terör Saldırıları

Amerika Birleşik Devletleri’nde meydana gelen 11 Eylül saldırısı, Batı toplumlarında İslamiyet’in olumsuz temsilinin, kötücül özelliklerle tanınması, öteki olarak addedilmesi ve korkuya dönüştürülmesi ereklarının en önemli aşamasıdır. Bununla beraber Avrupa genelinde kimi terör gruplarınca gerçekleştirilen saldırıların devam etmesi, İslamofobi anlayışının pekişmesine yol açmıştır. Anadolu Ajansı verilerine göre 2004’den 2017’ye kadar dünyayı derinden sarsan, Müslüman kimliğiyle

²³ Bkz. Turanlı, 2008; Çiftçi, 2009; Çapcıoğlu, 2015.

²⁴ Bkz. Akdemir, 2009.

öne çıkan terör örgütlerinin gerçekleştirdiği ve yüzlerce kişinin bu sebeple yaşamını yitirdiği saldırılardan bazıları şunlardır:

- 11 Mart 2004, İspanya/Madrid Saldırısı
- 7 Temmuz 2005, İngiltere/ Londra Saldırısı
- 7 Ocak 2015, Charlie Hebdo Saldırısı Fransa/Paris
- 9 Ocak 2015 Paris,
- 13 Kasım 2015 Fransa/Paris Saldırısı
- 22 Mart 2016, Belçika/Brüksel Saldırısı
- 14 Temmuz 2016, Fransa/Nice Saldırısı
- 19 Aralık 2016, Almanya/Berlin Saldırısı
- 22 Mayıs 2017, İngiltere/Manchester Saldırısı
- 3 Haziran 2017 İngiltere/Londra Saldırısı
- 17 Ağustos 2017, İspanya/Barselona Saldırısı (Esen, 2017)²⁵.

İlk olarak, 11 Mart 2004'de İspanya Madrid'deki demiryolları hedef alınmıştı. 3 ayrı trene düzenlenen ve El Kaide tarafından üstlenilen bombalı saldırıda 191 kişi yaşamını yitirmiş, 2 bin civarı kişi yaralanmıştı (Esen, 2017). Bu olayı BBC haberinde 1988'de Lockerbie bombalamasından bu yana Avrupa'daki en kötü terör saldırısı olarak tanımlamıştır (BBC, 2011). Ardından 2005 yılında Londra'nın metro istasyonları ve otobüslerine yapılan bombalı saldırıda 37 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu saldırı da El Kaide ile bağlantısı olan bir grup tarafından üstlenilmiştir (DW, 2005). Bu eylemlerden sonra Fransa/Paris'te 7 ve 9 Ocak 2015'te Charlie Hebdo dergisi binası ve bir Yahudi marketine saldırılar düzenlenmişti. Bu saldırılar diğerlerine oranla çok daha geniş yankı uyandırmıştı. 17 kişinin öldüğü saldırıda olayı yine terör örgütü El-Kaide üstlenmişti (Doğru, 2020). Aynı yılın sonlarına doğru Paris'te birçok noktada bombalı terör saldırıları gerçekleştirilmişti. 13 Kasım 2015 tarihinde Konser salonu, stadyum, restoran ve barlara yönelik koordineli düzenlenen terör saldırılarında hayatını kaybedenlerin sayısı 130 iken, 99'u ağır olmak üzere 400 kişi de yaralanmıştı. Katliamların DEAŞ tarafından yapıldığı bildirilmişti (Habertürk, t.y.).

²⁵ Anadolu Ajansı'nın haberde kullandığı infografikten yalnızca Müslüman kimliğiyle tanınmayan grupların saldırıları alınmıştır.

22 Mart 2016'da Brüksel Zaventem Havalimanı'nda meydana gelen 2 patlama sonucu havaalanında 14, metroda 20 kişinin yaşamını yitirdiği açıklanmış, saldırıları IŞİD üstlenmişti (Sputnik Türkiye, 2016). “Nice’te 14 Temmuz 2016 Ulusal Bayramı'nda da silahlı bir saldırgan aracını kutlamalar için toplanan kalabalığa doğru sürmüş, saldırıda en az 86 kişi ölmüştü. Çok sayıda kişinin yaralandığı saldırıyı IŞİD üstlenmişti. Saldıranın Tunus doğumlu bir Fransız vatandaşı olduğu bildirilmişti” (BBC News Türkçe, 2020). 2016'nın Aralık ayında bu kez terör örgütleri Almanya'yı hedef almışlardı. Başkent Berlin'de Noel pazarına tırla girmek suretiyle düzenlenen terör eyleminde 12 kişi hayatını kaybetmiş, 49 kişi yaralanmıştı. Olayı bu kez de IŞİD üstlenmişti (BBC News Türkçe, 2016).

IŞİD tarafından gerçekleştirilen bir diğer terör faciası da 2017 Mayıs ayında Manchester İngiltere’de ABD’li şarkıcı Ariana Grande'nin konser sırasında yaşanmıştı. Bu olayda da 22 kişi ölmüştü (BBC News Türkçe, 2017). 3 Haziran 2017’de “İngiltere'nin başkenti Londra'da üç kişi minibüsle Londra Köprüsü'ndeki yayaları hedef aldıktan sonra yakınlarda bulunan Borough Market'e girerek çevredekileri bıçaklamaya başladı. Saldırıda, 8 kişi ölürken 48 kişi yaralandı” (Esen, 2017). 17 Ağustos 2017’de, Berlin’deki panayır katliamına benzer şekilde İspanya'nın Barcelona kentinde bir minibüs, kent merkezindeki insanların içine girerek, en az 12 kişinin ölümüne 80’den fazla kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Bu saldırı IŞİD tarafından üstlenilmişti (DW, 2017).

Görüldüğü gibi Avrupa’daki büyük terör saldırıları, IŞİD ve DAESH terör örgütü veya onların desteklediği Doğulu (Libya, Tunus vb. asıllı) kişi ve kişiler tarafından teşekkül etmiştir. Bu vaziyet, hâlihazırda İslam karşıtlığı içinde olan Batı’nın, İslamofobi’yi kalıplaşmış bir olgu haline getirmesine ve İslam karşıtı söylemlerin, Müslüman göçmenlere yapılan saldırıların ve Müslüman ülkelere uygulanacak yaptırımların görece meşruiyet kazanmasına yol açmıştır. İslamiyet’in terör ve saldırganlıkla eşleştirilmesini hazırlayan tarihsel olayların son durağında, içinde bulunduğumuz çağdaki menfur hadiselerin kayda değer bir yeri vardır.

İKİNCİ BÖLÜM

IRKÇILIK

İrkçilik teriminin, Batı'nın biz ve onlar denklemi içerisinde yer alan kavramlardan biri olduğu söylenebilir. İkinci Bölüm'de ırkçılık kavramının Avrupa'daki yeri, ortaya atılan belli başlı ırk kuramları, uluslararası göç olgusuyla şekillenen kültürel ırkçılık konularından bahsedilmiştir. Tez çalışmasının Alman Medyasını ele alması ve Nazi Almanyası'nın İkinci Dünya Savaşı döneminde ırkçılık açısından önemli olması nedeniyle, Almanya'da İrkçilik, Antisemitizm ve Nazizm başlıklarına değinilmiş, kültürel ırkçılık ve İslam karşıtlığına geçiş süreçlerinden, ideolojik çerçevede aşırı sağ ve ırkçılık ilişkisi ile Neo-Nazizm'den bahsedilmiştir.

2.1. Avrupa'da İrkçilik

İrk kavramı, en genel ifadesiyle, genetik yapıları benzerlik/ortaklık gösteren insan gruplarını nitelemektedir. “Bir insanın doğuştan gelen belli biyolojik/fizyolojik özellikleri akrabalık ilişkisi nedeniyle benzer özelliklere sahip diğer insanlarla paylaştığı düşünülen topluluğa verilen addır. İrk, insanları biyolojik/fizyolojik nitelikleriyle sınıflama biçimidir. ‘İrk’ (race) kelimesinin Avrupa dillerinde ilk ortaya çıkışı 16. yüzyıl civarlarına denk gelmektedir” (Fortney, 1977, s. 35'den aktaran Sumbas, 2009, s. 263). İrkçilik ise en sade tanımıyla kişi, grup, topluluklara, fiziki özellik, kültür, inanış, etnik köken gibi özellikleri nedeniyle ayrımcı muamele edilmesi, hatta ötekileştirilmesi olarak ifade edilebilir. Terim, etnisite, renk, din, temel inançlar, dil, kültür ve diğer özelliklerden dolayı yapılan nefret, bağnazlık, zulüm ya da diğer yasadışı davranış şekillerinin tüm tezahürlerini içermektedir (Lerner, 2005, s. 61). Bauman da ırkçılığın en yaygın kullanımının gruplar arası öfke ve önyargı olduğunu dile getirir (1997, s. 90). İrkçilik bu yönüyle öznelidir. Ayrım yapılan grupları nesnel bir değerlendirmeye tabi tutmaktan çok

keyfi bir tutumla yaklaşılır. Irkçılığı yapan grup diğerlerini aşağı olarak damgalama eğilimi gösterir. Her türden eşitlik bu kavram içinde yok sayılır (El-Kasım, 1982, s. 11).

Batı toplumlarında insanların ayırt edici özelliklerinden dolayı dezavantajlı muameleye maruz bırakılmasına milattan öncesinde de rastlamak mümkündür. Bu bağlamda Sumbas, ırk adı altında olmasa bile tarihte pek çok dönemde bu kavramın var olduğunu, Antik Yunan’da kendilerinin dışındakileri barbar olarak görülmesinin, 15. yüzyılda Yahudilerin İspanya’dan sürülmesinin buna örnek olarak gösterilebileceğini (2009 ss. 263, 264) ifade etmiştir. Milattan önce Antik Yunan ve Roma’daki kölelik sistemleri, ırkçılığın ilk örnekleri olarak değerlendirilebileceği gibi on altıncı yüzyıl sonrasındaki kullanılan şekliyle örtüşüp örtüşmediği kesin değildir.

Zira Yılmaz (2008)’ın ifade ettiği gibi ırkçılık tarih boyunca kendini farklı biçimde göstermiş, bilim öncesi bu çağlarda ırk, genellikle aristokratik bir soydan gelmekle, hanedan mensubu ya da yönetici sınıftan olma gibi statü ve varsıllıkla ilişkilendirilmiştir (2008, s. 16). Yine de Antik Çağ’da, ırk önyargısı olmasa bile, Yunanistan ve Roma’daki siyahlar, azınlık statüsündeydi (West, 2002, s. 108). Bu tanımlara göre Batı’da ırkçılığın kökenini milattan öncesindeki toplumsal yapılanmalardan aldığı söylenebilir.

Batı, kimlik ve kültürünü Antik Yunan ve Roma Medeniyetlerinde bulmaya çalışmaktadır. “Batı medeniyeti saf bir Hristiyan medeniyeti değildir. Bu medeniyetin mensupları, başta uzmanlar, aydınlar ve siyasal yöneticiler olmak üzere, Batı medeniyetinin kökenlerini Yunan ve Roma medeniyetinde görüyor” (Özakpınar, 2009, s.109). “Günümüzde Avrupa kültürü ve kimliğinin Antik Yunan, Helen, Roma, Yahudi ve Hristiyan uygarlıkları ile Aydınlanma değerlerinin bir tür sentezinden oluştuğunu savunan Avrupalı aydınlar, Avrupa uygarlığı ve kimliğinin tarihsel kaynağını da Yunan, Roma ve Helen uygarlıklarına dayandırmaktadır” (Aktaş, 2014, s. 43).

Irkçılığa bilimsellik atfedilen süreçte sömürgecilik, ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. 1500’lerde başlayan ve 1800’lere gelindiğinde zirveye ulaşan köle ticareti, İspanya’da geliştirilen saf kan efsanesiyle birleşerek modern ırkçılığın temelini oluşturmuştur (Aktaş, 2019, s. 290). Coğrafi Keşiflerle birlikte fiziksel görünimleri kendilerinden farklı olan insanlarla karşılaşan Avrupalılar, 16. ve 17. yüzyıllarda fiziki farklılıkları dini öğretilerle açıklayan inancı terk etmeye başlamışlardır. Reform, Rönesans ile sorgulanan

düşünceler, Aydınlanma Dönemi ve matbaanın icadıyla da daha hızlı yayılmıştır (Erden Kaya & Durgun, 2020, s. 84). Bu aynı zamanda sömürgecilik faaliyetlerine zemin oluşturan idealleri ifade etmektedir.

Sömürgecilik ve ırkçılık arasındaki ilişkiyi vurgulayan Albert Memmi, Batının sömürgeleştirmek istedikleri topraklardaki insanları biyolojik özelliklerine göre sınıflandırılması üzerine yapılan bilimsel çalışmalarla emperyalist politikaları meşrulaştırma amacına matuf olduğu kanaatindedir. Memmi, ırkçılığın tüm dünyada sömürgeciliğin bir parçası olduğuna işaret ederek bu durumu sömürgeci ırkçılık olarak tanımlar. Sömürgeci ırkçılığın; sömürgecinin kültürü ile sömürgeleştirilenler arasındaki uçurumu açmak, bu farklılıkların sömürgeci yararına sömürülmesini sağlamak ve sömürgeciye ait sözde farklılıkların mutlak realitenin standartları, bir diğer ifadeyle doğru ve üstün olanın sömürgeci ırkta bulunduğunu söylemek şeklinde üç ana ideolojik bileşenden neşet ettiğini ifade etmiştir (2003, ss. 115, 118).

Bernasconi de ırkçılığın Sömürge Çağında, siyahilerin ve diğer ırklardan olan insanların köleleştirilmelerinde bir meşruiyet aracı işlevi gördüğüne gönderme yapmaktadır (2015). ırkçılık bir anlamda belirli özellikleri taşıyan toplulukları ırksal bir kimlik etrafında birleştirmişken, diğer taraftan sapkın ve aşağı ırk değeri atfedilenlerin sömürülmesine hizmet etmiştir (Jonsson ve Behtoui, 2015, s.150).

“İmparatorluktan ulus devlete giden tarihsel süreçte, sömürgecilik ve köleliğin kapitalist ilişkilerin önemli bir itici gücü olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, “ırk” kavramı bu ilişkiler ağını meşrulaştıran bir araç olmuştur” (Sumbas, 2009, s. 261). “Kapitalizm hatta bazılarına göre küreselleşmenin ilk örnekleri sayılabilecek sömürgeci yayılma, bir yandan ırkçılığı diğer yandan köleliğin yayılmasını, şiddeti ve sömürüyü haklı çıkaran bir ideoloji olarak ortaya koydu” (Aktaş, 2019, s. 292). Bu çağda ırkçılık ‘Beyaz Adam’ın üstünlüğünü kabul ettirmekle eş değerdir. Modern ve ilerici Batı farklı kimlikler karşısında, Batılı olmayan ötekine statik bir kültür ve homojen benlik vasfı atar (Rathzel, 2005, s. 23). Öyle ki, bilimsel düzeyde ırkları tasnif etmeye girişen Batılı araştırmacılar, ideal ten renginin beyaz, ideal yüz ölçülerine ve kafatası büyüklüğüne en yakın insanların Avrupalılar olduğunu, hatta en üst zekânın Batılı seçkin ailelerin çocuklarında bulunduğunu iddia etmişlerdir.²⁶

²⁶ Bkz. Meijer, 1991; Şenel, 1993; West, 2002; Wheeler, 2002.

2.1.1. Biyolojik Irk Kuramları

İrkların tasnif edilmesine matuf tartışmalar iki ana tema üzerinde odaklanmıştır. Buna göre, ırksal sınıflandırmanın ırkçılık kavramına evrilerek toplumlar arası ayrımcılığa giden yolda, on sekizinci asır ve sonrasında bilimsel araştırmalarla gelişen *biyolojik ırkçılık* ile yirminci asırda değişen dünya şartları kapsamında yeni bir şekil kazanan *kültürel ırkçılıktan* bahsedilmektedir²⁷. Ancak hepsinden önce ırk ayrımı için gerçekleşen ilk tartışmalar teolojik nedenlere dayanmıştır.

İnsanları birbirinden farklılaştıran, gruplara öteki anlamı kazandıran en mühim dinamik dini inanışlardan ileri gelmiştir. Din bilimsel tartışmalardaki başlıca iki kavram monogenetik/monojeik ve polijenik/poligenetiktir. Buna göre ırk fikri din kitaplarında bildirilen, insanların tek bir çiftten mi türediği yoksa farklı yer ve zamanlarda mı teşekkül ettiği sorusu tartışma konusu edilmektedir (Selen, 1956, s. 77). “Genel problem, birbirinden çok farklı gibi görünen dağınık ve çeşitli insan topluluklarının, Kitab-ı Mukaddes’i kelimesi kelimesine okumanın getirdiği gibi nasıl olup da sadece birkaç bin yıllık bir zaman içinde tek bir çiftten türemiş olduğunu anlatabilmektir” (Bernasconi, 2015, s. 46). Monojenik argümanın ana kaynağı Yaratılış Hikayesi’dir. Yaratılış hikayesi insanların tek bir atadan geldiğini savunur. Buna mukabil aradan geçen 6000 yıllık zaman içinde insan çeşitliliği tabiatıyla değişikliğe uğramıştır. Poljenik argümanda da ırksal çeşitlilik öne çıkmaktadır. Beyaz ve siyah tenli insanların farklı ırklardan olduğunu ispatlamak ve eşitsizliği meşrulaştırmak adına polijenik görüş önem kazanmıştır (Bolt, 1997, s. 7). Bernasconi de Monogenetik teorisinin insan kardeşliği ülküsünü yücelttiğini ve kölelik karşıtları tarafından kullanıldığını, insan türü arasındaki farklılıkları öne çıkaran poligenetik teorisinin ise köleliği desteklediği iddialarından bahsetmektedir (2015, s. 63).

Aydınlanma Döneminde ise bilime verilen değerle birlikte, türler arasında sınıflandırma yapmak pozitivizm zemininde serpilmiştir. Rasyonel bilgi arayışı doktrininden alınan cesaretle, yeryüzünde yaşayan insanları biyolojik farklılıklarına göre sınıflandırmak üzere pek çok kuram ve araştırma yapılmıştır (Ünlütürk, 2015; Sumbas, 2009; Erden Kaya & Durgun, 2020). Bu araştırmaların bilinen ilk örneği, François Bernier’e mal edilen anonim kitaptır. İnsan ırkını dört gruba ayırdığı eserde Bernier, bu

²⁷ Bkz. Erden Kaya & Durgun, 2020; Yılmaz, 2008; Sumbas, 2009; Ünlütürk, 2015.

gruplamada Avrupalılar, Japonlar, Doğulular, Afrikalılar gibi genel geçer bir isimlendirme yapmıştır (Bernasconi, 2015, s. 36).

Öte yandan ırk teorisini öne süren ilk kişinin Immanuel Kant olduğu varsayılmaktadır (Bolt, 1997; Bernasconi, 2015). Nitekim Kant 1775'te, insan gruplarını fiziksel özelliklerine göre ayırt etmek için *ırk* kelimesini kullanmıştır (Bolt, 1997, s. 8). Aydınlanma Dönemi düşünürlerinden Montesquieu, Voltaire, Hume ve Jefferson da ırkçı fikirlere katkı sağlamıştır. Hatta yalnızca ırkçı görüşlere sahip olmakla kalmamışlar, aynı zamanda şüphenin ve eleştirinin egemen olduğu bu çağda, düşüncelerinin doğa bilimcilerin ve antropologların nesnel verilerine dayandığına inanmışlardır (West, 2002, s. 105). 18. yüzyıl düşünürlerinden Jean Jacques Rousseau'nun eserlerinde de ırklara gönderme yaptığını görmek mümkündür. İnsan türünde iki tip eşitsizlik bulunduğunu söyleyen Rousseau'ya göre bireyler arasında yaş, sağlık, beden gücü ve ruhun niteliklerindeki gibi biyolojik, fiziksel farklılıklar da vardır. İkinci ise sosyal gruplar arasındaki eşitsizliktir (Malik, 1996, s. 71).

On sekizinci yüzyıldan itibaren çeşitli ölçütler geliştirilerek ırk sınıflaması yapılmaya çalışılmıştır. Bu çabalar bilhassa zoologların türleri sınıflandırmaya tabi tutan araştırmalarından ileri gelmiştir (Bernasconi, 2015; Bolt, 1997, s. 8). “İrk düşüncesinde ırkların bariz özelliği renktir. Bundan başka saç ve göz yapısı, kafa şekli, burun tipi de ırk tarifinde miyar alınır” (Selen, 1956, s.79). İnsanların fiziksel görünümünde ayırt edici özellikleri olan ten rengi, saç, burnun, boyun uzunluğu/kısalığı, kafatasının şekli bilim insanlarının biyolojik yönden farklı ırk tanımları yapmasına sebebiyet vermiştir. 18. ve 19. yüzyıllarda çeşitlenen ve gelişen, 20. yüzyıla gelindiğinde de bilimsel görünümünü koruyan ırk kuramlarının öncüleri arasında da Linnaeus, Blumenbach, Buffon, Lamarck, Camper, Retzius, Morton, Darwin, Mendel, Galton sayılmaktadır (Erden Kaya & Durgun, 2020, s. 84)²⁸.

Carol von Linneaus isimli düşünürün, 1735'te yazdığı *Systematic Naturae* adlı eserde tüm insanları beyaz, siyah, kırmızı ve sarı sınıflandırması bugünkü, ırk sınıflandırmasının temel kaynağıdır. *Homo Americanus*, *Homo Europaeus*, *Homo*

²⁸ Çalışmanın bu kısmında zikredilen bilimsel ırk teorisyenleri sıralaması için Erden Kaya ve Durgun (2020); Ritter, (2011); Şenel, (1993); Ünlütürk, (2015), West (2005), eserlerinden yararlanılmış olmakla beraber, bahse konu teorisyenleri ve teorilerini açıklamak adına literatür incelemesi sonucunda bulunan çeşitli kaynaklara başvurulmuştur.

Asiaticus ve Homo Afer tabirleriyle yeryüzündeki insanları gruplara ayırmıştır (Ritter, 2011 s. 105; Bolt, 1997, s. 8; West, 2002, s. 99). “Carolus Linnaeus, insanları primat türleri arasına koyarken, kendi içlerinde de basamaklara ayırıyordu. Linnaeus, henüz kuyrukları olan insanların da bulunduğunu öne sürüyor; bu kuyruklu insanlarla, Afrika ve Amerika yerlilerini kuyruksuz maymun ve kusursuz insan arasında bir geçiş formu olarak değerlendiriyordu” (Ateş, 2009, s. 24).

Georges Louis Buffon da Linnaeus gibi insanların ten renklerini gruplara ayırmıştır. Beyaz tenin insanlarda olması gereken doğal renk olduğunu söyleyen Buffon, siyahların ya da diğer ırkların rengini beyaz rengin bir türevi olarak kabul etmiş hatta siyah tenin sıcak iklimden kaynaklandığını, soğuk iklim koşullarında siyah insanların renklerinin açılacağını ileri sürmüştür (West, 2002, s.100).

Alman Petrus Camper ise ırkların insanların yüz açısına göre ayırt edilebileceğinin öne sürmüştür. Camper’in döneminde antik Yunan heykelleri ideal güzellik kabul ediliyordu. Onun maymunlarla yaptığı karşılaştırmalı çalışmaların sonucunda, Afrika kuyruklu maymunlarının yüz açısının 42, orangutanların yüz açısının 58 derece olduğunu, Kalmuck ve Angolan’ların ise 70 derecelik yüz açısına sahip olduğunu söylerken, Avrupalıların yüz açısının 80 derece olduğunu göstermiştir. Bu oran Antik Roma heykellerinde 85 ile 90 derece arasında, Yunan heykellerinde ise 100 derecedir (Meijer, 1991, ss. 96-99).

West, Camper’in, Yunanlılardan elde edilen 100 derecelik açıyı ideal yüz açısı olarak kabul ettiğini, Avrupalıların yüz ölçüsünün 97, siyahların ise 60-70 derece arasında olduğunu, bu anlamda insanlardan çok maymun ve köpeklere yakın olduklarını göstermeye çalıştığını söylemektedir (West, 2002, s.101). Bu bağlamda kuram, Meijer’in ifadesiyle 19. yüzyıl antropologlarının Avrupalı olmayanların aşağılık olduklarına ilişkin ırkçı yorumları onaylamak için kullanılmıştı (1991, s.99).

Ritter’e göre, kafatasları üzerinde çalışan Alman, Johann Friedrich Blumenbach, bugün bile etkili olan insan çeşitliliğinin en etkili sınıflandırma sistemini yaratmıştır. De Generis Humani Varietate Nativa isimli kitabında Kafkas, Moğol, Etiyopya, Amerikan ve Malay olmak üzere beş genel çeşit tanımlamıştır (Ritter, 2011, s. 105). Beyaz ırkın üstünlüğünü kanıtlamak için bilimsel yöntemlere başvuran bir diğer isim, Amerikalı Samuel George Morton’dur (1799-1851) (Ünlütürk, 2015, s. 97). Morton, tüm insanları ten rengi ve kafatası büyüklüğü gibi fiziksel özelliklerden yola çıkarak

sınıflandırılabileceğini söylemiştir. Ancak Etiyopyalıların kafatasının en küçük olduğunu ve beyinlerinin de en küçük olduğunu öne sürmesiyle ırk tanımının bilimsel bir temeli olmadığını ve yanlış olduğunu göstermiştir (Loo, 2009, s. 148). “18. yüzyıldaki çalışmalar, biyolojik özelliklerle insanları sınıflamanın üzerine eğilmişler, ama bunun doğruluğunu kanıtlayamamışlardır. Bu çalışmaların hepsinin ortak noktası ise beyaz adamın hiyerarşinin en üstünde kabul edilmesidir” (Akça, 2016, s. 10). Biyolojik ırk kuramları açısından önemli olan diğer isimler arasında Lamarck, Galton, Mendel ve Darwin’den de söz etmek gerekir. Bilhassa 19. asırda, Darwin’in Evrim Teorisinin devreye girmesiyle ırkçılık, sosyal bilimlere dahi içine alacak bir boyut kazanmıştır.

Lamarck (1744-1889), türlerin zamanla mutasyona uğraması üzerinde durmuştur. Yaşam alanları ve değişen koşullar, türlerin değişimine yol açmıştır (Mayr, 1972). “Lamarck’ın kuramının esasını ‘ortama uyma’, ‘organların kullanılıp kullanılmaması’ ve ‘kazanılmış karakterlerin kalıtsal olarak nesilden nesle geçmesi’ teşkil eder. Böylelikle, Lamarck, uzun yıllar içerisinde meydana gelecek olan bu değişmelerin sonunda, yeni türlerin ortaya çıkacağı kanaatini taşımaktadır” (Öktem, 2010, s. 32). Genetik alanındaki öncü araştırmalardan birini de Francis Galton yapmıştır. Galton, zekâ kavramının ve entelektüel yetenek düzeylerindeki farklılıkların biyolojik faktörlerden ve özellikle de kalıttan kaynaklandığını öne sürmektedir (Wheeler, 2002, ss. 38, 39). Başarılı insanların geninde diğerlerinden daha ayrıcalıklı nitelikler olduğunu savunan Galton, sonraları başta İngilizler olmak üzere sömürgeci halkların üstünlüklerini kanıtlamada da tezlerini kullanmıştır. Ari/Saf ırk kavramı ve Sosyal Darwinizm’in tohumları da böylelikle atılmıştır (Ateş, 2009, s. 31).

Gregor Johann Mendel ise bugün ‘gen’ kelimesiyle açıklanan yapının ve kalıtım mekanizmasının mucidi olarak bilinmektedir (Erden Kaya & Durgun, 2020, s. 87). Mendel’in sayısal ve olasılıksal kalıtım çalışmasında bir bireyin herhangi bir büyükanne ya da büyükbabadan bir geni miras alma olasılığı sekizde birdir. Buna göre bir damla kanın bir insanın beyaz olması için yeterli olabileceğini ifade etmektedir (Marks, 2008, s. 22). Çekinik ve baskın genler kavramını keşfeden Mendel, insan türündeki genlerin çekinik olsalar bile yok olmayacaklarını, başka çekinik genlerle karşılaşınca kadar varlıklarını sürdüreceklerini belirtmiştir (Rose, 2009, s. 160).

Bilimsel ırk kavramının en bilinen ve ırkçılık söylemlerini desteklemeye yarayan kaynağı, şüphesiz Charles Darwin'in Evrim Teorisidir. Darwin, tüm canlıların ortak bir atadan evrildiğini düşünmüştür. Ona göre evrimsel süreçte en iyi uyum sağlayabilen hayatta kalabilirdi. Bu ilkeyi “doğal seçim” olarak adlandırmıştır (Ateş, 2009, s. 28). “Doğal seçim teorisinin ortaya çıkışı, çevreye karşı olan davranışları değiştirdi. Hayatta kalabilenden daha fazla sayıda yavru üretilmekte ve çevre daha uygun olanı seçmektedir (...) Varoluş için mücadelede çevre bu nedenle düşman olarak -baskı, tehlike, engel olarak görülmektedir” (Lewontin ve Levins, 2009, s. 112). Doğal seleksiyon esasında, bazı organizmaların sahip oldukları yararlı özellikleri sayesinde hayatta kalma ve çoğalma kabiliyetinin diğerlerine göre daha iyi olduğu iddiasına dayanmaktadır (Ruse, 1975, ss. 219-220). Darwin'in teorisi daha sonra Herbert Spencer tarafından sosyolojik açıdan değerlendirilmiştir. Sosyal evrim tezini ileri süren Spencer, Sosyal Darwinizm'in de kurucusu sayılmaktadır (Ateş, 2009, s. 30).

Genetik Biliminin gelişmesine muvazi aşamalar kaydeden bilimsel ırk kuramlarının, 20. yüzyıldan itibaren gerilediği söylenebilir. *İrk kavramının bilimsel olarak çürütülmesiyle “ırksız ırkçılık”* ekseninde şekillenen yeni ırkçılık kavramı üzerinden yapılmaktadır (Erden Kaya & Durgun, 2020, s. 80). Bilimsel ırk ayrımının reddedilmesi elbette ki ırkçılık mefhumunu tamamıyla ortadan kaldırmamıştır. İnsanlar hala ten rengi, görünüşü, inancı, kültürü etnik kökeni nedeniyle ayrımcılığa uğramaktadır. Diğer yandan, Doğu'dan Batı ülkelerine yapılan işçi göçlerine bağlı tahakkuk eden etnik hareketliliklerin sonucunda ırkçılık, Sumbas (2009)'un da belirttiği gibi; “yeni ırkçılık”, “kültürel ırkçılık” adında ifadesini bulan bir ötekileştirme biçimine intikal etmiştir.

2.1.2. Uluslararası Göç ve Kültürel İrkçılık

Antropologlar ve biyologların, yeryüzündeki insanları ayırt edici fiziksel özelliklere göre sınıflama adı altında yaptıkları ırk ayrımı, zaman içinde egemen Batı'nın “diğerleri” olarak nitelediği toplumları sömürmesine aracılık eden politik bir söyleme dönüşmüştür. Batı'nın devirler boyunca bilimsellik kisvesi altında insan türlerini ayırmak suretiyle Batılı, beyaz, güçlü olmayan ‘ötekilere’ karşı yaptığı ayrımcı muameleler, 1945'de ağır kayıplarla neticelenen İkinci Dünya Savaşı'nın ardından sorgulanmaya

başlanmıştır. Ne var ki biyolojik ırkçılık günümüzde yerini yabancı düşmanlığı ile İslam dinine özgü korku ve nefrete bırakmaya başladığı gerçeği ile karşı karşıya kalınmıştır.²⁹

Yeni ırkçılık türlerinin ortaya çıkmasındaki etkenlerden biri göçmen/yabancı karşıtlığıdır (Sumbas, 2009). Bununla birlikte tarihsel süreçte farklı şekillerde vuku bulan ırkçılığın büyük ölçüde kültürel nitelikler taşıdığını söylemek mümkündür. Zaten ırkçılığın ilk ortaya çıkışında teolojik nedenlerin rol üstlendiğinin bilinmesi (Avrupa’da ırkçılık başlığında belirtilmiştir), bu iddianın doğruluğunu güçlendirmektedir. Keza Balibar ve Wallerstein, kültürel ırkçılığın tarihini çok gerilere, İspanya’daki Reconquista ve Engizisyon’a götürerek, kültürel ırkçılığın daha o zamanlarda var olduğunu söylemektedirler. Onlara göre Antisemitizm ve Reconquista’nın hedeflerinden biri olan Anti-İslamizm, aslında kültürel ırkçılık unsurlarını taşıyordu (2007, s. 38). Sumbas’a göre yeni ırkçılık, Sömürgecilik Çağı’nın sona ermesiyle cisimleşen bir mefhumdur. Sömürgecilik Çağı’nda Batılı ülkelerin Doğu ülkelerinde varlık göstermesine karşın, sömürgelerin sömürgeci ülkelere yaptıkları göçlerle tersine dönen bir dünya konjonktürünün sonucudur (2009, s. 268). Kültürel ırkçılığın günümüzdeki manasının aranması gereken esas noktaysa uluslararası nüfus hareketliliğidir.

Avrupalı gelişmiş sanayi ülkelerine doğru yapılan uluslararası işgücü göçlerinin ırkçılığı sosyo-kültürel eksene çevirme noktasındaki rolü sarihtir. İkinci Dünya Savaşıyla çalışan nüfusun büyük bir kısmının devre dışı kalması ve nüfus artış hızının çok düşük seyretmesi, ekonomik kalkınma yolunda adımlar atan Avrupa ülkeleri için işgücü gereksinimi açığa çıkarmıştır (Canatan, 1995, s. 11). 1945’den 1973’e kadar çoğu endüstrileşmiş Avrupa ülkesi işçi alımı gerçekleştirmiştir (Castles & Miller, 2008, s. 96). Bu dönemde tezahür eden ırkçılık, “Kültürel ırkçılık”, “Farkçı ırkçılık”, “İrksız ırkçılık” ya da “Yeni ırkçılık” şeklinde tanımlanmaktadır³⁰. Bu bağlamda Huxley, Farklı milletlerin karakterleri göz önüne alındığında, vurgulanan ayırt edici özelliklerin genellikle fiziksel olmaktan çok kültürel olduğunu ifade ederek, kültürel ırkçılığa gönderme yapmıştır (1936, s. 18). Yeni ırkçılığı esasen farklı ve asilime edilemez kültürlerle dayandıran Martin Barker, bu kavramı “Kültürel ırkçılık” ile isimlendiren ilk

²⁹ Genel itibariyle ırkçılık, sömürgecilik ırkçılığın yapısal dönüşümü hususunda bkz. Erden Kaya & Durgun 2020; Aktaş, 2019; Bernasconi, 2015.

³⁰ Bkz. Sumbas, 2009; Erden Kaya & Durgun, 2020; Yılmaz, 2008; Ünver, 2012; Mora, 2009.

kişidir (Rathzel, 2005, s. 6). Kültürel ırkçılığın kapsamında din de yer almaktadır. Canatan (2013)'ın ifadesiyle Müslüman göçmenler için daha çok İslamofobi olarak anılan, ırktan ziyade din ve kültür eksenli bir göçmen aleyhtarlığı yeni bir düşmanlık türü olarak ortaya çıkmıştır (s. 319). Irkçılık, kültürel ve dini değerlere özgü ayrımcılık hüviyeti kazanmıştır.

İrksız Irkçılık ya da Kültürel Irkçılığı belirli bir bağlama yerleştirmek üzere Pierre-Andre Taguieff ve Anthony Appiah, içsel ve dışsal ırkçılık terimlerini ileri sürmüşlerdir. Her iki düşünürün *dışsal ırkçılık* fikirleri, kültürel ırkçılığa ve daha da ötesi yabancı düşmanlığına odaklanması bakımından dikkate değerdir. Taguieff'e göre dışsal/ikincil ırkçılık, kişinin dışa dönerek 'diğerlerini' aşağı ırklar şeklinde tanımlamasıdır. Grubun refahını tehdit eden yabancı kişi öteki olarak kabul edilir ve bunun bir ifadesi olan yabancı düşmanlığı ikincil ırkçılık örneğidir. Günümüzdeki en yaygın ırkçılık türleri bu grupta gerçekleşmektedir (Bauman, 1997, ss. 91-92). Anthony Appiah'nın görüşünce de dışsal ırkçılık, kendinden başka ırkları aşağı olarak tanımlamaktır. Appiah, her ırkın ayırt edici kimlik ve öze sahip olduğunu, bunun evrenselleştiremeyeceğini, farklı özsel değerlere sahip olan ırklar arasında ayrımcı muamele yapmanın doğru bir davranış olduğunu iddia eder. İçsel/birincil ırkçılık ise, tüm kültürleri içinde eritebilecek norm ve değerlerin reddidir. Bu dışsal ırkçılıktan diğer ırkları aşağı görmek yerine kendini hepsinden üstün görmek şeklinde bir nüansla ayrılmaktadır. Belirli gruplar, kendilerine has inanışlara sahiptir ve kendini diğerlerinden üstün bir yerde konumlandırır (Jonsson ve Behtoui, 2015, s. 150).

Kapitalizm ve Sömürgecilikle Avrupalıların kendi kıtalarının dışına taşarak başka topraklara taarruzuyla, geleneksel anlamda bilimsel araştırmalarla desteklenen ırkçılık anlayışı belirmiştir.³¹ Sömürgecilik Çağı'nın 1900'lerin ortasında sona ermesiyle eski sömürge ülke vatandaşlarının, sömürgeci ülkelere yaptıkları işgücü göçleri ise ırkçılığı daha çok değerler üzerinden tanımlanan bir istikamete yöneltmiştir. Kapitalizm, küreselleşme, göç gibi nedenlerle aynı yerde yaşayan insanların birbiriyle yakın ilişki kurmasıyla ırkçılık kavramını dönüştürmüştür (Sumbas, 2009).

Kapitalist ilişkiler, küreselleşme, göç gibi nedenlerle aynı hinterlandı ve rantı paylaşmak zorunda kalan farklı kültür, din ve geçmişe sahip insanların birbiriyle

³¹ Bkz. Aktaş, 2019.

daha yakından ilişkiye girmesi ise ırkçılığın dönüşmesini sağlamıştır. Bu nedenle, günümüzde yeni-ırkçılık olarak tanımlanan olgunun “ötekileri”, farklı ırklardan başka kültürel, dinsel, coğrafyasal ve geçmişsel bağlarla birbirine bağlanmış olan etnik grupları, dinsel toplulukları ve bu özellikler çerçevesinde tanımlanan göçmenleri içine alacak şekilde genişlemiştir. Bu bağlamda etnomerkezcilik ve kültüralizm, yeni-ırkçılığı yabancı düşmanlığı düşüncesi çerçevesinde desteklemektedir (Sumbas, 2009, s.267).

“Belirli gruplara karşı ırkçılık hemen hemen bütün göçmen ülkelerinde bulunur... Bu işlem ekonomik, toplumsal ve siyasal gücü kapsar ve genellikle tanımlanan grubun dışlanmasını ya da sömürülmesini meşrulaştırma amacını taşır” (Castles & Miller, 2008, s. 48). Ancak Batı kökenli olmayan bazı göçmen grupların bulundukları toplum tarafından farklı algılanması meselesi, özellikle tarihsel önyargılardan da gelen bir refleksle Müslümanlar için geçerlidir. Müslüman misafir işçilerin göç ettikleri ülkede yerleşmeleri, 1973’de Petrol Krizi’yle başlayan ekonomik gerilimler başta olmak üzere muhtelif sosyo-kültürel faktörlerin katkısı ile göçmenlere karşı negatif tutumlar üremiş ve ırkçılığı sosyal alanda tanımlanma temayülü gösterilmiştir. Göçlerle birlikte sosyo-ekonomik refahın gerileyeceğini düşünen bir tabaka ortaya çıkmıştır. 1973’de yaşanan Petrol Krizi ve devamında otomasyonun geniş ölçekte yaygınlaşarak (sadece göçmenlere değil) vasıfsız işgücüne olan ihtiyacı büyük ölçüde azaltması, göçmen/yabancı karşıtlığının unsurları arasındadır (Mora, 2009; Ünver, 2012).

Kültürel ırkçılığın, dini inanışa, kültürel pratiklere, değerlere, coğrafyaya dayalı inşasında, yabancı karşıtlığı, göçmen karşıtlığı kavramlarının kritik bir rolü bulunmaktadır (Sumbas, 2009). Bu minvalde “Zamanla kalıtımsal özelliklerden sıyrılan ırkçılık kavramını, artık kültürel dışlama, etnik-merkezcilik (etno-centirism), anti-semitizm ve hatta göçmen karşıtlığı gibi sosyal dışlamacı tavır ve davranışlardan ayırmak zorlaşmaktadır” (Yılmaz, 2008, s. 13). Tüm bunlarla birlikte, Avrupa’da ırkçılığın en vahim vakıalarının yirminci asrın ilk yarısında yaşandığını hatırlamak gerekmektedir. Bu bağlamda, araştırmanın mihrak noktalarından biri olan Almanya’da ırkçılık meselesine, Nazizm, Antisemitizm ve İslam Karşıtlığı ekseninde yaklaşmak yerinde olacaktır.

2.2. Almanya’da Irkçılık

Almanya’nın, Nazi iktidarı döneminde Aryan ırk saplantısı ile yaptığı Yahudi soykırımı ve daha sonra 1970’lerden itibaren baş gösteren yabancı düşmanlığına paralel biçimde özellikle Türk göçmenlerin katledilmesi/yakılması hadiselerinin yaşandığı bir ülke olarak ırkçılık konusunda sorunlu bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Alman ırkçılığının arkeolojisinde, Nazizm ideolojisi ve yabancı düşmanlığı mefhumu kilit mevkiileri ifade etmektedir. Almanya’da ırkçılığı doruk noktasına taşıyarak bugün dahi en tartışmalı ülke olmalarına giden süreçte Aryan/Ari ırk teriminin türemesi de önem arz etmektedir. Aryan ırk düşüncesi, İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudilerin bu bahaneyle hedef alınıp katledilmesine yol açmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasıysa Almanya’nın yeni ekonomik düzeni için işçi göçleri başlamış, fakat çok geçmeden 1980’lerde kültürel dışlamacılık ve İslamofobi gibi inanç odaklı ayrımcılık biçimleri ortaya çıkmıştır. Almanya’da biyolojik ırkçılığın yarattığı hezimet Yahudi düşmanlığı ile ilişkiliyken, işçi göçü sonrası ırkçılık kültürel ve teolojik düzlemde Müslümanları hedef alan ayrımcılığı içermektedir. Bu bağlamda Almanya’da ırkçılığı irdelemek üzere Antisemitizm ve Nazizm ele alınmış, ardından işçi göçü, İslam karşıtlığı, Aşırı Sağ İdeolojisi ve Neo-Nazizm kavramlarına yer verilmiştir.

2.2.1. Antisemitizm ve Nazizm

Antisemitizm, en genel ifade ile Yahudilere karşı önyargı, ayrımcılık, dışlama şeklinde tezahür ettiği bilinen, düşmanlık ve nefret duygularını tanımlamada kullanılan bir kavramdır. Herrman, kelimenin etimolojisinin İncil öğretisinde Hz. en büyük oğluna verilen Shem adının yanlış biçimde Sami dilini konuşan İbraniler, Aramiler, Araplar ve Etiyopyalıları ifade etmede kullanılan Semite’nin (Sami) geldiğini ifade eder. Johann Gottfried Eichorn adlı bir Doğu Bilimi profesörünün belirli bir ırkı, belirli dilleri konuşan toplumlarda eş değer biçimde değerlendirmesiyle ortaya çıkan bu durumda zamanla Semite, Sami dillerini konuşanları anlatmak için kullanılmıştır. Yine 19. yüzyıl dilbilimcilerinin ırk-dil bağı bulunmadığını anlamasına karşılık Ari Sami gibi terimlerin halk arasında çarpıtılmış olarak kullanılmaya devam etmesiyle “Sami” sözcüğü Yahudileri imlemeye devam etmiştir (Herrmann, 1982, ss. 224, 225).

Antisemitizmin ilk görünümü din odaklıdır. İlk çağlarda Hz. İsa’ya yapılan zulmün tasarımcısı olarak Yahudilere ciddi bir nefret beslenmişti. Avrupalı kimliğinin

ana bileşenini oluşturan Hristiyanlık, onlara göre, Hz. İsa'nın bu dini tevsi ettiği yıllarda Yahudilerin şiddetli engellemelerine maruz kalmıştı. Daha sonra Hristiyanlığın güçlenip Avrupa ülkeleri ile içselleşmesiyle, geçmiş husumetleri unutmayan Batı, Yahudiliğe olan önyargı ve nefretini her daim beraberinde taşımıştır. Buna göre Doğu topraklarına yapılan Haçlı Seferleri'nin hedeflerinden biri de Yahudilerdir. Avrupa'da Hristiyanlığın çoğunluğun dini haline gelerek Yahudilerin azınlık konumunda kalmalarıyla pek çok zorlukla mücadele edecekleri bir süreç başlamıştır (Ertan, 2012; Mora, 1996; Yılmaz, 2017).

Yahudilerin Avrupa topraklarında yaşaması, onların tecrit edilmelerinde ve doğrudan ırkçı muamelelerle karşılaşmalarında güçlü bir etkidir. Çünkü azınlık olan bu dinin mensuplarının ekonomik refahları dahi Yahudi karşıtı düşünceleri çoğaltmaktaydı. Bu anlamda Yahudilere duyulan nefretin sebeplerinden diğerinin de ekonomik faktörler olduğu öne sürülmüştür (Mora, 1996). Irkçılığın bilimselleşmesiyle siyasi bir söylem haline gelmesi arasında ilişki kuran Arendt de antisemitizmin ekonomik nedenlerin ötesinde örtülü politik bir tonu olduğunu ileri sürmektedir (2014, s. 63). Bununla beraber tarih boyunca Yahudilere karşı yapılan en büyük ayrımcılık, nefretin tezahürü Nazi Almanyası'nda görülmüştür.

Almanya'da Antisemitizm, Batı'da olduğu şekliyle ilkin dini ve ekonomik nedenlerle beraber gelişmişti³². Ancak antisemitizm konusunda Nazileri diğer Avrupa ülkelerin ayıran husus, dünya tarihine geçen en ciddi soykırım faaliyeti Holokost'un sorumlusu olmalarıdır. Almanya'yı savaşa sürükleyerek Yahudi Soykırımına yol açan Naziler'in, iktidara gelebilmelerindeki sürecin geri planını anlayabilmek için Birinci Dünya Harbi sonrası Almanya'nın karşı karşıya olduğu siyasi konjonktüre kısaca değinmek gerekmektedir.

Alman İmparatorluğunun 1918'de yıkılması ve cumhuriyet rejimine geçilmesiyle, Alman siyasetinde dalgalanmanın hâkim olduğu bir evreye girilmiştir. 1919'da Weimar Anayasası ile Alman Cumhuriyeti kurulmuştur. İlk sol kanat, Cumhuriyet Almanya'sı siyasetinde ön plana çıkmıştır. Çok geçmeden sağcı akım politik yapılanmanın içinde boy göstermiştir (Armaoğlu, 2001, s. 123). Storer, Birinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın mevcut şartlarının Weimar hükümetini olumsuz etkilediğini söyler. Almanya'nın askeri

³² Bkz. Mora, 1996.

gücünün zayıflaması, tazminat ödeme yükümlülüğü, yabancı yatırıma bağıllık gibi nedenler, Weimar Almanya'sını zayıf ve istikrarsız bir görünüme ulaşmasına yol açmıştır (2015, s.19). Bu durum Naziler'in iktidara gelmesinin yolunu açan olaylara işaret etmektedir. Yine Storer'e göre Ekonomik kriz, devrimler, hiperenflasyon, yabancı işgali yaşayan nüfusu radikalleştirmişti. Büyük Buhran'ın ardından Naziler, radikal milliyetçi tek parti olma özelliğiyle ortaya çıkmışlardı (2015, ss. 212, 213). Mevcut durum Nazilerin seçimleri kazanmasında etkili olmuştur.

Kısaca Naziler şeklinde tanınan Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) de 1919'da kurulmuş Alman İşçi Parti'sinin, Hitlerin dâhil olmasının ardından 1920'de adının değişmesiyle tarih sahnesine çıkmıştır (Sander, 1996, s. 20). Belirtmek gerekir ki Hitler iktidara gelmeden önce, Almanya'da ekonomik sıkıntıların, grevlerinin isyanların ve darbelerin hâkim olduğu bir kaos dönemi yaşanmıştır (Armaoğlu, 2001). Bunlar arasında Almanya'da yayılacak olan militarizmin ilk sinyali olarak değerlendirilen Kapp Darbesi ile Adolf Hitler'in öncülüğünde 1923'de düzenlenen darbe teşebbüsü önemli yer tutmaktadır. Darbe teşebbüsü başarısızlığa uğramış, Hitler hapse atılmış olsa da 1945'e kadar hüküm sürecek olan militarist-faşist ve radikal siyaseti engelleyememiştir. Hapishanede "Kavgam" eserini kaleme alan Hitler'in kitabı Nasyonal Sosyalizm fikrinin ilk işaretlerini taşımaktadır (Sander, 1996, ss. 19, 20).

Nazizm, antikomünist, antikapitalist, anti semitik, faşist temellere sahip bir ideolojidir (McGowan, 2014). "Naziler kendilerine düşenin, onları bir dünya gücü statüsüne yükseltecek bir imparatorluk kurmak olduğuna inanıyorlardı" (Mazower, 2014, s. 42). İdeallerini meşrulaştırmak üzere çeşitli yöntemler kullanmışlardı. Bunlar arasında birlik oluşturma ve dayanışma duygusunu canlandırma stratejisi önde gelmekteydi. Oral Sander, bu öğretiyi şekillendiren başlıca hususun Birinci Dünya Savaşı sırasındaki dayanışma ve dostlukla kurdukları münasebetlere özge çağrışım içeren kurallar ve davranış normları belirlemeleri olduğunu söylemektedir. Bu nedenle Naziler sürekli üniforma giymişler, askeri selamları önemsemişler, yürüyüşler düzenleyip, senfoniler organize etmişlerdir. 1918 yenilgisinin getirdiği ekonomik ve sosyal problemler karşısında yeniden birlik olma inancına ihtiyaç duyan Alman halkı, Naziler'in bahse konu davranışlarından oldukça etkilenmiştir. Buna düşman ögesi antisemitizmin eklemlenmesi ile de Nazi partisi kuvvetlenmiştir (Sander, 1996, s. 41).

Bu ülkü ile halkın güvenini kazanan Nazi partisi, Alman milletinin yaşamının her alanını kontrol altına alma teşebbüsünde bulunmuştur. Gençlik, Nazi Partisinin ideallerine göre disipline edilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan sendikaların tamamını kaldırarak, sol hareketi vücuda getirebilecek işçilerin potansiyeli bastırılmış, büyük endüstriler de devletin kontrolü altına sokulmuştur (Armaoğlu, 2001, s. 125). Hitler'in dış politikasında Almanya'nın Versay Anlaşmasının yükümlüklerinden kurtulması, tüm Almanların, Almanya sınırı içine dâhil edilerek Alman devletinin mutluluğun en üste çıkarılması unsurları yer alıyordu. Bu politikayı tek ulus tek millet (ein Volk ein Reich) sloganıyla temellendirmişlerdir (Sander, 1996, s. 43).

Alman halkını kendilerine tabi kılmalarında birlik fikri kadar, Aryan ırk unsuru da merkezi bir göreve sahiptir. Zira birlik oluşturmak, karşıt yaratmak ve zıtlıklar arasında kendi öz değer ve sembollerini öne çıkarmakla mümkündür. Naziler'in Aryan Alman Irkı ideali bu ayrıştırmanın bir nedenidir. Huxley, Nazizm ideolojisinin ana bileşenini ifade eden Aryan ırk düşüncesi, Max Müller'in 1853'te bulduğu bir terim olduğunu söyler. Bu terim yalnızca dili ve soyu değil, Aryan Irkını imlemektedir. Bu tarihten sonra Aryan ırkı fikri Almanya ve İngiltere'de hızla yayılmış, özellikle Almanya'da propagandist literatüre girmiştir. Çağdaş anlamda Aryan fikrinin telaffuz eden kişi ise Artur de Gobineau'dur (1936, s. 19-23). Yahudi soykırımı için başlıca gerekçe olan Aryan ırk yaratma sürecinde Nazi rejimi tarafından çeşitli yasalar çıkarılmıştır. Bu yasalar, Nürnberg Irk Yasaları olarak bilinmektedir.³³

Naziler, Yahudi topluluğunu bütünüyle ayırmışlardı. Yahudilerin ne yapmaları ve ne zaman yapmalarına ilişkin hususlar dikta edilmişti. İkinci sınıf vatandaş olarak yaşamaya zorlanmışlardı. Nürnberg yasaları Yahudileri yoksullaştırmak ve yaşam koşullarını zorlaştırmak (yaşanmayacak hale getirmek) için tasarlanmışlardı (Heideman, 2017, s. 8). Nazi rejimi tarafından, 1935'de "Ulusal Vatandaşlık" ve "Alman Kanının ve Onurunun Korunması" başlıklarıyla da bilinen Nürnberg Irk Yasaları ilan edilmişti. Nazilere göre Aryan ırktan olmayan Yahudiler aynı zamanda Almanya için bir tehdit unsuruydu. Almanya'nın korunması ve güçlenebilmesinin yolu ise Yahudilerin tasviye edilmesini gerektiriyordu. Ulusal vatandaşlık yasası ırksal olarak yalnızca Alman kanından olanların Alman vatandaşı olabileceğine salık veriyordu. Dolayısıyla Yahudiler

³³ Bkz. United States Holocaust Memorial Museum (t.y.a) Nürnberg Irk Yasaları.

Alman vatandaşı olamayacaklardı. Siyasi hakka da sahip değillerdi. Alman Kanının ve Onurunun Korunması yasasında ise Alman ırkının karışmaması, kirlenmemesi için Yahudiler ve Alman kanından olan insanların evliliklerinin ve cinsel ilişkilerinin yasaklanması söz konusuydu (United States Holocaust Memorial Museum, t.y.a). Nürnberg yasalarına ilaveten Yahudileri etiketlemek için uygulamalar geliştirilmişti. 1938’de erkeklerin adının başına Israel, kadınların isminin önüne Sara eklenmesi, pasaportlarına el konularak J³⁴ harfinin basılması, 1941’de de üzerinde siyah harflerle Jude (Yahudi) yazan zemini sarı renkli ve altı köşeli yıldız rozetini giysilerinde taşıma zorunluluğu getirilmişti (United States Holocaust Memorial Museum, t.y.b). Doğrudan damgalamaya yol açan bu sembolik ögeler, Yahudilerin kolaylıkla tespit edilmelerini sağlamıştır.

Naziler yalnızca Yahudileri değil, kendisine düşman olarak gördüğü ve yok edilmeleri gerektiğini düşündükleri engellileri, eşcinselleri, komünizm yanlılarını, çingeneleri de hedef almışlardı (Ertan, 2012, s.37). Yine de en çok tahammül edemediği grup kuşkusuz Yahudilerdi. Zira Nazi ideolojisi Browder’in ifadesiyle *neredeyse tüm sorunların temelinde Yahudilerin olduğunu görmelerini gerektiriyordu* (1996, s. 78). Bu dönemde Gestapo adını verdikleri bir gizli polis teşkilatı kurmuşlardır. Vatandaşın ve toplumun tüm faaliyetleri Gestapo tarafından kesintisiz biçimde denetlenmiştir (Armaoğlu, 2001, ss. 256-226). Yasaları çiğneyen ya da bir tür gizli anlaşma/komploya karıştığından şüphe duyulan Yahudiler Gestapo’nun iradesine bağlı gözaltına alınabiliyorlardı (Browder, 1996, s. 189). Yahudi Göçmen Bürosu Merkezi ve Yahudi Uzmanı olarak bilinen Adolf Eichmann ile geliştirilen bu yöntemle, 1938’de günde 350 operasyon yapılmış, iki yıldan daha az zamanda Avusturya’da Yahudi nüfusu 192 binden 57 bine düşmüştü. Yahudileri yıldırarak, soyarak ülkeyi terk etmelerine yol açılmıştı (Mazower, 2014, s. 108). Ülkede kalmaya devam eden Yahudileri bekleyen akıbet ise bugün hala dünyanın en büyük kitlesel katliamlarından biri olarak anılmaktadır.

Tüm bunlarla beraber Naziler’in Yahudiler üzerindeki en dehşet verici uygulamaları arasında Kristallnacht yer almaktadır. Almanya’da Yahudi karşıtı kitle terörünün en önemli vakası Kristallnacht olarak adlandırılan vahşet gecesini yaşamıştır (Bauman, 1997, s. 105). Kristallnacht kırık camlar anlamına gelmektedir. Holokost

³⁴ Almanca Yahudi anlamına gelen Jüdisch’in kısaltması.

Ansiklopedisi'nde 9 Kasım 1938 gecesi sinagogların yakıldığı, bu manada 267 sinagogun kullanılamaz hale getirildiği, ayrıca Yahudilere ait yaklaşık 7.500 işyerinin vitrinlerinin kırıldığı belirtilmiştir (United States Holocaust Memorial Museum, t.y.c). “Yahudilerin iş yerleri, tapınakları ve evleri, resmen cesaretlendirilip el altından kontrol edilen azgın bir kitlenin saldırısına uğradı; yakıldı, yıkıldı, yağmlandı. Yüze yakın insan hayatını kaybetti. Kristallnacht, tüm Holocaust süresince Alman kentlerinin sokaklarında yapılan tek büyük boyutlu pogromdu” (Bauman, 1997, s. 122). 1940'lardan itibaren ise Nazi Almanyası'nın fabrikalarında zorunlu işçi olarak çalıştırılmak üzere alıkonulan Yahudiler, toplama kamplarına alınmış, çoğu zaman insanlık dışı muamelelere maruz kalmışlardır (Mazower, 2014). “1933–1945 yılları arasında, Nazi Almanyası milyonlarca kurbanı hapsedebilmek için yaklaşık 20.000 kamp kurdu” (United States Holocaust Memorial Museum, t.y.d.). “Eylül 1939'da, Reich'taki altı ana toplama kampında sadece 21.400 tutuklu varken bu sistem 1945'in başında 700.000'den fazla insanı kapsayan ve dehşet verici biçimde yönetilen muazzam bir kamplar şebekesine dönüşmüştü” (Mazower, 2014, s. 55).

Kamlara taşınanlar arasında çalışabilecek durumda olanlar ve olmayanlar ayrılıyorlardı. Çalışamayacak olanların doğrudan öldürölmelerine salık verilmişti. Görece daha sağlıklı durumdakiler ise “çalıştırarak yok etme” prensibiyle imha edilmişlerdi (Mazower, 2014, s. 531). Holokost'ta altı milyon Yahudi ve milyonlarca azınlık katledilmiştir. Sistemati olarak insanlar, dövölmüş, yakılmış, gaz odalarında yok edilmiştir (Heideman, 2017, s. 16). Bilim adı altında yapılan acımasız deneylere maruz kalan, yakılan, gaz odalarında öldürölen insanların dramını gözler önüne seren Holokost, dünya tarihindeki en kanlı katliamlardan biridir.

Bu büyük soykırımın müsebbibi olan Hitler Almanyası, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda mağlup edilmişti. Savaşı kazanan devletler, dünyayı sarsacak bu olayların ardından Almanyada üzerinde birtakım denetlemeler yapmaya girişmişlerdi (Birdişli, 2019):

1945'ten 1949 yılında Federal Almanyada Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar geçen yıllar ise Almanların tarihsel onuruna ters düşen bir işgal tüzüğü altında yaşanan zor yıllardır. Çünkü Savaş sonu oluşturulan yapı ülkenin Nazi düşüncesinden arındırılması (Denazification/ Entnazifizierung), askeri güçlerin sınırlandırılması (Demilitarization) ve federatif bir yapı ile âdem-i merkeziliğin esas alınması

(Decentralization) nedeniyle egemenliği galip devletlerce sınırlandırılmış bir devletti (Birdişli, 2019, s. 369).

1949 yılında da Federal Alman Anayasası ilan edilerek, Federal Almanya Cumhuriyeti kurulmuştur (Armaoğlu, 2001, s. 229). Bunlara rağmen, Almanya'ya sanayiye kalkındırmak maksadıyla yapılan işgücü göçleri ve ardından dünyada yaşanan bir dizi sosyo-politik olayın neticesinde yükselen aşırı sağ ve yabancı düşmanı nitelik taşıyan ırkçılığa engel olunamamıştır. Irkçılık bu defa kendini Anti-Müslüman algı, düşünce ve kimi zaman şiddetle sonuçlanan davranışlar çerçevesinde göstermeye başlamıştır.

2.2.2. İşçi Göçü Sonrası Göçmen/Yabancı Düşmanlığı

Almanya'da, 1961'den itibaren sanayiye kalkındırmak üzere işçi göçü alımları başlayarak, yeni bir sosyo-ekonomik yapılanma istikameti çizilmiştir. Castles ve Miller'e göre aslında, Almanya'da savaş sonrası göç tarihinde birkaç farklı göç hareketi mevcuttur. İlki savaştan sonra Reich'in kaybedilen doğu bölgelerinden geçen sekiz milyondan fazla sürgün ile 1961'e değin Demokratik Alman Cumhuriyetinden Federal Alman Cumhuriyetine geçen üç milyon mültecidir. İkincisi işçi göçmenler, üçüncüsü eski Sovyetler birliğinden gelen etnik Almanlardır (2008, ss. 291, 294).

Bu göçler arasında kuşkusuz Müslüman ülkelerden gelen işçilerin farklı bir pozisyonu bulunmaktadır. Çünkü bölünmüş Almanya'dan (Doğu Almanya ve Federal Almanya) gelenler ile Sovyetlerin dağılmasının ardından göç eden Almanlar, ortak ırksal özellikleri paylaşmaktadırlar. Avrupa'ya Müslüman işçi göçünün Sovyetlerin dağılışı, Berlin Duvarı'nın yıkılışı gibi kritik olaylara tekabül ettiğini söyleyen Canatan, Türkiye'den Almanya'ya göç grafiği üzerinde bir değerlendirme yaparak 1960'lı ve 1970'li yıllarda göç sayılarının zirveye ulaştığını, 80'lerde ise göç grafiğinde düşüş gözlemlendiğini, 1990'lı yıllarda tekrar büyük bir göç dalgası yaşandığını belirtmiştir (Canatan, 2013, s. 318). 2000'lere gelindiğindeyse işçi göçü yerine Ortadoğu ülkelerinden ve özellikle Suriye'den gelenlerin ağırlıklı olduğu ilticaya dayalı ya da mülteci göçleri söz konusu olmuştur.

Almanya'ya çalışmak üzere giden misafir işçiler, ilk başlarda hakiki bir tehlike olarak görülmemişlerdi. 1970'lerde sanayide otomasyona geçen Almanya'da 1973 Petrol Krizi'yle de birlikte işçi alımları durdurulmuştu. Ancak yalnızca orada çalışan işçilerin

ailelerini getirmelerine izin verilmişti. Bu tarihle beraber yalnızca bir süre çalışıp geri dönüleceğine inanılan Türk göçmenlerin yerleşmeye başlamasıysa onları hedef haline getirmişti (Mora, 2009, s. 59). İlk etapta Almanya'daki Gastarbeiter göçmen işçi programlarıyla ağırlıklı olarak Türkiye'den gelen göçmenlerin en fazla iki yıl³⁵ çalışabileceklerini tahmin ediliyordu. Ancak programın oluşturulmasından kısa bir zaman sonra iki yıllık süre sınırı kaldırılmıştı (European Commission Eurostat, 2011, s. 14). Böylelikle işçi göçü, Almanya'nın öngöremediği bir yönde ilerlemiş ve özellikle Türkiyeli göçmenlerin ülkeye yerleşerek, bugün yaklaşık 3 milyona ulaşan Türk-Müslüman nüfusu teşkil etmeleriyle sonuçlanmıştır.

Batı ülkelerine giden işçilerin misafir olarak algılanması ve ülkelerine geri dönecekleri düşüncesi hakimdi. Ancak 1980'lerden sonra işçilerin ailelerini yanlarına getirmeleriyle Avrupa toplumlarında yer edinmeye başlamışlardı (Yardım, 2017, s. 220). “Almanya’ya gelen işçiler iş verenler tarafından ilk başlarda işyerlerine yakın kamplara veya yurtlara yerleştirildiler” (Castles & Miller, 2008, s. 303) *Fındıkçı*, bu barınakların Nazi Kamplarına benzediğini söyler (2002, s. 210). Ancak 1970’lerde yaşanan petrol krizi sonrası Federal Hükümet işgücü alımlarını durdurarak ülkedeki yabancı sayısı azaltmayı amaçlamıştır. Buna rağmen ailelerini yanına getiren yabancıların sayısı artmıştır (Tekin, 2007, s. 47). Saraçlı (2019) 1970’lerden Soğuk savaşın bitimine kadar geçen süreçten bahsederken ailelerini yanına getiren göçmenlerin yerel toplumda yarattığı endişe ve gerilimi şu şekilde ifade etmiştir:

Öyle ki, söz konusu dönemde pek çok Avrupa devletinin kısıtlayıcı göç politikalarına yönelmeleri, yerel toplumlarda başından itibaren misafir olgusu etrafında ‘geçiçi’ oldukları algısı var olan işçi göçmenlerin geri döneceklerine yönelik bir beklentiyi arttırmış ve fakat tam tersi şekilde aile birleşimleriyle ülkedeki göçmenlerin sayılarının artması ve kalıcı olacaklarına dair belirtilerin daha fazla ortaya çıkmasıyla birlikte çoğunluk durumundaki ev sahibi halkla azınlık konumundaki göçmenler arasındaki ilişkilerde gerilimler ve sorunlar yaşanmaya başlamıştır (Saraçlı, 2019, s. 133).

Ailelerini getirdikleri süreçte konut arayışına giren göçmenler, türlü zorluklarla mücadele etmişlerdi. Yüksek kira bedeli ya da göçmenlere ev kiralamak istemeyen halk sebebiyle barınma maliyeti düşük semtlerde, yoksul mahallelerde yaşamaya başlamışlardı. Buradaki sosyal hizmetler ise (sağlık, eğitim kurumları gibi) oldukça

³⁵ Ayrıca bkz. Anlaşmanın 7. maddesi. (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Yayın No: 07, 2014).

yetersizdi (Castles & Miller, 2008, s. 303). En çok göç alan ülkelerin başında gelen Almanya’da Türk, Bulgar, Arnavut mahalleleri gibi isimlerle anılan yerler ortaya çıkmıştı. Bu vaziyet aynı zamanda toplum içerisinde işçi göçmenin “öteki” olarak görüp izole edilmesinin de ilk sinyalidir.

Topluma karışmayan, çoğunlukla da karışması engellenen göçmenler, göç ettikleri ülkelerde siyasi ve kültürel kimlik tarzları geliştirmişlerdir. Kendi kültürel miraslarını bir güç ve özgüven kaynağı olarak kullanmak suretiyle ırkçılıkla mücadele etmişlerdir (Rathzel, 2005, s. 7). Bu durumda kültürlerini canlı tutma, toplumsal olumsuzluklar ve ırkçılıktan korunmak için cemaat oluşturma yönünde stratejik bir adım atmışlardır (Castles & Miller, 2008, s. 306). Eren (2007), göçün toplumsal değişme ve din üzerine etkilerini ele aldığı çalışmasında, kişilerin gittikleri yerlere o zamana kadar edindikleri sosyo-kültürel ve psikolojik unsurları da taşımak durumunda olduklarını ifade etmektedir. Bu durumda aynı zamanda kültürel kimliklerinde önemli bir yeri olan dini inanış ve ritüeller de göçmenlerle beraber göç edilen ülkelere taşınır (s. 275). Bu anlamda Cami ve mescitler önem taşımıştır. Birbirinden habersiz olan, yabancı oldukları düşüncesiyle ev-iş arasında sınırlandırılmış bir yaşam süren göçmenlerin kimliklerini koruma, kazandırma ve geliştirme, asimilasyona direnme açısından ibadethaneler temel bir işleve sahipti (Başkurt, 2009, s. 85). Benzer şekilde Eren (2007) de camilerin yalnızca ibadet etme işlevi olmadığını, aynı zamanda kültür merkezi sayılabileceğini ifade etmektedir (s. 280). Bu bağlamda din faktörünün yabancı karşıtlığı hususunda kaçınılmaz bir etkisi olduğu söylenebilir.

Belirli bölgelerde yaşamını gelenekleriyle birlikte sürdüren göçmenlerin bu durumun bir diğer deyişle izolasyonun bir sonucu “öteki” olarak algılanmaya başlamasına müteakip, yabancı düşmanlığı/karşıtlığı tabir edilen durum ortaya çıkmıştır. Yabancı düşmanlığı terimi Yunanca kökenlidir. Yabancı demek olan “xeno” ile korku anlamındaki “phobos” kelimelerinden gelmektedir. İki kelimenin birleştirilmesiyle oluşan yabancı düşmanlığı yabancılara karşı duyulan irrasyonel korku ve güvensizliktir (Bordeau, 2010, s. 4). Yabancı düşmanlığı ve ırkçılık aynı zamanda, hâkim/baskın grup veya toplum ile diğerleri/edilgen olanlar denkleminde üstün olduğunu zannetmesine dayanmaktadır. *Yahudiler, siyahlar, Asyalılar, Amerika yerlileri, Katolikler, Protestanlar, Araplar ve Müslümanların çeşitli sebeplerle ayrımcılığa maruz kalmaları ve ötekileştirilip nefret nesnesi haline getirilmelerine tarihte pek çok kez rastlanmıştır*

(Yel, 2018, s. 7). Buna mukabil, her daim söz konusu olan ötekileştirme, göçlerle beraber olgunlaşarak tartışma konusu edilmektedir.

Göçmenlerin kasıtlı olarak suç ile eşitlenmesi, özellikle yabancı karşıtı düşmanlığı artırmasıyla birlikte, dolaylı olarak onlara karşı şiddeti de teşvik etmektedir. Bu bağlamda göçmenlerin bilhassa haber medyası tarafından, politikacılar ve popüler söylemlerle beraber suç, uyuşturucu, kaçakçılık, hastalık AIDS ve başka hastalıklarla ilişkilendirilerek sunulmaktadır. Genel itibariyle de güvenlik, ulusal kimlik açısından tehdit olarak nitelendirildiği görülmektedir (Inter-Agency, 2001, s. 11). “Avrupa ister “mülteci”, ister “sığınmacı” olsun hepsine “göçmen” gözüyle bakmaktadır. Önyargı ve kalıp yargılara dayanan bu bakış açısına göre Avrupa ülkelerinde göçmenler ülkenin “kötü” gidişatının tek sorumluları olarak değerlendirilmekte ve marjinalleştirilmektedirler” (Yardım, 2017, s. 220). Göçmenlere yönelik şiddet eylemleri de bu argümanlarla ile akılcılaştırılmaktadır. 1980’lerde bilhassa Almanya’da, Ortadoğu ülkelerindeki gerilimlerin ekonomik bozulmaları tetiklemesiyle işsizlik ve yoksulluğun müsebbibi Müslüman göçmenler kabul edilmiş, bu bahaneyle, aralarında Türklerin de bulunduğu insanların yolları kesilmiş, dövülmüş, evlerinde yakılmak suretiyle öldürülmüşlerdir (Mora, 2009). Yaşanan hadiseler, İslamiyet karşıtlığının o dönemdeki konumunu anlamak açısından önem arz etmektedir.

Ciddi bir Müslüman göçmen nüfusu olması, Özcan Hıdır’ın yabancı karşıtlığının bir alt dalı olarak nitelendirilebileceğini ifade ettiği İslamofobi (2017, s. 31) veya İslam karşıtlığı şeklinde de açığa çıkmıştır. Zira *göçmenlerin tüm kültürel kimliklerinin yanında gittikleri ülkeye taşıdıkları en belirgin unsur dini inanışlarıdır* (Eren, 2007 s. 275). Özellikle Soğuk Savaş’ın bitmesiyle Batılı ülkeler mevziinde yeni bir hasım arayışı sırasında teşekkül eden İslam karşıtlığı (Canatan, 2013), Almanya’daki yabancı düşmanlığını muğlak bağlamından koparıp, Müslümanlara yönelik ayrımcılığın karşılığı haline getirmesinde işleve sahiptir.

2.2.3. İslam Karşıtlığı

Almanya’da 1980’lerde, göç dalgasının etkisiyle form değiştiren ırkçılık, yerini kültürel farklılıklara bırakan ayrımcılık biçimini almışken, 2000’lerde Müslüman Doğulu toplumlar için İslamofobi kelimesinin ardına gizlenerek varlık göstermektedir. Almanya’da ve diğer Avrupa ülkelerinde ırkçılığın ilkin tinsel nitelikler içerdiğine daha

önce de değinilmişti. Bu açıdan ırkçılığın on altıncı yüzyıldan yirminci yüzyılın ortalarına dek soy-ırk-kan üzerinde tartışıldığı zaman dilimi sayılmazsa, kültürel ve bilhassa dini inancı hedef tahtasına koyan dışlamacı öğelerle tezahür ettiğine tarih boyunca şahitlik edildiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda Almanya'daki göçmen karşıtlığı, İslam karşıtlığı boyutuyla ele alınabilir.

Konuya Müslüman göçmenler tarafından yaklaşığında, terörist imgesinde hayat bulan bir ayrımcılık da göze çarpmaktadır. Göçmen karşıtı ırkçılıkta İslam, terörizm gibi kavramlar eklenmektedir (Balibar & Wallerstein, 2007). “Müslüman dendiğinde akla gelen ilk ve belki de birçokları bakımından tek imaj bir terörist bedeninde varlık bulur. Buna cahil, gerici, demokrasi karşıtı, kadın düşmanı gibi başka bazı sıfat ve tanımlamaları da eklemek mümkündür” (Samur, 2017a, s. 153). Daha önce de altı çizildiği gibi 11 Eylül ve sonrasında Avrupa'da gerçekleştirilen diğer terör saldırıları, yabancı düşmanlığı ve ötekileştirmeyi bir basamak yukarı taşıyarak İslamiyet'in fobi olarak zikredilmesine neden olmuştur. Bu süreçte, birlik anlayışını temsil eden din kavramı, terör ile birleştiğinde İslam'ın bir korku objesi haline gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Neticede Müslümanların tehlike ve ötekililikle içkinleştirildiği bir algı belirmiştir. Son yıllarda özellikle Ortadoğu ülkelerden gelen mülteci akınıyla da artan Müslüman göçmen nüfusunun kendisi bir endişe sebebi olarak algılanmaya ve göç/iltica karşıtlığı gündeme gelmeye başlamıştır.

En kalabalık Müslüman göçmen nüfusuna sahip Almanya'da Federal Göç ve Mülteci Dairesi verilerine göre bugün yaşayan Müslüman sayısının 5,3 ila 5,6 milyon arası olduğu açıklanmıştır (DW, 2021a). Bu anlamda Müslüman göçmen, kültürel farklılıklarını bulundukları topluma zerk etmek suretiyle sosyal yapıyı değiştirme potansiyeli taşıdığı için kayda değer bir endişe doğurmaktadır. İslamiyet'in ortaya çıkışından itibaren büyük bir hızla toplumlar arasında yayılması eskiden beri Hristiyanlığın ilgilendiği bir konuydu (Bodur 2017; Antes, 2005). Bu geniş çaplı etkiye Avrupa'da dindarlık seviyesinin gerilemesine karşılık İslam nüfusunun artıyor olduğuna yönelik endişelerle eklenmektedir, Müslümanlıkla ilgili önyargılar büyük oranda pekişmektedir.

Avrupa'nın 2008'den beri yaşadığı ekonomik krizle birlikte artan işsizlik ve ekonomik sorunlar, göçmen karşıtlığını daha da arttırmaktadır. Aşırı sağ partiler Avrupa dışından olan göçmenlerin özellikle Müslüman göçmenlerin Batı Avrupa

lkelerindeki yoğunluğunu, buna karşılık kendi ülkelerindeki düşük nüfus artışını vurgulayarak hem ulusal kimliklerinin hem de Avrupa kimliğinin zayıfladığını ve bulanıklaştığını ileri sürmektedirler (ner, 2014, s. 165).

PEW araştırma merkezinin 2018’de Batı Avrupa’da 15 ülkeden katılımcıyla yaptığı bir araştırma, Hristiyan nüfusun ve dindarlık seviyesinin gittikçe azaldığını buna karşılık g ve yüksek doğurganlık sonucu Müslüman nüfusun genişlediğini ortaya koymuştur. Aynı araştırmada Yahudi ve Müslümanlara yönelik tutumları ölçmek üzere sorular da sorulmuştur. Özellikle eğitim seviyesi düşük olan bireylerde İşlamofobik tavırların yaygın olduğu görülürken, Müslümanların dinlerini dayatmaya çalışmasından ciddi anlamda rahatsızlık duydukları ve bunun da olumsuz olarak yansıdığıyla ilgili bilgiler aktarılmıştır (Diamant, 2018). Bu rakam, hali hazırda Hristiyanlığın öğretilerinden giderek uzaklaşan Hristiyan nüfusu İşlam dinine yönlendirmek üzere etkileyecek bir yoğunluğa işaret ettiği düşüncesini güçlendirmektedir.

Bir başka araştırmada özellikle Suriye’den gelen göçmenlerin katkısıyla Avrupa’da Müslüman nüfus artışı yaşandığı grlmştur. Buna göre raporda türlü senaryolar üretilmiştir. İlkinde sıfır g politikası uygulanması halinde Avrupa’daki Müslüman nüfusunun %4,9’dan 2050 yılında %7,4’e çıkacağını öngörmektedir. İkinci bir senaryoya göre 2016 yılının ortalarından itibaren mülteci akının duracağı ya da düzenli hale geleceği, orta düzeyde gn devam etmesinde 2050’ye gelindiğinde Avrupa’daki Müslüman nüfusun %11’2’ye yükseleceği tahmin edilmektedir. nc yüksek güç ihtimaline göre 2050’de Avrupa nüfusunun %14’ünün Müslüman olabileceği ileri srlmştur (PEW Research Center, 2017).

Bu kaygılar, kaçınılmaz bir şekilde İşlam karşıtı söylemlerin gündemden düşmemesini sonuçlamaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere Hristiyanlık inanışı, Batılı kimliğinin bir parçası olarak grlmektedir³⁶. Bu anlamda din olgusunun birleştirici özelliğinin aşınması, Batı/Avrupa kimliğine yönelik tehdidi beraberinde getirmektedir. Öte yandan AfD gibi aşırılık ve ırkçılık yanlısı partilerin Müslüman karşıtı söylemleriyle örtüşen bazı radikal gruplar ortaya çıkmıştır. Almanya’da 2014’de kurulan Pediga hareketi, konu açısından en güncel örnektir (Soytürk, 2018).

³⁶ Bkz. Birekul, 2011.

“İlk olarak Almanya’da ortaya çıkan ve daha sonra bazı Avrupa Birliği ülkelerinde de kendini gösteren Pegida (Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes / Batı’nın İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar) hareketi 20 Ekim 2014 tarihinden itibaren bir yeni fenomen olarak dünya gündemine oturmuştur” (Alkan, 2015, s. 283).

İlk kurulduğunda 300 civarında üyeye sahip olan harekete zaman içerisinde rağbet artmış ve katılımcı sayısı yükselmiştir (Soytürk, 2018 s. 1452). Pazartesi yürüyüşleri ile şöhret kazanan hareketin destek bulmasında, Batı’nın İslamlaşması sorunsalının radikal gruplarda açtığı rahatsızlık etkidir (Alkan, 2015; Soytürk, 2018). Pegida’nın eylemleri yürüyüşlerle sınırlı kalmamıştır. Haberlere yansıdığı itibariyle Bazı üyeleri tarafından Kur’an’ı Kerim’e hakaret (Güngör, 2020), cami etrafına domuz bağlama girişimi (Özkan, 2018) gibi İslamiyet’i küçük düşürmeye çalışan orantısız davranışların yapıldığını görmekteyiz. Benzer şekilde 2015’de bu hareket tarafından Dresden’de bir camiye boya ile saldırı bile düzenlenmiştir (Anadolu Ajansı, 2015).

Bir çikolata markasının ambalajında yer alan beyaz olmayan çocukların fotoğraflarına bile tahammülü olmayan Pegida (Sputnik Türkiye, 2016), aşırı sağcı ideolojilere yaslanmaktadır. Almanya’nın en radikal düşüncelerle beslenen ve parlamentoda yer bulan AfD partisinin, bu örgüte yakın olduğuna ilişkin örnekler söz konusudur. Habertürk’ün haberine göre 2020’de, hareketin 200. yürüyüş eylemine AfD Thüringen Eyalet Meclis Grup Başkanı Björn Höcke de katılmıştır (Habertürk, 2020). Lakin başta Şansölye Angela Merkel olmak üzere Alman siyasetinde aktif rol oynayan merkez sağ ve merkez sol partiler tarafından destek bulmamıştır. En sonunda 2021’de Alman istihbarat örgütü tarafından ‘anayasaya aykırı aşırı sağcı oluşum’ ilan edilip kara listeye alındığını da eklemek lazımdır (DW, 2021b). Bir diğer deyişle Almanya’da aşırı sağ gibi hassas bir konuda faaliyet göstermek isteyen oluşumun gerçekten karşılık bulamadığını söylemek mümkündür.

2.2.4. Irkçılığın İdeolojik Temeli Aşırı Sağ

Avrupa’da, ilk tezahürü 1930’lara denk gelen aşırı sağ, 1970’lerden itibaren uluslararası göçlerin etkisiyle, yabancı karşıtı tutumlarla yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Beslendikleri ana memba, ırkçılık ideolojisi olan aşırı/radikal sağın başlıca özelliği milliyetçi tutumlara sahip olması, kendilerini mevcut düzene karşı bir alternatif olarak görmesi, sisteme muhalif davranış ve söylemler üretmesidir (Hançer, 2005).

Argümanlarını, genellikle dünya siyasal sisteminde giden aksaklıkların ve Batı kimliğinde göçmenlerden kaynaklandığı düşünülen yozlaşmaların savunucuları oldukları iddiası üzerinden kurmaktadırlar (Öner, 2014). Bilindiği üzere aşırı sağ, Nazi iktidarı döneminde eylemlerini uç noktalara ulaştırmıştı.

Nasyonal Sosyalist İşçi Parti'sinin ırkçılık, antisemitizm ve bazı sosyal-etnik gruplara karşı doğrudan insanlık suçu sayılacak işlere girişi ve vahim sonuçlar vücuda getirmesiyle, savaş sonrasında Avrupa'da kötücül biçimde anılmaya başlamıştı. Bu çerçevede Almanya, Nazi geçmişinden mütevellit aşırı sağ hususunda diğer Avrupa ülkelerine nazaran daha hassas pozisyonudadır (Öner, 2014 s. 172). Sağ partiler ancak 1945'den sonra parlamentoda sandalye almaya ve hükümette rol oynamaya çalışmışlardır ki bu sırada oldukça negatif tavırlarla karşılaşmışlardır (Shatilov, 2017, s. 5).

“1950'ler Avrupa'da Birlik düşüncesi etrafında şekillenirken 1960'lerden itibaren aşırı sağ partilerin Avrupa'da yeniden etkili olmaya başladığı görülmektedir” (Alkan, 2015, s. 276). 1973 enerji gerilimi, Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılması sonucu Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesine bağlı olarak meydana gelen ekonomik-politik krizler, göçmen ve yabancı karşıtlığını söz konusu yaparken (Mora, 2009), aile birleşimiyle de nüfusu artan göçmenler karşısında aşırı sağcı ve ırkçı partilere yönelim artmıştır (Soytürk, 1442). Aynı zamanda otoriter yönetim biçimleri ve milliyetçiliğe yakınlığıyla bilinen aşırı sağ, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra kalan ideolojik boşluğu dolduracağı düşüncesini baz almıştır (Cotter, 1999, s. 111). “Avrupa'da nüfusun önemli bir kısmını oluşturan göçmenler, aşırı sağ partilerin dışlayıcı söylemlerinin mağduru konumundadırlar. Neredeyse bütün aşırı-sağ partiler ülkedeki ya da kıtadaki sorunların esas sorumluları olarak göçmen nüfusu görmekte ve göstermektedirler” (Yardım, 2017, s. 220).

Ekonomik kriz ve işsizlik gibi sorunlar neticesinde kimlik bunalımının da sebebinin göçmenler özellikle de Müslüman göçmenlerin olduğu düşüncesi aşırı sağın söylemleri arasındadır... Diğer yandan, göçmenlerin entegrasyon problemleri halk nezdinde göçmen karşıtlığına yol açtığı gibi aşırı sağın güçlenmesine neden olan etkenlerdendir (Öner, 2014, ss. 165, 180). Zira Hançer'in de ifade ettiği gibi özellikle Almanya'da kalabalık göçmen nüfusuna aşırı sağın yükselmesinin nedenleri arasındadır (2005, s. 99) Öte yandan ulusal bağımsızlığın zayıflatılmasına karşı da pozisyon

almaktadırlar (Hançer, 2005, s. 23). Bu bağlamda Almanya’da İkinci Dünya Savaşı sonrası öne çıkan aşırı sağcı parti Alman Ulusal Demokratik Partisi (NPD)’dir. 1964 yılında kurulan Batı Almanya’da aşırı sağcılığa olan ilgiyi canlandıracağı düşünülen NDP’nin yaygın söylemleri arasında göçmenler, göçmenlerin oluşturduğu ekonomik tehditler ve hükümet eleştirisi bulunmaktadır (Shatilov, 2017, s. 19-20). Diğer aşırı sağcı partiler ise 1983’de kurulan ve yabancı düşmanı milliyetçilik temasıyla öne çıkan Cumhuriyetçiler Partisi (Alm. Republikaner; İng. The Republicans, REP) ile 1971’de kurulan ve milliyetçilik, vatanseverlik ve yabancı düşmanlığı üzerine ideolojisini inşa eden Alman Halk Birliği (Alm. Deutsche Volks Union, İng. German People’s Union, DV) Partisi’nden bahsedilebilir (Mudde, 2002, ss. 32, 58, 60, 79). Bugün Alman parlamentosunda aşırı sağ ideolojik kanadından olan ve geniş çaplı ses getiren parti ise Alternative für Deutschland (Almanya için Alternatif) Partisi’dir.

AfD 2013 yılında kurulmuştur. 2017’den beri Federal Meclis üyesi olan partinin özellikle göç politikasına karşı tutumlarıyla kamusal imajı şekillenmiştir (Decker, 2022). “Avrupa’daki bütün aşırı sağ ve ırkçı partiler gibi AfD’de abartılı söylem ve jargon kullanmaktan çekinmemektedir. Abartılı kriz senaryoları ve yabancıların dışlanması gibi söylemler kısa zaman içerisinde partinin başarılı olmasına katkı sağlamıştır” (Soytürk, 2018, s. 1444) Shatilov, AfD’nin çeşitli insanlara hitap eden keskin söylemlere sahip olduklarını, diğer aşırılık yanlısı partileri barındırmaya çalışmadıklarını ve hükümetin onların taleplerine karşılık vermeyen politikalara doğrudan saldırdıklarını, söz gelimi mülteci kriziyle birlikte odak noktalarını göç, İslam ve ulusal kimlik konularına yönelttiğini ifade etmiştir (2017, ss. 23-24).

2.2.4.1 Neo-Nazizm

Daha önce de ifade edildiği gibi 1970’lerden itibaren Almanya’da artan yabancı/göçmen aleyhtarlığı, çeşitli siyasal ve ekonomik problemlerle gelişmiştir. Aşırı sağ ile birlikte Neo-Nazizm’in zuhur etmesi de yabancı işçilere duyulan karşıtlıkla paraleldir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla göç, işsizlik, artan yabancı nüfus ve kimlik bunalımı yaşayarak milli köklerine yönelen, dil, toprak, kan gibi milli değerlere sarılan Avrupalıların bulunduğu bu atmosferde aşırı sağcı partiler ve Neonazi örgütleri güçlenmeye başlamıştır (Mora, 2009, s. 21). Neonazizm ve Neofaşizm olarak görülen fenomen, 1990’larda Avrupa’da önemli hale gelmiştir (McGowan, 2014, s.9). Aşırılık

yanlısı ideolojileri, beyaz olmayan göçmenlerin oluşturduğu kültürel tehdidi vurgulamıştır. Öte yandan Neonazi hareketi saldırganlığı, kavgacılığı, yücelten ve ödüllendiren alternatif savaşçı kültürün inşasında şiddet kullanımını da teşvik etmektedir (Cotter, 1999, s. 134).

Bu çerçevede ırkçılık üzerine kurulan radikal örgütlenmelerden “Nasyonal Sosyalist Yeraltı Örgütü”, en popüler Neo-Nazi yapılanmasıdır. 1990’ların sonunda kurulduğu tahmin edilen aşırı sağcı bir grup olan Nasyonal Sosyalist Yeraltı örgütü, 2011 tarihine kadar resmi makamlarca bilinmemektedir. Ancak bu tarihte gurubun üç ana üyesinden ikisinin intiharının ardından yapılan soruşturmalarda özellikle 2000’lerde çok sayıda suç işledikleri ortaya çıkarılmıştır (Engelhart, 2017, s. 376).

Türk ve Müslüman göçmenlere karşı aşırı sağcı/Neonazi örgütlerden kaynaklanan pek çok şiddet eylemi olduğu bilinmektedir. Ünver (2012), Almanya’daki ırkçı şiddetin 1979 senesinde başladığını, olayda Ramazan Avcı isimli bir Türk’ün katledildiğini söylemektedir. Öte yandan 1988’de Schwandorf’da içinde üç Türk bir Alman olan kundaklamanın ardından ırkçı şiddetin yeni bir boyuta dönüştüğünü ifade etmektedir (2012, s. 100). 1992’de Möln’de, 1993’de Solingen’de, Türklerin evleri kundaklanmıştı (Mora, 2009, s. 83). Almanya’da daha çok sayıda faili meçhul kundaklama olayına rastlanmıştır. 2008 senesinde dokuz Türk göçmenin ölümüne yol açan Ludwighafen yangınının da failleri yakalanamamıştır (Ünver, 2012, s.100). “2000’li yıllara da uzanan yabancı düşmanlığı olgusunun en çarpıcı örneği ise 2000-2006 yılları arasında medyada “dönerci cinayetleri” olarak adlandırılan ve 8 Türk’ün ölümüne neden olan seri cinayetler oluşturmuştur” (Elmas Yılmaz, 2013, s. 539).

Almanya’nın en geniş kapsamlı davası olarak bilinen Nasyonal Sosyalist Yeraltı (NSU) davası 2013’de Münih Yüksek Eyalet Mahkemesi’nde görülmeye başlamıştı. Mahkeme, baş sanık olan Beate Zschäpe’ye ömür boyu hapis cezası vermiştir. Örgüte yardım ve yataklık yapma suçu olan Ralf Wohlleben’e 10, Andre Emminger’e 2,5, Holger G’ye 3, Carsten S’ye de 3 yıl hapis cezası vermiştir (Başay, 2021). “Zschäpe dışında hüküm giyen dört sanıktan Ralf Wohlleben on yıllık hapis cezasının üçte ikisinden fazlasında tutuklu bulunduğu için 2018’de tahliye edilmişti” (DW, 2020).

Medyada yankı uyandıran diğer bir hadise de bu tezin örnekleminin bir kısmını oluşturan, Şubat 2020 tarihli Hanau saldırısıdır. Almanya’nın Hessen Eyaletine bağlı

Hanau kentinde, 43 yaşındaki Tobias Rathjen isimli Alman, dördü Türk ve biri şahsın annesi olan toplam 10 kişinin hayatını kaybettiği saldırı ilk başta NSU ile ilişkilendirilmişti (Süddeutsche, 2020a; Bild, 2020a). Ancak saldırıda NSU'ya ait kesin bir kanıt bulunmamış olmakla birlikte haberler, aşırı sağcı bir kişinin üzerinden okunmuştur.

Neo-Nazi örgütlenmeleri, işçi göçleri sonrası yer edindiği kabul edilen kültürel ırkçılıktan farklı biçimde, şiddeti Nazi Almanyası'nda olduğu gibi korkunç boyutlara ulaştıran tutumları nedeniyle bugün Almanya'da keskin biçimde dışlanmaktadır. Almanya'nın Nazi geçmişini sürekli hatırlatan böyle bir yapılanma, Alman hükümeti tarafından destek bulmamıştır. Ancak Aşırı sağ partilerle ilişkilendirilen Neo-Nazilerin ve herhangi bir ırkçı saldırının sorumluluğu günümüzde özellikle Alman Parlamentosunda yeri olan AfD partisine yüklenmeye çalışılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEDYA VE İSLAMOFOBİ

Medya, İslamofobi kavramının bilinir hale getirilip yaygınlaştırılmasında başat işlev görerek Batı ve İslam medeniyetleri arasındaki karşıtlığa aracılık etmektedir. Bu açıdan, ötekinin medyada nasıl sunulduğu ve temsil edildiği konusu önem arz etmektedir. Üçüncü Bölüm’de, medya ve temsil ilişkisi ile genel hatlarıyla Batı medyasında ve özelde Alman medyasında İslamiyet’in temsili konuları irdelenmiştir. Alman medyasının tarihsel süreçleri ve kitle iletişimi konusundaki yerine değinilmiş, ayrıca Nazi Almanyası’nın propaganda faaliyetleri medya açısından incelenmiştir.

3.1. Temsil ve Medya

Temsil kavramı, öz itibarıyla canlı ve cansız varlıkların fiziksel olarak bulunmadıkları yerlerde, belirli simgeler aracılığıyla yansıtılmalarını ifade etmektedir. Foucault (2010), Rene Magritte’nin “bu bir pipo değildir” adlı eseri üzerinden gerçek bir pipo ile desen arasındaki ilişkinin ancak hayali olduğunu tartışarak, temsilin imgelemler yoluyla kurulan bir yansımadan oluştuğunu ortaya koyar. Bu bağlamda temsil, maddi gerçekliği tam olarak karşılayamaması hasebiyle bir anlamda yeniden inşa etme süreci olarak görülebilir. Zira alanın önde gelen düşünürlerinden Stuart Hall de temsil ile ilgili çalışmalarında kavramın inşacı yönüne vurgu yapmaktadır. Stuart Hall temsil kavramını açıklamada inşacı yaklaşım, yansıtıcı yaklaşım ve niyetli yaklaşım şeklinde bir sınıflandırma yapar (Bilmez, 2019).

Yansıtıcı yaklaşım “şeylerin” bir aynadan yansıyor gibi katışıksız aktarıldığı fikrine dayanır. Anlam, gerçek dünyadaki nesne, kişi ya da fikirlerden oluşur ve dil ayna işlevi görür. Niyetli yaklaşım ise spikerler, haberciler, yazarlar gibi fikir üretenlerin bu fikirleri niyetli biçimde, kendilerine özgü anlamlar yükleyerek temsil edilen şeyleri belirlediğini savunur. Üçüncü yaklaşım olan inşacı yaklaşım, diğer ikisinden farklı olarak

temsilin yeniden yapılandırıldığı anlayışına dayanır. Buna göre maddi dünya temsilin, anlamın ve dilin işlediği sembolik uygulamalarla karıştırılmamalıdır. Bir diğer deyişle inşa edilen şeylerin gerçeklikle tam bir uyum sağlaması beklenemez. Maddi dünyanın varlığı bütünüyle reddedilmese de anlamı taşıyan esas yapı dilsel sistemlerimizdir. Bireyler kendi dillerinde şeylere yönelik anlamlar inşa edebilirler (Hall, 2009, ss. 24,25).

Temsil kavramını açıklamada yapısalcılık ve post yapısalcılıkla ilgili çalışmaları olan Roland Barthes'in düzanlam- yananlam kavramlarına da başvurulabilir. Düzanlam, gerçekteki nesnelerin ilk olarak insanların zihinlerinde beliren yansımasıdır (Sığırcı, 2016, s. 74). Doğrudan fiziksel boyuttaki varlıklarının bir karşılığıdır. Yananlam ise nesnenin düzanlamı dışında kalan, göstergeler üzerindeki çok yönlü okumalarla ortaya çıkabilecek saklı mesajlarını, gönderme yaptığı farklı konuları ve imaları içermektedir. Yananlamlar öznel okuma sürecidir. Bağlamı değişebilen göstergeler, kodlar ve alıcıların kodları anlamlandırmasıyla doğrudan ilintilidir (Günay, 2012, s. 29). Gösterilen 'şeylerin' rengi, konumu, dizilimi gibi karmaşık düzeyde yaptığı çağrışımlar, yananlamsal okuma sürecinin kapsamındadır (Barthes, 2018, s. 85).

Temsil ile ilişkili olan bir diğer kavram da 'söylem'dir. Stuart Hall, söylemi bir bilginin herhangi bir dil içindeki ifadesi olarak görür. Bilginin belirli bir bağlam içinde şekillendirilmesi ise söylemi taraflı ve inşacı bir boyuta taşır (Hall, 1992'den aktaran Bilmez, 2019). "Basitten karmaşığa, eğlence programlarından haber programlarına dek tüm söylemler ideolojik etkilere sahiptir ve toplumun düşünsel yapısını belirlemektedir" (İnceoğlu ve Çoban, 2016, s. 44). Buna göre medya tarafından dolaşıma sokulan söylemlerde egemen erklerin temsiller üzerinde belirleyici gücü mevzu bahistir. Özellikle haber metinlerinde bu tahakküm daha açıktır.

"Haber metinlerinin egemen ideolojiyi yeniden üretmesini ve mevcut yapıya rıza göstermesini sağlayan en önemli faktörlerden biri haberin dili/söylemidir. Dilin gerçekliği birebir yansıtan bir araç olmadığının kabulüyle birlikte, haberin sırf dili kullanıyor olmasından dolayı gerçeğin bir yansıması olamayacağı da kabul edilmiştir" (Akca, 2009, s. 103). "Haberde egemen söylemler temsil edilir ve metin egemen söylemlerin etrafında kapanır" (İnal, 1996, s. 99). "Medya, sosyal gerçekliği tasarlamakta, yeniden üretmekte ve söyleminin geniş kitleler tarafından benimsenmesini sağlamaktadır" (Alver, 2001, s. 136). Söz gelişi Filistin devletinin kendi toprakları için

verdikleri mücadelede Filistinliler “özgürlük savaşçıları” olarak tanımlanabileceği gibi “terörist” biçiminde de etiketlenebilir (Hall, 1995, s. 293). Bu gibi tanımlamalar, kavramlara yüklenen anlamlar, büyük ölçüde onları belirleme gücüne sahip olanlar tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle temsil ve medya açısından kurulan denklem daha çok baskın ve edilgen gruplar arasındaki tahakküm meselesine odaklanmakta, aynı zamanda medyanın ekonomi-politik ilişkiler ağını da konu etmektedir (Hall, 1995; Schiller, 1993; İnal, 1996).

Demokratik toplumlarda medya için yapılan nitelemelerin başında, “dördüncü güç” kavramı gelmektedir. “Kitle iletişim araçları günümüzde, haberlerin serbest olarak akması, siyasal olayların doğru ve kesin olarak kitlelere yayılması işinin temelini oluşturur” (Gönenç, 2002, s. 284). Tokgöz, medyanın sorumluluklarını halkın iyiliğini istemeye, doğruyu ve gerçeği aramaya, belirli görüşlere göre değil kamuya ve mesleğin gerekliliklerini yerine getirmeye yönelik sorumluluklar şeklinde sıralar (1981, s. 92). Fakat günümüz medyası pratikte, iktidar üzerinde toplumla uyumlu bir biçimde denetim oluşturmak yerine, iktidar güdümlü bir hale gelmiştir. Kar elde etme odaklı olan medya, toplumsal sorumluluklarını yerine getirmekten çok güç/iktidar ilişkilerinin sürdürülmesine yaramaktadır (İnal, 1996, s. 75). Temel gaye, genellikle gazetenin, televizyonun, radyonun daha çok gelir elde etmesini sağlamaktır.

Herman ve Chomsky, medyanın yapısında yer alan faktörlerin; mülkiyet ve denetim, finansman sağlayan kuruluşlara bağımlılık, medyada haber yapanlar ile haberleri tanımlama ve açıklama gücüne sahip olanlar arasındaki çıkar ilişkilerinden oluştuğunu söylemektedirler (2012, s. 15). Ticarileşen medya sektörü karşısında ekonomi politikte medya arasındaki metalaştırmaya dikkat çeken Garnham ise medyanın maddi üretimin yanı sıra ideolojik mücadele alanı olarak algılanması gerekliliğini ifade eder (Durham ve Kellner, 2006, s. 197).

Herbert Schiller de iletişim ve bilginin ekonomi-politik bağı üzerinde durarak, bilginin denetimini kontrol altında tutan ve kitle iletişim araçlarıyla zihinsel bir yeniden gerçeklik tasarımı yaratan gücün Batı olduğunu düşünmektedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nin dünya genelinde medya ile kurduğu tahakkümü ele alırken haberlerin, filmlerin, TV programlarının, müziklerin dünya çapında bir standart yaratmaya çalıştığını vurgulamaktadır (2006, s. 304). Söylemi kim üretirse aynı zamanda

bilimsel statüsünün geçerliliğini güçlendirmek için gerçeği yaratma/belirleme gücüne de sahiptir (Hall, 1995, s. 295). Bu bağlamda medyanın ekonomik ve politik kontrolü hem kültürü hem siyasi iklimi hem devletlerin ekonomik yapılarını etkileyecek temsil ve söylemleri inşa etmede rol oynamaktadır.

Medyadaki temsillerin ne tür ideolojik unsurlar içerdiği, hangi şartlara göre hangi bilgilerin/olayların öne çıkarıldığını anlamak için içeriklerin nasıl çerçevelendiğini bilmek önemlidir. Stereotipler, önyargı içeren ifadeler kimi zaman edilgen gurubun negatif unsurlarına gönderme yapacak biçimde izleyici/dinleyici/okuyucuya aktarılmaktadır. Bu işlemin gerçekleştirilmesinde ‘haber çerçeveleme’ önemli yer kaplamaktadır. Çerçeveleme, esasında seçme ve belirginleştirmeyi içerir. Gerçekliğin kimi yönleri seçmek ve bir iletişim metninde daha vurgulu hale getirmek işlemidir (Entman, 1993, s. 52). Çerçeve belirleme medya çevreleri ve bireylerin bilgileri ve eğilimleri arasındaki etkileşimi ifade etmektedir. Haber çerçeveleri konuların, olayların öğrenilmesi ile yorumlama ve değerlendirme sürecini etkileyebilmektedir (Vreese, 2005, s.52). Bir diğer deyişle çerçeveleme, hedef kitlenin enformasyon karşısında konumlarını ve reaksiyonlarını da biçimlendirmektedir.

Scheufele; Gans ile Shoemaker ve Reese’nin modellerine göre haber çerçevelemenin haberci kaynaklı, örgütsel rutin kaynaklı ve dış etki kaynaklı olduğunu belirtmektedir. Buna göre ilk etki kaynağı gazeteci merkezlidir. Gazeteciler edindikleri bilgileri anlamlandırma ve yapılandırma için çerçeveler oluşturmaktadırlar. İkinci etki kaynağı haber içeriğini ortamın türüne, politik yönelimine göre belirleyen eylemcilerin seçtikleri çerçevelerdir. Üçüncü etki kaynağı ise siyasi aktörler, otoriteler, çıkar gruplarıdır (1999, s. 115). Her gün dünya çapında haber konusu olabilecek milyonlarca olay yaşanmaktadır. Bu olaylardan hangisinin haber değeri taşıdığı ve nasıl çerçeveleneceği de büyük ölçüde ideolojik bir tercihtir (Akça, 2009, s. 98). Haber çerçeveleri söylemsel pratikleri içermektedir. Çerçevelemede başlıklar, alt başlıklar, fotoğraflar, fotoğraf altı yazıları, gazete yönetimi, kaynak seçimi, alıntılama seçimi, tırnak içleri, logolar, istatistikler ve grafikler, sonuçlar ve paragraflar odak noktasıdır (Tankard, 2001, s. 101’den aktaran Vreese, 2005, s. 54). Bu liste aynı zamanda kapalı olarak tanımlanan haber içeriklerinin (Elliot, Murdock ve Schlesinger, 1983), vermek istedikleri mesajı anlamlandırma konusunda da referans sağlamaktadır.

İmançer'e göre medya, streotipler de dahil olmak üzere düşünce ve ideolojilerin yayınlanıp iletilmesi noktasında önem taşımaktadır (2004, s. 131). Bu anlamda streotipler haberde olumsuz temsil unsurlarını eleştirel olarak değerlendirebilmeye olanak tanımaktadır. Stereotipler, belirli grupların üyelerinin özellikleri, nitelikleri ve davranışları hakkındaki inançlardır (Albig, 1956, s. 81). Stereotip kavramının ilk kuramsal çerçevesi Walter Lippmann tarafından geliştirilmiştir (İmançer, 2004, s. 128). Streotipler ona göre tarafsız değildir ve ideolojik yönelimlerin bir sonucu olarak kamuoyu oluşturmada rol oynarlar (Lippmann, 1998). "Stereotipler, belirli bir metinde olduğu gibi metinlerarası alanda da içkinleşebilmektedir. Onun stereotip olarak algılanması ve tartışılması gelenekselleşen bir şema olarak bilinmesinden kaynaklanmaktadır" (İmançer, 2004, s.139).

Batı medyasının İslam karşıtı streotipler yaymadaki rolü bilinmektedir. Batı'nın karşısında konumlandırılan Müslümanları terörizmle etiketleyen medya, bilinçli ya da bilinçaltından çeşitli streotipler yaymaktadır (Yel, 2018, s. 11). Özellikle yaşadığımız yüzyıla damgasını vuran en önemli uluslararası gelişmelerden 11 Eylül saldırılarıyla haberlerde eylemi gerçekleştiren örgütün dini kimliğinin vurgulandığı bu olay sonrasında Batı toplumlarında zaten daha önceden temelleri atılmış³⁷ olan İslam karşıtı stereotipler de gelişmeye başlamıştır. Bu yönüyle çalışmanın devamındaki başlıklarda tartışılacağı üzere, Batı Medyasında ve Alman Medyasında İslamofobi konusu, büyük ölçüde İslamiyet'in terör ile eşitlenerek sunulması ve olumsuz yönleriyle temsil edilmesiyle yakından alakalıdır.

3.2. Batı Medyasında İslamofobi

İnsanlığın tarihi kadar eski olan haber ve bilgi edinme ihtiyacını karşılamada birincil işlev gören kitle iletişim araçları, haberleşmenin yanı sıra kimi zaman önyargı oluşturma, mevcut önyargıları pekiştirme rolü de üstlenmektedir. Medyada sunulan klişeler, streotipler, etiketler, bir toplumun ötekini tanıma, algılama ve yorumlamada başvurduğu yapı taşlarıdır. Bilhassa farklı toplumlarla ilgili ortak tutumların oluşmasında medyanın göz ardı edilemez katkısı vardır. Ancak medya gerçeği olduğu gibi sunmaktan ziyade, çoğunlukla yeniden kurgulamaktadır (Gökçe & Gökçe, 2015, s. 54). Bu manada

³⁷ Bkz. Kirman, 2010, s.24.

mahsusen haber medyasının olayları egemen yapının istekleri doğrultusunda yeniden inşa ettiği tartışma konusu edilmektedir.

Batı medyasında ötekinin sunumu büyük ölçüde olumsuz özellikleriyle ve biz-siz karşıtlığı kurularak gerçekleştirilmektedir. ‘Biz’i oluşturan gruba pozitif değer atfeden medya, yabancıyı/ötekini küçümseme eğiliminde bulunarak onların negatif özellikleri vurgulanmaktadır (Alver, 2003, s. 214). Ötekine yönelik bu olumsuzlamada Doğu’nun ve İslam’ın temsili büyük yer kaplamaktadır. Doğu ile ilgili yapılan haberlerde, Doğu’nun kalıplaşmış niteliklerle temsil edilmesi hususu, siyasi krizler, çatışmalar ve İslam ön plana çıkarılmaktadır (Kocabay Şener, 2017, s. 6). Medya sürekli olarak standart bir fikirle oluşturduğu geri kalmış İslam’ı üstün kabul ettiği Batı ile karşılaştırma eğilimindedir (Karis, 2019, s. 112). Batı medyasında İslam’ın ötekililik ekseninde tanımlanmasına ilişkin pek çok çalışmada ortaya konulduğu gibi İslam korku, endişe, terör, barbarlık, militanlık, şiddet, Batıya yönelik tehdit vb. basmakalıp kelimelerle sunulmaktadır (Gökçe & Gökçe, 2015, s. 51). “Dünyada İslamiyet’e karşı bir kamuoyu oluşturmak için kullanılan Batılı medya, özellikle son yıllarda geliştirdiği İslamofobi çığırtkanlığı ile faaliyetlerine meşruiyet kazandırmaktadır” (Davulcu, 2019, s. 517). Hatta Edward Said’e göre, Batı nezdinde İslamiyet’in kelime anlamı dahi olumsuz çağrışımlara cevaz veren söylemsel arka plana sahiptir (1997/2008, s. 53).

Kitle iletişim araçlarıyla kurgulanan olumsuz İslam imajının belirmesinde, İslamiyet’in fobi olarak algılanmasına kadar geçen dönemi ifade ederken de değinilen tarihsel süreçteki karşılaşmalar ve buna bağlı oluşan İslam karşıtı düşünceler, Oryantalizm ile sunulan negatif Doğu temsilleri, dünyadaki siyasi ve ekonomik dönüşümler, Müslüman ülkelerden Batılı ülkelere yapılan işgücü göçleri, Petrol Krizi, İran İslam Devrimi, Soğuk Savaş, 11 Eylül ve Avrupa’nın metropollerine yapılan terör saldırılarının büyük etkisi olduğu söylenebilir. Söz gelimi petrol krizi sonrası yaşanan ekonomik gerilimlerden mütevellit çıkan işsizliğin kökünde göçmenlerin aranması³⁸ gibi yargılar olumsuz İslam imajına çanak tutmuştur. Said’in de bahsettiği gibi bu krizde aynı zamanda Batılı basın organlarınca Ortadoğulu temsiline damgasını vuran petrol zengini Arap insan tasvirleri belirmeye başlamıştır (2016). Ancak Batı medyasının sinemadan haber programlarına kadar hemen her kitle iletişim aracıyla olumsuz İslam imajı

³⁸ Bkz. Mora, 2009; Soytürk, 2018.

oluşturması ve dünya genelinde yaygınlaştırmasına yol açan en önemli vakıa kuşkusuz 11 Eylül saldırılarıdır.

11 Eylül'ün ertesi gününde gazeteler ve televizyon kanalları, yaşanan trajediyi İslam'a yüklemeye devam eden onlarca haber yapmışlardır. 12 Eylül'de *The Washington Post*, *New York Times*, *The Los Angeles Times* terör ile ilişkili başlıkları atarken, *The Guardian*, *The Times*, *The Daily Telegraph* gibi İngiliz gazeteleri ABD'nin Ortadoğu'ya yapacağı müdahalelerin sinyali veren 'savaş' temalı başlıklar seçmişlerdir (Akıner, 2004, ss. 136-137). Bu saldırı ile birlikte İslamiyet'in medyadaki temsilinin Müslümanları şiddet ve terörizmin odağına taşıyan söylemler etrafında konuşlandırılması süreci başlamıştır. "...Müteakip günlerde Amerikan Medyası bütün bölgeyi etkileyen tehlikeli genellemeler ve oryantalist yargılar kullandı. Bu yargılar arasında 'Müslüman teröristler', Batıya karşı 'Ortadoğulu' düşmanlığı, 'İslamî terörizm', 'mücahit terörü' sayılabilir" (Gökmen, 2012, s. 130). "...İslam'ın ve Müslümanların uzun bir tarihsel arka plana sahip öteki olma rolleri, yeni dönemde Birleşik Devletler öncülüğündeki Batı tarafından bilinçli ve sistematik bir şekilde üretildi" (Samur, 2021, s.133).

11 Eylül'le birlikte ABD ve diğer Batılı ülkelerde İslam'ın algısında medya içeriklerindeki şiddet teması ciddi ölçüde artmıştır (Gökçe & Gökçe, 2015). *Moore, Mason ve Lewis, 2000-2008 yılları arasında İngiltere'de yaşayan Müslümanlarla alakalı 974 haberin içerik analizini yaptıkları çalışmada*, yıllar içerisindeki farkları da ölçmüşlerdir. Çalışmada İslam ve Müslümanlığın terörizm ya da teröre karşı savaş, dini veya kültürel konular ve radikal İslam konularıyla yan yana getirildiği görülmektedir (Moore ve diğerleri, 2008). Göksu ve Saygılı (2012), *Amerikan Medyasında İslam Algısı* başlıklı çalışmada, İslam'ın ele alınış biçimini, 11 Eylül olayı, Arap Baharı, İslam, kadın ekseninde ele almış; barbar, istilacı, despot, şiddet üreten, acımasız, gayri medeni, kadınların eşitsizliği gibi başlıca stereotiplerle sunulduğunu ortaya koymuşlardır.

Batı'da gerçekleşen saldırılarda Hristiyanlık, terör saldırılarının kaynağı olarak görülmezken, İslam açık bir şekilde terör eylemlerinin kaynağı ve bir motivasyon aracı haline getirilmektedir. Saldırıyı gerçekleştirenlerin Müslüman olması ve saldırıyı Müslümanlık adına yaptıkları iddiası, İslam'ın Batı mediasında terör söyleminin içine yerleştirilmesini ve terör ile anılmasını sağlamaktadır. Böylece, İslam'ın öteki olarak Hristiyan Batı kültürü içerisindeki yeri pekiştirilmektedir (Küngerü & Uluç, 2018, s. 297).

Gölcü ve Aydın Varol, *Amerikan medyası* hakkındaki çalışmalarında, Amerikan siyasal stratejisinin meşrulaşması adına ideolojik bir aygıt işlevi gören medya örgütlenmelerinin Amerikan kamuoyunda İslamiyet ve Müslümanlar nezdinde bir tehdit arz ettiğine ve bu durumun sürdürüldüğüne işaret etmektedirler (Gölcü & Aydın Varol, 2018, s. 84).

İngiltere Müslüman Konseyi'ne bağlı Medya İzleme Merkezi, Ekim 2018- Eylül 2019 tarihleri arasında İngiliz medyasından çevrimiçi web siteleri ve televizyon kanallarında yer bulan 48 binden fazla çevrimiçi haber/makale ve 5 binden fazla televizyon haberini analiz ederek, Müslümanların olumsuz yönler ve davranışlarla ilişkilendirildiğini ortaya koymuştur (Hanif, 2021). Temel ve Koçak “*European Islamophobia Report 2019*” adlı raporda yer alan İslam ve Müslümanlarla ilişkili medya içeriklerini inceledikleri çalışmada, Avrupa ülkelerinin gazete ve internet gazetelerinde Müslümanları ilişkilendirdikleri kavramları içerik analizi yöntemiyle incelemişlerdir. İncelemede, Avrupa medyasının İslam ve Müslümanlara yönelik kullandığı kavramların negatif özelliklere sahip olduğunu, İslam’ın bir tehdit olarak sunulduğunu, ötekileştirici, kutuplaştırıcı, korku içerikli ve abartılmış içeriklerin kullanıldığını kaydetmişlerdir (Temel & Koçak, 2020, s.193).

Powell, 2001’den 2011’e kadar ABD’de meydana gelen terör olaylarını incelediği makalede, New York Times, Washington Post, USA Today, CNN, MSNBC ve FOX News gibi ulusal basılı ve internet kaynağı içeren haber kanallarında Müslümanların nasıl temsil edildiğini incelemiştir. Müslümanların terörle yoğun biçimde ilişkilendirildiği, şeytanlaştırıldığı, bu minvalde ABD’nin diğer Müslüman ülkelere yönelik saldırılarını destekleyecek bir korku ikliminin yaratıldığı ve yabancı öteki korkusunun yerleştirildiği ve böylelikle Batı’nın Doğu karşısındaki üstünlüğünün sürdürdüğü sonuçlarına varmıştır. Öte yandan gayrimüslümlerin terör olaylarını hafife alma, zihinsel sorunlar kisvesi altında mazur görülmesine karşılık Müslüman kaynaklı terörün kabul edilemez yönüne ve ABD’nin terörle savaşının bir parçası gibi lanse etmeye çalışılmaktadır (Powell, 2011, s. 108).

Küngerü ve Uluç (2018), Batı Medyasında Terörün İslam’la İlişkilendirilmesi Sorunu başlıklı İngiltere’de meydana gelen iki terör saldırısı olayının Britanya medyasında nasıl yansıdığını ele aldıkları çalışmada Londra Köprüsü ve Borough

Marketi saldırıları olarak geçen ve Müslüman kökenli olduğu bilinen üç kişiden oluşan grup ile bir İngiliz vatandaşı tarafından Finsbury Park Camii yakınlarında Müslümanlara yapılan saldırıyı incelemişlerdir. Çalışmada, Müslüman kökenli saldırganların dini kimliklerinin yanı sıra biçimde öne çıkarıldığı, Müslüman olmayanların ırksal niteliklerinin vurgulandığı, Müslümanların cihatçı/radikal İslamcı terörist gibi ifadelerle etiketlenirken, Müslüman olmayanların beyaz/aşırı sağcı terörist vb. şekilde ifadelerle sunulduğu, aynı zamanda ‘Beyaz’ failin yalnız başına hareket eden, sağcı, radikal, agresif ve mental sorunları olan biri şeklinde tanımlandığına yönelik bulgular elde etmişlerdir.

Kanji (2018) Kanada ulusal medyasından the Globe and Mail, National Post, and CBC’deki içeriklerde, Müslüman ve Müslüman olmayan failerin terör eylemlerini karşılaştırdığı makalede, Müslüman failerin karıştığı olayların daha fazla habere konu edildiği ve terör olarak etiketleme ihtimalinin daha fazla olduğu, öte yandan Müslüman failerin dini ve etnik kimliği, ek olarak göçmen olduğunun belirtilme ihtimali ile ilişkili tartışmalar yaşanma ve Müslümanların karıştığı şiddetin terörizm olarak etkiletmeye olasılığının gayri-Müslümlere göre 23 kat daha fazla olduğu, Beyaz olmayan Müslüman failerin dinleri, ırkları, etnik kökenleri ve vatandaşlık statülerine göre etiketlenme olasılığının daha yüksek olduğu buna karşılık Müslüman olmayan beyazların bu özelliklerinden daha az bahsedildiği başta olmak üzere aradaki farkları ortaya koyan bir dizi bulgu yayımlamıştır.

Benzer bir başka çalışmada Batı medyasında terörün İslam ile ilişkilendirilme meselesine dikkat çeken Brown (2019), Müslüman ya da beyaz aşırılık yanlısı kişilerin terör eylemlerinin sunumunu ele almıştır. Wall Street Journal’daki 64 makaleyi üzerinden inceleme yapmıştır. İslami ve beyaz terörizm karşılaştırması yapmak üzere Amerika’daki Boston bombalı saldırısı ile beyaz bir kişi tarafından gerçekleştirilen Charleston Kilisesi saldırısının incelendiği çalışmada, Beyaz-Hristiyan failin akıl hastalığıyla ilişkilendirildiği, küçük bir gurubu hedef aldığı söylemlerinin yüceltildiği, bireysel, bir saldırı olarak biz-onlar karşılaştırması ekseninde ‘onlara’ yönelik gerçekleştirildiğinin vurgulandığı, yerel bir silahlı şiddet saldırısı olarak nitelenip beyaz nefret söylemleriyle çerçevelendiği gibi bulgular sunmuştur. Buna karşılık göçmenler tarafından gerçekleştirilen Boston saldırısının ulusal ölçekte haberleştirildiğini, terörizm bağlamında yansıtıldığını, bir grubu değil tüm Amerikan halkını hedef almış gibi gösterildiğini, faillerinin ötekililiğinin vurgulandığını ifade etmiştir. Vito D’Orazio &

Idean Salehyan (2018)'in makalesi de Müslüman ve Arapların terörist klişeler altında sunulma olasılığının yüksek olduğunu, yine eylemlerinin grup çatısı altında, bir grup bağlantısıyla birlikte anıldığında terörizm etiketinin yalnız başına suç işleyen 'beyaz'lardan daha fazla kullanıldığını ilaveten beyazların akıl hastası olarak daha fazla temsil edildiğini ortaya koymuştur.

ABD'de bir Müslüman tarafından Orlando'da ve Müslüman olmayan bir beyaz tarafından Las Vegas'da yaşanan saldırı olaylarının Amerikan basınında sunulmasıyla ilgili çalışmada Elmasry ve el-Nawawy (2019), Müslüman olmayan saldırganın daha fazla insanı öldürmesine rağmen Müslüman kimliği öne çıkan kişinin gerçekleştirdiği saldırının daha fazla haberleştirildiğini ve daha fazla terörist etiketiyle temsil edildiğini, yine Orlando katliamının terörizme karşı küresel bir savaş olarak telakki edildiğini, Müslüman olmayan failin ise tek başınalıkla çerçevelendiğini, beyaz-Müslüman olmayan failin hobileri, kişisel ilişkileri gibi insanı yönünün öne çıkarıldığını ortaya koymuşlardır. Çalışma sonucunda haber metinlerinin çerçevelmeleri arasındaki farklılıkların beyaz erkeklerin silahlı şiddet tehdidini önemsizleştirirken, İslam ve Müslümanlara yönelik korkuların güçlenmesine yol açtığına işaret etmişlerdir (Elmasry & el-Nawawy, 2019, s. 14). Bu tez çalışmasının örnekleminden birini oluşturan Christchurch saldırısının CNN ve BBC örneğinde inceleyen bir makalede saldırının terör olarak nitelendiğini ancak failin 'Beyaz üstünlükçü' ve İslamofobik güdülerle hareket eden ayrıca sağcılık ifadelerine de yer veren çerçeveler kullandıklarını ortaya koymuştur (el-Nawawy& Hasan, 2022).

İslamiyet'in negatif unsurlarla temsil edilmesi, İslam korkusunu yaygınlaştırmaya zemin hazırlamakla beraber Müslümanlara karşı nefret ve antipatiyi de güçlendirmektedir. 2019 yılında yayımlanan *Seta Raporunda* bazı Batılı gazete ve televizyon kanallarında Müslümanlara olan negatif söylemler hakkında çarpıcı örnekler verilmiştir. Arnavutluk'ta bir televizyon kanalı olan *Ora News*'den bir gazetecinin Christchurch saldırısına benzer bir eylemde bulunmayı önermesi, *Novosti SC (Bosna) gazetesinde* 'Yüzlerce Cihatçı Bosna Hersek'e Geliyor' şeklinde bir başlık atması, Finlandiya televizyonlarında cinsel saldırıların sığınmacılarla bağlantılandırılması, İspanya'da *El-Pais* gibi tanınmış gazetelerde başörtüsünün Müslüman kadınların onuruna ve kaderlerini tayin etme seçeneklerine karşı bir ritüel olduğuna gönderme yapan

makaleler yayınlaması, İslamiyet'in ötekileştirilmesi, suç ve yasadışılıkla özdeşleştirilmesi açısından kayda değer örneklerdendir (Bayraklı & Hafez, 2020, ss.19,20).

Terörizm ve şiddet gibi söylemlerle kasten ilişkilendirmekle beraber, İslami değerlerle içselleştirilen sembolik unsurlar da sıklıkla medyada yer almakta, Batılı insanların nezdindeki İslam imajını biçimlendirmektedir. Batı medyasında İslam denildiğinde ortaya çıkan ilk resimde; köktendinci, radikal, şiddet yanlısı, aşırı sıfatlarıyla ve bunları destekleyecek görselleriyle oluşturulan basmakalıp temsiller görülmektedir. Türbanlı kızlar, sakallı ve fesli erkekler, herhangi bir bombalı terör saldırısının ardından ufka doğru yükselen cami minareleri kullanılan görseller, kebab, molla, İslamcı terör, cihat, bıyık, peçe gibi etiketlere sıklıkla başvurulmaktadır (Gökçe & Gökçe, 2015, ss. 64-71).

Sözde İslamiyet'i sembolize eden stereotipiler, sadece haber medyasının değil, dünya sinema endüstrisinin tekeli konumundaki Hollywood sineması başta olmak üzere pek çok filmin içeriğinde de yer almaktadır. *Bad Arabs: How Hollywood Vilifies a People* kitabında 900'den fazla Hollywood filmini inceleyen Jack Shaheen, filmlerin büyük çoğunluğunda Arap kadın, erkek ve çocukların neye benzediklerini çarpıtarak sunduklarını anlatmaktadır. Hatta bu temsiller için Hollywood'un çarpık lensleri ifadesini kullanmıştır. Sayısız filmde Araplar vahşi katiller, tecavüzcüler, kadın istismarcıları, dini fanatikler ve petrol zenginleri olarak gösterilmektedir (Shaheen, 2003, s. 172). Filmler ve televizyon programları aracılığıyla ABD'nin dış politikası haklılaştırılmakta, iyi ve kötü ayrımı eğlence kodları üzerinden tanımlanarak kitlelerin bilinçaltına empoze edilmektedir. Sinemada sunulan gerçeklik ve yaşanan gerçeklik arasındaki bağ kuvvetlendirilerek, kitlelerin öteki ve ben ayrımını kolayca algılayabilmesi sağlanmaktadır (Anaz, 2012, s. 27).

Politik ve ekonomik içeriklere sahip medya kanallarında İslam karşıtlığı, Arap karşıtlığı gibi söylemler aşikâr biçimde yer almakta, sinemada ise çeşitli göndermeler, tasvirler ile kurgulanmaktadır. Ancak Müslüman toplumlar için ortaya atılan iddiaları güçlendirmek adına siyasi yayın yapmayan bilimsel ve eğitici yayın politikasına sahip belgesel kanalları bile, çoğunlukla Doğu'nun vahşi, geri kalmış, yobaz, barbar, ilkel yönünü vurgulamaktadır. Mahmut Gökmen ve Tylar Haas (2012), *National Geographic*

dergisinin Arap dünyasına dair yazılarını inceledikleri eserde; Müslüman Arapların ilkel insanlar, düşman tabiatlılar, mağdurlar şeklinde kurgulandıklarını, görsellerde çorak çöller, şiddet, peçe gibi unsurlara yer verdiklerini bulmuşlardır. National Geographic, bilim ve kültür içeriği sunan, depolitize görünümde bir yayın organı şeklinde telakki edilmesine rağmen, Schiller'in (1993) de ifade ettiği gibi Batı dışı toplumları ötekileştirmede en az haber medyası kadar kayda değer bir işleve sahiptir. Dolayısıyla İslamofobi; sinema, belgesel, haber, televizyon programı gibi kitle iletişimin her mecrasında kendisini göstermektedir (Bilmez, 2019, s. 9).

“Medyanın İslam’ı, terör, şiddet, barbarlık çağrışımlarına imkân veren imaj, klişe, stereotipik söylemlere bağlantılı sunması, zaten İslam ve hatta kendi toplumsal konularında dahi fazla bilgi sahibi olmayan ortalama vatandaş nezdinde İslam tehlikesinin abartılı bir korkuya dönüşmesine zemin hazırlamaktadır” (Gökçe, 2012, s. 80). Kamuoyu oluşturmada tartışmasız bir işleve sahip olan medyanın İslam hakkında yarattığı olumsuz tutumlar, Batılı ülkelerde yaşayan Müslümanların yaşamlarını da zorlaştırmaktadır. 2019 tarihli *Avrupa’da İslamofobi Raporu’nda*, Müslüman karşıtı tutumların yayılmasının sonucunda, nefret suçlarına ilişkin verilerin yükseldiği belirtilmiştir. Raporda Belçika, Bosna Hersek, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Almanya, Yunanistan, Fransa, Macaristan, İrlanda, Kosova, Kuzey Makedonya, Malta Norveç, Rusya, Sırbistan, İsviçre, Polonya, İspanya ve İngiltere’de meydana gelen nefret suçları irdelenerek, bu suçların başörtülü olduğu gerekçesiyle öldürülen, saldırılan, hakarete uğrayan kadınlar, cami saldırıları ve ırkçı saldırılar olduğu ortaya konulmuştur (Bayraklı & Hafez, 2020, ss. 38-41).

Belçika’da ‘peçeli olduğu’ gerekçesiyle bir kadının başörtüsünün zorla çıkarılmaya çalışılması (Özkan, 2019), aynı ülkedeki 19 yaşında bir kadının vücuduna kesici aletlerle haç çizilmesi (Hatip, 2018), Kasım 2021’de Fransa’nın Montlebon, Pontarlier ve Roubaix kentlerinde Diyanet İşleri Türk İslam Birliği’ne (DİTİB) bağlı 3 caminin duvarlarına haç çizilip İslam karşıtı yazılar yazılması (Hürriyet, 2021), yine Ocak 2022’de Almanya Iserlohn kentinde Müslüman mezarlarına saldırılması (Elcivan, 2022), Müslüman karşıtı işlenen nefret suçlarından bazılarıdır. Amerikan İslam İlişkileri Konseyi’nin araştırmasında da 2019-2020 yılları arasında Amerika’da camilere yönelik 16 saldırı ya da saldırı girişimi olduğundan bahsedilmiştir (Council on American-Islamic Relations [CAIR], 2021, s. 48).

İslamiyet'in Batı medyasındaki olumsuz imajı, internet teknolojilerinin gelişmesiyle tesirli bir iletişim aracı haline gelen sosyal medyada da yer bulmakta ve İslamofobik temsilleri yayması açısından tehlike boyutu günden güne artmaktadır. *Twitter, Facebook, Instagram* gibi popüler sosyal medya uygulamaları, alternatif habercilik alanları olarak da faaliyet gösterirken, dünyada olup bitenleri yalnızca akıllı telefona sahip olan herhangi bir ülkedeki herhangi bir vatandaşa ulaştırma noktasında günümüz itibariyle muazzam bir etki alanına sahiptir. Bununla birlikte, internet gazetelerinde ya da sosyal medyada İslamofobik söylemlerin geleneksel medyadakinden belirgin bir farkı bulunmamaktadır. CAIR tarafından *Ana Akımda İslamofobi* çalışması kapsamında yapılan anket (CAIR Texas tarafından), Amerika'daki Müslümanların %48'inin sözlü hakaret, fiziksel istismar, siber zorbalık şeklinde türlü ayrımcılık yaşadıklarını ortaya koymuştur. Çalışmada, toplumda yetkin kişilerin sosyal medya hesaplarında Müslüman karşıtı yorumları paylaştıkları yaklaşık 40 örneği incelemek suretiyle, çevrimiçi medyada ayrımcılığı ele almışlardır (Council on American-Islamic Relations, [CAIR], 2021, s. 48). Avrupa ülkelerinin pek çoğunda da saldırılar çevrimiçi gerçekleştirilmektedir. Çevrimiçi tehditler, Avrupa'nın İslamlaşmasına yönelik komplo teorileri, Almanya, Fransa, İngiltere gibi ülkelerin vatandaşlarının içinde bulunduğu sağcı grupların ağları (Generation Identity/GI), blog yazılarındaki anti-İslamist söylemler sosyal ağlarda kolaylıkla yayılabilmektedir (Bayraklı & Hafez, 2020, s. 20).

Çevrimiçi tehdit ve şiddete ek olarak, İslam temsillerin mizah amaçlı kullanılması ve kısa zaman içinde viral olması konuya dikkat çekmek bakımından önemlidir. Son dönemde Instagram, Twitter gibi mecralarda yayılan bir videoda, ihram giymiş, giysisinden Ortadoğulu olduğu anlaşılan bir genç, bir marketin içine girerek, yalnızca kendi fotoğrafını çekmek amacıyla telefonu yere koyar ve telefonda hızlıca (öz çekim yapmak amacıyla otomatik talimat verilen telefonlar, en fazla 5 saniye içerisinde çekim yaptığı için hızla uzaklaşmak gerekmektedir) birkaç adım uzaklaşır. Bu esnada etrafta bulunan herkes kaçışmaya başlar. Genç, şaşkın bakışlar içinde sadece fotoğraf çekmek istediğini söyler. Sosyal deney olarak da adlandırılan bu kurmaca videoda, asıl verilmek istenen mesaj, kıyafet kodlarından yola çıkarak, daha önceleri medya aracılığıyla özümsetilmiş terörist Müslüman imajının toplumsal guruplar nezdinde ne derece paniğe yol açabileceğinin kanıtı olarak sunulması amacını taşımaktadır (Cartoxic, 2021).

Bir başka örnekte de milyonlarca takipçiye sahip olan çevrimiçi mizah sayfası 9GAG, paylaştığı bir gönderide, 1886'dan 2016'ya kadar Batı'nın geliştirdiği çeşitli teknolojiler ile İslam'ın bahse konu yıllar içindeki konumunu karşılaştırmıştır. 8 bloktan oluşan bir fotoğraf paylaşarak, Batıyı temsil eden bloğun sol tarafında önce 1886 yılındaki basit tekerlekli bir arabayı, 1902 yılındaki planörü, 1961 yılındaki Ay'a seyahati ve 2016 yılındaki (bir astronotla gösterilen) uzay istasyonunu dört kareye yerleştirerek teknolojik gelişimi ve ilerlemeyi göstermiş; bu karelerin karşısına da her yıl için sakallı, beyaz elbiseli, takkeli esmer, slogan atar şekilde bağırarak Doğulu Müslümanları konumlandırmıştır (9GAG, 26 Kasım 2017). Görselde Batının ilerlemesi vurgulanırken, Ortadoğu'nun herhangi bir aşama kaydetmediğine dikkat çekmeye çalışılmıştır. Her iki örnekte de ana akım medyada yaratılan stereotiplerin, Müslümanları belirli kalıplara sıkıştıran indirgemeci bakış açısının çevrimiçi platformlarda mizah kılıfıyla nasıl yeniden üretildiğı açıkça ortaya konulmaktadır.

3.3. Alman Medyası ve İslamofobi

Almanya, günümüz anlamdaki gazetelerin ilk ortaya çıktığı, propaganda aracı olarak kitle iletişim araçlarının etkili biçimde kullanıldığı bir ülke olarak hem medya konusunda hem de İkinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen işgücü açığını gidermek üzere az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden işgücü göçü gerçekleştirmesiyle bahse konu süreçten günümüze kadar Müslümanlarla yakın temasta bulunuyor olması bakımından önemli bir konumdur. Çalışmanın bu kısmında Alman medyasının tarihsel seyri, İkinci Dünya Savaşı döneminde yürüttükleri propaganda faaliyetleri ve Alman medyasında İslamofobi temsilleri ele alınacaktır.

3.3.1 Alman Medyasına Genel Bir Bakış

Almanya, Gutenberg tarafından bulunan ve kitle iletişimi açısından dönüm noktası sayılabilecek nitelikteki matbaanın icat edildiğı ülke olarak, basın konusunda ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Gutenberg, buluşunun ardından gezici Alman basım ustalarıyla matbaayı bütün Avrupa'ya yaymıştır (İnuğur, 2005, s. 53). 17. yüzyılda ise günümüz anlamdaki ilk gazete yine Almanya'da ortaya çıkmıştır. “Klasik anlamda, belirli bir süre içinde çıkan ilk gazete 1609'da Bremen yakınlarındaki Ausburg'da yayınlanmıştır. Ausburg'da iki haftalık olarak yayınlanan ilk gazete *Avisa, Relation oder*

Zeitung'dur” (Yoloğlu, 1997, s. 96). 1615’de de *Frankfurter Pot Zeitung* gazetesi düzenli yayın yapmaya başlamıştır (İnuğur, 2005, s. 68).

Basının gelişmesine ve gazetelerin çoğalmasına müteakiben basın özgürlüğü tartışmaları, yasaklar, sansürler de söz konusu olmuştur. İnuğur’un aktardığına göre 1816’da Welmar Anayasası ile basın özgürlüğü ilan edilmiş (s.101), 1848’e gelindiğinde (1848 devriminden sonra) devletin ilan tekeli kaldırılmıştır. Bismark hükümeti 1874’de ön sansürü kaldırmış ancak 1878’e gelindiğinde geçici bir kanun çıkararak kim, (sosyalist) gazeteleri kapatmıştır. Bu arada iş adamlarının ticari amaçlarla hareket ettiği, en önemlileri *Berliner Zeitung*, *Berliner Abendpost*, *Berliner Morgenpost* olan, Amerikan basınına da örnek alan gazetelerle beraber liberal basın ortaya çıkmıştır (İnuğur, 2005, ss. 129,130). Yoloğlu da 19. yüzyılın sonlarına doğru politik yayınlarda artış yaşandığını, Birinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik krize rağmen Weimar Anayasasıyla beraber gelen özgürlükle binlerce gazetenin çıktığını kaydetmiştir. Buna göre 1926’da 3250 gazete görülürken, 1927’de bu sayının 10 binin üzerine çıktığını söylemiştir (1997, ss. 98-99).

Esasen tüm dünyada basın özgürlük ve sansür arasında gidip gelen aşamalar kaydederken, öte yandan haberleşmeye olan ihtiyacın arttığı savaş sürecinde basının toplum üzerindeki tesiri anlaşılmaya başlamıştır. Bununla beraber İnuğur, Birinci Dünya Savaşı’nda basının halkı aldattığına, Alman ulusunu hayaller dünyasında dolaştırdığına dair inancın gelişmesinin, basına olan güveni sarsıldığını ifade etmektedir (2005, s. 140). Yine de bu olumsuz imaja rağmen Nazi partisinin kitle iletişim araçları konusundaki yetkinliği bilinmektedir. Özellikle Nazi iktidarı yıllarında etkili bir propaganda aracı olarak kullanılan radyolar Almanya’nın medya geçmişi açısından bir diğer önemli noktayı işaret etmektedir.

Almanya’daki ilk radyolar Weimar Cumhuriyeti yıllarına rastlamaktadır. Almanya’da radyo yayını 1923-1924 yıllarında başlamıştır (Hasselbring, 2014 s. 123). Ancak esas etkinliği Nazi iktidarı döneminde görünür olmuştur. Nasyonal Sosyalistlerin iktidarından kısa süre önce; 1930 yılında Reichsverband Deutscher Rundfunkteilnehmer (Alman Yayıncılar Derneği) kurulmuştur. 31 Temmuz 1932’ye gelindiğinde ise Nazi Partisi lideri Adolf Hitler, ilk radyo konuşmasını yapmıştır (Kasım, 2011, s. 66). 1934’te Almanya; Asya, Afrika, Güney Amerika ve Kuzey Amerika’da radyo yayını

yapıyordu...Ayrıca 1938'in sonunda 25'ten fazla dilde, 5000 saatten fazla yayın yapıyordu (Jowett & O'Donnell, 2012, ss. 130-131). "Naziler, kendi radyo istasyonlarından istedikleri yayınları sansürleyebilmekte, hatta istediği zaman radyo istasyonunun faaliyetine son verebilmekteydi. Buna karşılık Müttefik radyo yayınlarının Almanya'ya gelmesi engellenememekte ve bu nedenle Müttefik radyo yayınlarının sansürlenmesi de mümkün olmamaktaydı" (Çakı, 2020, s. 255). Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'nin, iktidarı boyunca merkezi bir güç olarak propaganda yapmak amacıyla özellikle radyodan yararlandığı hemen herkesçe bilinmektedir.

Nazilerin iktidarı boyunca basın sansürlenmiş, muhalif gazeteler kapatılmış, radyo yayınları sınırlandırılmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın mağlup olmasıyla hem ülkenin politik yapısı hem de kitle iletişim araçları denetim altına alınmıştır: "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yenilip işgal edilmesinin ardından, Nazi Almanyası tarihe gömülmüş, savaşın galip devletleri aşırı sağın Almanya'da bir daha asla güçlenmemesini garanti altına almak için bir anayasa hazırlamışlardır" (Hançer, 2005, s. 81). Savaş sonrası Almanya Doğu ve Batı olarak bölünmüştür. ABD ve müttefiklerin kontrolünde Batı Almanya, Sovyetler Birliğinin öncülüğünde de Sosyalist Doğu Almanya kurulmuştur (Birdişli, 2019, s. 369).

Aynı yıllarda kitle iletişim araçlarının da yeniden yapılandırılması gündeme gelmiştir. İşgal kuvvetleri, basının doğru bilgilendirme işlevini yeniden tesis etmek üzere üç aşamalı bir plan geliştirmişlerdir. İlk sosyal çalışmaların durdurulması söz konusu olmuş, ardından askeri gazeteler ve daha sonrasında da işgal kuvvetlerinin denetiminde Alman gazeteleri çıkmaya başlamıştır (Yoloğlu, 1997, s. 99). 1946'da İngiliz idaresinde fakat Almanlar tarafından çıkarılan *Die Welt*, dünya basınının önde gelen gazetelerinden birisidir (Şen, 1990, s. 20). Bu dönemde çıkan ve günümüzde hala yayını sürdüren gazete ve dergiler arasında *Der Spiegel* ve *Bild* vardır (Yoloğlu, 1997, s. 100). 1945'de *Süddeutsche Zeitung*, Amerikan askeri hükümetinden lisans alarak yayın yapmaya başlamış gazetelerdendir. Yine 1945'de yayınlanmaya başlayan *Frankfurter Rundschau* da Amerikan işgal bölgesindeki ilk Alman gazetesidir (Şen, 1990, ss. 21,23). Basına yönelik güncellemeden birkaç yıl sonra, 1950'lerde radyo ve o yıllarda gelişen televizyon yayınlarının da değişimi yaşanmaya başlamıştır.

Savaş sonrası kurulan Federal Almanya’da, dokuz bağımsız kamu yayın kuruluşu oluşturulmuştur. Bunlar; *Bayerischer Rundfunk (BR)*, *Hessischer Rundfunk (HR)*, *Mitteldeutscher Rundfunk (MDR)*, *Norddeutscher Rundfunk (NDR)*, *Rundfunk Berlin-Brandenburg (RBB)*, *Radio Bremen (RB)*, *Saarland Rundfunk (SR)*, *Güneybatı Rundfunk (HR)* ve *Batı Alman Radyosu’dur* (Behrendt, 2014, s. 25). “Batı Almanya’da, başlangıçta radyoların yeniden doğuşunu destekleyenler müttefik birlikler oldu. 1950’de 9 milyon radyo alıcılarının sayısı, 1959’da 15 milyona çıktı” (Jeanneney, 1998, s. 238). 1950’lili yıllarda, *Arbeitsgemeinschaft der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten (ARD)* isimli bir konsorsiyum oluşturmuştur. Radyolar arasındaki iş birliğini sağlamak üzere kurulan bir organizasyon olarak ARD, bu süreçte belirli roller üstlenmiş ve bu rollerin yerine getirilmesinde sorumluluk almıştır (Behrendt, 2014, s. 25). 1953’te de Almanya’nın Köln şehrinde çok sayıda farklı dilde yayın yapan radyosu *Deutsche Welle* kurulmuştur. Kurulduğu ilk yıllarda özgürlük, demokrasi, insan hakları gibi konuları ele alan *Deutsche Welle*, Berlin Duvarı’nın örüldüğü 1961’den 1990’a kadar Doğu Almanya karşıtı yayınlar yaparken, 1990’lardan itibaren Doğu Bloğunun çökmesiyle tarafsız yayıncılık ilkesini benimsemiştir (Özsoy, 2014, s.9).

Söz konusu yıllarda Doğu Almanya’da kamu yayıncılığını benimsemiş radyo yayınları yapıyordu. *Deutsche Welle*’in Doğu Almanya’ya yönelik olumsuz tasvirlerine karşı koymak adına 1955’te kurulan *Radio Berlin International* ile kendisini barış ve insanlık için savaşıyor bir ülke olarak tanıtmayı amaçlamıştır. İngilizce, Fransızca, İsveççe, Danca, Arapça, İspanyolca, Portekizce Yunanca yayınlar gerçekleştirmiştir (Schreck, 2016, s. 2) Tabi Almanya’nın Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılması da kitle iletişim araçlarının her iki bölge için içerik bakımından farklılaşmasını sonuçlamıştır. İki bloğa ayrılmış olan Almanya’da, Doğu Bloğu medya konusunda daha kontrollü bir yaklaşım benimsemiş, medya diktatörlük rejiminin kontrolü altına girmişti. Buna karşılık Batı Bloğu radyo ve özellikle televizyonda ciddi aşamalar kaydetmiştir (Wilke, 2011).

Esasen Almanya’daki ilk televizyon yayınları Weimar Cumhuriyeti yıllarında, 1920’lerde ortaya çıkmıştı. Alman Posta Ofisine bağlı olan televizyon 1928’de 3 satırla yayın yapmaya başlamış, 1933’te 30 satıra geçmiş, 1936’daki Berlin Olimpiyat Oyunları sırasında halka açık yerlere yerleştirilen televizyonlardan Olimpiyatların seyredilmesi sağlanmıştı (Jeanneney, 1998, s. 262). Ancak dönem itibarıyla gelişmiş bir kitle iletişim aracı olarak işlev görmemiştir. Bu bağlamda ilk televizyon yayını 1950’de Hamburg’da

verilmiştir.1954'ten itibaren ARD'nin sahip olduğu Das Erste yayın yapmaya başlamıştır. Televizyon yayınları da ARD'nin denetimindeydi. ARD Radyo ve televizyon yayıncılarının bu çatı altında birleştiği bir kurum haline geldi. Ulusal yayıncıların öncelikli görevi, demokrasinin temel unsurlarından kamuoyunun özgür oluşumuna katkı sağlamaktı. Berlin Ekim 1951'de Köln de Eylül 1952'de Hamburg'u izledi. 1957'de Federal Almanya Cumhuriyeti'nde bulunan TV alıcısı sayısı 1,2 milyon; 1960'ta ise 4,6 milyondur (Behrendt, 2014, s. 25; Jeanneney, 1998, s.265). Doğu Almanya'da ise 21 Aralık 1952'de de ücretsiz yayın yapan *Deutscher Fernsehfunk (Doğu Alman Televizyonu)* kuruldu (Stringfixer, t.y.) 6 Haziran 1961'de, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin bakanları, Stuttgart'ta *Das Zweite Deutsche Fernsehen (ZDF)*'nin kurulmasına ilişkin anlaşma imzaladı (Scheller, 2014, s.89). ZDF de 1981'de, düzenli olarak yayın yapmaya başladı (Schätzlein, 2005, s. 191).

1980'lerde liberal medya anlayışının dünyada yaygınlaşması ve Doğu-Batı Almanya'nın birleşmesinden sonra yayın faaliyetlerinde özelleştirilmeler başlamıştır. 1 Ocak 1985'te ilk özel televizyon kanalı *SAT1* yayına başlarken, Ağustos 1986'dan itibaren ikinci özel kanal *RTL Plus* ortaya çıkmıştır (Jeanneney, 1998, ss. 293-294). 1980'lerden itibaren kurulan yüzlerce radyo ve televizyon kanalı yayın hayatını sürdürmektedir. Popüler televizyon kanalları ise *tagesschau*, *ARD*, *Pro 7*, *Arte TV*, *Deutsche Welle TV*, *RTL* ve *ZDF* olarak sıralanabilir. Almanya'da bugün etkinlik gösteren ulusal gazeteler ise *Bild*, *Die Welt*, *FAZ*, *TAZ*, *Die Zeit*, *Süddeutsche*, *Berliner Zeitung*, *Frankfurter Rundschau* olarak görülmektedir (Almanya'nın Türkiye'deki Dış Temsilcilikleri, t.y.). Bunların arasında veri trafiği veya tirajlar zamansal olarak farklılık arz etse de en popüler yayın organları oldukları bilinmektedir.

3.3.1.1. İkinci Dünya Savaşı'nda Propaganda Aracı Olarak Medya

Propaganda, en sade anlamda, belirli fikirleri yaymak, insanların davranış ve düşüncelerini etkilemektir (Jowett & O'Donnell, 2012). “Başlangıçta kelime olarak ilk anlamıyla ve herhangi bir doktrini yaymak için kurulan örgütleri ifade etmek amacıyla kullanılan propaganda terimi, zamanla, doktrinin kendisini ifade etmek için kullanılmış; sonraları ise, doktrini yaymak için yararlanılan teknikleri ifade etmekte de kullanılmaya başlamıştır” (Qualter, 1980, s. 256).

Dünya savaşları sırasında ve özellikle Nazi rejimiyle popülerlik kazanan propaganda terimi, ilkin Avrupa’da 1600’lerde Protestan Reformu ile kargaşa yaşayan Papalığın Hristiyan birliğini yeniden tesis etmek amacıyla yaptığı çabaların bir parçası olarak kullanılmıştır. 1622’de Papa XV. Gregory, Protestan reformuna karşı silahlı mücadelenin yetersiz kalacağını düşünmüştür. Bunun üzerine Sacra Congregatio de Propaganda Fide isimli Katolik Kilisesinin resmi bir parçası olan yapı ortaya çıkmıştır (Qualter, 1980, s. 255). Qualter (1980), daha önceleri de kilise görevlilerinin bu amaçla bireysel çalışmalar yürüttüğünü lakin bu resmi kuruluş ile merkezi bir yaklaşıma gidildiğini, 1627’de Papa VIII. Urban tarafından misyonerlik okulu açıldığını da ifade etmiştir. Bu kurumsal yapıyla birlikte bireylere değil kitlelere hitap eden propaganda faaliyetlerinin ilk örnekleri meydana çıkmıştır.

Albig’e göre propaganda bir çeşit ikna etme sürecidir. Propagandanın argümanları, propagandayı yapanın lehine olacak şekilde karşı tarafı olumsuzlamayı içermektedir (Albig, 1956, s. 291). Jowett ve O’Donnell da propagandanın ikna süreci olduğunu vurgulamaktadırlar. Onlara göre propaganda, propagandayı yapan kişinin arzuladığı amacı ilerleten bir iletişim türüdür (2012, 1). Bernays’a göre propaganda kitlelerin zihninde ortak resimler yaratma işlemidir. Sosyal dini ya da politik konularda toplumların belirli inançları sözlü ya da yazılı olarak duyurmak suretiyle aslında propaganda yaptıklarını söyleyerek, propagandanın hayatımızın her alanında var olduğunu, zihin dünyamızdaki resimleri şekillendirdiğini ifade eder (1928, ss. 25, 26). Propaganda konusunda önde gelen yazarlardan Jacques Ellul, az ya da çok her zaman propaganda ve ideoloji arasında bağ olduğunu söyler. Bir ideolojiyi yaymak, grubun sınırlarının ötesine taşımak ya da grup içinde güçlendirmek için organize bir araç olarak görmektedir. Fikirleri yayma ve empoze etme noktasında ideoloji ve propaganda kesişmektedir (1973, s. 194).

Nazi Propagandası, propaganda kavramı söz konusu olduğunda akla gelen ilk örneklerdendir. Nazi Lideri Adolf Hitler’in iktidara geldiğindeki ilk icraatı propaganda faaliyetlerini resmi yollarla yürütmek üzere bir bakanlık kurması olmuştur. Propaganda ile ilgili düşünceleri ise *Kavgam (Mein Kampf)* kitabında şöyle ele almıştır:

Propaganda daima kitleye yönelik olmalıdır... Propagandanın görevi kişiyi ilmi olarak bilgi sahibi yapmak değildir. Onun görevi kitlelerin dikkatini belli olaylar, şartlar vb. objeler üzerine çekmektir... Her propaganda halkın anlayacağı konuları

içermeli, manevi seviyesine hitap edeceği kimseler arasındaki en dar kafaların seviyesinde tutulmalıdır...Propaganda sanatının asıl esprisi hayalin faaliyet gösterdiği alanların, hislerin ve içgüdülerin egemenliği altındaki büyük kitlelerin anlayabileceği bir seviyeye ulaşarak psikolojik açıdan uygun şekilde o kitlenin kalbine girme yolunu bulabilmektir... (Hitler, 2016, ss. 185, 186).

Aynı kitapta, daha sonra Nazi propagandasının ana amaçlarından olan Yahudi düşmanlığı ve Alman ulusunun yüceliğine ilişkin Nasyonal Sosyalist görüşlerini de anlatmıştır. Alman Ulusunun yeniden inşası temel gayesiyle, 12 Mart 1933 tarihinde bir başkanlık kararı imzalanarak Propaganda ve Aydınlatma Bakanlığı kurulmuştur. 13 Mart'ta Dr. Joseph Goebbels Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı olarak atanmıştır (Welch, 2002, ss. 23, 28).

Doob (1968), Goebbels'in propaganda ilkeleri yazısında Nazi propagandasını ustaca yöneten Bakan'ın hemen tüm taktiklerinden bahsetmiştir. Goebbels öncelikle propaganda yapacağı kitleyi iyi tanımak gerektiğini düşünmüştür. Sistematik propaganda konusuna fazlaca ehemmiyet veren aynı zamanda sezgilerine çok güvenen Goebbels, propaganda eylemini ve bu eylemlerin sonuçlarını bile hesaplamayı önermiştir. Propagandayı psikolojik bir savaş aracı olarak görüp, düşman politikasını olumsuz yönde etkilemeyi amaçlamıştır. Operasyonel enformasyonu hazırda bulundurmak, kaynağın güvenilir olarak algılanmasını sağlamak (medya ile), düşman propagandalarını önemseme, sansür uygulamak, düşman propagandasından elde edilen materyalleri kullanmak, kara propagandayı benimsemek, prestij sahibi liderle çalışmak, uygulama zamanını doğru seçmek, olay ve kişilere isim takmak, tekrar etmek, aldatıcı hayallere karşı uyanık olma konusunda telkinde bulunup olası bir yenilgi sonrasında halk tarafından gelecek daha büyük tepkilerle karşılaşmayı engellemek, halkın korkularını kullanmak gibi propaganda yol ve yöntemleri ileri sürdüğünü ifade etmiştir (Doob, 1968).

Nazi propagandasının yaslandığı temeller, genellikle Adolf Hitler'in Almanya üzerine kurduğu hayallerin gerçekleşmesine odaklanmaktadır. Hitler'in ikna tekniklerini kullanmadaki temel amacı aktif kitlelerin desteğini kazanmaktır. Hitler, Alman halkının dünyanın efendisi olacağını ve harmoni içinde yaşayacağına ikna olmuştu. Bu nedenle ikna (aslında propagandayı ifade etmektedir) işlevi Alman halkının toplumdaki kimliğini geliştirmektir (Delia, 1971, s. 139). Bu süreçte Alman ulusal kimliğini öne çıkarmak için

gündelik hayatta kullanılan araç gereçleri, evleri, arabaları bile Alman halkını vurgulayacak isimlerle kullanmışlardır. Nasyonal Sosyalistler halk buzdolabı, halk arabası, halk daireleri, halk yolları gibi tüketim ürünlerini bile halk ürünü olarak sunmuş ve bir propaganda aracı biçiminde kullanmışlardır (König, 2003, s. 76). Bunların dışında sembol olarak kullanılan başka yol ve yöntemleri de propaganda yapmak için kullanmışlardır.

Jesse G. Delia, Naziler, güçlerini sözel olmayan tanımlamalarla, bir başka deyişle sembollerle yapılandırdıklarını ifade etmektedir. Bosmajian'dan yaptığı atıfta Nazi sembollerinin ortak noktasının güç olduğunu, kartallar, kan yürüyüşleri, kaz adımları, Nazi selam, Führer unvanı, kılıçlar ateş, gamalı haçların gücü sembolize ettiğini aktarmıştır (Bosmajian, 1965'den aktaran Delia, 1971, s. 143). Nazi propagandasının amacına ulaşmasını, geniş kitlelerce bilinir olmasını sağlayan yegâne araç kitle medyasıydı. Propaganda için zamanın tüm teknolojik imkânları seferber edilmiş, kitle iletişim araçları son derece etkili biçimde kullanılmıştır. Zira Goebbels, kitle medyasının propaganda için öneminin farkındaydı. Goebbels'in günlüklerinde, kendisini ve Almanya'yı uluslararası medya iletişiminde konumlandığı ve medyayı küresel dış politikanın merkezi bir parçası olarak görüldüğü anlaşılmaktadır (Bösch, 2011, s. 523). Zaten Nazi Almanya'sının propaganda konusundaki asıl marifeti de kitle iletişim araçlarının ve gelişen teknolojinin iyi bir biçimde takip edilmesi idi.

Nasyonal-Sosyalist rejim, öncelikle Alman basının çehresini değiştirmiştir (Şahinbaş, 1986, s. 14). Basın, bütünüyle Nazi Partisinin propagandasını gerçekleştirmek üzerine tasarlanmıştır. *Pek çok yasaklama ve sansür söz konusu olmuştur* (Kübler, 2009, s. 150). “Örneğin 1932’de 10.000 olan gazete sayısı, 1944’de 977’ye düşmüştür” (Yoloğlu, 1997, s. 99). “Başlangıçta Nasyonal- Sosyalizmi tenkit eden gazeteler belli bir süre için kapatılmış, daha sonra da tamamen kapatılmıştır. Buna karşılık haftalık *Völkischer Beobachter* iktidar partisinin günlük resmî gazetesi durumundadır” (Şahinbaş, 1986, s. 14). Dönemin en ünlü gazetesi olan *Völkischer Beobachter* Ulusal Sosyalist Alman İşçi Partisi’nin yayın organıydı ve ortalama, hatta az eğitilmiş okuyucunun anlayacağı biçimde yazılarak Nazi propagandasının önemli bir ajitasyon aracı haline gelmiştir (Scriba, 2015). Öte yandan radyo, Naziler için özel bir yere sahipti. “Kitle iletişim araçlarının özellikle de radyonun İkinci Dünya Savaşı yıllarından başlayarak manipülasyon aracı olarak kullanıldığı hemen herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu

süreçte radyo, toplumun geniş kesimlerinin kendisine yer bulamadığı ve daha çok hükümetlerin propaganda amacıyla kullandığı bir araç olmuştur” (Soydan, 2016, s. 349). Hitler Almanya’sı açısından radyo, bir savaşa yol açacak boyutta öneme sahiptir.

Naziler, radyoyu tüm topluma indirmek üzere *Halkın alıcısı* adında bir yenilikle gündeme gelmişlerdi. 1933 yılında halk alıcıları (Volksempfänger) olarak adlandırılan 1,5 milyon radyo seti üretildi ve satıldı. Bu radyolar en yakın Alman istasyonlarına ulaşılabilecek şekilde donatılmıştı (Wette, 1977, s. 575). Halkın Alıcısı (Volksempfänger) 18-27 Ağustos 1933 tarihlerinde Berlin’de düzenlenen radyo sergisinde bir propaganda biçiminde halkla sunulmuştu (König, 2003, s. 81). 1934 yılında radyo sayısı 6 milyonu geçmişti. Uzun vadeli amaçları her evde radyonun olmasını sağlamaktı (Welch, 2002, s. 42). David Welch, savaşın başlangıcında Alman nüfusunun %70’inin kablolu radyo setine sahip olduğunu söylerken, König radyo sahibi olma oranının 1933’te %25 iken, 1941’de %65’e yükseldiğini ifade eder. Her iki rakama göre de bu, dönem için dünyadaki en yüksek oranı teşkil ediyordu (Welch, 2002, s. 42; König, 2003, s. 73).

Goebbels, 1938 yılının mart ayında, frekansları sadece Alman radyolarına ayarlı 25 bin radyoyu Avusturya’ya dağıttırmıştı. Almanlar, bunu uygun bir şekilde Latin Amerika ve Ortadoğu’ya da uyguladılar. Hitlerin sağ kolu ve Propaganda Bakanı Goebbels için çok önemli olan radyo yayınları Almanya ile sınırlı değildi. 1939’da Almanya 53 dilde yayın yaparken, *BBC*’de sadece 13 dil konuşuluyordu (Kuruoğlu, 2006, s. 14-15). “Goebbels tarafından radyonun propaganda amaçlı olarak kullanılması sırasında bir başka yöntem de her blok, ev veya apartman için uygulanan ‘Radyo Bekçisi’ uygulamasıydı. Radyo bekçisi olan kişi radyosu olmayan komşularını radyo almaya özendiriyordu. Hatta onlara radyo almaları için borç para bile veriyordu” (Kuruoğlu, 2006, s. 24). Anlaşılacağı gibi radyo, Nazi propagandasının etkisini kitlelere aktarmada elzem bir araç olmuştur. Ancak bunlardan daha önemlisi, İkinci Dünya Savaşı’nın fitilini ateşleyen olaylara da radyonun vasıta edilmesidir.

Jeanneney, konu hakkında oldukça detaylı bilgilere yer vermiştir: 31 Ağustos 1939’da Gleiwitz kasabasında yerel yayınlara ek olarak *Breslau Radyo*’sunun Berlin’deki yayınlarını da yapan radyo istasyonuna, akşam 19.00 civarlarında siyah bir arabadan inen Polonya üniforması giymiş fakat gerçekte Hitler’in istihbarat ajanları olan altı kişi bir

baskın gerçekleştirmiştir. Bu baskında Almanca ve Lehçe dillerinde Reich'a nefret kusan manipülatif bir bildiri okuyan Polonyalı asker görünümlü Nazilerin aynı zamanda radyoya yaptıkları silahlı saldırı, İkinci Dünya Savaşı'nı başlatan neden olarak tarihe geçmiştir. Propaganda Bakanı Goebbels'in açıklamalarının ardından, hemen ertesi sabah Alman orduları Polonya'ya girmiş ve İkinci Dünya Savaşı başlamıştır (Jeanneney, 1998, ss. 167-168).

Nazi propagandasında kullanılan ve yer edinmiş bir diğer kitle iletişim aracı da filmlerdir. Sarıtaş (2018), endüstrinin gelişmesi ve izleyici kitlesinin genişlemesiyle filmlerin Goebbels için önemli hale geldiğini belirtir. Milyonlara hitap eden sinema sektörünün genişlemesiyle halk ve yönetim arasında gerçek bir etkileşim aracı olabilme imkanına sahip olması bakımından Goebbels'in ilgisini çekmiştir. Naziler aynı zamanda filmleri büyük ölçekli propaganda silahları olarak görüşlerdir. Bu bağlamda Hitler ve Goebbels, devlet destekli birimler, dramatik ya da kurgusal çeşitli Nazi temalarını geliştirmek üzere filmlerin desteklenmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Filmlerin amacı ise liderlik, halk, kani toprak ve antisemitizmi yaygınlaştırmak olmalıdır (Sarıtaş, 2018, s. 346). Aynı zamanda Yahudi karşıtlığı da filmlerde sıklıkla konu ediliyordu. Yahudileri insanlık dışı varlıklar olarak tanımlamaya çalışmışlardı. Örneğin, Fritz Hipper'in *The Eternal Jew (Ebedî Yahudi)* (1940) isimli filminde Yahudiler, başıboş asalaklar olarak tasvir edilmişlerdir (United States Holocaust Memorial Museum, t.y.e). Böylelikle Yahudiler'e uygulanan soykırımın rasyonize edilmeye çalışıldığını dahi düşünmek mümkündür.

Öte yandan sinemanın denetlenmesine ilişkin Üçüncü Reich tarafından Reich Film Odası (Reichsfilmkammer) kurulmuştur (Welch, 2002, s. 50). Şubat 1934'te Goebbels, Nazi filmlerine yönelik katı kontrolcü müdahale için, sansürün olumlu olduğunu söylemiştir. Reich Sinema yasası yürürlüğe girmiş ve sansür konusu yeni bir temele oturtulmuştur. Nazi rejimi, son ürünü hedef almak ve bireysel değerlerini post prodüksiyon üzerinde değerlendirmek yerine, projenin başlangıcından resmi yayınlama süresinde kadar film yapımının her aşamasını denetleme niyetini açıkça ortaya koymuştur (Kallis, 2006, s. 121). Diğer yandan film endüstrisi üzerindeki endişeyi gidermek ve film finansmanı üzerine kontrol sahibi olmak için bir Film Kredi Bankası (FKB) kurulmuştur. 1936'ya gelindiğinde FKB, uzun metrajlı filmlerin %70'inden fazlasını finanse etmiştir (Welch, 2002, s. 51).

Filmlerin odak noktası propaganda olmakla beraber, tamamıyla siyasi nitelikler taşıyorlardı. Uzun metrajlı filmlerin neredeyse yarısı aşk hikâyesi ya da komedi, dörtte biri gerilim ya da müzikal gibi dramatik filmlerdi (Welch, 2002, s. 55). Bir başka deyişle filmler, sanatın gücünü kullanarak dolaylı yoldan bir propaganda örneği ortaya koyuyordu. Ancak Ticari Nazi propaganda filmleri güçlü denizaşırı pazarlar bulamamıştı ve etkileri bu bakımdan sınırlıydı. Bu nedenle Naziler, belgesel film ve haber filmlerine yönelmişlerdi. Zira belgesel filmleri ve haber bültenlerinde uzun metrajlı filmlerden daha etkili bir propaganda uygulayabilmişlerdi (Jowett & O'Donnell, 2012, ss. 246-247). Nazi döneminin belki de en tanınmış iki belgeseli, Leni Riefenstahl'ın Nürnberg'de çektiği *İradenin Zaferi (Triumph des Willens)* ile Berlin'de düzenlenen ve Nazi propagandasının yabancı ülkelere ulaştırmasına araç olan 1938 olimpiyat oyunlarının kaydı olan *Olympiade (Olympia, 1938)* belgeselidir (Welch, 2002, s. 55).

Haber filmleri de Hitler'in propagandasını yapmak ve halkı ikna etmek için kullanılmıştır. Propaganda Bakanlığınca tüm haber filmlerinin tek bir resmi elden koordine edilmesi amacıyla 30 Nisan 1936'da konulan Haber Film Yasası yürürlüğe girdirilmiştir. Ekim 1938'de de her film programında haber filmlerinin izletilmesi zorunlu kılınmıştır (Welch, 2002, s. 120). Propaganda faaliyetlerinden biri de dönemin etkili kitle iletişim araçlarından posterlerdir (Çakı, 2018, s. 252). Kısa, öz ve kolay anlaşılır biçimde vermek istediği mesajı kitlelere ulaştıran posterler, Nazi propagandasında sıklıkla kullanılmıştır. Büyük ve basit resimler kullanılan bu posterlerde bu posterlerde ağırlıklı kırmızı renk yer almıştır (Jowett & O'Donnell, 2012, s. 247). Çakı da propaganda posterleriyle ilgili çalışmasında Nazi posterlerinde gamalı haç ve bayrak metonimlerinin kullanıldığını ortaya koymuştur (2018, s. 269). Nazi Almanya'sında her tür kitle iletişim aracı, propaganda faaliyetlerini gerçekleştirmeye matuf bir işlev görmüştür.

Geniş çapta kitle medyası kullanan Nazi propagandası için sansür, elzem bir kontrol noktasıydı ve Goebbels'in rolü çok önemliydi. Sansürün sınırları ise oldukça genişti. Goebbels, iyi bir propaganda ustası olarak bilinmektedir. Goebbels'in bakanlığı, filmler, radyo ve haber bültenleri gazeteler, basılı eserler ve medya kuruluşlarında çalışan herkes dâhil olmak üzere bir medya bakanlığı görünümündeydi ve Alman medyasını kontrol altına almıştı (Watt, 2000, s. 146). Propaganda Bakanlığının radyo ve basına yönelik ayrıntılı talimatların verildiği günlük basın toplantılarında, kitle iletişim

araçlarında kullanılan dil sürekli olarak düzenlendi (Wette, 1977, s. 576). “Nazi Almanyasında propaganda, savaşın seyrini değiştirecek bir araçtan öte bir silah olarak görülmüş ve propaganda tüm üretim sektörlerini içine alan topyekün bir savaş alanı olmuştur” (Sarıtaş, 2018, s. 345). Anlaşılabacağı gibi kendi yayınları dışında yazılı, işitsel ya da görsel her aracın denetim altına alınması söz konusu edilmiştir.

Fraser (1957), Nasyonal Sosyalistlerin, nesnel hakikat anlayışını kendilerine karşı bir tehlike olarak gördüklerini, sadece Nazi görüşünü desteklemek üzere düşünenlere sıcak baktıklarını, aksi halde düşünen kişilerin aktif bir düşman olarak değerlendirildiklerini, bu nedenle zekânın bir zayıflık göstergesi olarak damgalanması gerektiğini düşündüklerini söylemektedir. Alman halkının entelektüel dış dünyayla irtibatının kesilmesi için yabancı kitaplar ve gazetelerin yasaklandığını, yabancı yayınları dinleyenlerin cezalandırıldığını da eklemektedir. Böylelikle Almanya’nın entelektüel bağlamda kendine yeten hale gelmesinin, görüş ve fikirlerini yalnızca Nasyonal Sosyalist kaynaklardan edinmelerinin gerekli görüldüğüne de yer vermiştir (Fraser, 1947, s. 150). Aynı zamanda savaş karşıtı tüm içeriği, ilgili kitapları, filmleri ve diğer kültürel ürünleri yasaklayarak, savaş karşıtlarını da tutuklamışlardır (Wette, 1977, s. 579).

Nazi propagandasının temel özelliklerini belli başlı konular etrafında toplamak gerekirse, ilk olarak dayandığı ideolojik zeminin öne çıktığı görülmektedir. Aryan ırk idelini tüm Almanlar üzerinde geçerli kılmak amacıyla etkili propagandalar ile tüm savaş faaliyetlerini meşru bir zemine dayandırmaya çalışmışlardır. Öte yandan Bösch, Hitler’in Kavgam kitabında da bahsettiği gibi Nazi propagandasının somut tasarımı hareketli, duygulara yönelik, öz, keskin, açıklayıcı ve tekrarlara dayandığını söylemektedir (Bösch, 2011, s. 519). Kitle iletişim araçlarını etkili biçimde kullanan Naziler tekrar etme faktörünü de özümseyerek gazete yazılarında, radyo yayınlarında, okullarda sürekli tekrarlanan söylemlerle sadece parti düzeyinde değil tüm yurttaşların ikna edilmesi yönünde çalışmalar gerçekleştirmişlerdir (Fraser, 1957, s. 11). Nazi yönetimindeki Almanya, kitle iletişim araçları dolayısıyla dünya savaşına neden olacak etkinliğe sahip olması bakımından günümüzde hala propaganda denildiğinde ilk akla gelen isim olmaktadır.

3.3.2 Alman Medyasında İslamofobi Temsilleri

İslamiyet'in uluslararası medyadaki yansımaları, Batılı medya tekellerinin çerçeveledikleri haberler, söylemler, imajlar ve klişelerle doğrudan ilintilidir. Batı mediasında yer bulan klişeler, Alman mediasında da sıklıkla kullanılmakta, genellikle Müslümanlar negatif özellikleri üzerinden temsil edilmektedir. Federal Göç Dairesi tarafından *'Almanya'da Müslüman Yaşamı'* başlıklı araştırmanın sonuçlarına göre günümüzde 5,3 ile 5,6 milyon arasında Müslüman bulunmaktadır (Pfündel vd., 2021, s. 9). Bu anlamda 1960'larda başlayan işgücü göçlerinden bu yana Avrupa'da Müslüman popülasyonun büyük çoğunluğuna sahip ülke konumundaki Almanya'da medya aracılığıyla çizilen İslam imajı önem arz etmektedir. Keza Avrupa mediasında 1990 öncesine kadar İslam'ın daha çok göçmen işçiler üzerinden algılandığı ve konulduğu bilinmektedir (Gökçe & Gökçe, 2015, s. 58). Modern Batıya göçmen olarak gelen geri kalmış Müslüman fikri de haberlerin temelini oluşturmaktadır (Karis, 2019, s.112).

Fusun Alver, Alman basınında yabancıların temsiline ilişkin yapılan ilk analizin *Delgado (1972)'nin 3000'den fazla misafir işçi odaklı çalışması* olduğunu, bu çalışmadaki haberlerin yarısından fazlasının tehlike/şiddet eğilimi temalarıyla işlendiğini söylerken, *Merten ve Ruhman'ın (1986) 2000'den fazla haberi inceledikleri araştırmada*, yabancıların temsilindeki haberlerin üçte birinin kriminal içerikli olduğunu bunlardan Portekiz, İspanyol ve İtalyanlara kıyasla Müslüman Türklerin daha fazla negatif haberde konuşturıldığını aktarmıştır (Alver, 2001, ss. 137,138).

Christopt Ramm, 11 Eylül'den sonra da bu durumun sürdüğüne işaret etmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi Almanya'da da İslam ve Müslümanlarla ilgili konular 11 Eylül'den itibaren giderek artmış, "yabancı", "göçmen" etiketlerinde İslam dininin belirleyici rolü ön plana çıkmıştır (Ramm, 2010, s. 188). Poole, 11 Eylül öncesi genel itibariyle Müslümanların, ulusal kimlik üzerinde bir etkisi olduğunu, ulusal değerleri tehdit eden, yabancı değerler ve uygulamalar getiren bir göçmen gurubu olarak temsil edildiklerini ifade etmektedir (2011, s. 59).

"Bu açıdan popüler referanslar arasında ikiye ayrılmış bir şekilde inşa edilen "İslami" ve "Avrupalı" değerler, gelenekler ve yaşam biçimlerinin iddia edilen uyumsuzluğu, İslam'ın çoğunluğun dini olduğu ülkelerden gelen bireylerin Alman toplumu içine "entegre edilemeyeceği" algısı ve Alman toplumunun yıkılacağına dair tehdit senaryoları yer almaktadır" (Lewicki, 2017, s. 17).

Fusun Alver'in de belirttiği gibi yabancının medyadaki tasarımı, genellikle yaralama, öldürme, tecavüz, gasp, uyuşturucu kaçakçılığı, illegal göçler gibi konular etrafında şekillenmektedir (2003, s.208). Örneğin Müslüman bir gencin karıştığı kavga ya da olumsuz herhangi bir haberde, haber aktörü gencin kimliği açıkça gösterilip, hoyratça etrafa saldırdığı görüntüleri seçilerek sunulmaktadır (Gökçe & Gökçe, 2015, s. 67). Bu minvalde Müslümanların da karıştığı olaylarda olayın aktörünün uyuğu/ dini kimliği vurgulanmaktadır. Böylelikle olay, bir suç haberinden öte, İslam tehdidini ön plana çıkaracak sözcük seçimi ve görsellerle desteklenerek çerçevenlenmektedir.

Richter ve Hafez, Almanya'da Kamu yayıncılığı yapan televizyonların programlarında İslam'ın imajını ele aldıkları çalışmada, İslam'ın öteki olarak basmakalıp biçimde tasvir edildiğini söylemektedirler. 1 Temmuz 2005'den 31 Aralık 2006'ya kadar ARD ve ZDF'de 133 yayında İslam konusunun ele alındığını, bunların yüzde 81'inin negatif çağrışımlı, yüzde 19'unun da pozitif veya nötr olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Çalışma verilerine göre İslam, %23 oranında aşırıcılık ve terörizmle, %17 oranında uluslararası çatışmalarla, %16 entegrasyon problemleriyle, %10 dini hoşgörüsüzlükle, %7 fundamentalizmle, %4 kadına baskı ve %4 insan hakları ihlali ile sunulmuştur (Richter & Hafez, 2009, s. 173).

Deutsche Well'de yayımlanan habere göre, Mercator Vakfı ve Alman Vakıfları Göç ve Uyum Bilirkişi Konseyi verileri Alman basınında Müslümanlara yönelik olumsuz bir imajın inşa edildiğini ortaya koymuştur. 9 binden fazla kişi ile görüşülerek sunulan araştırma, göçmen olmayan %71'nin, göçmenlerin %74'ünün, Müslüman göçmenlerin ise %82'sinin Müslümanlarla ilgili medyada yapılan haberlerin olumsuz olduğu kanısını taşıdıklarını göstermiştir (Şipar, 2013).

The Perception of Muslims in Germany: Decoding the German Media Discourse on the Islamic State isimli çalışmada, Hilafet'in kuruluşunun resmi tarihi ve PEGİDA hareketinin ilk üç ayını ele alan 29 Haziran-30 Eylül 2014 tarihleri arasında FAZ ve Bild gazetelerinde İslam ve Müslüman etetiyle yapılan 329 haberin içerik analizi yapılmıştır. Araştırmada her iki gazetenin de üç aylık süreçte İslam ve Müslümanlara ilişkin olumsuz haber çerçevelemesi yapıldığı ortaya konulmuş; şiddet, köktendincilik, hoşgörüsüzlük, cinsiyet eşitsizliği gibi basmakalıp negatif söylemlerin bu haberlerde tercih edildiği gösterilmiştir (Sharma, 2015).

Mediendienst Integration tarafından yayınlanan *İslam ve Müslümanların El Kitabı*'nda Almanya'da İslam hakkında yapılan çalışmalardan bazılarına yer verilmiştir. Bunlar arasında, Tobias Müller'in 2015'deki mülteci kriziyle ilgili ve Thomas Hesterman'ın taciz krizi ve mülteciler ile ilgili çalışması (Mediendienst Integration, 2019, s. 114), son dönemlerde anti-İslamist söylemlerin odak noktasını oluşturan mültecileri içeren ve Almanya ekseninde ortaya konulmuş önemli referanslardır.

Tobias Müller (2017), 2015'deki mülteci krizinden bu yana Alman medyasında Müslümanlar ve Almanlar arasında bir uyumsuzluk olduğunu ele almaktadır (Aktaran Mediendienst Integration, 2019, s. 114). Mülteci akınının, Alman ve İngiltere gazetelerinde İslam'la nasıl bağdaştırıldığını ve Hristiyan kültürünün ötekisi olarak nasıl inşa edildiğini anlamak amacıyla *Die Welt*, *Süddeutsche Zeitung*, *The Daily Telegraph*, and *The Guardian* gazetelerini incelediği eserde, "Mülteci Müslüman" tasvirinde rol oynayan faktörler olarak Hristiyan Avrupa Kültürünün inşası, kültürel farklılıkların inşası ve Şansölye Merkel Müslüman mülteciler ile aşırı sağ temalı ana konuları saptamıştır. Hristiyanlığın bir dinden öte Avrupa kültürünün, liberal demokrasi bir parçası olduğunu, öteki kabul edilen kültürel bir değer olan İslam'la örtüşmeyeceğini, dolayısıyla Müslüman entegrasyonunun imkânsızlığına vurgu yapan söylemlerin temelini oluşturduğunu ifade etmiştir. Hristiyan kültür ile Müslüman kültür arasında kesin ayrımlarla işaretlenmiş Müslüman mülteci akınında, Hristiyan liberal demokrasi ile geri kalanlar kapsamındaki sınırı geçmekle alakalı retoriklerin kullanıldığını; Müslüman mültecilerin, mülteci krizi, güvenlik ve cihatçı terörizmle ilişki kurularak medyada yer aldığını bulgulamıştır (Müller, 2017).

Hestermann son dönemlerde Almanya'da mültecilere yönelik şiddetin artmasına rağmen medyada yeterince yer verilmediği düşüncesiyle, göçmenler ve mültecilerle ilgili şiddet olaylarının nasıl ele alındığı, olaylardan sonra hangi aktörlerin ortaya çıktığı, göçün fırsat ve eşitliklerinin hangi ölçüde ele alındığı, Alman olmayan kişilere yönelik saldırıların nasıl ele alındığı gibi sorular üzerine Alman ulusal televizyon ve gazetelerinde göçmen ve mültecileri ele alan içeriklerle içerik analizi yapmıştır. Göçmen ve mültecilerin konuşma şansı bulamadıklarını, azınlıkların kurban oldukları durumda yeterince temsil edilmedikleri gibi konuları analiz etmiştir (Hestermann, 2018). Alman entegrasyon ve Göç Vakfına yayınladığı *Muslims in der Mehrheitsgesellschaft*:

Medienbild und Alltagserfahrungen in Deutschland'a göre de medyadaki Müslüman tasvirleri genellikle olumsuz bir resim çizmektedir (Schneider, Fincke, & Will, 2013).

Televizyon ve gazetenin dışında, Almanya'daki dergilerde de İslam karşıtı temsillere başvurulmaktadır. Almanya'nın en popüler dergilerinden olan *Der Spiegel*, *Focus*, *Der Stern*'in İslam karşıtı yayınlarının ele alındığı çalışmada Arda Almalı, Müslümanların terör, kadınlar ve artan Müslüman nüfusa yönelik negatif içeriklerle sunulduğunu ifade etmektedir (Almalı, 2018).

Müslümanların medyada temsilinde popüler referanslardan olan Sabina Schiffer (2005), 2001 yılından sonra yükselişe geçen İslam imajının Alman medyasındaki yansımalarını ele aldığı *Alman Medyasında İslam* yazısında rastgele bağlantılarla İslam'ın her türden şiddet olaylarıyla ilişkilendirildiğini, basmakalıp söylemlerle temsil edildiğini, başörtüsü gibi simgelerin kullanımına başvurulduğunu ifade etmektedir. Gerçekten de bilhassa Müslüman kadının temsilinde başörtüsü konusu sürekli olarak gündeme taşınmaktadır. “Kadın hakkındaki stereotip tasavvurlar, olumsuz İslam ve Müslüman imajının önde gelenleri arasında iki unsur öne çıkar. Bunlardan biri sakallı erkek, diğeri ise başörtülü kadındır...Medya üzerinde gerçekleştirilen algı operasyonlarıyla, dünya üzerindeki tüm Müslüman kadınlar için birer stereotip oluşturulmaktadır. Bu kadın; zavallı, geri kalmış, ezilmiş Müslüman kadındır” (Tosun, 2016, ss. 262, 264).

Alman medyasında yapılan haberlerin gündelik yaşama etkilerinin de ölçüldüğü *İnternet Medyasında Yabancı Algısı (Almanya'da Yaşayan Türkler Örneği)* isimli çalışmada (Bilmez, 2019) gerçekleştirilen ankete katılanlar çoğunlukla, başörtüsü, giyim kuşam, sakal şekli gibi göstergelerden dolayı kamusal alanda ayrımcılığa ve çifte standarta maruz kaldıklarını, kimi zaman da fiziksel ve sözel şiddetle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. “Medyanın sadece olumsuz yönleri projeksiyon tutma temayülünün sonucu olarak bütün Ortadoğulular aynı saplantılı şekil içinde anlaşılır olmuştur. Ortadoğuluya benzer veya Ortadoğu'dan gelen bir kişi gördüğümüzde hemen aklımıza fanatizm, aşırılık, terörizm ve şiddet gelmektedir” (Gökmen, 2012, s. 122). Batı medyasında inşa edilen barbar, yobaz, fanatik, köktendinci, ataerkil, radikal, gerici Müslüman imajı, 2000'lerden itibaren terörist sıfatının eklenmesiyle korkulması, kontrol

altına alınması ve gerçekten öteki olarak Batı topraklarından uzak coğrafyalarda yaşaması
icap eden Müslüman imajına dönüşmüştür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM VE ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmanın bu başlığında, kullanılan yöntemler, çalışmanın tasarımı, sınırlılıkları, elde edilen verilerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırma problemleri ortaya konulmuş, araştırmanın sınırlılıkları detayları ile aktarılmıştır. İncelemeye konu olan olaylar ve haberlerin toplandığı gazetelerle ilgili bilgiler verilmiştir. Araştırmanın tasarımında izlenen yol sıralanmış, kodlama cetveli ve verilerin güvenilirliği başlıklarında diğer ayrıntılar yer ayrılmıştır. Elde edilen veriler, iki ayrı araştırma yöntemi kullanılması hasebiyle İçerik Analizi Bulguları ve Teun A. van Dijk Eleştirel Söylem Analizi Bulguları şeklinde başlıklar altında sunulmuştur. Yine verilerin değerlendirilmesi kısmında da İçerik Analizi ve Teun A. van Dijk Eleştirel Söylem Analizi sonuçları ayrı bir şekilde ortaya konulmuştur.

4.1. Yöntem

Dünyada haber akışına yön veren Batı medyası, öteki olarak tanımlanan ülkelerin/toplumların temsili açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bilhassa Doğulu ve Müslüman toplumların Batı medyasındaki temsil ediliş biçimleri İslamofobi'nin medya dolayımıyla yeniden üretimi noktasında son derece önemlidir. Bu bağlamda Batı medyasında Doğulu ve Müslüman insanların temsiline odaklanan çalışmada, benzer şiddet olayları ile ilgili Doğulu Müslüman ve Batılı Hristiyan faillerin Batı medyasındaki temsil ediliş farklılıkları üzerine karşılaştırmalı bir analiz yapılarak, sergilenen yanlış tutum ortaya konulmak istenilmiştir.

Çalışmanın çatısını haber analizleri oluşturmaktadır. Haberler birey ve toplumların temsili bakımından önemlidirler. Haber metinleri gerçekleşen olayları topluma anlatırken söylem inşa ederek ideolojik bir aktarım da yaparlar. Çalışmada, Almanya'da yayınlanan gazetelerde hem Doğulu Müslüman hem de Batılı Hristiyan

faillerin gerçekleştirdikleri saldırganlık/şiddet içeren eylemleri anlatan haberler incelenmiştir. Bu inceleme için ise bilhassa detayları irdelemek açısından iki farklı yöntem tercih edilmiştir. Analizler, İçerik Analizi ve Teun A. van Dijk Eleştirel Söylem Analizi modellerinden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir.

Bilindiği gibi içerik analizi görgül bir araştırma yöntemi olarak iletilerin nesnel, ölçülebilir; düz anlamsal boyutunu ele almaktadır. Seçmece olmayan bu yöntemde belirlenen veri kümesi içindeki tüm iletiler ele alınır. Nesnel gerçeklik üzerinden verilerin biçimi de ortaya konabilmektedir (Fiske, 1990/2003, ss. 176-179). Bu yöntemin seçilmesinin ana nedeni, verilerin internet gazeteleri üzerinden toplanmasıdır. İnternet gazeteleri, dijitalleşmenin gelişmesiyle haberleri anlık bir şekilde hızlıca yayımlama olanağına sahiptir. Söz gelimi basılı bir gazete, özellikle terör saldırısı gibi konularda internet gazetesine nispeten olayların gelişimini, detaylarını ve ortaya çıkan yeni gelişmeleri anında yayımlayabilme açısından daha kısıtlı imkânlarla sahiptir. Ancak internet gazeteleri günün her saati, hatta her dakikası haber paylaşabilmektedir. Bu yüzden internet gazetelerindeki haberler basılı gazeteye oranla bariz sayısal farklılıklar taşımaktadır. Çalışmada -aşağıda detaylandırılacağı üzere- dört ayrı terör saldırısı için, Almanya’da farklı ideolojik görüşleri temsil eden dört ulusal gazetenin internet sitelerinde yer alan haberler öncelikle içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizinde, belirlenen tarih aralığındaki haberlerinin sayıları, internet sitesinde yer aldığı kategoriler, anahtar kelimeler ve kelimelerin tekrar etme sıklıkları ele alınmıştır.

Araştırma kapsamında seçilen diğer yöntem Eleştirel Söylem Analizidir. İncelenen gazetelerde, araştırmanın problemi ile paralellik arz eden haberlerin en çarpıcı örnekleri, Teun A. van Dijk Eleştirel Söylem Analizi modeline göre çözümlenmiştir. Dijk (1988)’in söylem çözümlemesi genellikle sıkı formatta yazılan haber metinlerinde bile yan anlamsal/eleştirel okumalarla açığa çıkarılacak olumlu-olumsuz temsil öğelerini, yapılan göndermeleri gün yüzüne çıkarmak ve derinlemesine incelemeye olanak tanımak bakımından çalışmanın amacına ve muhtevasına uygun düşmektedir. Böylelikle şiddet eylemlerinin nasıl konu edildiği, hangi bağlamlarla sunulduğu, saldırganların hangi sıfatlarla temsil edildiği, arka plan bilgileriyle Doğulu Müslüman-Batılı Hristiyan kişilerin söylem inşası yoluyla nasıl temsil edildikleri gibi hususların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

4.1.1. Araştırma Problemi

Araştırmanın temel problemi, Alman medyasında, göçmen kökenli/Müslüman insanlara yönelik Batılı faillerin saldırıları ile Doğulu Müslüman faillerin saldırıları haberleştirilirken ayrımcı bir tavra sahip olunup olunmadığı, her iki durum karşısında nelerin göz ardı edilip nelerin yüceltildiğini anlamaya çalışmaktır. Bu bağlamda “Batı medyasının yaptığı haberlerde, Doğulu/Müslüman bireyler ve saldırıları ile Batılı bireyler ve saldırılarını temsil etme biçimleri arasında anlamlı fark vardır” şeklinde bir araştırma problemi belirlenmiştir. Çalışma, karşılaştırmalı bir değerlendirme yapmaya odaklandığı için iki ayrı alt problem daha ortaya atılmıştır. Buna göre diğer araştırma problemleri “Doğu/Müslüman kökenli kişi veya kişiler şiddet eyleminde bulunduklarında, haberlerde olay tüm İslam coğrafyasına mal edilip ayrımcı söylem geliştirilmektedir” ile “Batı kökenli kişi veya kişilerin şiddet eylemleri “akıl hastalığı” ya da radikal sağcı düşünceler ile eşitlenip, olay bir kişi üzerinden marjinal bir davranış olarak okunmakta ve meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır” şeklindedir.

4.1.2. Araştırmanın Örneklemi ve Sınırlılıklar

Avrupa’da meydana gelen terör saldırılarını ve bu saldırıların Batı medyasında Doğu-Batı karşıtlığına zemin oluşturan bir tarzda sunulup sunulmadığını anlamak üzere yapılan çalışmada, Alman medyasının yüksek tirajlı ve köklü gazetelerinin, hem Almanya’da vuku bulan Müslüman/Doğulu kişilerden kaynaklı saldırgan eylemleri ile Hristiyan/Batılı kişi ya da kişilerden kaynaklanan göçmenlere yönelik saldırgan eylemleri hem de aynı konseptte Almanya dışında meydana gelen saldırıları nasıl haberleştirdiği çözümlenmiştir. Örneklem seçerken izlenen yol ve sınırlılıklar aşağıda sıralanmıştır. Öncelikle araştırmaya konu olarak neden Alman gazetelerinin seçildiği açıklanmış, ardından gazetelerin ve konu seçimlerinin nedenleri sunulmuştur.

- **Ülke Seçimi:** Çalışmada Alman basınının örneklem olarak seçilmesinin gerekçesi, Almanya’nın propaganda ve kitle iletişim araçları konusundaki ayrıcalıklı yeridir. Bilindiği gibi ilk düzenli gazeteler Almanya’da ortaya çıkmıştır. Öte yandan Almanya İkinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş sürecinde kitle iletişim araçlarını etkili bir propaganda ve kamuoyu oluşturma amacıyla kullanmıştır. Ayrıca Türkiye başta olmak üzere Doğulu/Müslüman ülkelerden işgücü göçü alan ilk ülkelerdendir. Yabancı/göçmen karşıtlığı veya ırkçılık da tarihsel ekseninde Almanya’nın önemli sosyo-kültürel

problemlerinden biri olarak belirtmektedir. Bu sebeplerle araştırma kapsamında Alman medyası ele alınmıştır.

- **Gazete Seçimi:** Çalışmada incelemeye tabi tutulacak haberler, Alman basınının yüksek tirajlı basılı gazetelerinin internet sitelerinden edinilmiştir. Bunun başlıca sebebi, gazetelerin arşivlerine doğrudan ulaşma imkanımızın bulunmamasıdır. Öte yandan bilgi-iletişim teknolojilerinin astronomik hızlara ulaştığı günümüzde çevrimiçi gazetelerin önemli bir role sahip olduğu bilinmektedir. Bu nedenle çalışma güncel gazete okuma trendlerinden yola çıkılarak çevrimiçi gazetelere odaklanmıştır.

Almanya'nın Türkiye'deki Dış Temsilcilikleri (Deutsche Vertretungen in der Türkei)'nin resmî web sitesinde Almanya'da faaliyet gösteren popüler gazetelerin, *Berliner Zeitung*, *Bild*, *Die Welt*, *Faz*, *Süddeutsche Zeitung*, *Die Tageszeitung* ve *Die Zeit* olduğu görülmüştür (Almanya'nın Türkiye'deki Dış Temsilcilikleri, t.y.). Almanya'daki çevrimiçi haber platformları arasında da *Bild*, *Zeit*, *Faz*, *Welt*, *Taz*, *Süddeutsche* gazetelerinin yer aldığı bilinmektedir (Deutschland.de, 2019). Bu gazetelerden en yüksek tıklama oranına sahip olanlar ise kendi içinde ideolojik tandanslarına göre sınıflandırılmıştır. Gazetelerin popülerlik dereceleri iki farklı kaynaktan teyit edilmiştir. Semrush Haziran 2022 verilerine göre Almanya'da en çok tıklanan gazeteler arasında ilk sırada *Bild* yer almaktadır. Sırasıyla *Welt*, *Zeit*, *Süddeutsche*, *Faz* ve *Taz* bulunmaktadır (Semrush, t.y.). Yalnızca çevrimiçi gazeteleri içeren All You Can Read isimli kaynağın Almanya'da en çok tıklanan gazeteler ve haber siteleri için Haziran 2022 sıralamasına göre ise yine ilk sırada *Bild* gazetesi yer almış, sırasıyla *Die Welt*, *Zeit*, *Faz*, *Süddeutsche* ve *Taz* gazetelerinin çok tıklanan gazeteler olduğu görülmüştür (All You Can Read, t.y.).

Bu sıralamalar sözü geçen web sitelerinde tam olarak bu şekilde yer alamamış, arada başka online gazete ve dergiler de bulunmuştur; ancak çalışmanın kapsamını yalnızca basılı gazetelerin çevrimiçi sitelerindeki haberlerin oluşturmasından mütevellit, dergiler ile matbu olmayan haber platformları araştırma dışı bırakılmıştır. Araştırma için *Bild*, *Zeit*, *Taz* ve *Süddeutsche* gazeteleri seçilmiştir. Gazetelerin seçimi sırasında farklı ideolojik bakış açısını temsil etmeleri de bir kriter olmuştur. *Bild* gazetesi Muhafazakâr Sağ, *Die Zeit* Liberal, *Taz* Sol, *Süddeutsche* ise Liberal Sol eğilime sahiptir.

- **Konu Seçimi:** Konunun çerçevesini, Alman medyasının Batılı ve Doğulu kişilerin şiddet eylemlerini sunuş biçimi arasında bir fark olup olmadığı sorusuna yönelik,

Batılı ülkelerde meydana gelen terör saldırıları çizmiştir. Bu bağlamda 2016 Berlin Noel Pazarı, 2017 Barselona, 2019 Christchurch, 2020 Hanau saldırıları seçilmiştir. Söz geçen olaylardan Berlin Noel Pazarı ve Barselona Saldırısı, Doğulu-Müslüman kişilerce gerçekleştirilmiştir. 2019 Christchurch saldırısı Yeni Zelanda'nın Christchurch kentinde bir Avustralyalı tarafından iki camiye yapılan saldırıyı; 2020 Hanau Saldırısı ise Almanya'nın Hanau kentinde ağırlıklı olarak yabancı ve Müslüman göçmenlerin ziyaret ettiği iki lokale aşırı ırkçı tutumlarla tanımlanan bir Alman vatandaşının yaptığı saldırıları içermektedir.

Daha önce de ifade edildiği üzere bu tez çalışmasının konusu şiddet eylemlerini işleyen Doğu ve Batı kökenli kişileri nasıl haberleştirildiğidir. Alman gazetelerinin Almanya'da yaşanan bir Ortadoğu/Doğulu/Müslüman saldırgan ile bir Batılı Hristiyan/Alman saldırganın söz konusu olduğu haberler değerlendirilirken diğer Batılı ülkelerde meydana gelen aynı konseptteki haberleri ele alış biçimi arasındaki benzerlik ya da farklılıkları da ortaya koymak amaçlanmıştır, bu nedenle ikisi Doğulu Müslüman, ikisi Batılı Hristiyan olarak kodlanacak kişilerin karıştığı saldırılar, dört ayrı konu üzerinden ele alınmıştır. Batı'da 11 Eylül 2001 ile başlayan ve müteakiben terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen pek çok saldırı olayına karşın, 2016-2020 tarihleri arasında seçilen konuların gerekçesi de yine, gazetelerin internet sitelerinden verilere ulaşılacak olmasıdır. Seçilen tarih aralığında daha fazla veriye erişebilmek söz konusu olmuştur.

4.1.2.1. Seçilen Gazetelere Dair Bilgiler

Bild: *Bild* gazetesi 1952 yılında kurulmuştur. Tabloid gazete olan *Bild*, sansasyonel içerikleri öne çıkan, buna karşılık Almanya'da en yüksek tirajı alan gazetelerden biridir. Ulusal baskısının yanında 27 bölgesel ya da kent baskıları da vardır. Muhafazakâr/Sağ ideolojik arka planına sahip olan *Bild*, Axel Springer SE yayınevi bünyesinde faaliyet göstermektedir. İnternet sitesinden yayınladığı haberler genellikle ücretsiz olmakta, bir kısmına da ücret mukabilinde ulaşılabilir (Euro topics, t.y.).

Zeit: Hamburg merkezli *Die Zeit* gazetesi, 1946 yılında kurulmuştur. Ülke çapında yayın yapan gazetenin yayımcısı *Zeit* verlag Gerd Bucerius GmbH & Co. KG / Verlagsgruppe Georg von Holtzbrinck GmbH'dir. Liberal görüşe sahip gazete, 1996 yılında *Zeit* Online Portalı olarak içerik üretmeye başlamıştır. Bu platformda basılı versiyonundaki haberleri abonelerine özel yayınlayan gazetenin internete özel ürettiği

içeriklerin daha çağdaş ve basılı halinden farklı olduğu da söylenmektedir (Euro topics, t.y.).

Taz: Tam adı *Tageszeitung* olan TAZ gazetesi 1978 yılında kurulmuştur. Sol siyasi eğilime sahip ulusal gazete, 68 Kuşağı sonrası alternatif gençlerin bir projesi olarak doğmuştur. Sol ve özyönetimden oluşan gazetenin yayın yönetmenliği *Taz-Kooperatifi* tarafından yürütülmekte, ücretlendirilmesi de gönüllülük (*Taz-zahl-ich*) esasına dayanmaktadır. Yayımlayan kuruluş ise Die *Tageszeitung* Verlagsgenossenschaft eG'dir. (Euro topics, t.y.).

Süddeutsche Zeitung: Liberal Sol / Merkez sol görüşüyle bilinene *Süddeutsche Zeitung* 1945 yılında kurulmuştur. Abonelik yoluyla ülke çapında yayımlanan gazete Almanya'nın en önemli günlük gazetelerindedir. Süddeutscher Verlag / Südwestdeutsche Medien Holding yayınevi bünyesindedir (Euro topics, t.y.).

4.1.2.2. Örnekleme Konu Olan Haberler

Berlin Noel Pazarı Saldırısı

Almanya'nın Berlin şehrinde, 19 Aralık 2016 tarihinde bir şüpheli, bir Noel Pazarına tırla girmek suretiyle 12 kişinin ölümüne, onlarca kişinin yaralanmasına yol açmıştır. Bu olay daha sonra IŞİD tarafından üstlenilmiştir. Saldırıdan sonra Tunuslu fail Anis Amri, kaçtığı sırada İtalya'da polisler tarafından vurularak öldürülmüştür (Bild, 2016).

Barselona Saldırısı

İspanya'nın Barselona kentinde, 17 Ağustos 2017 tarihinde, bir kişinin minibüsle kaldırılma çıkarak insanların arasına girmesi sonucunda 14 kişi ölmüş, 100'ün üzerinde kişi yaralanmıştır. Olayı IŞİD üstlenmiştir (Bild, 2017). Saldırı sonrasında kaçan şüpheli İspanyol polisi tarafından vurularak öldürülmüştür.

Christchurch Saldırıları

15 Mart 2019 tarihinde, Yeni Zelanda'nın Christchurch kentinde Brenton Tarrant isimli bir kişi Nur ve Linwood Cami'lerine ateş açmıştır. Cuma namazı sırasında gerçekleşen olayda 51 kişi ölmüş, 49 kişi ise yaralanmıştır (Euronews, 2022). Saldırısı gerçekleştiren kişinin Avusturalyalı 28 yaşında Brenton Tarrant olduğu kaydedilmiştir. Saldırısı aynı zamanda başına taktığı bir kamera ile sosyal medya hesabında paylaşılan

Tarrant, kısa süre sonra yakalanmış, yargılama süreci başlamış ve 27 Ağustos 2020 tarihinde çıktığı mahkemece ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır. Son olarak Tarrant'ın temyize gideceği bildirilmiştir (Uzundere, 2022).

Hanau Saldırıları

2020 yılında Almanya'nın Hanau kentinde Tobias Ratjhan isimli bir kişi, iki nargile kafeye silahla saldırmış, dokuz göçmenin yaşamını yitirmesine neden olan saldırının ardından annesini ve kendisini de öldürmüştür (Bild, 2020).

4.1.3. Araştırma Tasarımında İzlenen Yol

Almanya'nın ulusal gazetelerinden *Bild*, *Taz*, *Zeit* ve *Süddeutsche* 'un 2016 Berlin Noel Pazarı, 2017 Barselona, 2019 Christchurch ve 2020 Hanau saldırılarıyla ilgili haberleri, öncelikle içerik analizine tabi tutulmuştur. Bahse konu olaylar kapsamında haber toplamak için tarih ve haber sayısı seçimi şeklinde sınırlandırmaya gidilmiş, seçilen haberler için de kodlama cetveli oluşturmak üzere sözcük seçimleri yapılmıştır. Her bir gazeteden, her olaya ilişkin birer toplam 16 haber seçilerek Teun A. van Dijk Eleştirel Söylem Analizi modeline göre inceleme yapılmıştır.

4.1.3.1. İçerik Analizi

Tarih Seçimi: Seçili her gazeteden belirlenen konuya ilişkili haberler bir haftalık periyodda incelenmiştir. Konuların bir hafta ile sınırlandırılmasının başlıca sebebi seçilen dört olayın, tüm gazetelerde farklı önem derecelerinde ele almasıdır. Sistematik olması adına haberler de bir hafta ile sınırlandırılmıştır. Öte yandan olaylara ilişkin ilginin farklı sebeplerden dolayı ortalama bir hafta içerisinde dağıldığı görülmüştür. Özellikle faillerin tutuklanması ya da öldürülmesi sonucu tehlikenin ortadan kalktığı gibi bilgilerin aktarılmasıyla gündemin değişmeye başlamıştır.

Hanau saldırısından bir hafta sonra Koronavirüs Pandemisi'nin patlak vermesi, haber sayılarında gözle görülür bir düşüşe neden olmuştur. Christchurch saldırısında da failin ömür boyu hapis cezasına çarptırılmasından sonra bilhassa Yeni Zelanda'nın silah yasasına odaklanan haberler seyrelmeye başlamıştır. Barselona saldırıları da saldırganın polisler tarafından öldürülmesinin ve terör hücresinin çökertilmesinin ardından azalmıştır. Ayrıca Barselona saldırısının yaşandığı tarihte, Alman-Türk vatandaşı olan bir gazetecinin İspanya'da tutuklanmasıyla ilgi, tutuklamaya, Türk-Alman ilişkilerine doğru

kaymıştır. Noel Pazarı saldırısı haberleri de saldırganın öldürülerek yakalanması ve Noel Pazarı'nın yeniden faaliyete geçmesiyle seyrelemiştir. Ancak diğer üç haberin dışında Almanya'yı hedef alan Doğulu/Müslüman saldırgan tarafından gerçekleştirilen Noel Pazarı Saldırısı haberlerinin uzunca bir süre daha medyayı meşgul ettiğini söylemek gerekmektedir.

Berlin Noel Pazarı Haberleri 19-25 Aralık 2016; Barselona Saldırısı Haberleri 17-23 Ağustos 2017, Christchurch Saldırıları Haberleri 15-21 Mart 2019; Hanau Saldırıları Haberleri de 20-26 Şubat 2020 tarihleri arasında erişilebilen haberler arasından seçilmiştir. Haber taraması sırasında Berlin Noel Pazarı için *Weihnachtsmarkt*³⁹, *Weihnachtsmarkt 2016*, *Berliner Weihnachtsmarkt* ve *Lastwagen auf einem Weihnachtsmarkt*; Barselona için *Cambrils, Barcelona, Barcelona 2017*⁴⁰, *Spanien, Spanien 2017*; Christchurch Saldırıları için *Christchurch, Brenton Tarrant* ve *Neuseeland*; Hanau saldırıları için ise *Hanau* etiketlerinden yararlanılmıştır. Bu tarihler, Hanau hariç saldırının yaşandığı gün ve takip eden altı günü ifade etmektedir. Hanau saldırısı ise 19 Şubat 2020 tarihinde saat 22.00 civarında gerçekleşmiş, haberler genel itibarıyla 20 Şubat tarihinden itibaren yayınlanmaya başlamıştır.

Haber Sayısı Seçimi: Sözü geçen gazetelerdeki haberler yalnızca rutin haberler arasından seçilmiştir. Röportaj, köşe yazısı, yorum, deneme yazısı, video⁴¹, blog, canlı yayın, podcast yayını gibi gazete yazı türleri/ dijital medya içerikleri değerlendirmeye alınmamıştır. Bu bağlamda *Bild*, *Süddeutsche* ve *Zeit* 'da kişi/kişiler (von: ad, soyad) tarafından yazılan haberler de sayılara dahil edilmemiştir. Sadece *Taz* gazetesi, haberlerin neredeyse tamamı muhabirler tarafından yazıldığı için bu kapsamın dışında bırakılmıştır.

Her link (web sayfası) bir (1) haber olarak kabul edilmiştir. Ancak çevrimiçi gazetelerin haber tarama biçimi, konu etiketleri üzerinden gerçekleştirildiği için, haberin etrafında yer alan başka haberler (bunlar başlık, spot, yalnızca fotoğraf ve yazı, farklı tarihli videolar ve başlıkları veya *Bild*'de olduğu gibi Live Ticker gibi kronolojik sıralamalar vb. şekilde ortaya çıkabilir, ayrıca kiminin tarihi, sınırlılıklar içerisinde bile

³⁹ Süddeutsche hariç. Diğer gazetelerin aksine Süddeutsche tarih aralıklarının tam olarak belirlendiği aramaya izin verdiği için, yalnızca Weihnachtsmarkt ve Lastwagen auf einem Weihnachtsmarkt etiketleri kullanılmıştır.

⁴⁰ Süddeutsche hariç. Diğer gazetelerin aksine Süddeutsche tarih aralıklarının tam olarak belirlendiği aramaya izin verdiği için, yalnızca Cambrils, Barcelona, Spanien etiketleri kullanılmıştır.

⁴¹ Videodan kastedilen yalnızca başlık ve videonun bulunduğu içeriklerdir. Haber metni yazıp ayrıca video bulunan haberler dahil edilmiştir.

değildir) taramalarının içine girebilmektedir. Bu nedenle de konu etiketli taramalarda seçilen örneklem dışı, yanıltıcı haberler sayısal toplama etki edebilmektedir. Dolayısıyla toplam sayı arasına bu hususları içeren haber türleri dahil edilmemiştir. Ayrıca, farklı konu etiketleriyle taratıldığında, kimi haber linklerinin yalnızca sondaki etiketinin değiştiği ancak içeriğin, tarihin, kategorinin aynı olduğu görülmüştür. Bu minvalde mükerrer haberler de kapsamın dışındadır.

Süddeutsche'un *SZ Plus*; *Bild*'in *Bild Plus*; *Zeit*'in *Ze.tt* ve *Taz*'ın basılı versiyonunda çekilip internet sitesine de konulan haberleri de araştırma örneklemine dahil edilmemiştir. *Taz*'ın basılı haberlerinin dahil edilmemesi, çalışma kapsamının gazetelerin internet sitelerindeki haberlerden oluşmasındandır. Zira çalışmanın sınırlılıkları kısmında da ifade edildiği gibi gazetelerin haber arşivlerine ulaşma imkânı bulunmaması nedeniyle internet gazeteleri seçilmiştir. Öte yandan *Süddeutsche* ve *Bild*'in *Plus* ile ifade edilen haberleri, bu gazetelerin abonelerine tanınan bir ayrıcalık olduğundan, bir diğer deyişle okurların tamamı yerine ücret ödeyerek hizmet alan kesime yönelik olması sebebiyle dahil edilmemiş, herkese açık haberler üzerinden çözümleme yapılmıştır. *Zeit* gazetesinin *Ze.tt*, Kampus, uzantısıyla yayınladığı haberler ise gazetenin kategorilerinden biri değildir. *Ze.tt* uzantılı haberler okuyucuyu ayrı bir web sayfasına yönlendirmektedir. Bu sebeple anılan sayfadaki haberler de inceleme dışı bırakılmıştır.

Gazetelerin yayın politikaları ya da haberleri ajanslardan edinip edinmediklerine göre haber sayıları farklılık göstermektedir. Söz gelimi *Süddeutsche* gazetesi, kaynağı ulusal haber ajansı olan (DPA⁴²) haberlerden de yararlandığı için haber sayısı diğer gazetelere göre daha yoğundur. Burada, Alman medyasının en çok tıklanan liberal sol tandanslı gazetesinin, ajans verilerinden yaralansa da seçilen konulara ilişkin çok sayıda haber yayınlamış olması, bu etkili haber sitesinin okuyucunun kanaatini şekillendirmedeki rolüne katkı sağlamak açısından anlamlı bilgiler sağlamaktadır.⁴³

⁴² Deutsche Presse Agentur. Alman Basın Ajansı haberleri ücret karşılığı paydaşı olan gazetelere satmaktadır. Dolayısıyla DPA'dan edinilen bilgiler, gazetenin kendi yayın politikasına göre şekillendirilebilmektedir. Ayrıca özellikle Hanau Saldırısı haberlerinin nerdeyse tamamı DPA'dan alınan verilerden oluşmaktadır. Bu nedenle ajanslardan edinilen haberler de çalışmaya dahil edilmiştir. Ayrıca ister kendi yaptığı ister ajans haberi olsun, içerik analizi kısmında önemli olan gazetenin saldırılara hangi çerçeveye ele aldığıdır.

⁴³ Haberler internet siteleri üzerinden toplanmıştır. Bu sitelerin linklerinde bozulmalar, güncellemeler, haberin silinmesi gibi durumlar söz konusu olabilir.

Konu etiketleriyle tarandığı için saldırı/saldırılarından ilgisiz haberler de bulunmaktadır. Söz gelimi Barcelona saldırısının incelendiği tarih aralığında Alman-Türk vatandaşlığı olan Doğan Akhanlı isimli gazetecinin Barcelona’da tutuklanması da dönemin gündemine oturmuştur ancak gerçekleşen terör saldırısı ile ilgili olmaması– tabiatıyla- bu haberlerin değerlendirme dışında bırakılmasını gerektirmiştir. Sıralanan içerikler, analiz kapsamına alınmamıştır. Söz konusu sınırlamalar dahilinde erişilebilen haber sayısı 1300’dür.

Sözcük Seçimi ve Tema Oluşturma: Sözcük seçimi sırasında, her konuda *Bild*, *Zeit*, *Taz* ve *Süddeutsche* farklı ifadelerle olayı, faili ya da ilişkilendirilen diğer olay ve olguları tanımladığı görülmüştür. İlk önce her olayla ilgili her gazetenin sık tekrar eden sözcükleri tablolastırılmış, ardından içerisindeki ortak kelimeler seçilerek analiz edilmiştir. Toplanan ortak kelimeler her olay için ayrı ayrı sunulmuştur.

Bilindiği gibi internet gazetelerinde arama butonu ile yapılan taramalarda, seçilen x kelimesi, konuyla ilişki kurulan ve sayfada yalnızca başlığı ya da etiketi bulunan diğer haberler, etiketler ya da yorumlarda da geçebilmekte, dolayısıyla kelimenin haberde tekrar etme sıklığına yönelik hatalı bilgiye yol açmaktadır. Bu tür bir hatadan kaçınmak üzere incelenen bütün haberler tek tek okunarak sözcükler manuel yollarla toplanmış, arama butonuyla da sağlaması yapılmıştır. İlaveten her bir kelimenin yalnızca mevzu bahis olan saldırıyla ilişkili ve bağlam içinde kullanılmasına dikkat edilmiştir. Zira bağlamı dışında kullanılan kelimeler farklı anlamlara gelebilir. Bir diğer ifadeyle sözcükler başka saldırı/saldırıları⁴⁴, fail/failler için yapılan tanımlamaları içermemektedir.

Seçilen kelimenin etrafında ne olduğunu anlatan kelimeler (şüpheli, ırkçı, cihatçı, aşırı sağcı vb.) belirtilmemişse, yalnız başına tarandığı anlamına gelmektedir. Aynı zamanda tabloda belirtilenlerin dışında kelimelerin aldığı nitelemeler var ise sayıya dahil edilmemiştir. Söz gelimi saldırı kelimesini nitelemek için kullanılan “kanlı saldırı, korkunç saldırı”, gibi ifadeler, kelime tamlamaları, birleşik kelimeler gibi çeşitli formlarda görünen kelimeler sayma kapsamının dışında tutulmuştur. Bir diğer ifadeyle yazılan sözcükler tekil olarak, başka bir niteleme sözcük tamlaması ya da eksiltili ifadeleri içermemektedir. Ayrıca kelimeler, başka sıfatlarla birlikte seçime dahil edildiğinde, yalın

⁴⁴ Noel Pazarı haberlerinde aynı yıl Fransa Nice’deki saldırıyla, Barcelona’da Avrupa’nın çeşitli kentlerinde yaşanan saldırılarla, Christchurch’deki Anders Behring Breivik saldırısıyla, Hanau’da Halle Sinagogu saldırısıyla başta olmak üzere ilişkilendirilen terör olayları da bulunmuştur.

hali kelime sayımına tekrar alınmamıştır. Öte yandan “saldırgan ya da saldırganlar olabilir” gibi kesin olmayan ifadeler de sayma işlemine dahil edilmemiştir. Mümkün olduğunca belirtilen kelime doğrudan olayı ya da bahse konu olay üzerinde değer ifade eden konuyu niteleyecek şekilde seçilmeye çalışılmıştır.

Tırnak içinde kullanılan kelimeler, Tweet’ler, haberin içerisinde (*Bild* gazetesi özellikle) başka tarihli yer alan haber/videoların başlıkları ve tekrar eden paragraflar da kelime seçimine dahil edilmemiştir. Ayrıca fotoğraf altı yazıları, video altına yazılan yazılar (ana başlıklar hariç) ve grafik başlık ve açıklamaları da arama kapsamının dışında bırakılmıştır. Son olarak incelemenin Almanca haberlerden yapılması nedeniyle Türkçe’de tek bir anlam ifade eden ancak bağlamına göre Almanca’da farklı şekillerde de ifade edilen kelimelerin olduğu belirtilmelidir. Ayrıca sıfat, isim, fiil çekimlerinin olduğu kelimelerde fazladan harfler görülebilmektedir. Spesifik olarak açıklanması gerekenler ise dipnot olarak verilmiştir.

4.1.3.1.1. Verilerin Güvenilirliği⁴⁵

İçerik analizinde elde edilen verilerin güvenilirliği, başka araştırmacılar tarafından da aynı sonuçları vermesi ile mümkün olmaktadır. Güvenilir olabilmesi için %90 veya üzeri benzerlik sağlanmalıdır (Geray, 2017, s. 152). Farklı kodlayıcılar tarafından ya da aynı kodlayıcı tarafından yapılan iki kez uygulanan kodlama işleminde ortaya çıkan sonuçların birbirine yakın olması gerekmektedir (Alver, 2003, s. 242). Füsün Alver kodlamada eşleşmesinde kullanılacak hesaplama yöntemini aşağıdaki gibi formülize etmiştir:

$$C = 2 \times C1, 2 / C1 + C2$$

C1, 2= Kodlayıcıların birbiriyle uyumlu kodlama sayısı

C1= Birinci kodlayıcının kodladıklarının sayısı

C2: İkinci kodlacının kodladıklarının sayısı (Alver, 2003, s. 242).

Bu çerçevede, çalışmadaki verilerin güvenilirliğini sağlamak adına; kodlama cetveli oluşturulurken kapsamlı bir alanyazın incelemesi yapılmış ve kodlama cetveli

⁴⁵ Temel, M. (2019). Türkiye’de Siyaset Yönelimli İslamofobik Retorik: Refahiyol Hükümeti Dönemi Basını Örneği (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi. İsimli kaynağın verilerin güvenilirliği kısmında yaptığı uygulamaya başvurulmuştur.

oluşturulmuştur. Oluşturulan kodlama cetveli, farklı zaman ve koşullarda tarafımdan iki kez test edilerek sınanmış, %90'ın üzerinde benzerlik/güvenilirlik tespit edilmiştir.

Yabancı dil ve konu hakimiyeti gibi sınırlılıklar sebebiyle kodlama cetveli farklı araştırmacılar tarafından kodlanamamıştır. Fakat araştırmacının aynı metni farklı zamanlarda aynı şekilde kodlamasıyla aynı sonuçlara ulaşılması da güvenilirliği sağlamaya yeterlidir (Gökçe, 1995, s. 119; Bilgin, 2006, s. 16). Öte yandan, çalışmanın Almanca dilinde yapılması ve yanlış aktarımlara yol açmasına sebebiyet verilmemek istenmiş, bu nedenle çeviri desteği de alınmıştır. Sözcük seçimlerinden söylem analizinde kullanılan haberlere kadar süreç boyunca ana dili Almanca ve Türkçe olan, Almanya'dan biri lisans, diğeri yüksek lisans mezunu iki kişi ile istişare ederek doğruluğu teyit edilmiştir. Ayrıca yeminli tercüman desteği de alınmıştır. Kodlamada cetvelindeki kelimeler ile söylem analizi kısmında birebir tırnak içinde kullanılan cümleler yeminli tercüman denetiminden geçmiştir. Buna ilişkin belgeler ekte sunulmuştur.

4.1.3.1.2. Kodlama Cetveli

Araştırmada seçilen gazetelerin, olaylar ve tarama yapılacak tarih aralıklarının belirlenmesinin ardından her olay için, “Haber Sayısı”, “Haberlerin Gazetelerde Günlere Göre Dağılımı”, “Haberin Yer Aldığı Kategori”, “Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler”, “Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler”, “Olayla İlişkilendirilen Diğer Sözcükler” şeklinde kategoriler oluşturulmuştur. Her olayın ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğinden kodlara ilişkin tablolara ait veriler, 2016 Berlin Noel Pazarı Saldırısı, 2017 Barselona Saldırısı, 2019 Christchurch Saldırıları ve 2020 Hanau Saldırıları olarak tablolaştırılmıştır. Kodlama cetvelindeki tablolarda sözcükler Türkçe olarak yazılmıştır. Ancak ilgili başlıklar altında sözcüklerin Almanca ve Türkçe karşılıklarının yazıldığı tablolar, dipnot açıklamalarıyla birlikte sunulmuştur.

Kodlama cetveli oluşturulurken kronolojik sıralama takip edilmiş, tutarlılık kontrolü/ön deneme yapılmış, çalışmanın problemleriyle uygunluğu ölçülmüş ve ön deneme sonrasında kodlama cetveli doldurulmuştur. Bu bağlamda çalışmada kullanılan kodlama cetveli şu şekildedir:

Gazeteler: Bild ☐ Süddeutsche ☐ Taz ☐ Zeit ☐

Haber Sayıları ve Oran (%)

Gazete	Sayı	Oran (%)
<i>Bild</i>		
<i>Süddeutsche</i>		
<i>Taz</i>		
<i>Zeit</i>		

Haberlerin Gazetelerde Günlere Göre Dağılımı ve Oran (%)

Gazeteler								
Tarih	<i>Bild</i>		<i>Süddeutsche</i>		<i>Zeit</i>		<i>Taz</i>	
	<i>Sayı</i>	<i>Oran (%)</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran (%)</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran (%)</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran (%)</i>

Haberin Yer Aldığı Kategori: İçerik analizinde kullanılan unsurlardan biri de haberin sayfada kapladığı alan ve konumudur. Bu çalışmadaki haberler internet sitelerinden edinilmesinden mütevellit, yayımlandıkları/paylaşıldıkları kategoriler üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Gazetenin internet sayfasında logoya paralel menü kısmında yer alan kategorilerin isimleri, sıralamaları seçilen dört gazete için de farklılık göstermektedir. Haber kategorileri aynı zamanda çeşitli alt kategorilere de ayrılmaktadır. Ayrıca dönemin öne çıkan olaylarını tek bir çatı altında toplamak üzere kategorilerin arasına yeni sekmeler eklenmektedir. Söz gelimi çalışmanın bu kısmının yazıldığı tarih itibarıyla Spor kategorisinin altında yer alan ancak konunun önemine dikkat çekmek amacıyla ana sayfada sekme butonu konulan 2022 Dünya Şampiyonası vardır. Söz konusu kategori 2016-2020 yılları arasında yaşanan saldırı haberlerinde olmadığından, dolayısıyla ilgili haber içermediğinden kategoriler başlığına eklenmemiştir. Benzer şekilde *Süddeutsche* gazetesinin internet sitesinde yer alan kategoriler arasında da aynı mantıkla eklenen Ukrayna, Enerji Krizi ve Dünya Şampiyonası sekmeleri vardır. Ayrıca kategorilerin olduğu arama çubuğunun sonunda, daha fazla kategori anlamına gelen “Mehr” sekmesi de vardır. Kategoriler, yalnızca seçilen haberlerin yer aldıkları kategorileri gösteren bir tablo halinde, her olay ve her gazete için ayrı ayrı sunulmuştur.

Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler

2016 Berlin Noel Pazarı

Sözcük	Haberlerdeki Tekrar Sayısı ve Oran (%)
Saldırı	
Saldırı/ Suikast	
Muhtemel /Olası Saldırı	
Şüpheli Saldırı	
Terör Saldırısı	
Şüpheli Terör Saldırısı	
Terör	

2017 Barselona

Sözcük	Haberlerdeki Tekrar Sayısı ve Oran (%)
Saldırı/Saldırıları (Anschlag)	
Saldırı/Saldırıları (Attacke)	
Terör Saldırısı	
Terör	
İslamcı saldırı	
İŞİD	

2019 Christchurch

Sözcük	Haberlerdeki Tekrar Sayısı ve Oran (%)
Terör Saldırısı/Terör Saldırıları	
Saldırıları/Saldırı	
Suikast /Saldırı	
Camilere Saldırıları	
Cami Saldırıları	
İki Camiye Saldırı/Saldırıları	
İki Camiye Suikast/Suikastlar	
İki Camiye Terör Saldırısı	
İki Camiye Terörist Saldırı	
Aşırı Sağcı Terör Saldırısı	
Şüpheli Terör Saldırısı/Saldırıları	
İrkçı Terör Eylemi	
İrkçı Motivasyonlu Saldırı	

İki Camiye Aşırı Sağcı Saldırı	
Katliam /Katliamlar	
İrkçı Motivasyonlu Katliamlar	
Cinayet/Cinayetler	

2020 Hanau

Sözcük	Haberlerdeki Tekrar Sayısı ve Oran (%)
Hanua'da Saldırı/ Hanau Saldırısı	
Saldırı /Suikast	
Hanau'da Şiddet Eylemi/ Şiddet Eylemleri	
Hanau'da Terör/ Hanau Terörü	
Terör Saldırısı	
İrkçı Terör Saldırısı/ İrkçı Gündümlü Terör Saldırısı	
Aşırı Sağcı Terör/Terör Saldırısı	
Sağcı Saldırı	
Radikal Sağcı Saldırı	
Aşırı Sağcı Saldırı	
Sağcı Terör Saldırısı	
İrkçı Saldırı	
İrkçı Gündümlü Saldırı	
Şüpheli İrkçı Saldırı	
Şüpheli Aşırı Sağcı Saldırı	
Şüpheli İrkçı Gündümlü Saldırı	

Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler

2016 Berlin Noel Pazarı

Sözcük	Haberlerdeki Tekrar Sayısı ve Oran (%)
Suçlu/Fail	
Şüpheli Suçlu/Fail	
Saldırgan	
Şüpheli Saldırgan/ Suikastçı	
Şüpheli Berlin Saldırganı	
Terörist/ Teröristler	
Şüpheli Terörist/ Teröristler	
Şüpheli İslamcı Terörist/ İslamcı Terörist	

100 Bin Euro Ödül	
-------------------	--

2017 Barselona

Sözcük	Haberlerdeki Tekrar Sayısı ve Oran (%)
Saldırgan	
Terörist	
Suçlu/Fail	
Şüpheli Suçlu/Fail	
Şüpheli Saldırgan/ Suikastçı	

2019 Christchurch

Türkçe	Haberlerdeki Tekrar Sayısı ve Oran (%)
Saldırgan (Anqreifer)	
Saldırgan (Attentater)	
Aşırı Sağcı Saldırgan	
Suçlu /Fail	
Aşırı Sağcı Suçlu	
Terörist	
Sağcı Terörist	
Şüpheli Aşırı Sağcı Terörist	
Aşırı Sağcı Şüpheli	
Şüpheli Suikastçı/Saldırgan	

2020 Hanau

Sözcük	Haberlerdeki Tekrar Sayısı ve Oran (%)
Suçlu/Fail	
Şüpheli Suçlu	
Saldırgan	
Şüpheli Saldırgan/Suikastçı	
Spor Atıcısı/Nişancı	
Psikolojik Hastalık/ Problem	
İrkçı Eğilim/Motivasyon	

Olayla İlişkilendirilen Diğer Sözcükler

2016 Berlin Noel Pazarı

Sözcük	Haberlerdeki Tekrar Sayısı ve Oran (%)
Terör Örgütü	
IŞİD'le Bağlantı	
Cihatçılar/ Cihatçı	
Mülteci Politikası	
Mülteciler	
İslamcılık Uzmanı	
Cihatçılık Uzmanı	
Terör Uzmanı/Anti Terör Uzmanı/ Terörizm Uzmanı/ Terörizm Araştırmacıları	

2017 Barselona

Sözcük	Haberlerdeki Tekrar Sayısı ve Oran (%)
Cihatçılar/Cihatçı/Cihat/Cihatçılık	
İmam	
Terör Örgütü	
Şüpheli Terör Örgütü	
İslamcı Terör Örgütü	
İslamcı Örgüt	
İslamcı Teröristler	
Şüpheli Teröristler	
Terörist/Teröristler	
Terörizm Uzmanı/Uzmanları	

2019 Christchurch

Sözcük	Haberlerdeki Tekrar Sayısı ve Oran (%)
Silah Kanunları	
Silah Yasası	
Terör Uzmanı	
Terörizm Uzmanı	

2020 Hanau

Sözcük	Haberlerdeki Tekrar Sayısı ve Oran (%)
Göç Geçmişi (Hikayesi) Olan İnsanlar	
Göç Geçmişi	
Yabancı Kökenli İnsanlar	
Silah Yasası	
Aşırılık Uzmanı	
Aşırı Sağcılık Araştırmacıları	
Terör Uzmanı	
İslam ve Irkçılık Uzmanı	

4.1.3.2. Eleştirel Söylem Analizi

Bild, *Taz*, *Zeit* ve *Süddeutsche* gazetelerinden 2016 Berlin Noel Pazarı, 2017 Barselona, 2019 Christchurch, 2020 Hanau saldırılarına ilişkin birer haber seçilmiştir. Haberler, her dört konuyla ilgili gazetelerin en çarpıcı olduğu düşünülen örneklerinden oluşmaktadır. Araştırmanın bu kısmında toplam 16 haber, Teun A. van Dijk Eleştirel Söylem Analizi Modeline göre çözümlenmiştir. “Makro ve Mikro Yapılar” temel başlıkları altında değerlendirmeler yapılmıştır.

Makro yapısal çözümleme tematik ve şematik olarak ikiye ayrılmaktadır. Tematik çözümlemelerde, van Dijk’ın Eleştirel Söylem Analizi modeline göre haber başlıkları, haber girişleri, spot söz konusu olayın özeti niteliğindedir. Şematik yapı ise van Dijk’a göre makro yapısal anlamının veya konunun çözümlenmesinin geniş anlamda incelenmesini içermektedir (Dijk, 1988). Çalışma kapsamında şematik yapı bölümünde olayın ardalanı ve bağlamı unsurlarına yer verilmiştir. Ayrıca haberin kaynakları da bu kısımda ele alınmıştır. Mikro yapısal kısımda ise sentaktik çözümleme, bölgesel uyum değerlendirmesi ve kanıtlayıcı belgeler başlıkları bulunmaktadır. Bölgesel uyum başlığında neden-sonuç veya karşıtlık ilişkisi kurulup kurulmadığı ayrıca haberlerdeki söylemlerin içerdiği göndermeler ve alt anlamlar irdelenmiştir. Sentaktik çözümlemelerde daha çok karmaşık-basit anlatım kullanıp kullanılmadığına dikkat edilmiştir. Kanıtlayıcı belgeler başlığında da haber fotoğrafları ele alınmıştır.

4.2. Bulgular

Bu kısımda, içerik analizi ve eleştirel söylem analizi yöntemlerinden elde edilen bulguların değerlendirilmesi yapılmıştır. İki ayrı araştırma yöntemi kullanılması nedeniyle veriler, “İçerik Analizi Bulguları” ve “Söylem Çözümlemesi Bulguları” şeklinde temel iki başlık altında sunulmuştur. Her temel başlık, seçilen olaylara ilişkin alt başlıklar altında değerlendirilmiştir.

4.2.1. İçerik Analizi Bulguları

Çalışmanın bu başlığında örneklem seçilen Berlin Noel Saldırısı, Barselona Saldırısı, Christchurch Saldırısı ve Hanau Saldırısına ilişkin haberlerin içerik analizi yöntemiyle yapılan incelemesine dair elde edilen bulgular yer almaktadır. Bununla birlikte inceleme için seçilen dört olay, kendine özgü alt başlıklara ayrılmıştır.

Her bir olay için “Haber Sayıları”, “Haberlerin Günlere Göre Dağılımı”, “Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler”, “Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler”, “Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler”, “Olayla İlişkili Diğer Sözcükler” isimli tablolar oluşturulmuştur. Bu tablolarda, incelenen saldırıya ilişkin veriler tek tabloda gösterilmiş, yalnız haber kategorileri her gazetenin haber kategorisi sayı ve isim bakımından farklılık arz ettiğinden ayrı ayrı kodlanmıştır.

4.2.1.1. Berlin Noel Pazarı Saldırısı Bulguları

Berlin Noel Pazarı saldırısı için *Bild*, *Zeit*, *Taz* ve *Süddeutsche* gazetelerinin internet sitelerindeki arama butonlarından, 19 Aralık-25 Aralık 2016 tarihleri arasında *Weihnachtsmarkt*, *Weihnachtsmarkt 2016*, *Berliner Weihnachtsmarkt* ve *Lastwagen auf einem Weihnachtsmarkt* etiketleriyle haber taraması yapılmıştır.

Tablo 4. 1: Noel Pazarı Saldırısı Haber Sayıları

Gazete	Sayı	Oran (%)
<i>Bild</i>	217	45,7
<i>Taz</i>	44	9,2
<i>Zeit</i>	25	5,3
<i>Süddeutsche</i>	189	39,8
Toplam	475	100

Berlin Noel Pazar’ında 19 Aralık 2016 tarihinde gerçekleşen saldırıyla ilgili dört gazeteden araştırma sınırlılıkları kapsamında 475 haber bulunmuştur. Gazeteler arasında en çok haberi 217 haberle *Bild* yapmıştır. *Süddeutsche* 189, *Taz* 44, *Zeit* 25 haber yayınlamıştır.

Tablo 4.2: Noel Pazarı Saldırısı Haberlerinin Gazetelerde Günlere Göre Dağılımı

Tarih	Gazeteler							
	<i>Bild</i>		<i>Süddeutsche</i>		<i>Zeit</i>		<i>Taz</i>	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
19 Aralık 2016	22	10,1	19	10,0	1	4,0	1	2, 3
20 Aralık 2016	68	31,3	73	38,7	8	32,0	12	27,3
21 Aralık 2016	13	6,0	24	12,7	1	4,0	8	18,1
22 Aralık 2016	33	15,2	29	15,3	4	16,0	11	25,0
23 Aralık 2016	48	22,1	24	12,7	5	20,0	5	11,4
24 Aralık 2016	20	9,3	11	5,9	5	20,0	4	9,0
25 Aralık 2016	13	6,0	9	4,7	1	4,0	3	6,9
Toplam	217	100	189	100	25	100	44	100

Bild gazetesi saldırının yaşandığı gün olan 19 Aralık’ta 22, 20 Aralık’ta 68, 21 Aralık’ta 13, 22 Aralık’ta 33, 23 Aralık’ta 48, 24 Aralık’ta 20, 25 Aralık’ta 13 haber yapmıştır. *Süddeutsche* gazetesi, 19 Aralık’ta 19, 20 Aralık’ta 73, 21 Aralık’ta 24, 22 Aralık’ta 29, 23 Aralık’ta 24, 24 Aralık’ta 11, 25 Aralık’ta 9 haber yapmıştır. *Taz*, saldırının ilk günü 1 haber girişi gerçekleştirmiştir. Takip eden 20 Aralık’ta 12, 21 Aralık’ta 8, 22 Aralık’ta 11, 23 Aralık’ta 5, 24 Aralık’ta 4 ve 25 Aralık’ta 3 haber yaparken, en az haber sayısına sahip olan *Zeit* gazetesi, 19 Aralık’ta 1, 20 Aralık’ta 8, 21 Aralık’ta 1, 22 Aralık’ta 4, 23 ve 24 Aralık’ta 5, 25 Aralık’ta 1 haber yayınlamıştır.

Her dört gazetede de en fazla haber, olayın ikinci günü yayınlanmıştır. 20 Aralık hem konuyla ilgili enformasyonun artması hem de dünya genelinde siyasetçiler tarafından verilen tepkileri içermesi bakımından oldukça yoğundur. Diğer günler haber sayıları gazetelere göre değişiklik göstermekle beraber 25 Aralık, her gazetenin en az haberi yaptığı gündür. Zira olayı takip eden ilk haftanın sonunda saldırının detayları öğrenilmiş, uluslararası tepkiler ortaya konulmuş, failler yakalanmış ya da polis tarafından vurulup öldürülmek suretiyle ele geçirilmiştir. Ayrıca saldırı kurbanlarını

anma törenleri düzenlenmiş ve Noel Pazarı yeniden açılmıştır. Krizin büyük ölçüde ortadan kalkmasıyla, haber sayısı azalmaya başlamıştır.

Tablo 4.3: *Bild* Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
Geld	Ekonomi	7	3,2
News	Haberler	91	42,0
Politik	Politika	18	8,2
Regio	Bölgesel	94	43,3
Unterhaltung	Eğlence	2	0,9
Sport	Spor	3	1,4
Digital	Dijital	1	0,5
Sonstiges/ Storytelling	Diğer/Hikaye Anlatımı	1	0,5
Toplam		217	100

Bild, konuyla ilgili en fazla haberi (94) “Bölgesel” kategorisinin “Berlin” alt kategorisinde yapmıştır. Bu durumun başlıca gerekçesi, saldırının Berlin Noel Pazarında gerçekleşmesidir. 91 haberle onu takip eden diğer kategori ‘Haberler’dir. “Politika” kategorisinde 18, “Ekonomi” kategorisinde 7, “Spor” kategorisinde 3, “Eğlence” kategorisinde 2, “Dijital” kategorisinde 1 ve “Diğer” kategorisinde 1 haber yapılmıştır.

Bölgesel ve *Haberler* kategorisindeki haberler büyük ölçüde doğrudan saldırıya odaklanmıştır. *Politika* kategorisindekiler, siyasetçilerin verdiği tepkileri içermektedir. *Ekonomi* kategorisindeki haberler, Noel Pazarına yapılan saldırının bölgenin ekonomisine olan etkisini ele alırken, *Spor* kategorisindeki haberlerde saldırı kurbanlarından bahsedilmiştir. *Eğlence* kategorisinde yapılan haberlerde “Strum” isimli -onların ifadesiyle- bir İslamcının intiharı ile sona eren filmin Noel Pazarı saldırısını çağrıştıran sekanslara sahip olduğu konu edilmiştir. *Dijital* kategorisinde ise çevrimiçi mecralarda saldırganların takibinin yapılmasından bahsedilerek Noel Pazarıyla bağlantı kurulmuştur.

Tablo 4.4: *Süddeutsche* Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
Politik	Politika	16	8,5
Wirtschaft	Ekonomi	1	0,6
Panorama	Panorama	161	85,1
Sport	Spor	6	3,1
Kultur	Kültür	1	0,5
Medien	Medya	3	1,6
Gesellschaft	Toplum	1	0,6
Toplam		189	100

Süddeutsche en fazla haberi “Panorama” (161) kategorisinde yayınlamıştır. Bu kategori *Süddeutsche* ’un anlık yaptığı kısa, kimi yerde birkaç cümleden oluşan haberleri içerdiği için sayısı diğerlerine oranla anlamlı derecede farklıdır. “Politika” kategorisinde yaptığı 16 haber siyasetçilerin tepkilerine, “Spor” (6) ve “Ekonomi” (1) kategorileri de *Bild*’le benzer şekilde olayın ekonomik etiklerine ve kurbanların anılmasına odaklanmaktadır. “Medya” (3) kategorisinde de “Strum” filmi ve saldırıya ilişkin Batı basınının tepkileri ele alınmıştır. “Toplum” ve “Kültür” kategorilerindeki birer haberde de saldırıdan bahsedilmiştir.

Tablo 4.5: *Taz* Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
Politik	Politika	31	70,4
ÖKO	Çevre/Ekoloji	1	2,3
Gesellschaft	Toplum	4	9,1
Berlin	Berlin	8	18,2
Toplam		44	100

Taz, en fazla haberi “Politika” (31) kategorisinde yapmıştır. Buradaki haberler genellikle doğrudan saldırıyı, siyasetçi tepkilerini ve politik anlamda -mültecilik gibi- ilişki kurulan konuları içermektedir. “Berlin” kategorisinde 8, “Toplum” kategorisinde 4, “ÖKO” kategorisinde ise 1 haber yapılmıştır.

Tablo 4.6: Zeit Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
Politik	Politika	13	52,0
Gesellschaft	Toplum	11	44,0
Mehr /Hamburg	Daha fazla/ Hamburg	1	4,0
Toplam		25	100

Zeit, haberlerin çoğunluğunu (13) “Politika” kategorisinden yayınlamıştır. “Toplum” kategorisinde olaya yönelik 11 haber, “Hamburg/Daha Fazla” kategorisinde Berlin Noel Pazarı özelinde genel olarak Almanya’daki Noel pazarlarında güvenlik önlemlerinin güçlendirilmesini ele alan 1 haber paylaşmıştır.

Gazetelerde, olayı tanımlaya yönelik sık tekrar eden yedi kelime tespit edilmiştir. Kelimelerin orijinali ve Türkçe karşılıkları tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4.7: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler

Almanca	Türkçe
Anschlag ⁴⁶	Saldırı
Attentat ⁴⁷	Saldırı/ Suikast
Möglichen Anschlag	Muhtemel /Olası Saldırı
Mutmaßliche ⁴⁸ Anschlag	Şüpheli Saldırı
Terroranschlag	Terör Saldırısı
Mutmaßliche ⁴⁹ Terroranschlag	Şüpheli Terör Saldırısı
Terror ⁵⁰	Terör
⁵¹	İŞİD

⁴⁶ Lkw, Berliner, Berliner Weihnachtsmarkt, Weihnachtsmarkt, Lastwagen vb. önünde/sonunda nitelemeler bulunabilir. Deutschen Hauptstadt, Breitscheidplatz, Berlin, Deutschland, Breitscheidplatz Weihnachtsmarkt, Berliner Weihnachtsmarkt Anschlag in/von/auf Deutschen Hauptstadt, Breitscheidplatz, Berlin, Deutschland, Breitscheidplatz Weihnachtsmarkt, Berliner Weihnachtsmarkt: in, von ya da auf ekiyle Berlin’e/Berlin’de saldırı, Alman Başkentine/Başkentinde saldırı, Breitscheidplatz’da/Breitscheidplatz’a saldırı, Almanya’ya/Almanya’da saldırı, Breitscheidplatz Noel Pazarı’na/Pazarı’nda saldırı, Berlin Noel Pazarı’na/Pazarı’nda saldırı şeklinde her biri için ayrı ayrı olmak üzere bu ifadelerin geçtiği sözcükler üzerinden toplam sayı elde edilmiştir.

⁴⁷ Etrafında başka nitelemeler olmadan kullanılan Attentat kelimesi üzerinden sayı elde edilmiştir.

⁴⁸ Bazı cümlelerde -en/em çekimleri almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir

⁴⁹ Bazı cümlelerde -en çekimleri almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir

⁵⁰ Terror in/von/auf Deutschen Hauptstadt, Breitscheidplatz, Berlin, Deutschland, Breitscheidplatz Weihnachtsmarkt, Berliner Weihnachtsmarkt: in, von, auf ekiyle Berlin’e/Berlin’de terör, Alman Başkentine/Başkentinde terör, Breitscheidplatz’da/ Breitscheidplatz’a terör, Almanya’ya/Almanya’da terör, Breitscheidplatz Noel Pazarı’na/Pazarı’nda terör, Berlin Noel Pazarı’na/Pazarı’nda terör şeklindeki her biri için ayrı ayrı olmak üzere bu ifadelerin geçtiği sözcükler üzerinden toplam sayı elde edilmiştir.

⁵¹ Saldırının İŞİD tarafından üstlenildiğini bildirmek için her gazete ayrı ayrı pek çok cümle kurmuştur. Bu bağlam içerisinde kurulan (haberde bağıntısız, başka olaylarla bağıntılı ya da saldırıyı üstlenmesine ilişkin bilgi içermeyen cümleler hariç tutulmuştur) cümlelerde geçen İŞİD kelimesi üzerinden toplam sayı elde

Sözü geçen kelimeler, sayısal verilerin bulunduğu tabloda yalnızca Türkçe olarak yazılmıştır.

Tablo 4.8: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı

<i>Sözcük</i>	<i>Bild</i>		<i>Taz</i>		<i>Zeit</i>		<i>Süddeutsche</i>		<i>Toplam</i>
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
Saldırı	131	38,5	47	13,8	32	9,5	130	38,2	340
Saldırı/ Suikast	17	40,5	15	35,7	2	4,8	8	19,0	42
Muhtemel /Olası Saldırı	25	50,0	-	-	1	2,0	24	48,0	50
Şüpheli Saldırı	8	47,1	1	5,9	2	11,8	6	35,2	17
Terör Saldırısı	69	60,0	5	4,4	2	1,7	39	33,9	115
Şüpheli Terör Saldırısı	8	47,1	1	5,9	-	-	8	47,0	17
Terör	2	100	-	-	-	-	-	-	2
İŞİD	11	36,7	2	6,7	4	13,3	13	43,3	30

Noel Pazarı olayını tanımlarken gazeteler, ağırlıklı olarak “Saldırı” kelimesini tercih etmişlerdir. *Bild* 131, *Taz* 47, *Zeit* 32 ve *Süddeutsche* 130 kez haberlerinde bu kelimeye yer vermiştir. “Attentat” ile ifade edilen bir diğer saldırı sözcüğü *Bild*’de 17, *Taz*’da 15, *Zeit*’da 2 ve *Süddeutsche*’da 8 defa zikredilmiştir. *Bild* gazetesi 25, *Süddeutsche* 24, *Zeit* 1 kez “Olası Saldırı” kelimesini kullanmıştır. Bununla beraber *Bild* 8, *Taz* 1, *Zeit* 2 ve *Süddeutsche* 6 kere “Şüpheli Saldırı” ifadesine yer vermişlerdir.

Noel Pazarı hadisesi bir “Terör Saldırısı” olarak da tanımlanmıştır. *Bild* 69, *Taz* 5, *Zeit* 2, *Süddeutsche* 39 kez bu ifadeyi tekrarlamıştır. “Şüpheli Terör Saldırısı”nı *Bild* 8, *Taz* 1, *Süddeutsche* 8 kez tekrar etmiş, *Zeit* ise kullanmamıştır. Diğer yandan *Bild* 2, kere olayı “Terör” olarak betimlemiştir.

Noel Pazarına yapılan saldırıyı İŞİD üstlenmişti. Bu bağlamda gazeteler saldırganın tek başına hareket etmediği, “İslam kaynaklı bir terör örgütü üyesi olarak saldırıyı gerçekleştirdiğini” betimlemek için bu ifadeye başvurmuşlardır. *Bild* 11, *Taz* 2,

edilmiştir. Kelime, Islamischer Staat, IS, ISIS, Terrormiliz Islamischer Staat (IS), Terrormiliz Islamischer Staat, Islamischer Staat“ (IS) şeklinde bulunmuştur.

Zeit 4, Süddeutsche 13 defa IŞİD'i, bu bağlam içerisinde kullanılan cümlelere yer verirken haberlerinde tekrar etmiştir.

Gazetelerde, olayı tanımlaya yönelik sık tekrar eden dokuz kelime tespit edilmiştir. Kelimelerin orijinali ve Türkçe karşılıkları tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4.9: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler

Almanca	Türkçe
Täter ⁵²	Suçlu/Fail
Mutmaßliche ⁵³ Täter	Şüpheli Suçlu/Fail
Attentäter ⁵⁴	Saldırgan
Mutmaßliche ⁵⁵ Attentäter	Şüpheli Saldırgan/ Suikastçı
Mutmaßliche Berlin ⁵⁶ Attentäters	Şüpheli Berlin Saldırganı
Terrorist/ Terroristen	Terörist/ Teröristler
Mutmaßliche ⁵⁷ Terrorist	Şüpheli Terörist/ Teröristler
Mutmaßliche islamistische Terrorist/ islamistische Terrorist	Şüpheli İslamcı Terörist/ İslamcı Terörist
100 000 Euro Belohnung / Belohnung von 100 000 Euro aus/ Belohnung von bis zu 100 000 Euro	100 Bin Euro Ödül

Sözü geçen kelimeler, sayısal verilerin bulunduğu tabloda yalnızca Türkçe olarak yazılmıştır.

⁵² Kelimeyi niteleyecek başka bir kelime olmamasına dikkat edilmiştir. Örn. Der oder die Täter, Islamitsche Täter vb.

⁵³ Bazı cümlelerde er/en çekimleri almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir.

⁵⁴ Kelimeyi niteleyecek başka bir kelime olmamasına dikkat edilmiştir.

⁵⁵ Bazı cümlelerde /en çekimi almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir.

⁵⁶ Taramada, Berlin Attentäters, Berliner Attentäters ya da Berlin- Attentäters forumunda bulunmuş ve toplam sayı elde edilmiştir.

⁵⁷ Bazı cümlelerde er/en çekimleri almıştır. Terrorist kelimesi de -en eki almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir.

Tablo 4.10: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı

Sözcük	<i>Bild</i>		<i>Taz</i>		<i>Zeit</i>		<i>Süddeutsche</i>		<i>Toplam</i>
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
Suçlu/Fail	53	40,1	28	21,2	9	6,9	42	31,8	132
Şüpheli Suçlu/Fail	6	35,3	4	23,6	3	17,6	4	23,5	17
Saldırgan	40	61,5	5	7,7	4	6,1	16	24,7	65
Şüpheli Saldırgan/ Suikastçı	22	36,7	9	15,0	12	20,0	17	28,3	60
Şüpheli Berlin Saldırmanı	5	29,4	1	5,9	4	23,5	7	41,2	17
Terörist/ Teröristler	18	69,2	2	7,7	1	3,9	5	19,2	26
Şüpheli Terörist/ Teröristler	9	69,2	1	7,7	-	-	3	23,1	13
Şüpheli İslamcı Terörist/ Terörist	2	50,0	-	-	-	-	2	50,0	4
100 Bin Euro Ödül	9	47,4	4	21,0	2	10,5	4	21,1	19

Noel Pazarı olayını gerçekleştiren kişiyi tanımlamak üzere en çok suçlu ya da suçu gerçekleştiren şeklinde tercüme edilen “Täter” kelimesini kullanılmıştır. *Bild* 53, *Taz* 28, *Zeit* 9 ve *Süddeutsche* 42 defa bu tanımlamaya yer vermiştir. “Şüpheli Suçlu” ifadesini ise *Bild* 6, *Taz* 4, *Zeit* 3, *Süddeutsche* 4 kere tekrar etmiştir.

“Suikastçı/Saldırgan” (Attentäter) kelimesini *Bild* 40, *Taz* 5, *Zeit* 4, *Süddeutsche* 16 kere kullanırken, “Şüpheli Suikastçı/Saldırgan” (Mutmaßliche Attentäter) sözcüğünü *Bild* 22, *Taz* 9, *Zeit* 12, *Süddeutsche* 17 defa tekrar etmiştir. Kişinin Berlin’deki olayı gerçekleştirdiğini betimlemek için tekrarlanan “Şüpheli Berlin Saldırmanı” ise *Bild*’de 5, *Zeit*’da 4, *Taz*’da 1, *Süddeutsche*’da 7 kez görülmüştür.

Faili ya da onun iş birliği içerisinde olduğu başka failleri ifade etmek için “Terörist” ya da “Teröristler” kelimelerini *Bild* 18, *Taz* 2, *Zeit* 1 ve *Süddeutsche* 5 kez kullanmıştır. Şüpheli “Terörist” ya da “Teröristler” şeklinde ise *Bild* 9, *Taz* 1 ve *Süddeutsche* 3 kere tanımlamıştır. Yine *Bild* ve *Süddeutsche* ikişer kez “Şüpheli İslamcı Terörist” ifadesini kullanmıştır. Bu ifade, failin hem terörist hem de Müslüman olduğunu

vurgulamaktadır. Almanya’nın en çok tıklanan, aynı zamanda farklı ideolojik kutupları temsil eden iki gazetesinde İslamiyet’i terörizmle damgalayacak bu tip ifadelerin kullanılması, sayısal bakımdan çoğunluğu oluşturmaya dahi İslamofobik basmakalıp yargıları gündeme getirme noktasında önemli görülmüştür.

Şüpheli, olaydan sonra firar etmiştir. Alman güvenlik yetkilileri şüphelinin yakalanabilmesi için başlattığı “100 bin Euro ödül” çağrısıyla halktan yardım talep etmiştir. Bu bilgiyi *Bild* 9, *Taz* 4, *Zeit* 2, *Süddeutsche* 4 kez tekrarlamıştır. Saldırıyı yapan “Müslüman’ın” yakalanması için yapılan bu çağrı, İslamofobi’nin yeniden üretimini destekleyen önemli parametrelere dendir.

Gazetelerde, olayla ilişkilendiren diğer sözcükler kapsamında sık tekrar eden sekiz kelime tespit edilmiştir. Bağlamına göre aynı anlama gelenler tek bir satırda ele alınmıştır. Kelimelerin orijinali ve Türkçe karşılıkları tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4.11: Olayla İlişkili Diğer Sözcükler

Almanca	Türkçe
Terrorzelle	Terör Örgütü
Kontakt mit/zum ISIS ⁵⁸ (IS)/ mit ISIS (IS) Kontakt/ mit dem IS in Kontakt	İŞİD’le Bağlantı
Dschihadisten/ Dschihadistische	Cihatçılar/ Cihatçı
Flüchtlingspolitik	Mülteci Politikası
Flüchtlingen ⁵⁹ / Flüchtlinge/	Mülteciler
Islamismusexperten	İslamcılık Uzmanı
Experte für Dschihadismus	Cihatçılık Uzmanı
Terror-Experte/ Terrorexperte / Anti-Terror-Experte	Terör Uzmanı/Anti Terör Uzmanı/
Terrorismus-Experten/ Terrorismusforscher	Terörizm Uzmanı /Terörizm Araştırmacıları

⁵⁸ ISIS yerin yalnızca IS şeklinde de kısaltma kullanıldığı görülmüştür.

⁵⁹ Flüchtling, mülteci anlamına gelmektedir. Çoğul eki de almıştır. Bu kelime genel anlamda mülteci kelimesinin kullanım sıklığını göstermektedir.

Sözü geçen kelimeler, sayısal verilerin bulunduğu tabloda yalnızca Türkçe olarak yazılmıştır.

Tablo 4.12: Olayla İlişkili Diğer Sözcüklerin Sayısı ve Oranı

Sözcük	<i>Bild</i>		<i>Taz</i>		<i>Zeit</i>		<i>Süddeutsche</i>		<i>Toplam</i>
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
Terör Örgütü	4	36,4	3	27,3	3	27,3	1	9,0	11
İŞİD’le Bağlantı	4	44,4	2	22,2	-	-	3	33,4	9
Cihatçılar/Cihatçı	10	43,5	2	8,7	2	8,7	9	39,1	23
Mülteci Politikası	8	25,0	5	15,6	6	18,8	13	40,6	32
Mülteciler	21	36,2	14	24,1	8	13,8	15	25,9	58
İslamizm Uzmanı	-	-	1	100	-	-	-	-	1
Cihadizm Uzmanı	-	-	-	-	-	-	1	100	1
Terör/ Terörizm/ Anti Terör Uzmanı /Terörizm Araştırmacıları	6	66,7	-	-	1	11,1	2	22,2	9

Saldırı haberlerinde sık tekrar ettiği görülen kelimeler yukarıda sıralanmıştır. Ayrıca olayın bir örgüt faaliyeti olduğunu defaatle vurgulamak üzere “Terör Örgütü” (Terrorzelle) kelimesini kullanmışlardır. *Bild* 4, *Taz* ve *Zeit* 3, *Süddeutsche* 1 kez bu ifadeye yer vermiştir. Bu kelime, saldırının tek bir kişi tarafından değil, yasadışı organize örgüt ya da örgüte bağlı kişiler tarafından gerçekleştirildiğini desteklemek üzere kullanılmış gibi görünmektedir. Yine saldırganın İŞİD militanı olduğunu belirtmek için *Bild* 4, *Taz* 2, *Süddeutsche* 3 kere “İŞİD’le Bağlantı” demiştir. Belirtmek gerekir ki haberlerde ilkin *İŞİD’in saldırıyı üstlendiği iddia edildi, henüz doğrulanmadı ama bunu kanıtlayacak pek çok iz var* gibi cümleler de yer almıştır. Bu anlamda İŞİD ile bağlantı kelimesi özellikle iddiayı doğrulamak üzere seçilmiş olabilir.

Konuya yönelik en çok dikkat çeken ve İslamofobi’nin yeniden üretilmesine yol açan “Cihat” ile ilişkili kelimeleri *Bild* 10, *Süddeutsche* 9, *Taz* ve *Zeit* 2 kere kullanmıştır. Batı hafızasının olumsuz İslam imajını besleyen en önemi sözcüklerden biri olan Cihat, İslami kimliği öne çıkarılan bir örgütün saldırısı bilgisiyle birleşerek anti-Müslüman algıyı güçlendirmede elzem bir rol oynamaktadır.

Konuyla ilişkilendirilen kelimeler arasında mülteciler kelimelerinin öne çıkarıldığı tespit edilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi Noel Pazarı saldırısı

haberlerinde siyasi çevrelerden gelen tepkiler mülteci krizi konusuyla birlikte verilmiştir. Bu anlamda “Mülteci Politikası” ifadesine *Bild* 8, *Taz* 5, *Zeit* 6 ve *Süddeutsche* 13 kere yer vermiştir. “Mülteciler” kelimesi *Bild*’de 21, *Zeit*’da 8, *Taz*’da 14, *Süddeutsche*’da 15 kere geçmiştir. Mültecilerin terör saldırısı haberine konu edilmesi, öncelikle failin bir mülteci olmasından ileri gelmektedir. Ancak radikal bir grubun eyleminin mültecilikle birlikte sunulması, Müslüman Doğu ülkelerinden sığınmacı olarak gelen, sığınma başvurusu yapan mağdur insanların da gittikleri ülkelerde terör ve şiddet tehlikesiyle anlamlandırılması, bir diğer deyişle sığınmacıların terörist olarak genellenmesine gönderme yapmaktadır. Bu durum daha ileride dışlanmalarına, ötekileştirilmelerine hatta bazı radikal siyasetçilerin hararetle ifadeleriyle de birleşerek, fiziksel ya da sözel şiddete maruz kalmalarına yol açabilecek niteliktedir.

Amerika Birleşik Devletleri’ne yapılan 11 Eylül saldırılarından beri İslamofobi literatüründe sıkça bahsedilen konulardan biri, bu tip eylemlerin ardından *terör uzmanlarının* medyanın karşısına çıkıp, çeşitli yönleriyle olayı irdelemek kisvesi altında İslamofobik klişeleri dolaşıma sokmasıdır. Noel Pazarı saldırısı sonrasında da terör uzmanı olarak anılan bu kişilerin gazetelere verdikleri demeçler, ya da örneklem alınan gazetelerde terör uzmanlarının değerlendirmelerine yönelik cümleler yer almıştır.

“Terör Uzmanı”, “Anti Terör Uzmanı” ya da “Terör Araştırmacıları” kelimelerini *Bild* 6, *Zeit* 1, *Süddeutsche* 2 kez kullanmıştır. *Süddeutsche* (1) “Cihadizm Uzmanı”, *Taz*, (1) “İslamizm Uzmanı” olarak tercüme edilen *kişilere* haberde yer vermiştir. Terör araştırmacısı kelimesinin yanında spesifik olarak İslamcılık ve Cihat uzmanı ifadeleri ise, cihat tehlikesinin söz konusu olduğu ve bunun için araştırma yapacak, önlem alacak kişilere yönelik ihtiyacın hasıl olduğu anlamına gelmektedir. Bu yönüyle İslamiyet’in Almanya’da sürekli bir tehdit oluşturduğuna işaret edilmektedir.

4.2.1.2. Barselona Saldırısı Bulguları

Barselona saldırısı için; *Cambrils, Barcelona, Spainen, Barcelona 2017, Spainen 2017* etiketleriyle *Bild, Zeit, Taz* ve *Süddeutsche* gazetelerinin internet sitelerinde haber taraması yapılmıştır.

Tablo 4.13: Barselona Saldırısı Haber Sayıları

Gazete	Sayı	Oran (%)
<i>Bild</i>	21	9,1
<i>Taz</i>	16	7,0
<i>Zeit</i>	13	5,6
<i>Süddeutsche</i>	181	78,3
Toplam	231	100

Barselona Saldırısı için 17-23 Ağustos tarihleri arasında dört gazetede (araştırma sınırlılıkları kapsamında) yapılan toplam haber sayısı 231’dir. *Bild* 21, *Taz* 16, *Zeit* 13, *Süddeutsche* ise 181 haber yayınlamıştır.

Tablo 4.14: Barselona Saldırısı Haberlerinin Gazetelerde Günlere Göre Dağılımı

Gazeteler								
Tarih	<i>Bild</i>		<i>Süddeutsche</i>		<i>Zeit</i>		<i>Taz</i>	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
17 Ağustos 2017	1	4,8	28	15,5	2	15,4	1	6,2
18 Ağustos 2017	5	23,8	62	34,2	3	23,0	4	25,0
19 Ağustos 2017	4	19,0	27	14,9	2	15,4	2	12,5
20 Ağustos 2017	5	23,8	16	8,8	2	15,4	1	6,2
21 Ağustos 2017	2	9,5	27	14,9	1	7,7	4	25,0
22 Ağustos 2017	3	14,3	11	6,1	1	7,7	2	12,5
23 Ağustos 2017	1	4,8	10	5,6	2	15,4	2	12,5
Toplam	21	100	181	100	13	100	16	100

Bild gazetesi, saldırının yaşandığı gün olan 17 Ağustos’ta yalnızca 1, takip eden günlerde de sırasıyla 5 (18 Ağustos), 4 (19 Ağustos), 5 (20 Ağustos), 2 (21 Ağustos), 3 (22 Ağustos), 1 (23 Ağustos) haber yapmıştır. *Süddeutsche*, İspanya’da yaşanan terör saldırısıyla ilgili seçilen gazeteler arasında, en fazla haber sayısını teşkil eden gazetedir. Toplam 181 haber paylaşan *Süddeutsche*, saldırının yaşandığı gün olan 17 Ağustos’ta 28,

18 Ağustos'ta 62, 19 Ağustos'ta 27, 20 Ağustos'ta 16, 21 Ağustos'ta 27, 22 Ağustos'ta 11 ve 23 Ağustos'ta 10 haber yayınlamıştır. *Taz* gazetesi, 17 Ağustos'ta 1, 18 Ağustos'ta, 4, 19 Ağustos'ta 2, 20 Ağustos'ta 1, 21 Ağustos'ta 4, 22 Ağustos'ta 2 ve 23 Ağustos'ta 2 olmak üzere toplam 16 haber paylaşmıştır. Konuyla ilgili en az haberi yapan *Zeit* (13), 17 Ağustos'ta 2, 18 Ağustos'ta 3, 19 ve 20 Ağustos'ta 2, 21 ve 22 Ağustos'ta 1 ve 23 Ağustos'ta 2 haber yayınlamıştır.

Tablo 4.15: *Bild* Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
News	Haberler	14	66,6
Politik	Politika	4	19,0
Regio	Bölgesel	1	4,8
Unterhaltung	Eğlence	1	4,8
Sport	Spor	1	4,8
Toplam		21	100

Bild gazetesi en fazla habere “Haberler (14)” kategorisinde yer vermiştir. Bunu 4 haber ile “Politika” kategorisi izlemiş, “Bölgesel”, “Spor” ve “Eğlence” kategorisinde ise birer haber girmiştir. *Politika* kategorisinde uluslararası çapta politikacıların saldırıya tepkileri ele alınmıştır. *Spor* kategorisinde yapılan haber, İspanya Futbol Ligi'ndeki maçta oyuncuların saldırı kurbanları için yaptıkları saygı duruşunu içermektedir. Diğer kategorilerdeki haberler de genellikle saldırı hakkında enformasyon paylaşmıştır.

Tablo 4.16: *Süddeutsche* Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
Politik	Politika	14	7,7
Wirtschaft	Ekonomi	4	2,2
Panorama	Panorama	151	83,4
Sport	Spor	7	3,9
München	Münih	1	0,5
Kultur	Kültür	1	0,5
Gesellschaft	Toplum	3	1,8
Toplam		181	100

Süddeutsche, en fazla haberi “Panorama (151)” kategorisinde yapmıştır. Bu kategori *Süddeutsche* 'un anlık yaptığı kısa haberlerden oluştuğu için sayısı diğerlerine

oranla anlamlı derecede farklıdır. “Politika” kategorisinde 14, “Spor”da 7, “Ekonomi”de 4, “Toplum”da 3, “Kültür” ve “Münih” kategorilerinde ise birer haber yayınlamıştır. Politika kategorisinde ağırlıklı olarak, uluslararası çapta siyasetçilerin saldırıya verdikleri tepkiler söz konusudur. Ekonomi kategorisinde saldırının İspanya’nın turizm gelirlerine etkisi, Spor’da ise saldırı kurbanları için yapılan saygı duruşu yer almıştır. Panaroma kategorisinde saldırının ayrıntılarıyla ilgili kısa kısa haberler paylaşan gazete, diğer kategorilerde de saldırıyla ilgili birkaç cümle geçen haberler yayınlamıştır.

Tablo 4.17: *Taz* Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
Politik	Politika	13	81,2
Gesellschaft	Toplum	3	18,8
Toplam		16	100

Taz gazetesindeki 16 haberin 13’ü “Politika” kategorisinde, 3’ü “Toplum” kategorisinde yer almıştır. *Taz*’ın, ağırlıkla politika kategorisinde haber yapması, olayı uluslararası siyasi kriz olarak gördüğü şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 4.18: *Zeit* Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
Politik	Politika	2	15,4
Gesellschaft	Toplum	10	76,9
Sport	Spor	1	7,7
Toplam		13	100

Zeit gazetesinin haberlerinin 10’u “Toplum” kategorisinde, 2’si “Politika”, 1’i ise “Spor” kategorisinde yer almıştır. Diğer iki gazeteyle benzer şekilde *Spor* kategorisindeki haber, kurbanlar için saygı duruşunu anlatmaktadır. *Zeit*, gündelik haberlerin sunulduğu toplum kategorisinden olayı paylaşarak, görünürlüğünü bu şekilde artırmayı hedeflemiş olabilir.

Gazetelerde, olayı tanımlayan sözcükler kapsamında sık tekrar eden altı kelime tespit edilmiştir. Bağlamına göre aynı anlama gelenler tek bir satırda ele alınmıştır. Kelimelerin orijinali ve Türkçe karşılıkları tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4.19: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler

Almanca	Türkçe
Anschlag/Anschläge ⁶⁰	Saldırı/ Saldırıları
Angriff/ Angreifen	Saldırı/Saldırıları
TerrorAngriff/Terroranschlag/ Terroranschlag/Terroranschlag ⁶¹	Terör Saldırısı
Terror ⁶²	Terör
Islamistischen Anschlag	İslamcı Saldırı
	İŞİD ⁶³

Sözü geçen kelimeler, sayısal verilerin bulunduğu tabloda yalnızca Türkçe olarak yazılmıştır.

Tablo 4.20: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı

Türkçe	Bild		Taz		Zeit		Süddeutsche		Toplam
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı
Saldırı/Saldırıları	32	19,1	17	10,1	21	12,5	98	58,3	168
Saldırı/Saldırıları	8	16,0	4	8,0	8	16,0	30	60,0	50
Terör Saldırısı	12	6,7	12	6,7	6	3,4	148	83,2	178
Terör	3	12,5	2	8,3	2	8,3	17	70,9	24
İslamcı Saldırı	1	9,1	2	18,2	-	-	8	72,7	11
İŞİD	8	34,8	2	8,7	2	8,7	11	47,8	23

Olayı tanımlamaya yönelik seçilen sözcükler ağırlıklı olarak “Saldırı” sözcüğü çatısında toplanmıştır. Bu anlamda İspanya’daki olaylar için “Saldırı” ya da “Saldırıları”

⁶⁰ Anschlag/Anschläge/in/von Barcelona/ Spanien/ Katalonien/ Cambrils: in, von ekiyle Barselona’da /İspanya’da/Katalonya’da/Cambrils’de saldırı/saldırıları şeklindeki her biri için ayrı ayrı olmak üzere bu ifadelerin geçtiği sözcükler üzerinden kelime sayıları elde edilmiştir. Ayrıca Anschläge kelimesinin /n ekli hali de sayılmıştır.

⁶¹ Bağlamına göre aynı manaya gelen kelimeler tek bir satırda ifade edilmiştir. /-n/e/s çekimi alanlar da sayıma dahil edilmiştir.

⁶² Terror in/von Barcelona/Spainien/ Katalonien/ Cambrils: in, von ekiyle Barselona’da/ İspanya’da, Katalonya’da/ Cambrils’de terör ya da Barselona/ İspanya/ Katalonya/ Cambrils terörü şeklindeki her biri için ayrı ayrı olmak üzere bu ifadelerin geçtiği sözcükler üzerinden kelime sayıları elde edilmiştir.

⁶³ Saldırının İŞİD tarafından üstlenildiğini bildirmek için her gazete ayrı ayrı pek çok cümle kurmuştur. Bu bağlam içerisinde kurulan (haberde bağıntısız, başka olaylarla bağıntılı ya da saldırıyı üstlenmesine ilişkin bilgi içermeyen cümlelerde geçen İŞİD ifadesi hariç tutulmuştur) cümlelerde geçen İŞİD kelimesi üzerinden toplam sayı elde edilmiştir. Kelime, Islamischer Staat, IS, ISIS, Terrormiliz Islamischer Staat (IS), Terrormiliz Islamischer Staat, Islamischer Staat (IS), Terrormiliz ISIS, Dschihadistenmiliz ISIS şeklinde bulunmuştur.

sözcüğünü *Bild* 32, *Taz* 17, *Zeit* 21, *Süddeutsche* 98 kere kullanmıştır. “Attacke/Attacken” (Saldırı/Saldırlar) ifadesini *Bild* 8, *Taz* 4, *Zeit* 8, *Süddeutsche* 30 defa tekrarlamıştır. Öte yandan olayı terör saldırısı olarak niteleyen kelimeler de yoğunluktadır.

Bild 12, *Taz* 12, *Zeit* 6, *Süddeutsche* 148 kez olayı “Terör Saldırısı ya da Saldırıları” şeklinde betimlemiştir. Barselona/İspanya/Katalonya/Cambrils’de Terör” sözcüğünü *Bild* 3, *Taz* 2, *Zeit* 2 ve *Süddeutsche* 17 defa kullanırken, *Süddeutsche* 8, *Taz* 2 ve *Bild* 1 kez “İslamcı Saldırı” demiştir. Barselona ve Cambrils’deki saldırıları çok geçmeden Terör Örgütü IŞİD üstlenmiştir. Bunu belirtmek üzere kurulan cümlelerde geçen IŞİD ifadesini *Bild* 8, *Taz* ve *Zeit* 2, *Süddeutsche* ise 11 kez tekrarlamıştır. Olayı tanımlarken hemen her gazete ağırlıklı olarak saldırı sözcüğünün tercih etmiştir. IŞİD’in olayı üstlendiği bilgisi de örgüt vasıtasıyla gerçekleşen planlı ve komplike bir olay olduğunu vurgulamaktadır.

Gazetelerde, faili tanımlaya yönelik sözcükler kapsamında sık tekrar eden beş kelime tespit edilmiştir. Bağlamına göre aynı anlama gelenler tek bir satırda ele alınmıştır. Kelimelerin orijinali ve Türkçe karşılıkları tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4.21: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler

Almanca	Türkçe
Attentäter	Saldırgan
Terrorist ⁶⁴	Terörist
Täter ⁶⁵	Suçlu/Fail
Mutmaßliche ⁶⁶ Täter	Şüpheli Suçlu/Fail
Mutmaßliche ⁶⁷ Attentäter	Şüpheli Saldırgan/Suikastçı

⁶⁴ Sadece faili tanımlayan terörist kelimesi seçilmiştir. Başka kişiler için kullanılanlar dahil edilmemiştir.

⁶⁵ Kelimeyi niteleyecek başka bir kelime olmamasına dikkat edilmiştir. Örn. Der oder die Täter, İslamitsche Täter vb.

⁶⁶ Bazı cümlelerde er/en çekimleri almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir.

⁶⁷ Bazı cümlelerde /en/er çekimleri almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir.

Sözü geçen kelimeler, sayısal verilerin bulunduğu tabloda yalnızca Türkçe olarak yazılmıştır.

Tablo 4.22: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı

Türkçe	Bild		Taz		Zeit		Süddeutsche		Toplam
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
Saldırgan	24	36,9	14	21,5	7	10,8	20	30,8	65
Terörist	4	66,7	-	-	-	-	2	33,3	6
Suçlu/Fail	3	12,0	6	24,0	1	4,0	15	60,0	25
Şüpheli Suçlu/Fail	-	-	1	16,7	2	33,3	3	50,0	6
Şüpheli Saldırgan/ Suikastçı	-	-	-	-	5	35,7	9	64,3	14

Faili gazeteler, genel olarak (*Bild* 24, *Taz* 14, *Zeit* 7, *Süddeutsche* 20) “Saldırgan” şeklinde tanımlamışlardır. “Şüpheli Saldırgan” nitelemesine *Zeit* 5, *Süddeutsche* 9; “Suçlu/Fail” kelimesine *Bild* 3, *Taz* 6, *Zeit* 1 ve *Süddeutsche* 15; yine “Şüpheli Suçlu” sözcüğüne *Taz* 1, *Süddeutsche* 3, *Zeit* 2 kez haberlerinde yer vermişlerdir. *Bild* 4 ve *Süddeutsche* 2 kez failin “Terörist” olarak tanımlamışlar, diğer gazeteler bu ifadeyi kullanmamışlardır.

Gazetelerde, olayla ilişkilendiren diğer sözcükler kapsamında sık tekrar eden on kelime tespit edilmiştir. Bağlamına göre aynı anlama gelenler tek bir satırda ele alınmıştır. Kelimelerin orijinali ve Türkçe karşılıkları tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4.23: Olayla İlişkili Diğer Sözcükler

Almanca	Türkçe
Dschihadisten/ <i>Dschihadistische</i> /Dschihad/Dschihadismus	Cihatçılar/Cihatçı/Cihat/Cihatçılık
Imam	İmam
Terrorzelle	Terör Örgütü
Mutmaßlichen Terrorzelle	Şüpheli Terör Örgütü
islamistische ⁶⁸ Terrorzelle	İslamcı Terör Örgütü
islamistischen/ islamisten Zelle	İslamcı Örgüt
islamistische Terroristen	İslamcı Teröristler
Mutmaßliche ⁶⁹ Terroristen	Şüpheli Teröristler
Terroristen	Terörist/Teröristler
Terrorismusexperten /Terrorexperte /Anti-Terror Experten/Terrorexperten	Terörizm Uzmanı/Uzmanları

Sözü geçen kelimeler, sayısal verilerin bulunduğu tabloda yalnızca Türkçe olarak yazılmıştır.

Tablo 4.24: Olayla İlişkili Diğer Sözcüklerin Sayısı ve Oranı

Türkçe	Bild		Taz		Zeit		Süddeutsche		Toplam
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı
Cihatçılar/Cihatçı/Cihat /Cihatçılık	6	42,9	5	35,7	-	-	3	21,4	14
İmam	26	25,8	19	18,8	17	16,8	39	38,6	101
Terör Örgütü	27	23,1	15	12,8	16	13,7	59	50,4	117
Şüpheli Terör Örgütü	-	-	1	20,0	1	20,0	3	60,0	5
İslamcı Terör Örgütü	1	16,7	1	16,7	-	-	4	66,6	6
İslamcı Örgüt	1	20,0	1	20,0	1	20,0	2	40,0	5
İslamcı Teröristler	1	50,0	-	-	1	50,0	-	-	2
Şüpheli Teröristler	1	2,3	6	13,6	3	6,8	34	77,3	44
Terörist/Teröristler	42	42,0	11	11,0	4	4,0	43	43,0	100
Terörizm Uzmanı/Uzmanları	1	8,4	3	25,0	-	-	8	66,6	12

Alman medyası saldırıyı İslam ile ilişkilendirmede çeşitli sözcüklere başvurmuştur. Cihatçılar/Cihat kelimelerini, *Bild* 6, *Taz* 5 ve *Süddeutsche* 3 kez tekrar

⁶⁸ Bazı cümlelerde /n çekimi almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir

⁶⁹ Bazı cümlelerde /n çekimi almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir

etmiştir. Cihat anlayışının genel itibarıyla İslamiyet'i dünyaya tevsi etmek üzere yapılan fetihlere odaklandığı bilinmektedir. Ancak İslamiyet'in fobi olarak betimlenmeye başladığı ilk zamanlardan bugüne Batı'da olumsuz bir çağrışıma sebebiyet vermekte, hatta İslamofobi yargıları arasında "tehdit" olarak görülmektedir.

İspanya saldırısını *Cihat* ile ilişkilendirmek, İspanya'nın Emevi geçmişi ile birlikte okunduğunda, yüzyıllar sonra yapılan yeni bir Müslüman işgali endişesine de gönderme yaptığı şeklinde yorumlanabilir. Bu eksende, İspanya saldırılarıyla cihat arasında alaka kurmak, Batı'da İslam karşıtlığını perçinlemek bakımından son derece önemlidir. İslamofobi'yi yeniden inşa etmeye yol açan kelimelerden diğeri de "İmam"dır. Burada kastedilen *imam*, saldırının arkasındaki terör örgütünün liderini ifade etmektedir. Kelimeyi *Bild* 26, *Taz* 19, *Zeit* 17, *Süddeutsche* 39 kez haberlerinde kullanmıştır.

Saldırının tek bir kişi tarafından değil, İslamcı bir terör örgütü tarafından gerçekleştirildiğini belirtmek için seçilen sözcükler arasında *Zelle* öne çıkmaktadır. Sözcük, birebir çevrildiğinde hücre kelimesine karşılık gelmekte ancak haber metni ve niteleyen diğer sözcüklerle ele alındığında örgüt anlamını taşımaktadır. "Terör örgütü" kelimesini *Bild* 27, *Taz* 15, *Zeit* 16, *Süddeutsche* 59 kez tekrar etmiştir. *Taz* ve *Zeit* 1, *Süddeutsche* 3 kez "Şüpheli Terör Örgütü" (*Mutmaßlichen terrozelle*) şeklinde betimlemiştir. *Bild* ve *Taz* 1, *Süddeutsche* 4 defa "İslamcı Terör Örgütü" derken, yine *Süddeutsche* 2, *Zeit*, *Taz* ve *Bild* birer kere "İslamcı Örgüt" ifadesini kullanmıştır. Olayla doğrudan bağlantılandırılan terör örgütü kelimesini destekleyen diğer kelime ise "Terörist" ifadesidir.

Burada dikkat çeken "Şüpheli Teröristler" kelimesi olmuştur. Kelimeyi *Bild* 1, *Taz* 6, *Zeit* 3, *Süddeutsche* 34 kez tekrar etmiştir. Fakat şüpheli nitelemesinin yapılması, faillerin "Terörist" önyargısıyla nitelendiği sonucunu değiştirmemiştir. Genel olarak haberde geçen "Teröristler" kelimesini *Bild* 42, *Taz* 11, *Zeit* 4 ve *Süddeutsche* 43 kez kullanmıştır. *Bild* ve *Zeit* 1 kez "İslamcı Teröristler" derken, *Süddeutsche* ve *Taz* gazetesinde yer verilmemiştir.

"Terörizm Uzmanı/Uzmanları" ifadesini *Bild* 1, *Taz* 3, *Süddeutsche* 8 kez kullanmış, *Zeit* gazetesinde bu ifade yer almamıştır. Terör saldırısı sonrası ortaya çıkan ve olayların değerlendirmesini yaparak kanıtlarla terörün korkutucu boyutunu gözler önüne seren Terör/Terörizm Uzmanları, Barselona saldırısı haberlerinde de "İslamcı

Örgütlerin tehlikelerine ilişkin” çeşitli veriler sunmuşlardır. Berlin Noel Pazarı saldırısına nazaran daha az kullanılan terör uzmanları ifadesi, yine de İslamofobi konusunda başvurulan klişelerin tekrar edildiğini göstermektedir.

İmam, cihadizm ve terörizmin pek çok haberde İslamiyet ile birlikte zikredilmesi de okuyucu kitle nezdinde İslam’a yönelik endişe ve korku yaratmaya yol açabilecek niteliktedir. Berlin Noel Pazarı saldırısındaki ithamlarla çok benzer şekilde, çoğul kelimelerin kullanımı yoluyla saldırının organize bir olay olarak sunulduğu görülmektedir. İslamiyet’i terör ile eşitlemeye çalışan İslamofobik düşünce biçiminin bir ürünü olarak karşımıza çıkan bu ifadelerin, düz anlamsal bir okumada olayı betimler gibi görünmekle beraber İslam karşıtlığını genelleyerek yeniden tasarlama şeklinde yan anlamlara sahip olduğu söylenebilir. Bu ayrıca, Müslüman bir kişinin şiddet eyleminde dini kimliğinin öne çıkarıldığını söyleyen İslamofobi literatürünü doğrulamaktadır.⁷⁰

4.2.1.3. Christchurch Saldırıları Bulguları

Yeni Zelanda’nın Christchurch kentinde iki camiye düzenlenen saldırı için *Bild*, *Zeit*, *Taz* ve *Süddeutsche* gazetelerinin internet sitelerinden; *Christchurch*, *Brenton Tarrant* ve *Neuseeland* etiketleriyle haber taraması yapılmıştır.

Tablo 4.25: Christchurch Saldırısı Haber Sayıları

Gazete	Sayı	Oran (%)
<i>Bild</i>	17	13,3
<i>Taz</i>	18	14,0
<i>Zeit</i>	11	8,6
<i>Süddeutsche</i>	82	64,1
Toplam	128	100

Christchurch saldırısına ilişkin araştırma sınırlılıkları kapsamında elde edilen haber sayısı 128’dir. Bu, örneklem olarak seçilen olaylar arasındaki en az haber sayısını teşkil etmektedir. Yaptığı haberle toplam sayıya ciddi etki eden *Süddeutsche* dahi (diğer olaylardaki sayılara kıyasla az sayıda) 82 haber yayımlamıştır. *Taz* 18, *Bild* 17 ve *Zeit* 11 haber paylaşmıştır.

⁷⁰ Bkz. Üçüncü Bölüm, Gökçe ve Gökçe, 2015.

Tablo 4.26: Christchurch Saldırısı Haberlerinin Gazetelerde Günlere Göre Dağılımı

Tarih	Gazeteler							
	<i>Bild</i>		<i>Süddeutsche</i>		<i>Zeit</i>		<i>Taz</i>	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
15 Mart 2019	4	23,5	30	36,6	2	18,2	2	11,1
16 Mart 2019	5	29,4	16	19,5	2	18,2	2	11,1
17 Mart 2019	2	11,8	14	17,1	3	27,2	3	16,7
18 Mart 2019	3	17,6	6	7,3	1	9,1	5	27,8
19 Mart 2019	-	-	5	6,1	1	9,1	3	16,7
20 Mart 2019	1	5,9	6	7,3	1	9,1	1	5,5
21 Mart 2019	2	11,8	5	6,1	1	9,1	2	11,1
Toplam	17	100	82	100	11	100	18	100

Toplam 82 haberi olan *Süddeutsche*, 15 Mart'ta 30, 16 Mart'ta 16, 17 Mart'ta 14, 18 Mart'ta 6, 19 Mart'ta 5, 20 Mart'ta 6 ve 21 Mart'ta 5 haber yapmıştır. *Bild* gazetesi, 15 Mart'ta 4, 16 Mart'ta 5, 17 Mart'ta 2, 18 Mart'ta 3, 20 Mart'ta 1, 21 Mart'ta 2 haber, yayımlamış, 19 Mart'ta ise sınırlıklar çerçevesinde incelemeye tabi tutulacak haber yapmamıştır. *Zeit*, 15 ve 16 Mart'ta 2, 17 Mart'ta 3 haber yaparken, diğer tüm günlerde 1'er haber yayınlamıştır. *Taz* gazetesi de 15 ve 16 Mart'ta 2, 17 Mart'ta 3, 18 Mart'ta 5, 19 Mart'ta 3, 20 Mart'ta 1 ve 21 Mart'ta 2 haber paylaşmıştır. En fazla haber *Süddeutsche*'da (82) bulunurken, en az haberi *Zeit* (11) yayınlamıştır.

Tablo 4.27: *Bild* Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
News	Haberler	15	88,2
Politik	Politika	2	11,8
Toplam		17	100

Bild, Christchurch saldırısı için toplam 17 haberinin 15'ini "Haberler", 2'sini "Politika" kategorisinde yayınlamıştır. "Haberler" kategorisinde saldırı ve saldırganla ilgili ayrıntılara odaklandığı haberler yer alırken, "Politika" kategorisindeki haber siyasi isimlerin saldırıyla ilgili tepkilerini içermektedir.

Tablo 4.28: Süddeutsche Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
Politik	Politika	14	17,1
Panorama	Panorama	63	76,8
München	Münih	2	2,4
Gesellschaft	Toplum	3	3,7
Toplam		82	100

Olayı takip eden 7 gün içinde 82 haber yapan *Süddeutsche*, yarısından fazlasını (63) “Panorama” kategorisinden vermiştir. 14 haber ile ikinci sırada “Politika” kategorisi bulunmaktadır. “Toplum” kategorisinde 3 ve “Münih” kategorisinde 2 haber yayınlanmıştır.

Tablo 4.29: Taz Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
Politik	Politika	13	72,2
Gesellschaft	Toplum	2	11,1
Berlin	Berlin	3	16,7
Toplam		18	100

Toplam 18 haber yayınlayan *Taz*, 13’ünü “Politika”, 3’ünü “Berlin”, 2’sini “Toplum” kategorilerinden vermiştir. *Taz* diğer haberlerdekine benzer şekilde, en fazla haberi siyasetçilerin tepkilerini de içeren politika kategorisinden yayınlamıştır. Zaten Christchurch olayında -daha sonra detaylandırılacaktır- saldırının sebepleri silah yasalarıyla bağlantılandırılırken, Başbakan Jacinda Ardern’in sözleri ön plana çıkarılmış, bu nedenle de politika kategorisinde yoğunlaşmıştır.

Tablo 4.30: Zeit Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
Politik	Politika	4	36,4
Gesellschaft	Toplum	7	63,6
Toplam		11	100

Christchurch saldırısını en az haberleştiren (11) *Zeit* gazetesi, “Toplum” kategorisinde 7, “Politika” kategorisinde ise 4 haber yayınlamıştır. Politika kategorisinde Yeni Zelandalı siyasetçilerin söylemlerine yer verilmiş, Toplum kategorisinde ise genellikle saldırının günbegün ortaya çıkan ayrıntıları ele alınmıştır.

Gazetelerde, olayı tanımlamaya yönelik sözcükler kapsamında on yedi kelime seçilmiştir. Seçilen sözcük/cümleciklerin tamamı bütün gazetelerde tekrar etmemektedir. Gazetelerde farklı formda görünen sözcüklerin ortak noktası saldırıyı ve saldırının aşırı sağcı, ırkçı ya da terörist olarak nitelendirilmesidir. Bununla birlikte farklı görünümlere sahip olsalar da temelde gazetelerin saldırıya yaklaşımına ilişkin benzer söylemleri ve dolayısıyla ortak bakış açılarını temsil etmektedirler. Bağlamına göre aynı anlama gelenler tek bir satırda ele alınmıştır. Kelimelerin orijinali ve Türkçe karşılıkları tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4.31: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler

Almanca	Türkçe
Terroranschlag/Terrorangriffs/ Terrorangriffen ⁷¹	Terör Saldırısı/Terör Saldırıları
Anschlagen/ Anschläge /Anschlag ⁷²	Saldırılar/Saldırı
Attentat	Suikast /Saldırı
Anschläge auf Moscheen	Camilere Saldırıları
Moscheeangriffe/ Moschee-Anschlagen ⁷³	Cami Saldırıları
Angriff /Angriffe/ Angriffen auf Zwei Moscheen	İki Camiye Saldırı/Saldırıları
Anschlag/ Anschläge/ Anschlagen auf Zwei Moscheen	İki Camiye Suikast/Suikastlar
Terroranschlag/ Terroranschlagen ⁷⁴ / Terrorangriffen/ Terror-Attacken auf Zwei Moscheen	İki Camiye Terör Saldırısı
Terroristischen Angriff auf Zwei Moscheen	İki Camiye Terörist Saldırı
Rechtsextremen ⁷⁵ Terrorangriffs	Aşırı Sağcı Terör Saldırısı
Mutmaßlichen Terror-Angriff	Şüpheli Terör Saldırısı/Saldırıları
Rassistischen Terrorakt	İrkçı Terör Eylemi
Rassistisch Motivierten Anschlag	İrkçı Motivasyonlu Saldırı
Rechtsextremistischen Anschlags auf Zwei Moscheen	İki Camiye Aşırı Sağcı Saldırı
Massakern / Massakers /Massaker	Katliam /Katliamlar
Rassistisch Motivierten Massaker	İrkçı Motivasyonlu Katliamlar
Morde/Mordes	Cinayet/Cinayetler

⁷¹ Bağlamına göre aynı manaya gelen kelimeler tek bir satırda ifade edilmiştir.

⁷² Bağlamına göre aynı manaya gelen kelimeler tek bir satırda ifade edilmiştir.

⁷³ Bağlamına göre aynı manaya gelen kelimeler tek bir satırda ifade edilmiştir.

⁷⁴ Bağlamına göre aynı manaya gelen kelimeler tek bir satırda ifade edilmiştir.

⁷⁵ Bazı cümlelerde -en/em çekimi almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir

Sözü geçen kelimeler, sayısal verilerin bulunduğu tabloda yalnızca Türkçe olarak yazılmıştır.

Tablo 4.32: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı

Sözcük	<i>Bild</i>		<i>Taz</i>		<i>Zeit</i>		<i>Süddeutsche</i>		<i>Toplam</i>
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
Terör Saldırısı/Terör Saldırıları	4	11,1	12	33,3	9	25,0	11	30,6	36
Saldırıları/Saldırı	23	20,5	18	16,1	22	19,6	49	43,8	112
Suikast /Saldırı	9	42,9	8	38,1	2	9,5	2	9,5	21
Camilere Saldırıları	-		1	33,3	-	-	2	66,7	3
Cami Saldırıları	2	50,0	-	-	-	-	2	50,0	4
İki Camiye Saldırı/Saldırıları	2	13,3	3	20,0	3	20,0	7	46,7	15
İki Camiye Suikast/Suikastlar	3	10,0	2	6,7	2	6,7	23	76,6	30
İki Camiye Terör Saldırısı	2	22,2	1	11,2	3	33,3	3	33,3	9
İki Camiye Terörist Saldırı	-	-	-	-	-	-	2	100	2
Aşırı Sağcı Terör Saldırısı	-	-	2	-	-	-	-	100	2
Şüpheli Terör Saldırıları/Saldırısı	-	-	1	20,0	-	-	4	80,0	5
İrkçi Terör Eylemi	-	-	1	100	-	-	-	-	1
İrkçi Motivasyonlu Saldırı	-	-	1	16,7	1	16,7	4	66,6	6
İki Camiye Aşırı Sağcı Saldırı	-	-	-	-	-	-	3	100	3
Katliam /Katliamlar	8	42,1	4	21,1	2	10,5	5	26,3	19
İrkçi Motivasyonlu Katliamlar	-	-	-	-	-	-	5	100	5
Cinayet/Cinayetler	3	9,1	9	27,3	5	15,1	16	48,5	33

--	--	--	--	--

Christchurch olayları, genel olarak Saldırı/Saldırıları şeklinde tanımlanmıştır. *Bild* 23, *Taz* 18, *Zeit* 22, *Süddeutsche* 49 kez “Saldırı” ya da “Saldırıları” (Anschläge / Anschläge / Anschlag) sözcüğünü kullanmıştır. “Suikast/ Saldırı” anlamındaki “Attentat” sözcüğünü ise *Bild* 9, *Taz* 8, *Zeit* ve *Süddeutsche* 2 kere tekrarlamıştır. Aynı anlama gelen sözcükler bir araya getirildiğinde olayın en fazla Saldırı/Saldırıları şeklinde tanımlandığı anlaşılmıştır. *Bild* 4, *Taz* 12, *Zeit* 9, *Süddeutsche* 11 kez olayı “Terör Saldırısı” olarak nitelendirmiştir.

Bununla beraber saldırı, camilere yönelik saldırılar şeklinde betimlenmiştir. *Taz* 1 ve *Süddeutsche* 2 kez “Camilere Saldırıları” (Anschläge auf Moscheen) ifadesini; *Bild* ve *Süddeutsche* 2 kere “Cami Saldırıları” (Moscheeangriffe/ Moschee-Anschläge) ifadesini kullanmıştır. *Bild* 2, *Taz* ve *Zeit* 3, *Süddeutsche* 7 kez “İki Camiye Saldırı” (Angriff /Angriffe/ Angriffen auf zwei Moscheen) cümlesini tekrarlamıştır. Aynı anlama gelen “Anschlag/ Anschläge/ Anschläge auf zwei Moscheen” şeklinde de *Bild* 3, *Zeit* ve *Taz* 2, *Süddeutsche* 23 kez “İki Camiye Saldırı” demiştir.

“İki camiye Terör Saldırısı” tanımını *Bild* 2, *Taz* 1, *Zeit* ve *Süddeutsche* 3 kere; “İki Camiye Terörist Saldırı” şeklindeki tanımını ise yalnızca *Süddeutsche* 2 kere tekrarlamıştır. *Taz* 2 kez “Aşırı Sağcı Terör Saldırısı” derken, diğer gazetelerde bulunmamıştır. “Şüpheli Terör Saldırısı” ifadesini ise *Süddeutsche* 4, *Taz* 1 kere; “İrkçı Terör Eylemi” söylemini de *Taz* 1 kere kullanmış, diğer gazetelerde buna yer verilmemiştir. Olayı ırkçılık ve aşırı sağcılıkla da betimlemişlerdir. *Taz* ve *Zeit* 1, *Süddeutsche* 4 defa “İrkçı motivasyonlu saldırı” derken yalnızca *Süddeutsche* 3 kere “İki Camiye Aşırı Sağcı Saldırı” betimlemesi yapmıştır.

“Katliam/Katliamlar” sözcüğünü *Bild* 8, *Taz* 4, *Zeit* 2, *Süddeutsche* 5 kez tekrar ederek olayın vahametini vurgulamışlardır. *Süddeutsche* 5 kere “İrkçı Motivasyonlu Katliamlar” demiştir. Son olarak, *Bild* 3, *Taz* 9, *Zeit* 5 ve *Süddeutsche* 16 kez cinayet sözcüğünü kullanmıştır.

Gazetelerde, faili tanımlamaya yönelik sözcükler kapsamında on kelime seçilmiştir. Kelimelerin orijinali ve Türkçe karşılıkları tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4.33: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler

Almanca	Türkçe
Attentäter ⁷⁶	Saldırgan
Angreifer	Saldırgan
Rechtsextreme ⁷⁷ Attentäter	Aşırı Sağcı Saldırgan
Täter ⁷⁸	Suçlu /Fail
Rechtsextreme ⁷⁹ Täter	Aşırı Sağcı Suçlu
Terrorist	Terörist
Rechtsterrorist	Sağcı Terörist
Mutmaßlich Rechtsextremer Terrorist	Şüpheli Aşırı Sağcı Terörist
Mutmaßlich Rechtsextreme ⁸⁰ Täter	Aşırı Sağcı Şüpheli
Mutmaßliche ⁸¹ Attentäter	Şüpheli Suikastçı/Saldırgan

Sözü geçen kelimeler, sayısal verilerin bulunduğu tabloda yalnızca Türkçe olarak yazılmıştır.

Tablo 4.34: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı

Sözcük	Bild		Taz		Zeit		Süddeutsche		Toplam
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı
Saldırgan	20	31,8	16	25,4	5	7,9	22	34,9	63
Saldırgan (Angreifer)	6	25,0	6	25,0	3	12,5	9	37,5	24
Aşırı Sağcı Saldırgan	1	50,0	-	-	1	50,0	-	-	2
Suçlu /Fail	10	23,3	10	23,3	7	16,2	16	37,2	43
Aşırı Sağcı Suçlu	-	-	3	75,0	-	-	1	25,0	4
Terörist	10	76,9	3	23,1	-	-	-	-	13
Sağcı Terörist	1	50,0	1	50,0	-	-	-	-	2
Şüpheli Aşırı Sağcı Terörist	-	-	-	-	-	-	2	100	2
Aşırı Sağcı Şüpheli	-	-	2	100	-	-	-	-	2
Şüpheli Suikastçı/Saldırgan	2	9,1	6	27,3	5	22,7	9	40,9	22

⁷⁶ Bazı cümlelerde -s takısı almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir

⁷⁷ Bazı cümlelerde n/r çekimi almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir

⁷⁸ Bazı cümlelerde -s takısı almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir

⁷⁹ Şüpheli ırkçı ve aşırı sağcı şeklinde nitelenenler alınmamıştır. Ayrıca bazı cümlelerde -en çekimi almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir

⁸⁰ Bazı cümlelerde -r/-er çekimi almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir.

⁸¹ Bazı cümlelerde -n çekimi almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir.

Tüm gazetelerin faili tanımlarken en çok tercih ettiği kelime “Saldırgan” olmuştur. *Bild* 20, *Taz* 16, *Zeit* 5, *Süddeutsche* 22 kez bu kelimeyi kullanmıştır. Diğer yandan “Angreifer (Saldırgan)” kelimesini *Bild* ve *Taz* 6, *Zeit* 3, *Süddeutsche* 9 defa tekrar etmiştir. “Aşırı Sağcı Saldırgan” nitelemesini *Bild* ve *Zeit* birer kez yapmıştır. “Suçlu/Fail” kelimesini *Bild* ve *Taz* 10, *Zeit* 7, *Süddeutsche* 16 kere tekrarlamıştır. *Taz* 3, *Süddeutsche* 1 defa “Aşırı Sağcı Suçlu” şeklinde tanımlamıştır. Sadece *Bild* (10) ve *Taz* (3), kişiyi “Terörist” olarak nitelendirmiştir. Yine sözü geçen iki gazete birer defa “Sağcı Terörist” demiştir. İlaveten *Süddeutsche* 2 kez “Şüpheli Aşırı Sağcı Terörist” kelimesini kullanmıştır. *Taz* 2 kez “Aşırı Sağcı Şüpheli”; *Bild* 2, *Taz* 6, *Zeit* 5 ve *Süddeutsche* 9 kez “Şüpheli Saldırgan” şeklinde bir tanımlama yapmıştır. Saldırıyı niteleyen kelimeler de olduğu gibi saldırgan için de aşırı sağcılık ifadesi ön plana çıkmaktadır.

Gazetelerde, olayla ilişkilendiren diğer sözcükler kapsamında dört kelime seçilmiştir. Kelimelerin orijinali ve Türkçe karşılıkları tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4.35: Olayla İlişkili Diğer Sözcükler

Almanca	Türkçe
Waffengesetze	Silah Kanunları
Waffenrecht	Silah Yasası
Terrorexperte	Terör Uzmanı
Terrorismus-Experte	Terörizm Uzmanı

Sözü geçen kelimeler, sayısal verilerin bulunduğu tabloda yalnızca Türkçe olarak yazılmıştır.

Tablo 4.36: Olayla İlişkili Diğer Sözcüklerin Sayısı ve Oranı

Türkçe	<i>Bild</i>		<i>Taz</i>		<i>Zeit</i>		<i>Süddeutsche</i>		<i>Toplam</i>
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı
Silah Kanunları	6	19,3	8	25,9	6	19,3	11	35,5	31
Silah Yasası	8	44,4	2	11,1	3	16,7	5	27,8	18
Terör Uzmanı	-	-	1	100	-	-	-	-	1
Terörizm Uzmanı	-	-	1	50,0	-	-	1	50,0	2

Christchurch’de yaşanan saldırının faili, saldırıyı kendine ait ruhsatlı silahla işlemiştir. Bunun sonucunda Yeni Zelanda Hükümeti, silah yasalarını sıkılaştırma kararı almıştır. Saldırıdan kısa süre sonra yapılan haberler de büyük ölçüde Yeni Zelanda

Başbakanı Jacinda Ardern’in silah yasası açıklamalarına odaklanmıştır. Bu minvalde “Silah Kanunları” kelimesini *Bild* 6, *Taz* 8, *Zeit* 6, *Süddeutsche* 11; “Silah Yasası” kelimesini ise *Bild* 8, *Taz* 2, *Zeit* 3, *Süddeutsche* 5 kere tekrar etmiştir. “Terör” ya da “Terörizm Uzmanını” -seçilen haberler arasında- habere konu edinen gazeteler sadece *Taz* (1) ve *Süddeutsche* (1) olmuştur.

Genel anlamda tüm gazeteler, saldırıyı ırkçı ve aşırı sağcılıkla doğrudan ilişkilendirmek üzere kelimeler seçmiştir. Bugünden bakıldığında, saldırıyı, Batı’nın ana akım ideolojileriyle çelişen ırkçılık ve aşırı sağcılık kavramlarıyla bağlamak, hem onları terörizm ve şiddetle anarak olumsuz değer atfetmek hem de geneli değil aşırılık yanlısı azınlıkların görüşleri şeklinde lanse etmek çabası taşıdığı yönünde okumaları mümkün kılmaktadır.

4.2.1.4. Hanau Saldırıları Bulguları

Almanya’nın Hessen Eyaleti’nin Hanau şehrinde iki nargile kafeye düzenlenen saldırı için *Bild*, *Zeit*, *Taz* ve *Süddeutsche* gazetelerinin internet sitelerinden “Hanau” etiketiyle haber taraması yapılmıştır.

Tablo 4.37: Hanau Saldırısı Haber Sayıları

Gazete	Sayı	Oran (%)
<i>Bild</i>	30	6,4
<i>Taz</i>	32	6,9
<i>Zeit</i>	22	4,7
<i>Süddeutsche</i>	382	82,0
Toplam	466	100

Hanau Saldırılarını konu edinen 466 haber incelenmiştir. Haberlerin 30’u *Bild*, 32’si *Taz*, 22’si *Zeit*, 382’si ise *Süddeutsche* gazetesinde yayınlanmıştır.

Tablo 4.38: Hanau Saldırısı Haberlerinin Gazetelerde Günlere Göre Dağılımı

Gazeteler								
Tarih	<i>Bild</i>		<i>Süddeutsche</i>		<i>Zeit</i>		<i>Taz</i>	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
20 Şubat 2020	10	33,3	167	43,7	5	22,7	8	25,0
21 Şubat 2020	10	33,3	84	22,0	5	22,7	7	21,8
22 Şubat 2020	2	6,7	25	6,5	4	18,2	3	9,4
23 Şubat 2020	3	10,0	24	6,3	-	-	3	9,4
24 Şubat 2020	4	13,3	28	7,3	3	13,7	3	9,4
25 Şubat 2020	1	3,4	27	7,1	3	13,7	4	12,5
26 Şubat 2020	-	-	27	7,1	2	9,0	4	12,5
Toplam	30	100	382	100	22	100	32	100

Hanau saldırısına ilişkin 20 Şubat'ta *Bild* 10, *Süddeutsche* 167, *Taz* 8 ve *Zeit* 5; 21 Şubat'ta *Bild* 10, *Süddeutsche* 84, *Zeit* 5, *Taz* 7; 22 Şubat'ta *Bild* 2, *Süddeutsche* 25, *Zeit* 4, *Taz* 3; 23 Şubat'ta *Bild* 3, *Süddeutsche* 24, *Taz* 3 haber yaparken *Zeit* bu tarihte araştırma sınırlılıklarına uyan haber yapmamıştır. 24 Şubat'ta *Bild* 4, *Süddeutsche* 28, *Zeit* ve *Taz* 3; 25 Şubat'ta *Bild* 1, *Süddeutsche* 27, *Zeit* 3 ve *Taz* 4, son olarak 26 Şubat'ta *Süddeutsche* 27, *Zeit* 2 ve *Taz* 4 haber yayınlamıştır. *Süddeutsche*, seçilen son günde kadar diğer gazetelerden çok daha fazla sayıda haber yapmıştır. Hanau saldırısının yaşandığı tarih, aynı zamanda Koronavirüs Pandemisinin başlangıcına denk gelmektedir. Saldırıya yönelik yapılan haberler, Pandeminin gündeme girmesiyle gerilemiş, özellikle 28 Şubat tarihinden itibaren neredeyse bitmiştir.

Tablo 4.39: *Bild* Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
Geld	Ekonomi	2	6,7
News	Haberler	10	33,3
Politik	Politika	5	16,7
Regio	Bölgesel	10	33,3
Sport	Spor	3	10,0
Toplam		30	100

Bild, Hanau saldırısı için “Haberler” ve “Bölgesel” kategorisinde 10, “Politika” kategorisinde 5, “Spor” kategorisinde 3 ve “Ekonomi” kategorisinde 2 haber

yayımlamıştır. Aşağıda detaylandırılacağı gibi, Hanau saldırısı ırkçılık etrafında yoğunlaşan söylemler ile sunulmuştur. Bu anlamda yapılan Spor haberleri farklı ırklardan sporcuların olayı protesto biçimini göstermek üzere Hanau ile ilişkilendirilmiştir. Politika kategorisinde yapılan haberler AfD Partisinin aşırı sağcı söylemlerini eleştiren siyasiler üzerinde yoğunlaşmıştır. Aynı zamanda Alman parlamentosunda yapılan seçimlerin etkileri konuşulurken de saldırı ve AfD'nin söylemleri konu edilmiştir. Diğer kategorilerde yayınlanan haberler ise büyük oranda saldırıya odaklanmıştır.

Tablo 4.40: Süddeutsche Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
Politik	Politika	73	19,1
Wirtschaft	Ekonomi	1	0,3
Panorama	Panorama	216	56,5
Sport	Spor	36	9,4
München	Münih	3	0,8
Kultur	Kültür	42	11,0
Bayern	Bayern	1	0,3
Gesellschaft	Toplum	3	0,8
Wissen	^{sf} Bilmek/Öğrenmek / ^{Ad} Bilgi/Haber	7	1,8
Toplam		382	100

Süddeutsche diğer konularda olduğu gibi en fazla haberi “Panorama” (216) kategorisinde yapmıştır. “Politika” kategorisinde yaptığı 73 haber siyasetçilerin AfD’nin söylemlerine ve Parlamento seçimlerine odaklanmıştır.

“Kültür” kategorisindeki haberler (42) o dönemde gerçekleşecek olan bir Karnavalı konu edinirken, karnavala gelen kişilerin Hanau saldırısına duydukları üzüntüyü vurgulayan ifadelerden oluşmaktadır. Çeşitli kostümler giyen insanların bulunduğu karnavalda, üzerinde “Hanau için Üzgün” olduğu yazan, ağlayan kalp şeklinde kostümler giyen kişilerin olduğu dikkat çekmiştir. Bir mülteci/Müslüman kişiden kaynaklanan şiddet eylemi daha sert ifadeler ve görsellerle bütünleştirilip, ciddi ve korkutucu bir mesele olarak sunulurken, Hristiyan, Beyaz bir Alman’ın yaptığı saldırıya verilen tepkiler arasında bu gibi sempatik görsellere yer verilmesi ise olayı dramatize ederek yumuşatılmaya çalışıldığına işaret etmektedir.

“Spor” kategorisindeki 36 haber, *Bild* ile benzer şekilde yabancı kökenli futbolcuların ırkçılıkla ilişkili rahatsızlıklarını vurgulamaktadır. Bu tip haberlerle olayın Hristiyan-Müslüman karşıtlığından çok, ırkçılık gibi negatif değer yüklü kavram etrafında şekillendirilerek meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. “Bilmek” kategorisinde 7, “Toplum” kategorisinde 3, “Münih” kategorisinde 3 ve “Bayern” ile “Ekonomi” kategorisinde ise birer haber yayınlamıştır.

Tablo 4.41: Taz Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
Politik	Politika	21	65,6
Gesellschaft	Toplum	3	9,4
Kultur	Kültür	1	3,1
Berlin	Berlin	4	12,5
Nord	Kuzey	3	9,4
Toplam		32	100

Taz, 32 haberin 21’ini “Politika” kategorisinde yayınlamıştır. Diğer gazetelere benzer şekilde Politika kategorisinin içeriğini AfD ve Parlamento seçimleri oluşturmaktadır. “Berlin” kategorisinde 4, “Kuzey” ve “Toplum” kategorisinde 3, “Kültür” kategorisinde ise olayla bağlantılı 1 haber yapılmıştır.

Tablo 4.42: Zeit Haberlerin Yer Aldığı Kategoriler

Kategori (Almanca)	Kategori (Türkçe)	Sayı	Oran (%)
Politik	Politika	11	50,0
Gesellschaft	Toplum	10	45,4
Sport	Spor	1	4,6
Toplam		22	100

Zeit gazetesinin “Politika” (11) kategorisindeki haberlerinde AfD’nin aşırı sağcı ve ırkçı söylemleri ile Federal Seçimler ağırlıktadır. “Toplum” kategorisinde 10, “Spor” kategorisinde ise olayla ilişkili ifadelerin yer aldığı 1 haber yapılmıştır.

Gazetelerde, olayı tanımlamaya yönelik sözcükler kapsamında on altı kelime seçilmiştir. Seçilen sözcük/cümleciklerin tamamı bütün gazetelerde tekrar etmemektedir. Gazetelerde farklı formda görünen sözcüklerin ortak noktası saldırıyı ve saldırının aşırı sağcı, sağcı, ırkçı ya da radikal olarak nitelendirmesidir. Bununla birlikte farklı görünümlere sahip olsalar da temelde gazetelerin saldırıya yaklaşımına ilişkin benzer

söylemleri ve dolayısıyla ortak bakış açılarını temsil etmektedirler. Bağlamına göre aynı anlama gelenler tek bir satırda ele alınmıştır. Kelimelerin orijinali ve Türkçe karşılıkları tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4.43. Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler

Almanca	Türkçe
Anschlag in/von Hanau	Hanau'da Saldırı/ Hanau Saldırısı
Attentat ⁸²	Saldırı/Suikast
Gewalttat in/von Hanau / Gewalttate ⁸³	Hanau'da Şiddet Eylemi/ Şiddet Eylemleri
Terror in/von Hanau	Hanau'da Terör/ Hanau Terörü
Terroranschlag	Terör Saldırısı
Rassistischen Terroranschlag/ Rassistisch Motivierten Terroranschlag	İrkçi Terör Saldırısı/ İrkçi Gündümlü Terör Saldırısı
Rechtsextremen Terrors / Terroranschlag	Aşırı Sağcı Terör/Terör Saldırısı
Rechtsextremistischen /Terrors/ Terroranschlag	
Rechten Anschlag	Sağcı Saldırı
Rechtsradikaler Anschlag	Radikal Sağcı Saldırı
Rechtsextreme/ Rechtsextremistischen ⁸⁴ Anschlag	Aşırı Sağcı Saldırı
Rechtsterroristische Anschlag	Sağcı Terör Saldırısı
Rassistische ⁸⁵ Anschlag	İrkçi Saldırı
Rassistisch Motivierte ⁸⁶ Anschlag	İrkçi Gündümlü Saldırı
Mutmaßlich Rassistischen Anschlag	Şüpheli İrkçi Saldırı
Mutmaßlich Rechtsextremistischen Anschlag	Şüpheli Aşırı Sağcı Saldırı
Mutmaßlich Rassistische Motivierten Anschlag	Şüpheli İrkçi Gündümlü Saldırı

Sözü geçen kelimeler, sayısal verilerin bulunduğu tabloda yalnızca Türkçe olarak yazılmıştır.

⁸² Bazı cümlelerde -s takısı almıştır.

⁸³ Sadece şiddet eylemi olarak ifade edilenler de aynı tabloda verilmiştir.

⁸⁴ Her iki sözcük aynı anlama gelmektedir. Bazı cümlelerde Rechtsextreme ifadesi -r takısı almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir.

⁸⁵ Bazı cümlelerde -en/er çekimi almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir.

⁸⁶ Bazı cümlelerde -en/er çekimi almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir.

Tablo 4.44: Olayı Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı

Sözcük	<i>Bild</i>		<i>Taz</i>		<i>Zeit</i>		<i>Süddeutsche</i>		<i>Toplam</i>
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
Hanau'da Saldırı/ Hanau Saldırısı	6	5,5	14	12,8	14	12,8	75	68,9	109
Saldırı/Suikast	2	7,7	8	30,8	5	19,2	11	42,3	26
Hanau'da Şiddet Eylemi/ Şiddet Eylemleri	9	7,4	5	4,1	2	1,6	106	86,9	122
Hanau'da Terör/ Hanau Terörü	3	50,0	-	-	-	-	3	50,0	6
Terör Saldırısı	3	20,0	5	33,3	-	-	7	46,7	15
İrkçı Terör Saldırısı/ İrkçı Gündümlü Terör Saldırısı	1	14,3	-	-	-	-	6	85,7	7
Aşırı Sağcı Terör/Terör Saldırısı	-	-	2	33,3	-	-	4	66,7	6
Sağcı Saldırı	-	-	2	100	-	-	-	-	2
Radikal Sağcı Saldırı	2	100	-	-	-	-	-	-	2
Aşırı Sağcı Saldırı	2	28,6	2	28,6	1	14,3	2	28,5	7
Sağcı Terör Saldırısı	-	-	2	100	-	-	-	-	2
İrkçı Saldırı	2	10,0	6	30,0	3	15,0	9	45,0	20
İrkçı Gündümlü Saldırı	1	12,5	1	12,5	3	37,5	3	37,5	8
Şüpheli İrkçı Saldırı	1	2,8	-	-	1	2,8	34	94,4	36
Şüpheli Aşırı Sağcı Saldırı	-	-	-	-	-	-	7	100	7
Şüpheli İrkçı Gündümlü Saldırı	-	-	1	4,2	-	-	23	95,8	24

Hanau'da meydana gelen olayı anlatmak için gazeteler, ağırlıklı olarak *Saldırı* kelimesine tercih etmişlerdir. *Bild* 6, *Taz* ve *Zeit* 14, *Süddeutsche* 75 kez bu kelimeyi tekrar etmiştir. Saldırı anlamına gelen “Attentat” sözcüğünü *Bild* 2, *Taz* 8, *Zeit* 5, *Süddeutsche* 11 kez kullanmıştır. Olayı “Terör Saldırısı” olarak *Bild* 3, *Taz* 5, *Süddeutsche* 7 kez tanımlamış, *Zeit* ise yer vermemiştir. “Hanau'da Terör” sözcüğünü de

Bild ve *Süddeutsche* 3 kere kullanmış, *Zeit* ve *Taz* gazetesinde bu kelimeye rastlanmamıştır. “Şiddet Eylemini” ise *Bild* 9, *Taz* 5, *Zeit* 2 ve *Süddeutsche* 106 kez tekrar etmiştir.

Öte yandan şüpheli ve ırkçı ya da aşırı sağcı saiklarla gerçekleştirildiğini anlatan kelimeler seçilmiştir.⁸⁷ Bunlar olayı ırkçı, aşırı sağcı, sağcı radikal, şüpheli sağcı, şüpheli ırkçı gibi sıfatlarla beraber tanımlamıştır. “İrkçı Terör Saldırısı” ya da “İrkçı Motivasyonlu Terör Saldırısı” tanımlamasını *Bild* 1, *Süddeutsche* 6 kere tekrarlamıştır. *Taz* 2, *Süddeutsche* 4 kere “Aşırı Sağcı Terör Saldırısı” ifadesini kullanmıştır.

Taz gazetesi 2 kez “Sağcı Saldırı”, *Bild* 2 kez “Radikal Sağcı Saldırı” kelimelerini kullanmıştır. “Aşırı Sağcı Saldırı”yı *Bild*, *Taz* ve *Süddeutsche* 2, *Zeit* 1 kez tekrar etmiştir. “Sağcı Terör Saldırısı” ifadesini *Taz* 2 kere kullanmış, *Bild* 2, *Taz* 6, *Zeit* 3, *Süddeutsche* 9 kez “İrkçı Saldırı” demiştir. Öte yandan *Bild* ve *Taz* 1, *Zeit* ve *Süddeutsche* 3 kere “İrkçı Motivasyonlu Saldırı” olarak nitelemiştir. *Bild* ve *Zeit* 1, *Süddeutsche* 34 kere “Şüpheli İrkçı Saldırı” derken, ayrıca *Süddeutsche* 7 kere “Şüpheli Aşırı Sağcı Saldırı” şeklinde betimlemiştir. “Şüpheli İrkçı Gündümlü Saldırı” ifadesini de *Taz* 1, *Süddeutsche* 23 kere tekrar etmiştir.

Alman medyasının olay için tercih ettiği kelimeler arasında ırkçılık ve aşırı sağcılık vurgusunun yapıldığı net biçimde anlaşılmaktadır. Burada, Christchurch’e benzer şekilde saldırının sorumluluğu ırkçı ve aşırı sağcı düşünceleri yayan gruplara yüklenmeye çalışılmaktadır. Zira Almanya ırkçılık konusunda hassas bir geçmişe sahiptir. Bu da ırkçı güdümlü saldırın yaşanması sonucunda kavramı sıklıkla negatif anlamlar yükleyerek okuma eğilimlerini anlaşılır kılmaktadır. Özellikle haberlerin içeriklerinde sıkça AfD’den bahsedilmiş, aşırı sağcı olduğu bilinen bu partinin saldırılara yol açtığı söylenerek hedef gösterilmiştir. Böylelikle olay, Almanya’nın genel ırkçı tavrı olmaktan çıkarılmıştır. Sadece bazı aşırılık yanlılarının söylemleriyle -aşağıda yer almakta- güdülenen akıl hastası bir adamın eylemine, bir diğer ifadeyle münferit bir meseleye indirgemek amaçlanmıştır.

⁸⁷ Bu kelimelerin tablodaki yekunu oldukça fazla görünmektedir. Hatta kimi kelimelerin yalnızca bir gazetede kullanıldığı diğerlerinde görülmediği de söz konusudur. Gazetelerin temelde vermek istediği mesaj ırkçı/aşırı sağcı bir eylem olduğudur. Fakat sözcükler tek bir satırda ifade edemeyecek çeşitliliktedir ve bu nedenle ayrı ayrı sıralanmıştır.

Gazetelerde, faili tanımlamaya yönelik sözcükler kapsamında yedi kelime seçilmiştir. Bağlamına göre aynı anlama gelenler tek bir satırda ele alınmıştır. Kelimelerin orijinali ve Türkçe karşılıkları tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4.45: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcükler

Almanca	Türkçe
Täter	Suçlu
Mutmaßliche ⁸⁸ Täter	Şüpheli Suçlu
Attentäter	Saldırgan
Mutmaßliche Attentäter	Şüpheli Saldırgan/Suikastçı
Sportschütze	Spor Atıcısı/Nişancı
Psychisch Krank/ Erkrankung ⁸⁹ / Probleme	Psikolojik Hastalık/ Problem
Zutiefst Rassistische Gesinnung/ Rassistische Gesinnung/ Motivierter	İrkçi Eğilim/Motivasyon

Sözü geçen kelimeler, sayısal verilerin bulunduğu tabloda yalnızca Türkçe olarak yazılmıştır.

Tablo 4.46: Faili Tanımlamaya Yönelik Kullanılan Sözcüklerin Sayısı ve Oranı

Sözcük	Bild		Taz		Zeit		Süddeutsche		Toplam
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
Suçlu/Fail	11	8,6	23	18,0	12	9,4	82	64,0	128
Şüpheli Suçlu	1	1,1	7	7,4	14	14,7	73	76,8	95
Saldırgan	-	-	6	35,3	1	5,9	10	58,8	17
Şüpheli Saldırgan/Suikastçı	-	-	1	11,1	2	22,2	6	66,7	9
Spor Atıcısı/Nişancı	4	5,2	5	6,5	4	5,2	64	83,1	77
Psikolojik Hastalık/ Problem	2	3,6	3	5,4	4	7,1	47	83,9	56
İrkçi Eğilim/Motivasyon	1	1,7	3	5,1	2	3,4	53	89,8	59

Faili tanımlarken kullanılan kelimeler arasında öne çıkan “Suçlu” sözcüğünü *Bild* 11, *Taz* 23, *Zeit* 12, *Süddeutsche* 82 kere tekrar etmiştir. “Şüpheli” sıfatıyla yapılan suçlu tanımını ise *Bild* 1, *Taz* 7, *Zeit* 14, *Süddeutsche* 73 kez yapmıştır. “Saldırgan” kelimesi *Bild* gazetesinde geçmemiş, *Süddeutsche* 10, *Taz* 6, *Zeit* 1 kez tekrarlamıştır. “Şüpheli

⁸⁸ Bazı cümlelerde -en/-er çekimi almıştır. Bu halde olanlar da sayıma dahil edilmiştir.

⁸⁹ Krank ve Erkrankung kelimelerinin her ikisi de “hastalık” anlamında kullanabilmektedir.

Saldıranı” ise *Süddeutsche* 6, *Taz* 1, *Zeit* 2 defa zikretmiştir. Olayı gerçekleştiren kişi spor amacıyla silah atışı yapan biridir. Bunu vurgulamak üzere “Spor Atıcısı” sözcüklerine yer verilmiştir. Kelimeyi *Bild* 4, *Taz* 5, *Zeit* 4, *Süddeutsche* 64 kere tekrar etmiştir.

Saldırını nitelerken olduğu gibi saldırıyı tanımlayan kelimelerde de “İrkçı Motivasyon/Eğilim” ifadesi tercih edilmiştir. *Bild* 1, *Taz* 3, *Zeit* 2, *Süddeutsche* 53 defa failin ırkçı güdülerle hareket ettiği bilgisini paylaşmıştır. Hanau olayının faili ile ilgili, bu tez çalışmasının problemlerinden “Batı kökenli/Hristiyan kişi veya kişilerin şiddet eylemleri “akıl hastalığı” ya da radikal sağcı düşünceler ile eşitlenip, olay bir kişi üzerinden marjinal bir davranış olarak okunmakta ve meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır” iddiasını da kanıtlayacak nitelikteki en çarpıcı kelime, “Psikolojik Hastalık/ Problem” ifadesidir. *Bild* 2 kez, *Taz* 3 kez, *Zeit* 4 ve *Süddeutsche* 47 kez bu ifadeye yer vermiştir. Bu bilgi, zaten normal olmayan bu kişinin sebep olduğu katliamı bir neden-sonuç ilişkisi içerisinde rasyonelleştirmeye çalışmanın yanı sıra, insanların hassasiyet noktalarından olan *hastalık* üzerinden de mağdur konumuna taşıma çabası güdüldüğünü düşündürmektedir.

Gazetelerde, olayla ilişkilendirilen sözcükler kapsamında sekiz kelime seçilmiştir. Seçilen sözcük/cümleciklerin tamamı bütün gazetelerde tekrar etmemektedir. Bağlamına göre aynı anlama gelenler tek bir satırda ele alınmıştır. Kelimelerin orijinali ve Türkçe karşılıkları tabloda gösterilmiştir:

Tablo 4.47: Olayla İlişkili Diğer Sözcükler

Almanca	Türkçe
Menschen mit Migrationshintergrund/ Migrationsgeschichte	Göç Geçmişi (Hikayesi) Olan İnsanlar
Migrationshintergrund	Göç Geçmişi
Menschen mit Ausländischen Wurzeln	Yabancı Kökenli İnsanlar
Waffenrecht	Silah Yasası
Extremismus-Experten	Aşırılık Uzmanı
Rechtsextremismusforscher	Aşırı Sağcılık Araştırmacıları
Terrorexperte	Terör Uzmanı
Islam und Rassismusexperte	İslam ve İrkçılık Uzmanı

Sözü geçen kelimeler, sayısal verilerin bulunduğu tabloda yalnızca Türkçe olarak yazılmıştır.

Tablo 4.48: Olayla İlişkili Diğer Sözcüklerin Sayısı ve Oranı

Sözcük	<i>Bild</i>		<i>Taz</i>		<i>Zeit</i>		<i>Süddeutsche</i>		<i>Toplam</i>
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
Göç Geçmiş (Hikayesi) Olan İnsanlar	-	-	13	29,6	3	6,8	28	63,6	44
Göç Geçmiş	2	9,5	3	14,3	1	4,8	15	71,4	21
Yabancı Kökenli İnsanlar	2	1,94	1	0,97	3	2,91	97	94,17	103
Silah Yasası	1	2,1	6	13,1	6	13,1	33	71,7	46
Aşırılık Uzmanı	-	-	1	33,3	-	-	2	66,7	3
Aşırı Sağcılık Araştırmacıları	-	-	1	25,0	-	-	3	75,0	4
Terör Uzmanı	1	100	-	-	-	-	-	-	1
İslam ve Irkçılık Uzmanı	-	-	1	100	-	-	-	-	1

Saldırı kurbanlarıyla ilgili seçilen kelimeler de oldukça önemlidir. Hanau saldırganının yabancı kökenli insanları hedef almış olması, haberde verilen ırkçı motivasyonlu kelimelerini de destekleyecek niteliktedir. “Göç Geçmiş (Hikayesi) Olan İnsanlar” tanımını *Taz* 13, *Zeit* 3, *Süddeutsche* 28 kere kullanmıştır. “Göç Geçmiş/Arka Planı” sözcüğünü *Bild* 2, *Taz* 3, *Zeit* 1, *Süddeutsche* 15 kere tekrarlamış; “Yabancı Kökenli İnsanlar” ifadesini ise *Bild* 2, *Taz* 1, *Zeit* 3 ve *Süddeutsche* 97 kere habere konu etmiştir.

Ölenlerin yabancı uyruklu insanlar olması, saldırının ırkçı güdülere sahip olduğunu kanıtlamak üzere sıklıkla tekrar etmiştir. Diğer taraftan yabancı kelimesi köken bakımından olumsuz çağrışımlara sebebiyet verecek niteliktedir. Alman basını yabancı sözcüğüyle, çoğu Alman vatandaşlığına sahip olan bu insanların *ötekiler* olarak aslında benimsenmediğini ima etmiş, hedef kitle nezdinde biz ve onlar denklemi kurmaya hizmet etmiştir. Ölenleri göçmen veya yabancı olarak betimlemek, göçmenlik, sığınmacılık, gurbetçilik kavramları açısından olumsuz çağrışımlar yaratmaktadır. Çünkü *yabancılar* onlar için Alman toplumunun *dışında* bırakılan insanlardır ve ötekileştirilmeleri bu manada kaçınılmaz görünmektedir.

Saldırının ilişkilendirildiği bir diğer tema da “Silah Yasası’dır. Failin ruhsatlı silahı olan, ayrıca atıcılık merkezine kayıtlı bir sporcu olması – Christchurch Saldırganı Brenton Tarrant gibi- yaşanan saldırı sonrası krizi yönetmek ve olası saldırıların önüne

geçme noktasında ne yapılıyor sorusuna cevap aramak açısından silah yasalarının gözden geçirilmesini gündeme getirmiştir. *Bild* 1, *Taz* ve *Zeit* 6, *Süddeutsche* 33 kere haberlerde “Silah Yasası” kelimesini kullanmıştır.

Bilindiği gibi Almanya, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ırkçılık, aşırı sağcılık konularında oldukça kaygan bir zeminde yer almakta, söz konusu kavramlar büyük bir tehdit olarak telakki edilmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda İslamofobi kapsamında daha önce bahsedilen terör uzmanı kavramı, ırkçılık ve aşırı sağ ekseninde *Aşırılık Uzmanı*, *Aşırı Sağ Araştırmacıları* şeklinde haberde yer bulmuştur. Ancak her gazete bu ifadelerle yer vermemiştir.

“Aşırılık Uzmanı”nı *Taz* 1, *Süddeutsche* 2 kere; “Aşırı Sağcılık Araştırmacıları” ifadesine *Taz* 1, *Süddeutsche* 3 kere haberde yer vermiştir. *Bild* 1 kere “Terör Uzmanı” demiştir. *Taz*’da 1 kez geçen “İslam ve ırkçılık uzmanları” ise son derece önemlidir. ırkçılık, Almanya için bir tehdit unsuru iken bunu İslam ile yan yana getirmek doğrudan İslamiyet’in Almanya için tehdit oluşturduğu düşüncesinin varlığını teyit ederek üzerine araştırmalar yapıldığını ortaya koymaktadır. Ayrıca saldırının mağduru “Müslüman veya göçmen kökenli insanlar” olmasına karşın bu anti-İslamist ifadenin kullanılması da “mağdur bile olsa” tehlikeli Müslüman imajını pekiştirmede rol oynamaktadır.

4.2.2. Söylem Çözümlemesi Bulguları

Çalışmanın bu kısmında, 2016 Berlin Noel Pazarı, 2017 Barselona, 2019 Christchurch, 2020 Hanau saldırıları haberlerinin en çarpıcı örnekleri, Teun A. van Dijk Eleştirel Söylem Çözümlemesi modeline göre incelenmiştir. Her bir olay için *Süddeutsche*, *Bild*, *Taz* ve *Zeit* gazetelerinden seçilen dört, toplam 16 haber çözümlemeye tabi tutulmuştur. Dört farklı tema üzerinden incelenen haberlerin bulguları ayrı başlıklar altında sunulmuştur.

4.2.2.1. Berlin Noel Pazarı Saldırısı Bulguları

4.2.2.1.1. Makro Çözümleme

Tematik Yapı

Tematik Yapısal çözümlemede, haberlerde kullanılan başlıklar, haber girişleri ve olayın sunumu ele alınmıştır.

Başlıklar

Bu bölümde *Bild*, *Süddeutsche*, *Taz* ve *Zeit* gazetelerinden, Berlin Noel Pazarı Saldırısı kapsamında 19-25 Aralık 2016 tarihleri arasından seçilen dört haberin başlıkları, haberin tarihi ve kategorisi değerlendirilmiştir.

Tablo 4.49: Berlin Noel Pazarı Saldırısı Haber Başlıkları ve Diğer Bilgiler

Gazete İsmi: <i>Bild</i> Haberin Tarihi: 22 Aralık 2016 Haber Kategorisi: Diğer/ Hikâye Üst Başlık: <i>Bild</i> İnforgrafiklerle Açıklıyor (Alm: <i>Bild</i> Erklärt Mit Infografiken) Ana Başlık: Berlin’de IŞİD Saldırısı (Alm: Der ISIS-Anschlag von Berlin) Spot: 19 Aralık 2016 akşamı, şüpheli suikastçı Anis Amri (24) Polonya’ya ait bir tırı Berlin’deki Gedächtnis Kilisesindeki Noel pazarına sürerek tezgahların içinden geçti. 12 kişi öldü, onlarca kişi yaralandı. (Alm:Am Abend des 19.12.2016 steuert der mutmaßliche Attentäter Anis Amri (24) einen polnischen Sattelschlepper auf den Weihnachtsmarkt an der Gedächtniskirche in Berlin, rast durch die Stände. Zwölf Menschen sterben, dutzende werden verletzt.) Ara Başlık: Amri’nin Milano’daki Sonu (Alm: Amris Ende in Mailand) Ara Başlık 2: Bir Yılda 5 Saldırı (Alm: Fünf Anschläge in einem Jahr)
Gazete İsmi: <i>Süddeutsche</i> Haberin Tarihi: 23 Aralık 2016 Haber Kategorisi: Panorama Üst Başlık: Noel Pazarına Saldırı (Alm: Anschlag auf Weihnachtsmarkt) Ana Başlık: Berlin’deki Yanlış Şüpheli: “metroya yetişmek istedim” (Alm: Irrtümlich Verdächtigter von Berlin: "Wollte meine U-Bahn erwischen") Spot: Navid B. Berlin Noel Pazarına yapılan saldırıdan kısa süre sonra (olayın şüphelisi) şüpheli sanıldı. Şimdi tutuklanması hakkında bilgi veriyor. (Alm: Navid B. galt kurz nach dem Anschlag auf den Berliner Weihnachtsmarkt als möglicher Täter. Jetzt spricht er über seine Festnahme.) Alt Başlık: - Ara Başlık: -
Gazete İsmi: <i>Taz</i> Haberin Tarihi: 22 Aralık 2016

Haber Kategorisi: Politika Üst Başlık: Berlin Saldırısının Ardından Soruşturmalar (Alm: Ermittlungen nach dem Berliner Anschlag) Ana Başlık: Ne Fiyasko Ama (Alm: Was für ein Fiasko) Spot: Güvenlik yetkilileri aylardır şüpheli saldırganı takibe (vizörüne) almışlardı ve izini kaybetmişlerdi. Siyasiler durumu şaşkınla karşıladılar (Alm: Die Sicherheitsbehörden hatten den mutmaßlichen Attentäter über Monate im Visier – und verloren seine Spur. Die Politik reagiert fassungslos.) Alt Başlık: Ara Başlık: “Bu mümkün değil” (Alm: „Das ist nicht zu leisten“) Ara Başlık 2: “İyimserlik Olmadan Olmaz” (Alm: „Nicht ohne Optimismus“)
Gazete İsmi: Zeit Haberin Tarihi: 24 Aralık 2016 Haber Kategorisi: Toplum Üst Başlık: Berlin’de Saldırı (Alm: Anschlag in Berlin) Ana Başlık: Tunus Polisi 3 Kişiyi Tutukladı (Alm: Tunesische Polizei nimmt drei Männer fest) Spot: Tunus’taki yetkililer, bir terör örgütünü ortaya çıkardıklarını açıkladılar. Örgütün şüpheli Berlin saldırganı Anis Amiriyle bağlantılı olduğu söyleniyor. (Alm: Die Behörden in Tunesien haben nach eigenen Angaben eine Terrorzelle aufgedeckt. Sie soll in Verbindung zum mutmaßlichen Berliner Attentäter Anis Amri stehen.) Alt Başlık: - Ara Başlık:-

Bild gazetesi “Berlin’de IŞİD Saldırısı” şeklinde, olayın Doğu kökenli bir terör örgütü tarafından gerçekleştirildiğinin açıkça ilan eden bir başlık seçmiştir. Haberde saldırının ayrıntılarını ele aldığını belirten “*Bild* İnfografiklerle Açıklıyor” üst başlığını kullanmıştır. Spotta, saldırının işleniş şekline ve saldırgana dair kısa bilgiler aktaran gazete, “Amri’nin Milano’daki Sonu” ara başlığıyla metnin devamında failin akıbetiyle ilgili duyurum yapmıştır. İkinci ara başlıkta “Bir Yılda 5 Saldırı” cümlesiyle İslamcı saldırıların, Almanya’da uzun zamandır tehdit oluşturduğuna ortaya koymuştur. 22 Aralık tarihli haber, diğer kategorisinden *Hikâye Anlatımı* alt kategorisinde paylaşılmıştır. Saldırıyı derinlemesine ve görsellere başvurarak anlatan gazete, taraflı ve sansasyonel üslubuyla da okuyucu nezdinde etkili olmayı hedeflemiş gibi görünmektedir.

Süddeutsche gazetesi “Berlin’deki Yanlış Şüpheli: ‘metroya yetişmek istedim’ ” ana başlığı ve “Noel Pazarına Saldırı” üst başlığını kullanmıştır. Başlıklarda enformasyon eksiltimi olan haber, spotta yer alan “Navid B. Berlin Noel Pazarına yapılan saldırıdan kısa süre sonra (olayın şüphelisi) şüpheli sanıldı. Şimdi tutuklanması hakkında bilgi veriyor” cümlesiyle okunduğunda anlaşılır hale gelmektedir. 23 Aralık tarihli haber, *Süddeutsche*’un genellikle kısa, anlık, rutin haberler paylaştığı *Panorama* kategorisinde yayımlanmıştır.

“Berlin Saldırısının Ardından Soruşturmalar” üst başlığı ve “Ne Fiyasko Ama” ana başlığını atan *Taz*, başlıklarda enformasyon eksilimine gitmiştir. 22 Aralık’ta yapılan haberin spotunda güvenlik yetkilerinin aslında şüpheliyi aylardır aradığını ancak sonrasında izini kaybettiğini, siyasetçilerin de bu durumu şaşkınla karşıladığını paylaşan gazetenin, konuyu güvenlik açığı çerçevesinde ele aldığı görülmektedir. Saldırının ardından üç gün geçmesine rağmen saldırganın yakalanamamasını eleştiren sansasyonel “Ne Fiyasko Ama” başlığını bu sebeple tercih etmiştir. “Bu Mümkün Değil” ve “İyimserlik Olmadan Olmaz” şeklinde enformasyon eksiltimi olan ara başlıkları da kullanan *Taz*, siyasi isimlerin, güvenlik yetkililerinin açıklamalarını içeren haberi *Politika* kategorisinden paylaşmıştır.

Zeit gazetesinden seçilen haberde, “Tunus Polisi 3 Kişiyi Tutukladı” ana başlığı ve “Berlin’de Saldırı” üst başlığı kullanılmıştır. Farklı ülke ve şehirlerin yazıldığı başlıklar, habere ilişkin yeterli enformasyon sağlamamakta, ancak metnin tamamı okunduğu takdirde anlamlı olmaktadır. Öte yandan spotta Amri’yle bağlantılı bir terör örgütü bulunduğu cümlesi başlığı tamamlamakta ve haber metni hakkında bilgi vermektedir. Tunus, failin doğum yeridir. *Zeit*, Tunus’tan gelen tutuklama haberiyle, saldırının membana işaret etmiştir. Haber, 24 Aralık’ta *Toplum* kategorisinde yayımlanmıştır. Tunus Hükümeti’ni ele almasına rağmen politika kategorisinden paylaşılması ise dikkat çekicidir. Bu yönüyle sadece politikayla sınırlı kalmayıp, daha geniş okuyucu kitlesine ulaşmayı amaçladığı söylenebilir.

Haber Girişleri ve Olayın Sunumu

Bild gazetesi haberin girişinde, failin kim olduğunu birkaç arka plan bilgisi ile aktarmıştır. Haberin tamamını okumayan birinin bile görsellere bakarak anlamasını sağlamak amacıyla infografikler kullanan gazete, saldırı aracı olan kamyonun teknik

özelliklerinden saldırı esnasındaki hareketlerine kadar pek çok unsura yer vermiştir. Gazete, son olarak fail Anis Amri'nin İtalya'da polis tarafından öldürüldüğü (Genç İtalyan polisler Luca Scat (29) ve Cristian Movio (36), suikastçıyı Milano'nun Kuzeyindeki bir pazarda vurdular) bilgisini aktarmıştır.

Süddeutsche gazetesinden seçilen haber, saldırıya doğrudan odaklanmamakla beraber, Pakistanlı bir mültecinin suçlu sanılarak tutuklanmasını ele almaktadır. Haberin girişinde yanlışlıkla tutuklanan *mülteci* gibi ifadeler kullanılan gazetede, metnin tamamında Navid B.'nin sözlerine yer verilmiştir.

Taz, 12 kişinin öldüğü, 50 kişinin yaralandığı saldırının ardından üç gün geçmiş olmasına rağmen, failinin hala yakalanamamış olduğu alarmıyla habere başlamıştır. Saldırı aracında yapılan araştırmanın sonunda Anis Amri'nin suçlu olduğuna dair şüphe kalmamışken hala kaçabilmesinin yetkililer için büyük bir fiyasko olduğunu, siyasetçilerin de sonuç karşısında hayrete düştüğünü paylaşan gazete, haberin tamamında bu duruma odaklanmıştır. Amri'nin başka suçlarla anıldığı, mülteci olduğu, onu bulmak için cami ve sığınmacı (mülteci) evlerinin arandığı şeklinde doğrudan alıntılarının da kullanıldığı haber metni, mültecilik terör ve İslam'ı bir araya getiren ve bu bakımdan olumsuz İslam imajını yeniden üretmeye yol açan söylemlerle kurulmuştur.

Zeit gazetesinden seçilen haberin girişinde “Berlin suikastçısı olduğu iddia edilen Anis Amri ile bağlantılı olarak Tunus'ta 3 şüpheli tutuklandı.” denmiştir. Haber, Tunuslu zanlı Anis Amri'nin ve akrabalarının cihatçı güdülerle hareket eden terör örgütünün bir parçası olduğundan da bahsetmektedir. Radikal İslam ile terör ilişkilendirmesi yapan *Zeit*, haber metninin sonunda saldırıyla ilgili geçmiş bilgileri paylaşırken, kaçan Anis Amri'nin Milano'da polis tarafından öldürülmek suretiyle yakalandığını söylemiştir.

Şematik Yapı

Şematik Yapısal çözümleme başlığı altında, haber metinlerinde konuyu detaylandırmak amacıyla verilen arka plan bilgileri ve bağlam ile gazetelerin haber kaynakları irdelenmiştir.

Ardalan Bilgisi ve Bağlam

Bild, olayın ardalan bilgisi kapsamında “Anis Amri, Almanya'ya gelmeden önce çeşitli şiddet suçlarından dört yıl boyunca İtalya'da hapis yatmıştı. Buraya geldiğinde,

Kuzey Ren-Vestfalya ve Berlin arasında gidip gelmiş. Başkentte şiddet ve uyuşturucu suçlarından defalarca göze batıyor. Bunun dışında, görüntüleri defalarca cami derneğinin önüne yerleştirilmiş bir güvenlik kamerası tarafından kaydediliyor” ifadelerine yer vermiştir. Mülteci olarak ülkeye gelen failin daha önceden çeşitli suçlar nedeniyle İtalya’da cezaevinde yattığına, Berlin’e geldiğinde de yine uyuşturucu ve şiddet suçlarıyla göze çarptığına değinerek suça meyilli ve tehlikeli bir insan olduğuna dikkati çekmiştir. Öte yandan Amri’nin yakalanması için yapılan arama sırasında bir güvenlik kamerasında defalarca cami önünde görüntülediği bilgisini aktaran gazete, failin dini kimliğini vurgulamış, aynı zamanda terör, İslam ve Doğu kökenli tehlikeli insanlar arasında bir bağ kurmaya çalışmış gibi görünmektedir.

Süddeutsche, Noel Pazarı saldırısında şüpheli olduğu sanılarak tutuklanan Navid B.’nin Pakistan’dan gelen bir mülteci olduğunu söylemiştir. Navid’in uyruğuna ilişkin bu bilgi, Amri’nin de yabancı uyruklu olmasıyla birleştirildiğinde, mültecilerin potansiyel suçlular olarak algılandığını ortaya koyarak, -dönemin tartışma konusu olan- mülteci karşısı düşünceleri meşrulaştırmaya hizmet etmiştir.

Anis Amri’nin Almanya’ya geldiği 2015 yılından beri tehlikeli olarak sınıflandırıldığını ve izlendiğini söyleyen *Taz*, “Berlin Başsavcılığı, 24 yaşındaki bir kişinin muhtemel bir saldırı için silah satın almak üzere para toplamak amacıyla bir hırsızlık planladığı şüphesi hakkında bilgilendirildi” cümlesi ile Amri’nin zaten sabıkalı olduğunu kanıtlarıyla göstermeyi amaçlamıştır. Diğer yandan daha önce bir Telegram yayında Amri’nin IŞİD ile temasa geçtiği bilgisiyle de saldırının daha önceden planlanmış olduğunu ima etmiştir. Amri’nin mülteci barınaklarında kaldığını ancak ağustos ayından sonra resmi olarak kayıtlı bulunduğu bu yere uğramadığından dolayı da izinin kaybedildiğini ekleyerek, *bu kadar tehlikeli birinin* suç işleyeceği ihtimaline karşı güvenlik zaafını eleştirmeyi hedeflemiştir. *Taz*’ın, “Müfettişler öncelikli olarak, özellikle Amri’nin çevresine odaklanıyor. Memurlar Çarşamba günü Amri’nin Emmerich’teki son sığınmacı evini aradılar. Dortmund’da birkaç kişi sorgulandı, Berlin’de evler ve bir cami de arandı” diye yazdığı haber, Amri’nin mülteciliğine ve Müslümanlığına yapılan vurgu ile tehlikeli Müslüman mültecilik bağı kurulduğunu da açıkça göstermektedir.

Zeit, fail Anis Amri’nin yeğenin de örgüt üyesi olduğu ardaan bilgisini paylaşmıştır. Örgüt üyelerinin, Selefilğin yoğun olduğu ve Amri’nin ailesinin de yaşadığı

Kayvaran şehrinde yakalandığı ardaan bilgisiyle, ailecek radikal suçlara meyilli olduklarını ortaya koymuştur. Ayrıca sığınmacı olarak Avrupa'ya gelen Amri'nin hayati bir durum gereği iltica etmediğini, ailesinin ve terör örgütünün planları doğrultusunda saldırmak için geldiği imasıyla yine Mültecilik ve tehlike arasında bağ kurulmuştur.

Haber Kaynakları ve Alıntılar

Bu kısımda *Bild*, *Süddeutsche*, *Taz* ve *Zeit* gazetelerinin haberlerinde başvurdukları kaynaklar ve alıntı yaptıkları kişi/kurumlar tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 4.50: Berlin Noel Pazarı Saldırısı Haberlerinin Kaynakları

Tarih	Gazete	Başlık	Kaynak
22 Aralık 2016	<i>Bild</i>	Berlin'de IŞİD Saldırısı	<i>Bild</i>
23 Aralık 2016	<i>Süddeutsche</i>	Berlin'deki yanlış şüpheli: "Metroya yetişmek istedim"	Die Welt, Navid B. (yanlışlıkla tutuklanan kişi)
22 Aralık 2016	<i>Taz</i>	Ne Fiyasko Ama	SDP İç İşleri Sözcüsü Burkhard Lischka, Stephan Mayer (CSU), Federal Başkan Yardımcısı Armin Laschet, (CDU) Kuzey Ren-Vestfalya İçişleri Bakanı Ralf Jäger (Spd), Polis ve Anayasayı Koruma Teşkilatı, Güvenlik Yetkilileri, Federal İçişleri Bakanı Thomas De Maiziére (Cdu), Müfettişler, Berlin Başsavcılığı, New York Times- Der Spiegel
24 Aralık 2016	<i>Zeit</i>	Tunus Polisi 3 Kişiyi Tutukladı	Tunus İçişleri Bakanlığı

Saldırının yaşandığı geceyi ayrıntılarıyla ele alan infografikler hazırladığı haberde *Bild*'in haber kaynağı, gazetenin kendisidir.

Süddeutsche haberinde *sadece mülteci olduğu için yanlışlıkla tutuklanan kişiyi* konu almıştır. Bu kişinin Die Welt gazetesine verdiği röportajdan kesitler aktaran gazetenin kaynağı da Die Welt ve Navid, B.'dir.

Taz gazetesi konuyu güvenlik sorunu ekseninde ele alırken, Anis Amri'nin yakalanamaması ve suç şüphesi teşkil etmesine rağmen takibinin bırakılması meselesini, siyasetçilerin verdikleri tepkileri alıntılanarak ortaya koymuştur. Bu anlamda Berlin

Başsavcılığı, polis ve Anayasanın Korunması Teşkilatı, CDU, CSU ve SDP’li siyasetçiler, İçişleri Bakanı, polis, güvenlik ekipleri, araştırmacılar kaynak olarak kullanılmıştır. New York Times’tan yaptığı alıntıda Amri’nin internette patlayıcı cihazlar hakkında arama yaptığının bildirildiğini; Der Spiegel’de ise Amri’nin internetteki bir sohbetinde intihar saldırısıyla ilgili konuştuğunun bildirildiğini aktarmıştır.

Zeit gazetesi, Tunus’tan gelen terör saldırısına yönelik tutuklama haberinde Tunuslu yetkilileri kaynak olarak göstermiştir.

4.2.2.1.2. Mikro Çözümleme

Mikro Yapısal Çözümleme kısmında, *Sentaktik Çözümleme, Bölgesel Uyum ve Kanıtlayıcı Belgeler (Haber Fotoğrafları)* başlıkları altında değerlendirme yapılmıştır.

Sentaktik Çözümleme

Bild, haberi infografiklerle aktarmıştır. “Kaldırırma çıkararak iki kulübe arasına direksiyonu kırıyor, düzinelerce ziyaretçiye çarpıyor ve sonra sola dönüyor” şeklinde edilgen çatılı cümleler kuran gazete, olayın okuyucunun gözünde canlandırmasını sağlamak amacıyla böyle bir anlatım tercih etmiş olabilir. Diğer yandan haberde etken çatılı fiiller de kullanılmıştır. Zaten hikâye anlatımı kategorisinde yayımlanan habere, bu yol ile dramatik bir hava katılmış, genel itibarıyla karmaşık bir anlatımla sunulmuştur.

Süddeutsche, yanlışlıkla tutuklanan Navid B.’nin söylemlerini doğrudan ve dolaylı aktarımları bir arada kullanmak suretiyle metni oluşturmuştur. Bunun dışında gerçek fail olmayan Navid B.’nin tutuklanmasıyla ilişkili polisin açıklamalarını ve sonrasında Navid’in ortadan kaybolmasına endişelenen yakınlarına da değinen etken çatılı cümlelere yer vermiştir. Genel olarak haberde anlaşılır, yorum içermeyen basit yapı cümleler söz konusudur.

Taz, tırnak içinde doğrudan aktarımları sıklıkla kullanmıştır. Etken ve edilgen yapı cümlelerin bir arada bulunduğu uzun ve karmaşık bir anlatımla metni kuran gazetede, “Amri hala kayıp, silahlı olabilir... Güvenlik yetkilileri için bu bir fiyaskodur” gibi tehlikenin devam ettiğini vurgulayan, okuyucu nezdinde korkuya işaret eden subjektif sözler de kullanılmıştır. Bu bağlamda *Taz*’ın haberde sansasyonel bir dil kullandığı açıktır.

Zeit, genel olarak kısa ve tanımlayıcı cümlelerle basit yapılı bir metin kurmuştur. Yetkili kişilerin verilerine dayanan açıklamalarda aktif çatılı fiiller yer almaktadır. Bununla beraber tutuklanan kişiler hakkındaki; “Onlar Amri ile bağlantılı bir terör örgütünün üyeleri” cümlesinde olduğu gibi kendi tanımlarına yer veren etken yapılı söylemler de yer almaktadır.

Bölgesel Uyum

Haberde suç ile etiketlenmiş Müslüman bir Tunuslu’ya dair pek çok söyleme yer veren *Bild*: “Temmuz 2016’da Nice’deki IŞİD saldırısındaki gibi, Berlin Saldırısı Amri de mümkün olduğunca çok sayıda insanı öldürmek için kamyon kullandı” ifadesiyle doğrudan iki saldırının yöntemi arasında bağ kurmuştur. Ayrıca bu saldırı stili IŞİD’e ait öğeler çağrıştırdığından, Amri’yi destekleyen de IŞİD olduğu ortaya konulmuştur. Diğer yandan, 2016 yılında Almanya’da yapılan “İslamcı Motivasyonlu saldırılar” cümlesiyle paylaştığı infografik ile Müslümanların Almanya için sürekli bir tehdide işaret ettiğini istatistiki veriler kullanarak rasyonelleştirmiştir. Genel hatlarıyla art arda sıralanan cümlelerin işlevsel olduğu görülmüştür.

Süddeutsche’un saldırı şüphesiyle yakalanan Pakistanlı mülteci haberi, doğrudan saldırıya odaklanmasa da suç, terör ve Doğulu mülteci arasında Almanya’da organik bir bağ bulunduğunu ortaya koymasından mütevellit son derece çarpıcı bir örnek olarak görülmüştür. Suçlu olmadığı anlaşılan Navid B.’nin sadece metroya yetişmek için hızlıca koştuğu sırada, muhtemeldir ki sırf görüntüsünden -esmer teninden, kıyafetlerinden- anlaşılan uyruğu nedeniyle şüpheli olarak damgalandığını konu alan haber, Almanya’nın mülteciler noktasındaki hezeyanını ortaya koymanın yanı sıra, hatalı tutuklamayı nedenselleştirmiştir. Bu haber hali hazırda toplumdan dışlanmaya çalışılan bu insanlardan radikal bir kişinin işlediği suç yüzünden topyekûn bir yargıya varıldığını da göstermektedir. Araştırmanın “Doğu/Müslüman kökenli kişi veya kişiler şiddet eyleminde bulunduklarında, haberlerde olay tüm İslam coğrafyasına mal edilip ayrımcı söylem geliştirilmektedir.” ifadesini destekleyen en çarpıcı örneğin de bu haber olduğu söylenebilir. Zira tutuklanan kişiyi mağdur şeklinde telakki etmeye çalışan gazete, bir saldırıdan yola çıkarak esmer tenli, Ortadoğulu ve Müslüman tüm insanların nasıl töhmet altında bırakıldığını gözler önüne sermektedir.

Taz, Amri'nin kayıp olmasını güvenlik açığı olarak sunarken, daha önceden takip edildiği ancak sonradan izinin kaybedildiği bilgisini paylaşarak neden-sonuç ilişkisi kurmuştur. Ayrıca haberde, polis ve Anayasanın Korunması Teşkilatı'nın Almanya'da 549 İslamcı Tehlike" saydığını ekleyen *Taz*, hem İslamcı terör tehdidini istatistiki veriler yoluyla akılcılaştırmış hem de konuyu Amri özelinden çıkarıp genel İslamofobik çerçeveye yerleştirmiştir.

Zeit gazetesi, *Tunus'taki yetkililerin Amri'yle bağlantılı bir terör örgütünün üyelerinin tutuklandığını* aktardığı haberde, saldırıyla ilişkili olan diğer şüphelilerin Tunus'ta yakalandığı bilgisiyle, İslamcı terör olaylarının membaı olarak bu Ortadoğu ülkesini göstermek suretiyle "tehlikeli Doğulu insanlar" yargısını nedenselleştirmeye çalışmıştır. Her ne kadar Tunus hükümetinin saldırı karşısındaki eleştirel yaklaşımına değinilse de yaygın dini inanışın İslamiyet olduğu bu ülke aynı zamanda *terörist yatağıdır* göndermesi ortaya çıkmaktadır.

Kanıtlayıcı Belgeler

Bild haberde infografikler kullanmıştır. Olayın detaylı haritalandırması ve 3D gibi teknolojik unsurlar kullanılarak görselleştirilmesi yoluyla haber metninin açık ve anlaşılır kılınması sağlanmıştır.

Taz'ın olaydan iki gün sonra yayınladığı haberde, fail Anis Amri'nin beyaz bir kâğıt üzerindeki vesikalık fotoğraflarının -okuyucunun bakış açısına göre en önde-bulunduğu, arkada ise flu şekilde üniformalı bir polis memurunun olduğu bir polis merkezi görseli kullanılmıştır. Amri'nin çeşitli suçlarla zaten takibe alınmış olduğu ancak izinin kaybedildiğini, bu anlamda güvenlik açığının söz konusu saldırıya meydan verdiğini anlatan haberin fotoğrafı metni tamamlar niteliktedir. Amri'nin fotoğrafının sunuş şekli eşkal olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Burada dikkat çeken nokta saldırganın fotoğrafının sansürsüz yayınlanmasıdır. Zira henüz yargılanmamış bir şüphelinin fotoğrafını sansürsüz paylaşmak, habercilik etiğine tezat düşen bir harekettir. Fotoğrafın kaynağı DPA'dır.

Zeit'ın haber fotoğrafında fail Anis Amri'nin kardeşinin elinde failin fotoğrafının olduğu bir çerçeve görülmektedir. Haberde Amri'den şüpheli olarak bahsedilmesine rağmen fotoğrafının sansürlenmeden paylaşılması etik anlamda çelişki yaratırken,

Amri'yi hedef konumuna yerleştirmiştir. Fotoğrafın kaynağı *Fethi Belaid/ AFP/ Getty Images*'dir.

Süddeutsche gazetesi haberde görsel kullanmamıştır.

4.2.2.2. Barselona Saldırısı Bulguları

4.2.2.2.1. Makro Çözümleme

Tematik Yapı

Tematik Yapısal Çözümlemede haberlerde kullanılan başlıklar, haber girişleri ve olayın sunumu ele alınmıştır.

Başlıklar

Bu kısımda *Bild*, *Süddeutsche*, *Taz* ve *Zeit* gazetelerinden, Barselona Saldırısı kapsamında 17-23 Ağustos 2017 tarihleri arasından seçilen dört haberin başlıkları, haberin tarihi ve kategorisi değerlendirilmiştir.

Tablo 4.51: Barselona Saldırısı Haber Başlıkları ve Diğer Bilgiler

Gazete İsmi: <i>Bild</i>
Haber Tarihi: 18 Ağustos 2017
Haber Kategorisi: Haberler
Üst Başlık: Barselona Terörüne Karşı Büyük Alkış (Alm: Tosender Applaus Gegen Den Barcelona-Terror)
Ana Başlık: “Korkmuyoruz” (Alm: “Wir haben keine Angst”)
Spot: -
Alt Başlık: -
Ara Başlık: Barselona Teröre Meydan Okuyor (Alm: Barcelona trotzt dem Terror)
Ara Başlık 2: ---
Gazete İsmi: <i>Süddeutsche</i>
Haber Tarihi: 22 Ağustos 2017
Haber Kategorisi: Politika
Üst Başlık: İspanya’da Terör (Alm: Terror in Spanien)
Ana Başlık: Barselona Saldırganları Turistik Yerlere Saldırıları Planladı (Alm: Barcelona-Attentäter sollen Anschläge auf Sehenswürdigkeiten geplant haben)

Spot: - Alt Başlık:- Ara Başlık: İmam Es-Satyy'nin Gençleri Radikalleştirdiği Söyleniyor (Alm: Der Imam Es Satty soll die jungen Männer radikalisiert haben)
Gazete İsmi: <i>Taz</i> Haber Tarihi: 21 Ağustos 2017 Haber Kategorisi: Politika Üst Başlık: Barselona Saldırılarından Sonra Müslümanlar (Alm: Muslime nach dem Anschlag in Barcelona) Ana Başlık: Barış İçin Kucaklaşmalar (Alm:Umarmungen für den Frieden) Spot: Pazar akşamı yüzlerce Müslüman terör ve şiddete karşı protesto gerçekleştirdi- Aşırı Sağcı bir İspanyol için bu yeteri kadar ileri gidilmiş sayılmaz. (Alm: Am Sonntagabend demonstrierten hunderte Muslime gegen Gewalt und Terror – einem spanischen Rechtsextremen geht das nicht weit genug.) Alt Başlık: Ara Başlık: Yeni Sağcı Irkçılık (Alm: Neurechter Rassismus) Ara Başlık 2: Katalonya'da çok sayıda selefi (Alm: Viele Salafisten in Katalonien)
Gazete İsmi: <i>Zeit</i> Haber Tarihi: 23 Ağustos 2017 Haber Kategorisi: Politika Üst Başlık: Barselona'da Saldırı (Alm: Anschlag in Barcelona) Ana Başlık: Hâkim, İmam Es Satty'nin sınır dışı edilmesini durdurdu (Alm: Richter stoppte Abschiebung von Imam Es Satty) Spot: Barselona terör örgütü sözde lideri 2015'de sınır dışı edilmeliydi. Mahkeme, bunu büyük bir tehlike olarak görmediği için reddetti. (Alm: Der mutmaßliche Anführer der Terrorgruppe von Barcelona hätte 2015 abgeschoben werden sollen. Ein Gericht wies das ab, weil von ihm keine große Gefahr ausgegangen sei.) Alt Başlık: - Ara Başlık: Polis destekçi ağı aramaya devam ediyor (Alm: Polizei fahndet weiterhin nach Unterstützernetzwerk)

Bild gazetesi “Barselona Terörüne Karşı Büyük Alkış” üst başlığını ve “Korkmuyoruz” ana başlığını kullanmıştır. Kim tarafından, ne için söylendiği/yapıldığı belli olmayan bu ifadelerde enformasyon eksilimine gidilmiştir. Ancak metnin tamamı okunduğunda, Barselona’da bir terör saldırısı yaşandığı ve bunun için eylemler yapıldığı anlaşılmaktadır. Tırnak içinde verilen “Korkmuyoruz” başlığının sansasyonel olduğu da söylenebilir. Zira bir duruma karşı korkmadığını ifade etmek, o durumun esasen korkulması gereken unsurlara sahip olduğu göndermesi yapmaktadır. Bu başlık seçimi, hem dehşet verici bir olay yaşandığını vurgulamakta hem de haberi okutmak için okuyucuyu meraklandırmaktadır. Ara başlıkta kullanılan “Barselona Teröre Meydan Okuyor” ifadesi de yine yeterli bilgi sağlamazken, haber metniyle birlikte okunduğunda iyi/kötü zıtlığında teröristler ve ülkesini savunan vatanseverlere gönderme yaptığı anlaşılmaktadır. 18 Ağustos’ta *Haberler* kategorisinden paylaşılması, toplum kanalından gelen bir tepkiyi ele almasından kaynaklanmaktadır.

Süddeutsche gazetesinin 22 Ağustos tarihli haberinde, “Barselona Saldırganları Turistik Yerlere Saldırıları Planladı” ana başlığı ve “İspanya’da Terör” üst başlığını kullanılmıştır. Düz anlamıyla ana başlık saldırıya ilişkin net bir bilgi vermemekle beraber haberin içeriğine dair duyurum niteliği taşımaktadır. Bu anlamda, terör olayının yalnızca Barselona halkını hedef almadığı, başka saldırılar da gerçekleştirmek için planlar yapıldığını ve bu olası saldırıların Barselona’daki önemli destinasyon noktalarını ziyaret eden diğer insanları da hedef aldığını ima etmektedir. “İmam Es-Satyy’nin Gençleri Radikalleştirdiği Söyleniyor” şeklinde enformasyon eksilimi yapan ara başlıktaki ifade ise İslamiyet’in din adamlarını doğrudan radikalizm ve terörle eşleştirmeye yönelik göndermeler taşımaktadır. Haberin içeriğini failerin yargılanma sürecinin oluşturmaya karşın *Politika* kategorisinde yayımlayan gazete, olaya siyasi bir önem yüklediği için bu kategoriye seçmiş gibi görünmektedir.

Taz gazetesi, ilk başta Müslümanların teröre karşı verdiği mücadeleyi anlatmaya çalışan 21 Ağustos tarihli haberinde, “Barselona Saldırılarından Sonra Müslümanlar” üst başlığını ve “Barış İçin Kucaklaşmalar” ana başlığını kullanmıştır. Özellikle ana başlık, tek başına haber içeriğine yönelik bir anlam teşkil etmemektedir. “Pazar akşamı yüzlerce Müslüman terör ve şiddete karşı protesto gerçekleştirdi- Aşırı Sağcı bir İspanyol için bu yeteri kadar ileri gidilmiş sayılmaz” spotunda gazete, Müslümanlıkla terörizmi birbirinden ayırma çabası içinde olan insanların bile aslında menfi bir imaj ile

algılandıklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu meyanda “Yeni Sağcı İrkçılık” ara başlığını kullanan gazete bu başlıkta yeni ırkçılık şeklinin kültür üzerinden olduğuna yer verirken, İspanya’daki radikal İslam tehdidine dikkat çekmek için de “Katalonya’da çok sayıda selefi” ara başlığına yer vererek de daha önce de belirtildiği gibi kültürel ırkçılığın din ekseninde de gerçekleşen bir olgu olduğunu ortaya koyacak nitelikte ifadeler kullanmıştır. Haber, *Politika* kategorisinde paylaşılmıştır. İspanyol bir siyasetçinin sözlerine yer verilmesi nedeniyle bu kategori anlamlı gibi görünmekle beraber, Müslüman eylemcileri doğrudan konu edinen ve girişinden görseline kadar Müslümanlara odaklanan haberin bu kategoriden verilmesi, İslamiyet’in Batı nezdinde siyasi bir konuma yerleştirilmesi şeklinde de yorumlanabilir.

Zeit, 23 Ağustos’ta “Barselona’da Saldırı” üst başlığını kullanırken, “Hâkim İmam Es Satty’nin sınır dışı edilmesini durdurdu” ana başlığını seçmiştir. Spotta terör örgütü lideri olarak anılan bu kişinin sınır dışı edilmesine yönelik adım atıldığını ancak, o an için bir hâkimin bunu gerekli görmediği belirtilmiştir. Bu meyanda başlık, spotla birlikte okunmak suretiyle habere ilişkin enformasyon içermektedir. Yine haberin devamı okunduğunda anlam kazanan “Polis destekçi ağı aramaya devam ediyor” ara başlığı kullanılmıştır. Haber içeriğindeki İspanyol yetkililerin ve İspanyol yargısının alıntıları, doğrudan siyasileri ele aldığı için *Politika* kategorisinde paylaşılmıştır.

Haber Girişleri ve Olayın Sunumu

Bild gazetesi, haberin girişinde son derece dramatik ifadelere yer vermiştir. Binlerce insanın Barselona’daki terör saldırısı karşısında duyduğu öfkeyi haykırdığını, bu sırada ölen insanlar için saygı duruşunda bulunulduğunu aktarmıştır. Bununla beraber eylemcilerin “İslamcılara” “Bizi yenemeyeceksiniz, Yaşama sevincimizi elimizden alamayacaksınız” şeklindeki mesajını da girişe yerleştirerek olayı dramatize etmiştir. Terör eylemine karşı protestoyu konu edinen haberin girişinde olay, açıkça anlaşılmaktadır. Haber devamında yine İspanya’daki paniği vurgulayan söylemler kullanılmıştır.

Süddeutsche, haberin girişinde terör saldırısından bir hafta sonra tutuklanan 4 şüphelinin yargılandığını, yargılama sırasında bir şüphelinin Kiliseler de dahil olmak üzere şehirdeki başka pek çok yere saldırı planları olduğunu itiraf ettiğini paylaşmıştır. Haber başlığıyla uyum olan bu girişin devamında, daha sonrasında Alcanar’daki İslamcı

örgüt tarafından kullanılmak üzere saklandığı iddia edilen çok sayıda patlayıcı maddenin tespit edildiği bir patlama sonucu bu planların bozulduğu söylemiştir. Haberin devamında İmam Es-Satyy ve patlamadan bahseden gazete, sonuçta “Barselona’daki kamyonu kullandığı iddia edilen Younes Abouya, günlerce kaçtıktan sonra polis tarafından yakalandı ve vuruldu” ifadelerine yer vermiştir.

Taz gazetesinin haber girişinde saldırıyı protesto eden Müslümanlar öne çıkarılmıştır. Olayı hikayeleştirerek anlatmaya başlayan *Taz*, “ben Müslümanım, terörist değilim, sizi sevgiyle ve barış için kucaklıyorum” yazılı büyük bir pankartı ve yazan kişinin hareketlerini detaylandırmıştır. Haberin gövdesinde de Müslümanların teröre karşı mücadelelerine değinen gazete, İslam’ın şiddet ve barbarlığından en çok etkilenenlerin yine Müslümanlar olduğunu kaydederken aslında İslamiyet’in eşleştirildiği söylemleri yeniden inşa etmiştir. Öte yandan Müslümanların İslam’ın bir terör dini olmadığına insanları ikna etme çabalarının ele alınması, saldırıyla beraber artan İslamofobik tutumun Batı’da yaşayan Müslümanları olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Bununla beraber Sağcı Ulusal Parti Madrid Belediye Üyesi Pablo Rodríguez’in sözlerini de Yeni Sağcı Irkçılık başlığı altında aktarmıştır.

Zeit gazetesi, şüpheli terör örgütünün şüpheli lideri İmam Es-Satyy’nin daha önceden sınır dışı edilmesi gerekirken İspanyol yargısı tarafından kararın reddedilmesini eleştiren bir giriş yapmıştır. Yargının ciddi bir hata yaptığını ima eden *Zeit*, Barselona saldırısında terör örgütü liderini sınır dışı etmeyen mahkemenin de payı olduğuna gönderme yapmıştır. Başlıkta da bu ifadeye yer veren gazete haberin gövdesinde de olayın ayrıntılarını, saldırıda ölen ve yaralananları ve İmam Es-Satyy ile ilgili bilgileri paylaşmıştır.

Şematik Yapı

Şematik Yapısal çözümleme başlığı altında, haber metinlerinde konuyu detaylandırmak amacıyla verilen arka plan bilgileri ve bağlam ile gazetelerin haber kaynakları irdelenmiştir.

Ardalan Bilgisi ve Bağlam

Bild, Katalan Gazetesi La Vanguardia’dan, “Katalan gazetesi, ‘Acıya, öfkeye ve güçsüzlüğe rağmen, Avrupa ve Barselona kültürüne özgü açıklık ve kapsayıcılık değerlerini korumaya çalışmalıyız’ şeklinde talepte bulundu.” ifadelerini alıntılarlamıştır.

Bu söylemlerle, saldırıyla beraber İspanya'daki 'yüceltilen değerlerin' aşınmaya başladığı ve sebebinin Müslümanlar olduğu ima edilmiştir. İspanya Kralı, başbakan, siyasetçiler, hükümet yetkileri ve 100 binden fazla insanın teröristlerle yüzleşmek için sokaklara döküldüğü bilgisini aktaran *Bild*, haberi etki-tepki çerçevesine yerleştirmiştir.

Süddeutsche, saldırısı sonrası yargılanan bir şüphelinin, örgüt ve örgütün lideri İmam Es-Satty tarafından başka saldırılar planladığını, bunların Barselona'nın önemli turistik merkezlerine ve kiliselere yönelik olduğunu yazmıştır. Ancak failden aktardığına göre terör örgütünün konuşlandığı binada, yine terör eylemi için hazırlanan patlayıcı maddelerin infilak etmesi sonucunda İmam Satty ölmüştür ve bu nedenle eylem planları yarım kalmıştır. Barselona'nın başka saldırılardan bu şekilde kurtarıldığı mesajı verilmiştir. Kaynak olarak failin gösterilmesi bu anlamda dikkat çekicidir. Kendini kurtarmak isteyen bir şüphelinin doğruluğu kanıtlanamayan bilgileri, daha fazla terör paniği yaşanmasına yol açacak niteliktedir. Turistik yerler, Barselona'daki tarihi mekanları ifade etmektedir. Tarihi kiliseler, katedraller gibi Hristiyan ibadethanelerine saldırı yapma niyetinde olan Müslüman terör örgütü üyeleri ile birlikte okunduğunda İslam tehdidine işaret edildiği anlaşılmaktadır.

Taz'ın haberinde öne çıkan en önemli ifade, Müslümanların teröre karşı yaptığı etkinliğin onlar açısından ne kadar gerekli olduğudur. Katalonya İslam Kültür merkezinin bu gereklilikten bahsettiğini ve miting çağrısı yapıldığını belirten gazete, paragrafın devamında "Ne de olsa, dünyanın her yerindeki Müslümanlar, onun şiddetinden ve barbarlığından en çok zarar göreceklerdir" ifadesini aktarmıştır. Bu ifade ile İslamiyet'i olumsuzlamaya yönelik söylemler öne çıkarılarak çerçevelenmiştir. "Katalonya'da pek çok selefî" ara başlığının altında ise Terör uzmanlarının İspanya'daki camilerde radikalleşen cemaatler bulunduğunu "İçişleri Bakanlığı 250 adet caminin 80'ini radikal olarak sınıflandırıyor. Bu sayı iki yıl önce 50 idi" şeklinde sayısal verileri de kullanarak öncesi-sonrası bağı kurmuştur. *Taz*'ın aynı haber içinde hem Müslüman olduğu için sorun yaşayan insanlar bağlamını hem yabancı karşıtlığını hem de Müslümanlık ve terör arasındaki ilişkiyi kullanarak İslamofobik öğeleri meşrulaştırmaya çalıştığı düşünülmektedir.

Zeit gazetesinin haberinde terör eyleminin baş sorumlusu olarak telakki edilen İmam'ın, daha önce uyuşturucu kaçakçılığı yaptığı, bu nedenle yargılandığı dört yıl hapis

cezası çektiği ve sınır dışı edilmesinin konuşulduğu arka plan bilgisi vardır. Haberin spotunda bahsedilen Es-Satty'nin daha önceden sınır dışı edilmesi gerekirken kararın uygulanmadığı bilgisi, adamın uyuşturucu kaçakçısı olmasıyla birleştirilmiştir. Bu yönüyle Es-Satty sadece terör eylemi sorumlusu değil, aynı zamanda insanları zehirleyen bir uyuşturucu taciridir. Her bakımdan tehlikelerle dolu bu adamın sınır dışı edilmemesi ve Barselona saldırısı arasında organik bağ kurulmuştur.

Haber Kaynakları ve Alıntılar

Bu kısımda *Bild*, *Süddeutsche*, *Taz* ve *Zeit* gazetelerinin haberlerinde başvurdukları kaynaklar ve alıntı yaptıkları kişi/kurumlar tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 4.52: Barselona Saldırısı Haberlerinin Kaynakları

Tarih	Gazete	Başlık	Kaynak
18 Ağustos 2017	<i>Bild</i>	“Korkmuyoruz”	Katalanische Zeitung, „La Vanguardia, Gösterciler, Polis
22 Ağustos 2017	<i>Süddeutsche</i>	Barselona Saldırganları Turistik Yerlere Saldırıları Planladı	Polis, İspanyol medyası, hâkim
21 Ağustos 2017	<i>Taz</i>	Barış İçin Kucaklaşmalar	Belediye Başkanı Ada Colau, Sağcı Ulusal Parti Madrid Belediye Üyesi Pablo Rodríguez, İspanyol güvenlik yetkilileri, İspanyol İçişleri Bakanlığı, Müslüman eylemciler (Laitef Bel Ali, Muhammed Salih), Barselona Ibn Battuta Vakfı Başkanı Mohammed Chaib
23 Ağustos 2017	<i>Zeit</i>	Hâkim İmam Es Satty'nin sınır dışı edilmesini durdurdu	Afp, pab, İspanyol yetkililer

Bild'in kaynak gösterdiği “La Vanguardia”, İspanya'ya ait bir gazetedir. Saldırılı protesto etmek için sokağa dökülen insanları konu edinen bu haberde, gazetenin İspanya'nın barış ve hoşgörü ülkesi olduğu söylemini vurgulamıştır. Başlıkta olduğu gibi metin içinde de göstericilerden bazılarının sözleri doğrudan alıntı olarak aktarılmıştır.

Süddeutsche, olayı aktarırken polis, yargıç ve İspanyol medyasına başvurmuştur. Saldırının ayrıntıları için polisten aldığı bilgileri kullanmıştır. Saldırı şüphesiyle tutuklanan kişilere dair bilgilerin İspanyol bir yargıçtan edinildiğini söyleyen gazetede, İspanyol medyasının saldırganların şehir merkezindeki kiliseler dahil olmak üzere başka yerlere saldırılar planladığını bildirdiğini ele alan bir paragraf da vardır.

Taz, İspanya'daki Müslümanların barışçıl bir tavırla eylem yaptıkları haberinde, çok sayıda kaynaktan yararlanmıştır. Belediye Başkanı Ada Colau'nun ana başlığa taşınan “Korkmuyoruz” tepkisi, Sağcı Ulusal Parti Belediye Üyesi Pablo Rodríguez'in farklı kültürlerle karşı olmayan ancak kitlesel göçün ve göçmen kültürünün İspanya için tehdit olduğunu ima eden nitelikte söylemleri, İçişleri Bakanlığı ve güvenlik yetkililerinden edinilen veriler ile Müslüman eylemcilerin ifadeleri kaynak olarak gösterilmiştir.

Zeit, örgüt, imam ve diğer tutuklamalar konusunda İspanyol yetkililerine başvurmuştur. Ayrıca konuyla ilgili diğer bilgiler için AFP ve Pab haber ajanslarından veri elde edilmiştir.

4.2.2.2.2. Mikro Çözümleme

Mikro Yapısal Çözümleme kısmında, *Sentaktik Çözümleme*, *Bölgesel Uyum ve Kanıtlayıcı Belgeler (Haber Fotoğrafları)* başlıkları altında değerlendirme yapılmıştır.

Sentaktik Çözümleme

Bild gazetesinin haberi, didaktik ve basit bir haber sunumundan çok olayı hikayeleştiren ve dramatize eden cümleler içermektedir. “ Büyük bir alkış koptu, birçok kişi “Korkmuyoruz!” diyerek defalarca haykırdı.” ... “Las Rambas caddesi hayat dolu insanlarla taşıyor” gibi, konuyu hikayeleştiren, sübjektif ögeler taşıyan ve okuyucunun duygularına seslenen söylemlerle haberi çerçevelemiş, -mişli geçmiş zaman zarflarıyla kısa, anlaşılır ancak dramatizasyon içeren bir dil kullanmıştır.

Süddeutsche gazetesinin haberi, basit, di-li geçmiş zaman ve -mişli geçmiş zamanın bir arada olduğu, genellikle edilgen yapıli cümlelerden oluşmaktadır. Haber metinlerinde genellikle tercih edilmeyen -mişli geçmiş zaman, konuyla ilgili arka plan bilgisi verilirken başvuru kaynaklara gönderme yapmak için kullanılmıştır. “Barselona'daki terör saldırısından neredeyse bir hafta sonra, Eyalet Mahkemesindeki bir

İspanyol yargıç, tutuklanan dört şüpheliyi sorguladı... Barselona'daki kamyonu kullandığı iddia edilen Younes Abouya, günlerce kaçtıktan sonra polis tarafından yakalandı ve vuruldu" ve benzeri cümleler, haberin basit yapılı olduğunu göstermiştir.

Taz gazetesinin haberinde uzun, doğrudan ve dolaylı aktarımların aynı paragrafta ve çok sayıda olduğu karmaşık cümleler vardır. Haberin girişinde "İslamcı teröre verilecek en iyi yanıt, ekran boyutunda bir karton kutu içine sığar" cümlesini kullanan gazete olayı dramatize etmek için, protesto eyleminde kullanılan bir kartonu adeta kitap cümlesi gibi aktarmıştır. Pankarttaki terör karşıtı ifadenin beş dilde yazıldığı bilgisiyle okunduğunda, tepkinin evrensel olmasına karşın küçük bir pankartta verilmesini bir metafor olarak sunulduğu anlaşılmıştır.

Zeit gazetesi de haberde kısa ve basit yapılı cümleler kurmuş, doğrudan alıntıya başvurmamış yalnızca polis/yetkililer bildirdi şeklinde dolaylı anlatımlara ve etken çatılı fiillere müracaat etmiştir.

Bölgesel Uyum

Bild gazetesinin haberinde, protesto için sokaklara çıkan yüzbinlerce insanı anlatan metinde, saldırı karşısında onların ifadesiyle "İslamcılarla" restleşildiğini vurgularken, teröre karşı meydan okuyan, ülkesini savunan kahramanlar ve kötü adamlar arasında zıtlık ilişkisi yaratılmıştır. Ayrıca alıntı yapılan "Katalonya her zaman bir barış ve memnuniyet ülkesi olmuştur ve bunu hiçbir şey değiştirmemelidir" cümlesiyle de İspanya'nın geçmişi, bugünü ve geleceği arasında teröre karşı tutumunu ortaya koymuştur.

Süddeutsche de haberde ardışık ve işlevsel uyumu olan bir üslup kullanmıştır. Zanlı İmam Es-Satty'nin genç Müslümanları radikalleştirdiğini söyleyerek onları yoldan çıkardığını ima etmiş, bu bağlamda da saldırıya sebep olan kişi olarak İmam'ı işaret etmiştir. Haberde ilkin mahkemede yargılanan şüphelilerden bahsedilmiş, ardından bir şüphelinin başka saldırıların yapılacağına ilişkin itirafları paylaşılmış ve planların bozulmasına neden olan patlama ile saldırıdaki kilit ismin öldüğü bilgilerinin aktarılmasıyla konunun açılımı yapılmıştır. Bu anlamda haber, işlevsel uyum çerçevesinde sunulmuştur. Haberde, İslamiyet'in dini temsilcisi olan İmam'ın öne çıkarılmasıyla İslamiyet'in teröre eğilimli, tehlikeli bir din olduğu basmakalıp İslamofobik yargıların gündeme getirildiğini de eklemek gerekmektedir.

Taz gazetesinin dramatik bir anlatımla sunduğu haber bir karşıtlığı ele almaktadır. Haberde, önce Müslüman eylemcilerin terör karşıtı gösterisi, ardından Sağcı Belediye Meclis Üyesinin ve yine başka bir Müslüman örgütün temsilcisinin sözleri verilmiştir. Müslümanların barış içeren tutumlarına karşılık sağcı partinin göçmen karşıtı ifadelerine de yer veren gazete karşıtlıkları ele alan yapıda bir haber oluşturmuştur. “İçişleri Bakanlığı, 256 adet Caminin 80’ini radikal olarak sınıflandırıyor. Bu sayı iki yıl önce 50 idi” ifadesiyle de son dönemde artan radikal İslam’ın endişe verici boyuta ulaştığını ekleyerek de “İslamcı” tehditlerin gelecekte de devam edeceği mesajını vermiştir.

Zeit, saldırıyı tertip eden örgütün baş şüphelisi İmam Es-Satty’nin daha önce sınır dışı edilmesi gerektiğine ilişkin süreçten bahsetmiştir. Burada daha önce de çeşitli suçlarla anılan bu kişinin sınır dışı edilme kararının durdurulmasını “Fas kökenli Es Satty, sınır dışı edilmesi planlandığı sırada uyuşturucu kaçakçılığından dört yıl hapis cezasını çekmekte olduğu söylendi” ifadesiyle duyuran gazete, bu durumun saldırıyla zemin hazırlandığını belirterek, olay nedenselleştirilmiştir. Haberde yer alan diğer bilgi Es-Satty’nin yine terör eylemi planı yaptığı evindeki patlama sonucunda öldüğüdür. İmam’ı suçlu olarak ilan eden *Zeit* gazetesi, kurduğu ardışık ve nedensellik ilişkisi içeren cümlelerle bunu kanıtlamaya çalışmıştır. Haber metninin sonunda “Müfettişler, ayrıca terör hücresi üyelerinin çoğunun geldiği Fransa, Belçika, İsviçre ve Fas’a yönelik ipuçları arıyor” ifadesiyle de Avrupa’nın pek çok ülkesinin terörist yatağı olduğunu da habere ilistirmek suretiyle, Avrupa genelindeki İslam tehdidine dikkati çekmeyi amaçlamıştır.

Kanıtlayıcı Belgeler

Süddeutsche gazetesinin haber fotoğrafında Barselona’daki Sagrada Familia Bazilikasının önünde elinde makinalı tüfek bulunan bir İspanyol polisinin durduğu görülmektedir. Fotoğrafta birkaç sivilin de arkası dönük görüntüsü vardır. Bununla beraber İslam kaynaklı terör örgütlerinin turistik yerlere ve Hristiyanlığın ibadethanesi olan kiliselere yapacakları muhtemel saldırıları Hristiyanlık-İslamiyet çatışmasına gönderme yapacak şekilde ele almıştır. Fotoğraf AFP’den alınmıştır.

Zeit’ın haber fotoğrafı “*Ripoll’deki bir caminin kitaplığı*” yazısıyla paylaşılmıştır. Görselde duvara asılı küçük bir rafın üzerinde Arapça yazılı din kitapları olduğu görülmektedir. Ana başlıkta geçen imam kelimesi, üst başlıktaki saldırı kelimesi ve bu

görsel birlikte okunduğunda terör ve şiddetin İslamiyet’le örtüştürüldüğü, İslam korkusunu yeniden inşa etmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Fotoğrafın telif hakkının *Pau Barrena/AFP/Getty Images’e* ait olduğu belirtilmiştir.

Taz’ın haber fotoğrafında birbirine sarılan esmer, bu yönüyle Avrupalı olmadığı anlaşılan iki adam vardır. Bir meydanda olan adamları, çembere almış bir kalabalık seyretmektedir. Görsel, başlıkta yer alan *barış için kucaklaşmalar* sözünü desteklemek için kullanılmıştır. Fotoğraf Reuters’dan alınmıştır.

Bild gazetesinin haberindeki görsel ise daha sonradan sistem tarafından kaldırılmıştır.

4.2.2.3. Christchurch Saldırıları Bulguları

4.2.2.3.1. Makro Çözümleme

Tematik Yapı

Tematik Yapısal Çözümlemede haberlerde kullanılan başlıklar, haber girişleri ve olayın sunumu ele alınmıştır.

Başlıklar

Bu kısımda *Bild*, *Süddeutsche*, *Taz* ve *Zeit* gazetelerinden, Christchurch Saldırısı kapsamında 15-21 Mart 2019 tarihleri arasından seçilen dört haberin başlıkları, haberin tarihi ve kategorisi değerlendirilmiştir.

Tablo 4.53: Christchurch Saldırısı Haber Başlıkları ve Diğer Bilgiler

Gazete İsmi: <i>Bild</i>
Haber Tarihi: 16 Mart 2019
Haber Kategorisi: Haberler
Üst Başlık: Yeni Zelanda Saldırısı (Alm: Der Attentäter von Neuseeland)
Ana Başlık: Seyahatleri Onu Terörist mi Yaptı? (Alm: Machten ihn seine Reisen zum Terroristen?)
Spot:
Alt Başlık:
Ara Başlık: Avrupa’da Radikalleşti Mi? (Alm: Radikalisierte er sich in Europa?)
Gazete İsmi: <i>Süddeutsche</i>

Haber Tarihi: 16 Mart 2019

Haber Kategorisi: Politika

Üst Başlık: Yeni Zelanda'da Saldırı (Alm: Anschlag in Neuseeland)

Ana Başlık: Şüpheli Saldırılarına devam etmek istedi (Alm: Verdächtiger wollte Angriffe fortsetzen)

Spot: -

Alt Başlık: -

Ara Başlık: -

Gazete İsmi: *Taz*

Haber Tarihi: 16 Mart 2019

Haber Kategorisi: Politika

Üst Başlık: Yeni Zelanda'da Aşırı Sağcı Terör (Alm: Rechtsextremer Terror in Neuseeland)

Ana Başlık: "Canavar" Cinayetle Yargılanıyor (Alm: „Monster“ des Mordes angeklagt)

Spot: Yeni Zelanda yasta. Başbakan Ardern silah yasalarını sıkılaştırmak istiyor. Aşırı sağcı suçlu hakkında daha fazla detay ortaya çıkıyor. (Alm: Neuseeland trauert. Premierministerin Ardern will die Waffengesetze verschärfen. Mehr Details über den rechtsextremen Täter werden bekannt.)

Alt Başlık:

Ara Başlık: "Bir Şüpheli Serbest Bırakıldı" (Alm: Ein „Verdächtiger“ freigelassen)

Ara Başlık 2: Yeni Zelanda Toplumuna iyi entegre olmuş (Alm: Gut in die neuseeländische Gesellschaft integriert)

Ara Başlık 3: Spor Eğitmeni, Tarrant (Alm: Tarrant, der Fitness-Trainer)

Gazete İsmi: *Zeit*

Haber Tarihi: 16 Mart 2019

Haber Kategorisi: Toplum

Üst Başlık: Christchurch (Alm: Christchurch)

Ana Başlık: Polis başka bir saldırı kurbanı buldu (Alm: Polizei findet weiteres Anschlagsopfer)

Spot: Yeni Zelanda'daki terör saldırısında ölenlerin sayısı 50'ye yükseldi. Polise göre 50 yaralı daha var, 36 kişi ise hastanede yatıyor. (Alm: Die Zahl der Menschen, die bei dem Terroranschlag in Neuseeland getötet wurden, hat sich auf 50 erhöht. Laut Polizei wurden 50 weitere verletzt, 36 liegen im Krankenhaus.)

Ara Başlık: “Kesinlikle saldırısına devam etmeye niteliydi” (Alm: "Er hatte absolut die Absicht, seine Attacke fortzuführen")

Ara Başlık: Facebook, şüphelinin profilini engelledi (Alm: Facebook sperrt Profile des Verdächtigen)

Bild ana başlıkta “Seyahatleri Onu Terörist Mi Yaptı?” şeklinde bir soru cümlesi kullanmıştır. Tek başına haber için yeterince anlam taşımayan başlık, “Yeni Zelanda Saldırısı” üst başlığıyla birlikte okunmak suretiyle anlam kazanmaktadır. “Avrupa’da Radikalleşti mi?” ara başlığıyla desteklenen sorular, esasında suçlunun terör arka planına sahip olmadığına, sadece yanlış kaynaklarla tanışması sonucunda bu yöne eğildiğine gönderme yapmaktadır. Bu bilgiler haberin içeriğinde başvuru diğer kaynaklarla okunduğunda anlamlı olmakta, başlıklar enformasyon eksilimi içermektedir. *Bild* olayı saldırıdan bir gün sonra (16 Mart 2016), geniş bir okuyucu kesimine hitap eden *Haberler* kategorisinde paylaşmıştır.

Süddeutsche’un, Yeni Zelanda Başbakanı Ardern’in ‘Şüpheli Saldırılarına Devam Etmek İstedi’ sözünü tırnak içine almadan kullandığı, enformasyon eksilimi olan bu başlık, üst başlıkta “Yeni Zelanda’da saldırısı” ifadesiyle birlikte anlam kazanmıştır. Olayın hemen ertesi gününde saldırının detaylarının gün ışığa çıkmaya başlamasıyla açıklama yapan Yeni Zelanda Başbakanı referans alan haber, *Politika* kategorisinde paylaşılmıştır. Ardern’in “şüpheli” hakkındaki sözü, saldırılarına devam etmek istemesine karşın amacına ulaşamadığını ve tehlikenin bertaraf edildiğine işaret etmek hasebiyle haber başlığına taşındığı düşünülmüştür.

Taz gazetesinin yorum ve itham içeren “*Canavar” Cinayetle Yargılanıyor*” ana başlığı, ancak “Yeni Zelanda’da Aşırı Sağcı Terör” üst başlığıyla birlikte okunması durumunda haber hakkında bilgilendirici olmaktadır. Bununla beraber saldırıyı yapan kişiyi “canavar” olarak tanımlayan gazete taraflı bir tutum sergilemiştir. Tarrant’ın cinayetle yargılanıyor olması ise olayı -her ne kadar başlıkta terör ifadesi kullanılsa da- uluslararası terör statüsünden çıkarıp rutin bir cinayet haberi gibi anons edildiğine işaret etmektedir. Üst başlıktaki sağcı terör ifadesiyle de Batı ülkelerini derinden etkileyen ve dışlanan sağcılığı olumsuzlamak amaçlanmıştır. Spot, haberin temas ettiği konuların özeti niteliği taşımaktadır. Gazete üç ara başlık kullanmıştır. “Bir Şüpheli Serbest Bırakıldı”, “Yeni Zelanda Toplumuna İyi Entegre Olmuş” ve “Spor Eğitmeni, Tarrant” eksilteli cümlelerini içeren ara başlıklar, haberin devamı hakkında okuyucuyu

meraklandırmaktadır. Yalnızca siyasetçilerin değil, Tarrant'ın eski arkadaşlarının sözlerinin bile yer aldığı 16 Mart tarihli haberin *Politika* kategorisinde yayınlanması da *Taz*'ın olaya politik bir mesele olarak yaklaştığını göstermektedir.

Zeit gazetesi, “Christchurch” üst başlığı ve “Polis Başka Bir Saldırı Kurbanı Buldu” ana başlığında enformasyon eksiltilimi yapmıştır. Spotta “Yeni Zelanda’daki terör saldırısında ölenlerin sayısı 50’ye yükseldi. Polise göre 50 yaralı daha var, 36 kişi ise hastanede yatıyor” diyen gazetenin buradaki sözleriyle haber içeriğini anlaşılır hale gelmektedir. İki ara başlık kullanan *Zeit*, bir başlığı tırnak içinde, diğerini de kaynaktan alınan bilgi ile sunmuştur. Yeni Zelanda Başbakanı Ardern’in konuşmasından bir kesit olan “Kesinlikle saldırısına devam etmeye niyetliydi” şeklinde sunulan başlık, haber metni ile anlam kazanmaktadır. “Facebook, şüphelinin profilini engelledi” başlığıysa Brenton Tarrant’ın saldırıyı internette yayınlaması noktasında alınan bir önlemi işaret etmektedir. *Zeit* haberi 16 Mart tarihinde genelde rutin haberlerin yer aldığı *Toplum* kategorisinde paylaşmıştır.

Haber Girişleri ve Olayın Sunumu

Bild gazetesi habere, Christchurch saldırganının hayatını anlatarak başlamıştır. Giriş cümlesi haberin bütünü hakkında bilgi vermektedir. Haberin devamında da Tarrant’ın geçmişi, internette yayınladığı ırkçı manifestosu, mesleği, ilk gençliği ve dünya seyahatleri hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır.

Süddeutsche haber girişinde, metnin devamına ilişkin bilgileri içeren kısa kısa maddelerle olayın özetini çıkarmıştır. Haberin odak noktası, Başbakan Jacinda Ardern’in basın toplantısında, saldırı sonrası silah yasalarının güncellenmesi için planlar yaptığını söylemesidir. Bununla beraber genel hatlarıyla saldırıdan, saldırganın yargılanmasından, geçmişte internette paylaştığı aşırılık yanlısı düşüncelerinden ve saldırılan etkilenen insanlardan bahsedilmiştir. Tarrant’ın dışında başka tutuklamalar yapıldığı bilgisini de aktarmıştır.

Taz gazetesinin girişi, haber görselini detaylandıran hikayeci bir üslupla yazılmıştır. Christchurch saldırısının ardından tutuklanan Brenton Tarrant’ın çıkarıldığı mahkemede yargılanma sürecini anlatarak başlayan haber, saldırının cuma namazı sonrasında gerçekleştirildiğinden, aralarında küçük çocukların da bulunduğu ölü ve yaralılar olduğundan, Başbakan Ardern’in olay üzerine silah yasasındaki reform hazırlığı

ile Müslüman cemaate *taziye* ziyareti yaptığından bahsedilmiş, Brenton Tarrant'ın geçmişi, uyuğu, mesleği gibi detaylara yer verilmiştir.

Zeit, haberin girişinde Christchurch 'da düzenlenen terör saldırısının ardından ölü sayısının 50'ye yükseldiğini, bir polis sözcüsünün camilerden birinde başka bir kurban bulunduğunu, 36'sı çocuk ve 2'si kritik 50 yaralanın kaydedildiğini yazmıştır. Haberin devamında ölenlerin tamamının Müslüman olduğu, saldırgan Avustralyalı Brenton T.'nin gözaltına alındığını, tutuklanan başka şüphelilerin olayla hiçbir alakası olmadığı, olayın cuma namazı sırasında vuku bulduğu bilgilerine yer verilmiştir. Başbakan Jacinda Ardern'in açıklamaları da konu edilmiştir.

Şematik Yapı

Şematik Yapısal çözümleme başlığı altında, haber metinlerinde konuyu detaylandırmak amacıyla verilen arka plan bilgileri ve bağlam ile gazetelerin haber kaynakları irdelenmiştir.

Ardalan Bilgisi ve Bağlam

Bild gazetesinin haberinde, muhtevası itibariyle birden fazla ardalan bilgisi kullanılmıştır. Hem ana ve ara başlıkta hem de haberin gövdesinde dikkat çeken en önemli ardalan bilgisi, Tarrant'ın normal bir yaşam sürerken dünya seyahatine çıkmasıyla radikal fikirlere yönelmiş olabileceği iddiasıdır. Pakistan gibi ülkelere gittiği kaydedilen Tarrant'ın burada radikal fikirlere kapılmadığı ancak Avrupa seyahatleri sırasında sebebi bilinmeyen bir şekilde İslam karşıtı ve yabancı düşmanı duygulara kapıldığına gönderme yapılmaktadır. Bu iddia, daha önce sıradan bir hayatı olan, işinde başarılı olduğu öne sürülen Tarrant'ın eski patronunun varsayımına dayanmakla beraber, gazetenin bunu vurgulaması, *arka planında şiddet geçmişi olmayan bu adamın kaynağı belirsiz şekilde anormalleştiğinin* ima edilmesi yoluyla suçun aşırı sağa kanalize edilmesi çabası olarak yorumlanmıştır.

Süddeutsche, Tarrant'ın daha önce internette yayınladığı Müslüman ve göçmen karşıtı görüşlerine değinerek saldırıyı aşırı radikallikle bağdaştırmıştır. “Ardern ayrıca, internette aşırılık yanlısı görüşünü dile getirmesine rağmen, suikastçının Yeni Zelanda güvenlik yetkililerinin henüz görüş alanında olmadığını da doğruladı” ifadesiyle saldırganın bu görüşleri paylaşmasına rağmen güvenlik yetkililerinin hedefine girmediğine de yer verilmiştir. Sorun başlı başına Tarrant'ın ırkçı düşüncelerinden kaynaklanıyorken

Ardern bu düşünce tarzını değiştirmek için herhangi bir grubu hedef alan söylemler yerine ülkeyi silahsızlandırmaya, silah sahiplerini kontrol altında tutmaya yönelik önlemler almıştır. Gazete bu bilgileri, herhangi bir yoruma başvurmada aktarmıştır.

Taz gazetesi failin spor atıcısı olduğunu, Avustralya'nın küçük bir şehrinde, işçi sınıfa bir ailede doğup büyüdüğünü kaydetmiştir. *Taz*; "Eski sınıf arkadaşlarından bazıları Avustralya televizyonuna verdiği demeçte, 'göze çarpmayan ve genellikle hoş, bir sınıf arkadaşı' olduğunu söylediler. Tarrant daha sonra spor eğitmeni olarak çalıştı. Eski Spor kulübü patronu Tracey Gray'e göre, iş arkadaşı çok profesyonel ve güvenilir- çok iyi bir eğitmendi" şeklinde dolaylı anlatımlara yer verdiği bu paragrafta, Tarrant'ın işlediği suç ile geçmişi arasında büyük bir tezat olduğunu vurgularken, dünyayı dolaştığı sırada çeşitli ülkelerde radikal sağ görüşlerle bezendiği, saldırı motivasyonunun da bu olabileceğine dair bilgiler aktararak, gayet normal ve güvenilir olan bu adamın eylemini çeşitli kanıtlar sunarak ele almıştır.

Zeit, ardaan bilgisi kapsamında saldırganın ve ölenlerin uyruğuna yer vermiştir. Ölen kişilerin tamamının Müslüman olduğunu söyleyen gazete, aralarında Suriye'den gelen mültecilerin de olduğunu eklemiştir. Saldırganı ise aşırıcılıkla ilişkilendirirken Avusturalyalı olduğunu belirtmiştir. Mahkemeye çıkarılan Brenton Tarrant'la ilgili "Cumartesi günü mahkemedeki duruşmasını büyük ölçüde hareketsiz bir şekilde izledi, ancak aşırı sağcıların ayırt edici bir işareti olarak kabul edilen bir hareket yaptı" diyen *Zeit*, aşırı sağcılık ve terör bağlamı kurmayı amaçlamış gibi görünmektedir. İkinci kurduğu bağlam ise aşırı sağcıların Müslüman ve mültecileri hedef aldığına yöneliktir. Bilindiği gibi aşırı sağ, ırkçılık ve radikalizmle eşleştirilen Avrupa'da ve diğer batılı ülkelerde en azından İkinci Dünya Savaşı sonrasında örtbas edilmeye çalışılan bir ideolojik eğilimdir. Aşırı sağ söylemleri özellikle son dönemlerde mülteciler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Saldırıyı internet üzerinden canlı yayınlayan Tarrant'ın arabasında çekilen videoda, Sırp milliyetçi bir savaş şarkısının çaldığı kaydedilmiştir. "Karadžic, Sırplarına liderlik et" şarkısı, Müslüman karşıtı bir Memle bağlantılı olarak birkaç yıldır internette dolaşıyor" diyen *Zeit*, aşırı sağcı olduğu iddia edilen Tarrant'ın mülteci ve Müslümanlara yaptığı saldırıyı, bu bağlam çerçevesinde okuyucunun nezdinde meşrulaştırmakta, öte yandan mülteci ve Müslümanlara yönelik şiddet konusunda zaten bu söylemlerle

gündeme gelen ideolojiye karşı duyarsızlaştırma yaratmaktadır. Haberde dikkat çeken diğer unsur, Tarrant'ın bir atıcılık kulübüne üye olması ve ruhsatlı silah kullanmasıdır. Bu da failin tehlikeli faaliyetler içinde bulunmayan, yasal sınırlar çerçevesinde yaşam süren biri olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Haber Kaynakları ve Alıntılar

Bu kısımda *Bild*, *Süddeutsche*, *Taz* ve *Zeit* gazetelerinin haberlerinde başvurdukları kaynaklar ve alıntı yaptıkları kişi/kurumlar tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 4.54: Christchurch Saldırısı Haberlerinin Kaynakları

Tarih	Gazete	Başlık	Kaynak
16 Mart 2019	<i>Bild</i>	Seyahatleri Onu Terörist mi Yaptı?	Brenton Tarrant'ın manifestosu, Tracey Gray, Daily Mail, The Sydney Morning Herald, Başsavcı Sotir Zazarov
16 Mart 2019	<i>Süddeutsche</i>	Şüpheli Saldırılarına Devam Etmek İstedi	Başbakan Jacinda Ardern, yargıç, Polis Şefi Mike Bush, İmam İbrahim Abdul Halim
16 Mart 2019	<i>Taz</i>	Canavar” Cinayetle Yargılanıyor	Başbakan Jacinda Ardern, Brenton Tarrant'ın manifestosu, Gözlemciler, Avusturalya'da bir televizyon kanalına failin arkadaşının verdiği demeç, Tracey Gray, The Australian Gazetesi
16 Mart 2019	<i>Zeit</i>	Polis Başka Bir Saldırı Kurbanı Buldu	ZEİT ONLINE, AFP, AP, dpa, Reuters, sue, polis, Başbakan Jacinda Ardern, Saldırganın manifestosu, Bosna'nın Yeni Zelanda Büyükelçisi

Bild, Tarrant'ın eski patronu Tracey Gray'in The Sydney Morning Herald'a verdiği demeçten alıntı yaparak Tarrant hakkında bilgi vermiştir. Diğer bilgi kaynağı ise Tarrant'ın daha önce internette yayınladığı *nefret manifestosudur*. Failin aşırı sağcı düşüncelerinin dünya seyahati sırasında edinmiş olabileceği bilgisini “Daily Mail’e göre” ifadesiyle paylaşmıştır. Tarrant'ın en son Bulgaristan’a gittiğini belirten gazete, olayla

ilgili Bulgaristan'dan Sotir Zazarov isimli Başsavcının sözlerini de kaynak olarak kullanmıştır.

Süddeutsche Yeni Zelanda Başbakanının saldırıyla ilgili basın açıklamasını ele almış, dolayısıyla Başbakan Jacinda Ardern'in sözlerini haberin ana kaynağı olarak göstermiştir. Ardern'in polislerin saldırıya kontrol altına almak için yaptığı eylemi takdir eden sözlerinin ardındaki bir cümlede Polis Şefi Mike Bush'un da benzer ifadesi aktarılmıştır. Failin cinayet suçuyla yargılandığı bilgisini verirken hâkim/yargıçtan bahsedilmiştir. Haberin sonundaki paragrafta ise saldırı yapılan camilerden birinin imamının birkaç sözüne yer vermiştir.

Taz, Yeni Zelanda Başbakanı Jacinda Ardern'in saldırıyla ilgili sözlerini haberde kullanmıştır. Dolaylı anlatımlar yaptığı gibi, tırnak içinde Ardern'in cümlelerine yer vermiştir. *Gözlemciler* kaynağından Avustralya'daki silah yasasına ilişkin ifadeleri aktarmıştır. Tarrant'ın eski sınıf arkadaşının Avusturalya'daki bir televizyon kanalında yaptığı konuşma ve eski patronunu Tracey Gray'in Tarrant hakkındaki bilgileri alıntılanmıştır. Haberin sonunda *The Australian* gazetesinde yer verilen, failin 2011 yılında yazdığı metinden bir cümle alınmıştır.

Zeit da Başbakan Jacinda Ardern'in saldırıyla ilgili sözlerini haberde kullanmıştır. Öte yandan tutuklanan ve daha sonra serbest bırakılan kişilerle ilgili bilgileri polislin söylediğini belirtmiştir. Büyükelçiyi, Tarrant'ın yayınladığı saldırı videosunda çalan müziğin Sırp-Milliyetçi bir savaş şarkısı olduğunu doğrulaması nedeniyle zikretmiştir. Videonun internette dolaşımının engellediğini ise Facebook'un duyurduğunu belirtmiştir. *Zeit*, *AFP*, *AP*, dpa, Reuters, sue haber ajanslarında da bilgi edindiğini haberin en üstünde yer alan kaynak kısmında göstermiştir.

4.2.2.3.2. Mikro Çözümleme

Mikro Yapısal Çözümleme kısmında, *Sentaktik Çözümleme*, *Bölgesel Uyum ve Kanıtlayıcı Belgeler (Haber Fotoğrafları)* başlıkları altında değerlendirme yapılmıştır.

Sentaktik Çözümleme

Bild gazetesi etken çatılı fiillerle haberi sunmuştur. Bununla beraber haberde hem sansasyona hem de dramatizasyona başvurulduğu görülmüştür. Tarrant'ın geçmişine dair pek çok detay paylaşılan *Bild*, "Tarrant'n babası Rodney, oğlu henüz yirmili yaşlarının

başındayken, 49 yaşında kanserden öldü” şeklinde okuyucunun duygularını harekete geçirerek olayı akılcılaştırmaya çalışan cümleler kurmuştur.

Süddeutsche, giriş kısmında haberi öz ve anlaşılır etken yapıları fiillerle özetlemiştir. Başbakan Arden’in konuşmalarını da tırnak içinde veya dolaylı aktarımlarla vermiştir. Gazetenin didaktik bir üslupla, klasik habercilik kurallarına uygun, basit yapıları bir metin oluşturduğu söylenebilir.

Taz gazetesi, eksiltili ifadelerden oluşan hikâye anlatımı olarak değerlendirilebilecek bir giriş cümlesiyle habere başlamıştır. Haberin tamamında ise genellikle uzun, cümlelerin ve alıntılarının bir arada kullanıldığı karmaşık bir metin yapısı tercih etmiştir. Konuyu detaylandırmak üzere doğrudan aktarımlara başvuran *Taz*, cümlelerini büyük ölçüde bir kaynağa dayandırmış olmakla birlikte kendi yorumlarına da yer vermiştir. Özellikle sansasyonel ve yorum içeren ana başlık ile “Spor Eğitmeni Tarrant” ara başlığı, haber metninden çok yaşam öyküsünü ele alan bir röportajı anımsatmaktadır.

Zeit’ın kullandığı dil bakımından sade ve basit bir sunum gerçekleştirdiği söylenebilir. Doğrudan ve dolaylı anlatımları bir arada kullanan gazete, başlık dışında muhabirin/yazarın yorumu olduğunu düşündüren herhangi bir cümle kurmamıştır.

Bölgesel Uyum

Saldırganın profesyonel bir sporcu olduğunu vurgulayan *Bild*, 20’li yaşlarının başında babasını kanserden kaybettiğini söyleyerek, saldırısının arkasında yatan bir hüzne işaret etmek suretiyle hem dramatizasyona başvurmuş hem de sağlıklı bir ruh yapısına sahip olmadığına gönderme yapmıştır. Böylelikle saldırı ve adamın zihinsel sağlık durumu arasında bir bağ kurularak, eylemin neden-sonuç çerçevesinde meşrulaştırılmaya çalışıldığı söylenebilir. Haberde dikkat çeken bir diğer husus, Brenton Tarrant’ın kullandığı silahların üzerindeki yazıtlardır. “Bazı yazıtlar, 1683’te Türklerin Viyana’yı Kuşatmasına, 1877-78 Rus-Osmanlı Savaş’ında Bulgaristan’ın Balkan Dağları’ndaki Schipka Geçidi’ndeki muharebelerine ve Arnavut Prensi Skanderbeg’in (1405-1468) Osmanlılara karşı gerçekleştirdiği muharebelere atıfta bulunmaktadır”. Bu cümleden anlaşıldığı üzere saldırganın eylemleri Osmanlılara ve halifesi olduğu İslam’a karşı duyduğu öfkeyi çağrıştırmaktadır. Genel anlamda *Bild*, bu tarihi ardalanı kullanarak, her ne kadar olumsuz üslupla metni kurmuşsa da Tarrant üzerinden İslam karşıtlığını

okuyucunun gözünde yeniden üretmeye çalışan ve saldırıyı nedenselleştiren ifadeler kullanmış gibi görünmektedir.

Süddeutsche gazetesi Tarrant'ın daha önce yayınladığı videoyu kaynak gösterip, aşırı sağcı ve ırkçı düşüncelere sahip olan bu kişinin saldırıyı gerçekleştirmesinin arkasındaki nedenleri ortaya koymaya çalışarak işlevsel bir ilişki kurmuştur. Öte yandan saldırıya uğrayan iki camiden birinin imamının “bu ülkeyi her zamanki gibi seviyoruz” ifadesini tırnak içinde veren gazete ayrıca “Christchurch’ün bir banliyösü olan Linwood’daki caminin imamı, aşırılık yanlıları ‘güvenimizi asla sarsamayacak’ dedi” bilgisini ekleyerek nefret ve sevgi zıtlığından yararlanmak suretiyle, Yeni Zelanda’nın Müslüman gruplara olan sempatisini kanıtlamaya ve olayı genel bir anti-Müslüman tutumdan çok sıra dışı bir eylem olarak okuyucunun gözünde normalleştirilmeye çalışmıştır.

Taz gazetesi, saldırganın “74 sayfalık bir ‘manifesto’da aşırı sağcı fikirlerini ve Müslümanlara ve göçmenlere karşı nefretini dile getirdi” bilgisine yer vererek, olayı nedenselleştirmiştir. Bir diğer ifade ile kendini ırkçı tutuma sahip olan bu insanın saldırısı zaten önceden sinyallerini vermiştir. Öte yandan failin eski arkadaşlarını referans göstererek daha öncesinde sabıkası bulunmayan Tarrant’ın, sonradan anormal davranışlara yöneldiğini de ima eden gazete, aynı kişinin profilindeki öncesi-sonrası karşıtlığını da kullanmıştır. Bu anlamda gazete bölgesel uyum kapsamında hem zıtlık hem de nedensellik bağını bir arada kullanmıştır. *Taz* ayrıca Tarrant’ın manifestosundaki ifadelerden yararlanarak, “Tarrant’ın rol modellerinden biri Donald Trump gibi görünüyor” şeklinde bir yorum yaparak, dönemin ABD başkanının göçmen karşıtı söylemlerinin halk nezdindeki olumsuz yansımalarına dikkati çekmeye çalışmış ve saldırganın eylemin arkasında bir sorumlu aradığını göstermiştir.

Zeit gazetesinin haberi de “T., işlediği suçtan önce internette suçunun gerekçelerini açıkladığı bir ‘manifesto’ yayınlamıştı. T., kendisini ‘faşist’ ve ‘ırkçı’ olarak tanımlıyor” ifadesinde görüldüğü gibi, kişinin eylemi öncesi sinyaller verdiği, kendini konumlandığı noktada yaptığı eyleminin gerekçelerine işaret ettiği şeklinde saldırının neden-sonuç ilişkisi içinde olduğu unsurları içermektedir. Haber, 2017 yılında Fransa’daki Sağcı Parti’nin yenilgisine olan üzüntüsünü ve mülteci karşıtı duygularını paylaşan Tarrant’ın ilk saldırı fikrinin 2017 yılında çıktığını, ayrıca 2011 yılında 77 kişiyi

vuran Norveçli Anders Behring Breivik'in ilham kaynağı olduğunu belirttiği bilgilerini paylaşıırken eylemi kendi içinde mantıksal bir düzleme yerleştirme çabasına girişmiştir.

Kanıtlayıcı Belgeler

Bild, birden fazla haber fotoğrafı kullanmış olmasına rağmen bu fotoğrafların bir kısmının erişimi engellenmiştir. Bunun dışında hala sayfada bulunan ilk görselde kurbanları anmak için saldırı mahalline çiçek bırakan iki kadının görüntüsü paylaşılmıştır. Kadınların arkasında ise bir polis aracı bulunmaktadır. Bölgenin saldırı sonrası korunduğunu ima eden bir kare olarak göze çarpmaktadır. Diğer görselde Tarrant'ın saldırıda kullandığı ve videoda görünen silahtan bir kare ve Christchurch bölge mahkemesinin temsili bir görüntüsü paylaşılmıştır. Her üç fotoğraf da yer aldığı paragraftaki söylemleri tamamlar niteliktedir. İlk görselin kaynağı Fiona Goodall / Getty Images, mahkeme salonunun temsili fotoğrafının kaynağı ise Kai Schwoerer / Getty Images'dir.

Süddeutsche gazetesi, Yeni Zelanda Başbakanı Jacinda Ardern'in basın toplantısına odaklandığı haberi desteklemek adına Ardern'in mikrofonlar önündeki yakın çekim bir fotoğrafını paylaşmıştır. Fotoğrafın kaynağı Getty Images'dir.

Taz gazetesinin haber fotoğrafında mahkeme salonuna iki polis eşliğinde getirilmiş failin görseli vardır. Ancak Tarrant'ın yüzü buzlanarak yayımlanmıştır. DPA'dan alınan bu fotoğrafta öne çıkan nokta, Noel Pazarı saldırganının görselinin her yerde paylaşılmasına karşılık bu olaydaki failin gizlenmesidir.

Zeit, etrafı güvenlik şeridiyle çevrili, silahlı polisler tarafından korunan ve üzerine çiçekler bırakılmış bir kaldırımı görsel olarak sunmuştur. Başlıktaki “saldırı kurbanları” ifadesini destekleyen nitelikte bir fotoğraftır. Fotoğrafın kaynağı Mark Baker/dpa'dır.

4.2.2.4. Hanau Saldırıları Bulguları

4.2.2.4.1. Makro Çözümleme

Tematik Yapı

Tematik Yapısal Çözümlemede haberlerde kullanılan başlıklar, haber girişleri ve olayın sunumu ele alınmıştır.

Başlıklar

Bu kısımda *Bild*, *Süddeutsche*, *Taz* ve *Zeit* gazetelerinden, Hanau Saldırısı kapsamında 20-26 Şubat 2020 tarihleri arasından seçilen dört haberin başlıkları, haberin tarihi ve kategorisi değerlendirilmiştir.

Tablo 4.55: Hanau Saldırısı Haber Başlıkları ve Diğer Bilgiler

Gazete İsmi: <i>Bild</i> Haber Tarihi: 21 Şubat 2020 Haber Kategorisi: Haberler Üst Başlık: Tobias Rathjen (43) Aşırı Sağcı Motivasyonla 10 kişiyi öldürdü (Alm: Tobias Rathjen (43) Ermordete Zehn Menschen Aus Rechtsradikalen Motiven) Ana Başlık: Terörist ekstra hızlı ateş eden silahlar kullandı (Alm: Terrorist nutzte extra Waffen mit schneller Schussfolge) Spot: - Alt Başlık: Karışık bir manifesto yayınladı ++10 kurbanın 9'u göç geçmişine sahip (Alm: Er veröffentlichte ein wirres Manifest ++ Neun der zehn Opfer haben einen Migrationshintergrund) Ara Başlık: -
Gazete İsmi: <i>Süddeutsche</i> Haber Tarihi: 21 Şubat 2020 Haber Kategorisi: Panorama Üst Başlık: Kriminalität - Darmstadt Ana Başlık: Psikolog: Akıl hastası failler, şiddet eyleminden önce dikkat çekiyor” (Alm:Psychologe: Psychisch kranke Täter vor Gewalttat auffällig) Spot: - Alt Başlık: - Ara Başlık:
Gazete İsmi: <i>Taz</i> Haber Tarihi: 25 Şubat 2020 Haber Kategorisi: Berlin Üst Başlık: Hanau Saldırısının Ardından Berlin (Alm: Berlin nach dem Anschlag in Hanau)

Ana Başlık: Demokrasinin Gizli Silahı (Alm: Geheimwaffe Demokratie) Spot: Hanau’daki saldırının ardından cami ve sinagoglardaki polis koruması artırıldı. Yuvarlak Masa, sağa karşı demokrasi projelerini desteklemeyi amaçlıyor. (Alm: Moscheen und Synagogen bekommen nach dem Attentat von Hanau mehr Polizeischutz. Runder Tisch gegen Rechts soll Demokratieprojekte fördern.) Alt Başlık: - Ara Başlık: Mutlak Güvenlik Yok (Alm: Keine absolute Sicherheit)
Gazete İsmi: <i>Zeit</i> Haber Tarihi: 24 Şubat 2020 Haber Kategorisi: Politika Üst Başlık: Hanau’da Saldırı (Alm: Anschlag in Hanau) Ana Başlık: Polis Birliği/Derneği Silah Yasası Tartışmasına Karşı (Alm: Polizeiverband gegen Debatte über Waffenrecht) Spot: Federal Almanya Suç Birimi Şefine göre Hanau saldırısı sonrası daha sert bir silah yasasının gerekliliği için çok erken. Öneriler zaten mevcuttu. Alm: Für den Chef des Bunds Deutscher Kriminalbeamter kommen Forderungen nach einem schärferen Waffenrecht nach dem Anschlag von Hanau zu früh. Vorschläge gibt es bereits.) Alt Başlık: Ara Başlık: Seehofer İçin Psikolojik Testler (Alm: Seehofer für psychologische Tests)

Bild, 21 Şubat tarihli haberinde kim/neden sorularını cevapsız bırakan “Terörist ekstra hızlı ateş eden silahlar kullandı” ana başlığını, “Tobias Rathjen (43) Aşırı Sağcı Motivasyonla 10 Kişiyi Öldürdü” üst başlığıyla tamamlamıştır. Ana başlık, haberin gövdesinde saldırıda kullanılan silahların anatomisini çıkardıklarını ifade etmektedir. Üst başlık doğrudan saldırının kendisini anlatmaktadır. Üst başlıkta “aşırı sağcı motivasyonla cinayet” işlediği ifadesi, alt başlıktaki “10 kurbandan dokuzu göç geçmişine sahip” bilgisiyle birleştiğinde, olayın ırkçı, radikal sağcı ideolojinin yabancı karşıtı diskuruyla şekillenen bir saldırı olduğu açıkça okuyucuya gösterilmektedir. Haber, *Bild*’in her konudan yaptığı rutin haberleri içeren *Haberler* kategorisinden paylaşılmıştır.

Süddeutsche, “Psikolog: Akıl hastası failler, şiddet eyleminden önce dikkat çekiyor” şeklinde tırnak içinde alıntılanan bir başlık kullanmıştır. Başlıkta Hanau

saldırısıyla ilgili enformasyon eksiltimi olduğu görülmektedir. Zira ancak haberin girişinden itibaren başlıkta yer alan ifade anlamlandırılmaya başlanmaktadır. Üst başlık ise Suç/Darmstad şeklinde yer ve konu bilgisi içermektedir. 21 Şubat tarihli haber, *Süddeutsche*'un genellikle kısa, anlaşılır, anlık haberler paylaştığı *Panorama* kategorisinde yayımlanmıştır.

Taz “Hanau Saldırısının Ardından Berlin” üst başlığı ve “Demokrasinin gizli silahı” şeklinde ana başlığında eksiltili cümleler kurmuştur. Başlık tek başına anlamlı bir bilgi sunmamaktadır. Spot başlık ise metnin muhtevasını içermektedir. “Hanau’daki saldırının ardından cami ve sinagoglardaki polis koruması artırıldı. Yuvarlak Masa, sağa karşı demokrasi projelerini desteklemeyi amaçlıyor” ifadesi, saldırının ırkçı tutumlarla işlendiğini ortaya koymaktadır. Hemen ardından gelen sağa karşı birleşme cümlesi de ırkçılık ve aşırı sağcılığı bir araya getirmektedir. Tırnak içinde verilen, devam eden sağcı tehlikeyi işaret eden “Mutlak güvenlik yok” ara başlığında ise genelleme yapılmıştır. 25 Şubat’ta yayınlanan haber, *Berlin* kategorisinde paylaşılmıştır. Bu kategori, gazetenin bölgesel haberlerini içermektedir. Üst başlıktaki ifade, kategorinin seçilme nedenini ortaya koymaktadır.

Zeit; “Polis Birliği Silah Yasası Tartışmasına Karşı” şeklinde bir başlık atmıştır. Başlık konunun Hanau ile bağlantısına dair bilgi içermemektedir. Ancak “Hanau’da Saldırı” üst başlığı ve “Federal Almanya Suç Birimi Şefine göre Hanau saldırısı sonrası daha sert bir silah yasasının gerekliliği için çok erken. Öneriler zaten mevcuttu” spot başlığıyla birlikte okunduğunda Hanau’da saldırı yaşandığı, üstüne silah yasası tartışmaları yapıldığı anlaşılmaktadır. Ara başlıkta da enformasyon eksiltimi bulunan “Seehofer için Psikolojik Testler” ifadesine yer verilmiştir. Burada, Almanya İçişleri Bakanı Horst Seehofer’in silah ruhsatı almak için öne sürdüğü kimi koşullara gönderme yapılmıştır. 24 Şubat tarihli haber, siyasetçilerin söylemlerini içerdiği için *Politika* kategorisinden verilmiştir.

Haber Girişleri ve Olayın Sunumu

Bild habere, çarşamba günü Heumarkt’daki Midnight isimli bir mekâna karşı ateş açılmasıyla insanların öldüğü, ardından Arena Bar-Cafe’ye giden katilin, burada da katliam yaptığı bilgileri ile başlamıştır. Hemen sonra olayı aşırı sağcı bir saldırı olarak tanımlayan gazete, saldırının evinde ölü bulunduğunu, annesini de öldürdüğünü,

katlettiği kişilerin göçmen kökenli olduğunu söylemiştir. Devamında saldırgan ve saldırıyı gerçekleştirdiği araçlara, silahlara ilişkin bilgiler verirken, daha önce internette aşırı sağcı fikirlerini paylaştığı manifestoya yer vermiştir. Haberin tamamında suçlayıcı, saldırıyı kınayan bir tavır takınan *Bild* hem olayın detaylarını hem arka plan bilgilerini ele almıştır.

Alman Haber Ajansı'ndan elde ettiği verilerle Hanau saldırganının psikolojik durumunun tartışıldığı bir haber sunan *Süddeutsche*, suç psikoloğu olan Jens Hoffmann'ın akıl hastası insanların şiddet eylemlerinin önceden tespit edilebilmesine yönelik önemleri ve eksiklikleri söylediği konuşmasıyla başlamıştır. Hofmman'ın değerlendirmesini ele alan haber, Hanau saldırganının da ırkçı fikirleri kendisine şiar edinmiş bir akıl hastası olduğunu kanıtlayacak niteliktedir.

Taz “Geçen Çarşamba Hanau'daki ırkçı saldırının ardından İçişleri Senatörü Andreas Geisel (SPD), Berlin'deki camiler ile Müslüman ve Yahudi kültür kurumlarının önündeki polis korumasını artırmak istiyor. Geisel, nargile barların da polis koruması alabileceğini söyledi” cümlesiyle habere başlamıştır. Ayrıca Geisel'in Nargile barlara karşı da polis korumasının güçlendirilmesi gerektiği ifadesine yer verilmiştir. Haberin tamamında, Alman toplumundaki azınlık grupların güvenlikleri noktasındaki endişe ve önemler aktarılmıştır.

Zeit, Federal Almanya Suç Birimi Şefinin saldırıdan çok kısa bir süre sonra başlatılan silah yasası tartışmalarını eleştirmesinden bahsetmiştir. Haberin devamında da silah tartışmalarına odaklanmıştır. Bu anlamda başlık ve spotla uyumlu olan giriş, haber hakkında bilgi vermektedir. Metin genel hatlarıyla yetkililerin Hanau'daki saldırıyla ilişkili olarak silah yasasıyla ilgili söylemlerinden bahsetmektedir. Bu ilişki, saldırganın bir atıcılık kulübüne üye olmasından ileri gelmektedir. Metnin sonuna doğru Hanau saldırısının ne olduğuna ve saldırganın akıl hastası olduğuna yer verilmiştir.

Şematik Yapı

Şematik Yapısal çözümleme başlığı altında, haber metinlerinde konuyu detaylandırmak amacıyla verilen arka plan bilgileri ve bağlam ile gazetelerin haber kaynakları irdelenmiştir.

Ardalan Bilgisi ve Bağlam

Bild, saldırıda ölenlerin göçmen/ yabancı uyruklu olduğu arka plan bilgisini vermiştir. Aşırı sağcı ifadesini kullanan gazete, göçmenlere yapılan saldırılar ve aşırı sağ arasında açıktan bir bağlantı kurmuştur. Saldırının ardından kendisini ve annesini de öldürdüğü bilgisi ise adamın normal olmayan davranışlar sergilediğine de gönderme yapmıştır.

Süddeutsche'un haberi, şiddet eylemleri ve akıl hastalığı arasındaki bağı vurgulamaktadır. Haberin ikinci paragrafında, Hanau'daki saldırının aşırı sağcı ve ırkçı bir saldırı olduğu, yabancı kökenli dokuz kişiyi öldürenin ise bir Alman olduğu bilgileri görülen cümlelerin ardından “Hoffmann’a göre bu tür eylemler öngörülemez, ancak en azından riskler fark edilebilir” sözlerine yer veren gazete, doğrudan failin akıl hastası olduğunu söylemese de oluşturduğu denklemde bunu ispatlamaya çalışmıştır.

Taz gazetesi, Müslüman ve Yahudi ibadethanelerine yönelik güvenlik önlemlerinin artırıldığı bilgisini paylaşarak, olayın Hristiyanlıkla diğer dinler arasındaki bir çatışma ekseninde olduğuna yönelik bir bağ kurmuştur. Öte yandan Halle Sinagogu saldırısına yer veren gazete, iki saldırı arasında bağlam oluşturmuştur. “2019'da nefret suçlarıyla ilgili toplam 2.140 soruşturma yapıldı” diyen gazete, istatistiklerle Almanya'daki aşırı sağcılık tehlikesine dikkati çekmeye çalışmıştır.

Zeit gazetesi, Hanau saldırganı Tobias Rathjan'ın annesini de öldüren bir akıl hastası olduğu ardaan bilgisini paylaşmıştır. Spor amaçlı atıcılık yapan failin, sırf akıl hastası olduğu iddia edildiği için ülkedeki atıcılık yapılan spor kulüplerine ve ruhsat sahibi insanlara yönelik bir tartışmaya neden olduğu ima edilmiştir. Öyle ki içişleri Bakanı Seehofer, silah sahipleri için psikolojik testlerin yapılması gerektiğini söylemiştir. Bu minvalde haber, ruhsal sağlık sorunları bulunan anormal bir adamın münferit bir eylemi olarak sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca haberin silah ruhsatı meselesine odaklanmasıyla, dokuz insanın hayatını kaybetmesine yol açan katliamın basite indirgenmeye çalışıldığı söylenebilir.

Haber Kaynakları ve Alıntılar

Bu kısımda *Bild*, *Süddeutsche*, *Taz* ve *Zeit* gazetelerinin haberlerinde başvurdukları kaynaklar ve alıntı yaptıkları kişi/kurumlar tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 4.56: Hanau Saldırısı Haberlerinin Kaynakları

Tarih	Gazete	Başlık	Kaynak
21 Şubat 2020	<i>Bild</i>	Terörist ekstra hızlı ateş eden silahlar kullandı	<i>Bild</i>
21 Şubat 2020	<i>Süddeutsche</i>	Psikolog: “Şiddet eyleminden önce failin akıl hastalığı dikkat çekiyor”	Kriminalpsychologen Hoffmann, DPA Jens
25 Şubat 2020	<i>Taz</i>	Demokrasinin Gizli Silahı	İçişleri Senatörü Andreas Geisel (SPD), Elke Breitenbach (Linke/Sol), Adalet Senatörü Dirk Behrendt (Grüne/Yeşiller)
24 Şubat 2020	<i>Zeit</i>	Polis Birliği Silah Yasası Tartışmasına Karşı	Zeit Online, Afp, dpa, lu; Sebastian Fiedler, Gisela Mayer; İçişleri Bakanı Horst Seehofer (CSU); Yeşiller Eski Başkanı Jürgen Trittin

Bild, saldırıyı incelediği haberinde gazetenin kendisini kaynak göstermiştir.

Süddeutsche, akıl hastalığıyla ilişkilendirdiği haberde, bir psikologu kaynak göstererek uzman görüşlerine başvurmak suretiyle şiddet ve anormallliği kanıtlamaya çalışmıştır. Haberi DPA’dan aktaran *Süddeutsche*, bu tercihiyle saldırıya yönelik tutumu hakkında mesaj vermiştir.

Taz gazetesi, cami ve sinagogların korunması çerçevesinde sunduğu haberde İçişleri Sentaörü Andreas Geisel’in tedbirlerle ilgili sözlerini, Sol Parti’den Elke Breitenbach’ın mutlak güvenlik olmayacağı endişesiyle toplumdaki demokrasinin güçlendirilmesi ifadelerini ve Yeşiller Partisi’nden Adalet Senatörü Dirk Behrendt’in nefret suçlarıyla ilgili konuşmasını alıntılarını yapmıştır.

Zeit, haberde birden fazla kaynağa atıf yapmıştır. Sebastian Fiedler’in silah yasalarının katılacağı kararının erken olduğu, bunun yerine nefret suçlarına karşı daha sert tedbirler alınması gerektiği sözleri, Gisela Mayer’in failin akıl hastalığına ve silah sahibi olmasının tehlikesine yönelik sözleri, Seehofer’in ise silah alacak kişilerin psikolojik yeterliliklerini ele aldığı konuşması kaynak gösterilmiştir. Jürgen Trittin de silahların eve götürülmemesine odaklanmıştır. Böylece akıl hastalarının yapacağı olası saldırıların önlenebileceğine düşünmüştür. Gazete, ana kaynak olarak Afp, dpa, lu ajanslarına başvurmuştur. Ancak haberin kaynağı kısmında *Zeit* Online da belirtilmiştir.

4.2.2.4.2. Mikro Çözümleme

Mikro Yapısal Çözümleme kısmında, *Sentaktik Çözümleme, Bölgesel Uyum ve Kanıtlayıcı Belgeler (Haber Fotoğrafları)* başlıkları altında değerlendirme yapılmıştır.

Sentaktik Çözümleme

Bild gazetesi haberin başlığında ve spotunda sansasyonel sözcükler seçmiştir. “Çarşamba günü saat 22:00 sularında, Heumarkt’taki ‘Midnight’ Nargile barında ilk silahlı saldırı gerçekleşti. Ölüler, Yaralılar! Katil daha sonra siyah bir arabayla bir sonraki suç mahalline kaçtı. Arena Bar & Cafe’de daha fazla insanı öldürdü” gibi sonunda ünlem işareti olan ifadelerle olayı çarpıcı biçimde sunmuştur. Etken fiilleri sıklıkla kullanan *Bild*, “Rathjen bir nişancıydı ve silahlar konusunda oldukça bilgiliydi. Görünüşe göre kısa sürede olabildiğince çok insanı öldürebilmek için hızlı atış hızına sahip tabancaları bilerek kullanmıştı!” şeklinde öznel ifadelerle olayı sansasyonelleştirmiştir. Ratjan’a ilişkin başka ayrıntılara da yer veren gazetede genellikle aktif cümle yapıları kullanılmıştır.

Süddeutsche, haberi genel gazetecilik ilkeleri doğrultusunda nesnel bilgilere, kaynak gösterimlerine dayanarak kurmuştur. Bir psikoloğun sözlerini tırnak içinde ve dolaylı aktarımlarla vermiştir. Genelde aktif yapılı basit cümleler yer almaktadır. “Şüpheli tetikçi internette çılgın düşünceler ve çılgın komple teorileri dile getirmişti” gibi edilgen çatılı fiillerin kullanıldığı, okuyucuya karşı failin normal olmadığını kanıtlamaya çalışan bir cümle de söz konusu olmuştur.

Taz gazetesi haberi tırnak içi alıntı ve doğrudan aktarımla sunmuştur. Olayı tanımlayan kolay anlaşılır cümleler tercih etmiştir. Genellikle *dedi, söyledi, aktardı* yüklemleriyle basit yapılı cümlelere başvuran gazetede, haber metni kesin ifadeler içeren alıntılardan oluştuğu için yan anlamların bariz bir şekilde görülmediğini ve metnin sıkı bir formda kurgulandığını söylemek mümkündür.

Zeit gazetesinin doğrudan ve dolaylı anlatımlar kullandığı haberi anlaşılır, büyük ölçüde etken çatılı fiillerin bulunduğu cümlelerden oluşmaktadır. Cümleler öznel ifadeler içermemektedir. Siyasi isimlerin ve yetkililerin konuşmalarındaki alıntıların tırnak içinde verildiği haberin basit yapılı olduğu söylenebilir.

Bölgesel Uyum

Bild gazetesi saldırıyı aşırı sağcı bir terör olayı bağlamında değerlendirmiştir. Tobias Rathjan'ı terörist olarak zikreden gazete, kendisini de öldüren Rathjan'ın geride bıraktığı aşırı sağcı ve göçmen karşıtı cümleler içeren 24 sayfalık mektubundan bahsederek, adamın radikal tutumlara sahip olduğunu vurgulamıştır. Daha öncesinde bir atış kulübünün üyesi olduğu söylenmiştir. Atış kulübüne üye olabilmesi doğal olarak normal ve suç geçmişi olmayan biri olmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda bu küçük bilgi saldırganın temiz geçmişi ve sıra dışı eylemi arasında bir tezat olduğuna dikkat çekmektedir. “24 sayfalık mektubunda Rathjen, diğer şeylerin yanı sıra, Almanya'dan sınır dışı edilmeleri artık mümkün olmayan bazı halkların yok edilmesi gerektiğini belirtti” cümlesini paylaşan gazete, radikalleşmesinin ardındaki başlıca gerekçenin göçmenler olduğunu çağrıştırmak suretiyle olayı nedenselleştirmiştir. Daha detaylı ve eleştirel bir okuma ile *Bild*'in bu aktarımı, Almanya'daki aşırı sağcılığı göçmenlerin güçlendirdiği gibi, Doğu ve Müslüman göçmen imajına etki edecek göndermeler yaptığı şeklinde yorumlanabilir.

Süddeutsche'un bir psikoloğun akıl hastalarının gerçekleştirdiği şiddet eylemlerini psikolojik zeminde değerlendirmesini ele alan haberi, Hanau saldırganıyla birleştirilmiştir. Failin internette çeşitli komplo teorilerini “çılgın düşünceler” olarak ele alan gazete, aynı zamanda aşırı sağcı motivasyonlu olduğuna işaret ederek Almanya'nın olumsuz anlamlar yüklediği aşırı sağcılığı ve ırkçılığı normal olmayan zihinlerin bir sonucu olarak telakki etmeye çalışmıştır. Bir diğer ifadeyle, daha önce büyük kıyımların yaşandığı İkinci Dünya Savaşı sonrası, Almanya'yı zedeleyen ırkçılığın ne kadar yanlış ve zararlı bir eğilim olduğunu vurgulamak için psikolojik hastalık eşleştirmesi yaparak bir çeşit savunma stratejisi geliştirdiği şeklinde yorumlamak mümkündür. Ayrıca farklılıkların ve bir arada yaşamının yüceltildiği günümüz dünyasında, böylesine korkunç bir eylemi gerçekleştiren kişinin bir Alman olması da ancak onun *akıl hastası olmasıyla mümkün olabilir* iması yapılarak saldırı akılcılaştırılmaya çalışılmıştır.

Eski Sol Parti üyelerinden Elke Breitenbach'ın AfD'nin demokratik değerleri sarstığına gönderme yapan “Elke, Breitenbach'a (solda) hiçbir zaman mutlak güvenliğin olamayacağını ve bu nedenle toplumdaki demokratik güçlerin nasıl güçlendirileceğini düşünmenin çok daha önemli olduğunu vurguladı” sözlerine yer veren *Taz*, saldırıyı

Almanya'daki sağ-sol zıtlığı üzerinden okumuştur. Diğer yandan saldırının suç mahalli nargile barlardır. Camilerin korumasının artırılması bilgilerini paylaşan gazete ilaveten nargile barların da korumasıyla ilgili önlemler olduğunu yazmıştır. Bilindiğı gibi nargile, Oryantalist metinlerden bu tarafa Doğı'nun sembollerinden biri olarak görölmektedir. Bu temadaki kafelerin hedef kitlesinin de Doğulu Müslümanlar olduğı açıktır. Bu yönüyle nargile barlar, direkt Doğulu göçmenlerin yerleştirmeye çalıştığı bir kültürel unsur olarak vurgulanmış ve öteki-biz zıtlığına da gönderme yapılmıştır. Genel itibariyle *Taz* gazetesi metni karşıtlık bağı üzerinden kurmuştur.

“Geçen hafta Hanau'da 43 yaşındaki bir Alman, ırkçı motivasyonla göçmen kökenli dokuz kişiyi vurdu. Daha sonra 72 yaşındaki annesiyle evinde ölü bulundu” cümlesini paylaşan *Zeit*, saldırı kurbanlarının göçmen olduğunu belirtirken ırkçılık ve yabancı karşıtı şiddet eylemleri arasında nedensel bir bağ kurmuştur. Cümlelerin devamında, saldırganın bir spor atıcısı olduğunu vurgulanırken, bu tip münferit bir güvenlik probleminin çözümü için silah ruhsatlarının daha sıkı denetimlerle verilmesi şeklinde bir çözüm önerisi geliştirildiğine yönelik bilgilerle, neden-sonuç-çözüm denkleminin kurulduğı görölmektedir.

Kanıtlayıcı Belgeler (Haber Fotoğrafları)

Bild gazetesinin haberle ilgili kullandığı görseller daha sonradan kaldırılmıştır. Yalnızca Hanau kentinin kuşbakışı görünümüyle saldırının haritalandırılması yapılmıştır. Haritada işaretli bölgelerle ilgili saldırıya ait detaylar yazılmıştır. Görselin kaynağı ise *Bild*'dir.

Süddeutsche gazetesi, suç psikoloğı ve Darmstad Psikoloji ve Risk Yönetimi Enstitüsü Başkanı Jens Hoffmann'ın söylemlerine odaklandığı haberinde, Hoffmann'ın portre şeklinde çekilmiş bir fotoğrafını kullanmıştır.

Taz gazetesinde camide namaz kılan Müslüman erkeklerin bulunduğı bir fotoğraf kullanılmıştır. *Camilerin ve sinagogların korunmasının güçlendirildiğı* başlığıyla sunulan haberdeki görsel, haber metnini ve başlığı desteklemektedir. Diğer yandan Hanau'daki saldırının göçmenlere yapılmış olmasına karşın esasen Müslümanları hedef aldığı göndermesi yapılmıştır. Fotoğrafın kaynağı ise DPA'dır.

Zeit gazetesinin haberinde görsel kullanılmamıştır.

4.3. Verilerin Değerlendirmesi

Bu kısımda, araştırma sorularını yanıtlamak üzere verilerin karşılaştırılarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Öncelikle içerik analizinden edinilen bulgular mukayese edilmiş, ardından söylem çözümlemesi sonuçları karşılaştırılmıştır.

4.3.1. İçerik Analizi Değerlendirmesi

İçerik analizlerinden elde edilen sonuçlarda, haber sayısı, kategoriler, fail ve olayı tanımlayan sözcükler ve ilişkilendirilen diğer sözcükler karşılaştırılmıştır. İçerik analizi daha çok sayısal veriler üzerinden yapılmakla beraber, verilerin yorumlanması aşaması azami derecede yorum içerebilir. Zira Fiske'nin de ifade ettiği gibi kullanılan sözcüklerin sıklığı, görüntülerin yoğunluğu vb. mesajın sonuçları hakkında bilgi içermektedir (Fiske, 1990/2003, s. 179). Bu çalışmada da içerik analizi kısmında toplanan sayısal verilerin çalışmanın muhtevasına uygun biçimde yorumlanması söz konusu olmuştur.

Alman medyası, Almanya'da meydana gelen olaylar hakkında, Almanya dışında gerçekleşen saldırılara nazaran daha fazla sayıda haber yapmıştır. Noel Pazarı Saldırısında dört gazeteden seçilen haberlerin toplamı 475, Hanau Saldırısının 466'dır. Ancak haberlerin gazetelerdeki dağılımı özellikle Hanau saldırısında oldukça dengesizdir. Muhafazakâr Sağ eğilimli *Bild*, Noel Pazarı saldırısıyla ilgili en çok haberi yapan gazetedir. Hanau'daki 466 haberden ise sadece 30'u bu gazeteye aittir. *Bild*'in aşırı sağcı bir eylem karşısında yaptığı haberler, sayısal olarak diğer saldırıdan anlamlı derecede farklılık göstermektedir. Bu durumda gazetenin yayınladığı haber sayısında ideolojik eğiliminin etkili olduğu söylenebilir. *Süddeutsche*, Noel Pazarı Saldırısında 189, Hanau Saldırısında ise 382 haber paylaşmıştır. Liberal sol eğilimli gazetenin aşırı sağcı olduğu iddia edilen Hanau saldırısını bu denli çok sayıda haberle sunması, ideolojik görüşüyle ilişkilendirilebileceği gibi, önemli olaylarda ajanslardan da edindiği verileri neredeyse dakika başı paylaşması da etkindir. Almanya'nın en çok tıklanan ulusal, liberal sol gazetesi olan *Süddeutsche*'un haber sayısındaki fazlalığın hedef kitlesine enformasyon akışı sağlamak kaygısıyla da bağlantısı olduğu açıktır. *Taz* gazetesi, Noel Pazarı Saldırısında 44, Hanau Saldırısında 32 haber paylaşmıştır. *Zeit* da Noel Pazarı Saldırısında 25, Hanau Saldırısında 22 haber yayınlamıştır. Sol tandanslı *Taz* ve liberal sağ tandanslı *Zeit*'in her iki olayda da haber sayıları arasında ciddi bir fark görülmemektedir.

Berlin Noel Pazarı olayında *Bild*, 8 kategoride saldırıyla ilgili haber paylaşmıştır. “Eğlence” kategorisinde dahi saldırının içeriğinden söz edilmesiyle, olayın geniş bir kitle tarafından okunmasını sağlamak amaçlanmıştır. En fazla haberi “Panorama” kategorisinde paylaşan *Süddeutsche* 7 kategoride haber yayınlamıştır. *Zeit*, “Politika”, “Toplum” ve “Diğer” kategorisinde, *Taz* “Politika”, “Çevre”, “Toplum” ve Berlin kategorisinde haber paylaşmıştır. Hanau saldırısı haberlerinde de yayınlanan kategoriler çeşitlik göstermektedir. Haberleri *Bild* ve *Taz* beş ayrı kategori, *Süddeutsche* 9, *Zeit* 3 ayrı kategoriden vermiştir. Bu manada Almanya’nın ülke içinde yaşanan, gündemi başlı başına meşgul eden her iki olayda da konuların her kesimden okuyucuya sunulmasının hedeflendiği söylenebilir.

Almanya içinde gerçekleşen saldırılara kıyasla, Barselona ve Christchurch’de meydana gelen saldırıların haber sayıları ve kategorileri arasında fark olduğu açıktır. Müslüman olduğu iddia edilen saldırganın Barselona’daki şiddet eylemini *Süddeutsche* dışındaki gazeteler, Almanya’daki saldırının sadece yarısı kadar haberle ele almışlardır. Toplam 231 haberin 181’ini *Süddeutsche*, 22’sini *Bild*, 21’ini *Taz* 16’sını ve *Zeit* 13’ünü yayınlamıştır. Haberler *Zeit* ve *Taz* gazetesinde genellikle “Politika” ve “Toplum” kategorilerinden paylaşılmıştır. En çok haberi *Süddeutsche* “Panorama” *Bild* ise “Haberler” kategorisinde paylaşmıştır. Haberlerin *toplum*, *panorama*, *haberler* kategorilerinde yoğunlaşmasının sebebi Avrupalıların ciddi ve sürekli bir tehlike unsuru olarak telakki ettikleri Doğulu Müslümanlar tarafından gerçekleştirilen saldırıların, her kesimden okuyucuya ulaştırılması amacı taşıdığı şeklinde yorumlanabilir. Düz anlamıyla değerlendirildiğinde ise her gazete, kullandığı sözcükler, konunun içeriği ve etiketler gibi değişkenlere bağlı olarak uygun bulduğu kategorilerde haber yapmıştır. Seçilen konular arasında en az haber Christchurch için yapılmıştır. *Süddeutsche* bu konuda 82, *Taz* 18, *Bild* 17, *Zeit* 11 haber yapmıştır. Yine *Zeit* ve *Taz* haberlerin çoğunluğunu “Toplum” ve “Politika” kategorisinden, *Süddeutsche* “Panorama”, *Bild* “Haberler” kategorisinden paylaşmıştır. Bu olay için yapılan haber sayısı toplam 128’dir.

Haberlerin günlere göre dağılımında, Almanya’da meydana gelen saldırıların yoğunluk dereceleri anlamlı bir sonuç verirken, Almanya dışında yaşanan saldırılar arasında böyle bir ayrıma gidilememiştir. Burada başlıca sebep, Christchurch ve Barselona’da diğer saldırılara oranla çok daha az sayıda haber yapılması, gazetelerin ortalama 2-3 haber girmesi ve hepsinde girilen gün sayısının farklılık göstermesidir.

Bununla beraber, Berlin Noel Pazarı saldırısında ilk gün en fazla haber yapan gazetelerin, en az haberi olayın yedinci gününde yaptığı görülmüştür. Saldırganın öldürülmek suretiyle yakalanması ve olayın çözüme ulaşmasıyla haberler seyrelmeye başlamıştır. Hanau saldırısında ise Koronavirus Pandemisinin dünya gündemini değiştirmesi nedeniyle haberler bir hafta sonra azalmaya başlamıştır.

Almanya içindeki haber sayılarının ve kategorilerinin farklılık göstermesinin temel nedeni, kuşkusuz ülke içinde meydana gelen olayların, diğer ülkelerdekine nazaran bölgesel olarak daha az önem içermesidir. Fakat 2017’de gerçekleşen Müslüman kişilerden kaynaklı saldırının haberleri ile 2019’da vuku bulan Avusturalyalı aşırı sağcı bir kişinin camileri hedef aldığı saldırının haberleri arasında yarı yarıya fark vardır. Bu durum, Barselona saldırısı hakkında Christchurch’den daha fazla sayıda haber yapan Alman medyasının, Doğulu ve Müslüman kişiler ile terör saldırıları arasındaki bağı vurgulayarak İslam karşıtlığını gündemde tutma noktasında tarafgirliğine işaret etmektedir. Buna karşılık 2016 Noel Pazarı ve 2020 Hanau saldırıları haberlerinin toplamı arasında ise bariz bir fark görünmemektedir. Ancak haberde kullanılan sözcükler, Müslüman olduğunu ileri sürülen kişiler ile Batılı aşırı sağcı olduğu iddia edilen kişilerden kaynaklanan saldırıların sunumu arasında ciddi ayrımlar olduğunu göstermiştir.

Kendini İslami kimlikle tanımlayan kişilerin Berlin Noel Pazarı ve Barselona’da gerçekleştirdiği saldırılarda, olayın ve failin tanımlanmasında çok benzer ifadeler kullanılmıştır. Noel Pazarı olayını Alman basını genel hatlarıyla saldırı ya da terör saldırısı olarak tanımlamıştır. Saldırıyı yapan kişiyi, suçlu, saldırgan, şüpheli saldırgan gibi ifadelerle betimlemişlerdir. Barselona haberlerinde de olay ağırlıklı saldırı, terör saldırısı ya da terör olarak nitelenmiştir. Saldırıyı yapan kişi de büyük ölçüde saldırgan ve suçlu şeklinde tanımlanmıştır. Her iki saldırı da IŞİD tarafından üstlenilmiştir. Gazeteler bu bilgiyi en az bir kere paylaşmışlardır. IŞİD’in saldırıyı üstlendiği bilgisi, olayın organize ve Müslüman bir örgütün eylemi olduğunu vurgulamaktadır. Zaten özellikle Barselona saldırısında tekrarlanan sözcükler, terör örgütü ifadesinde yoğunlaşmıştır. Diğer iki olayda herhangi bir örgüt eşleştirilmesi yapılmayıp, akıl sağlığı pek de yerinde olmayan kişilerin münferit eylemleri olarak sunulurken, İslam ve örgütlenmiş terör saldırıları arasındaki ilişkinin vurgulandığı açıktır. Bu da daha ileri

düzeyde zaten terörizm stereotiplerinin sıkça kullanıldığı Anti-İslam imajını pekiştirmeye yol açmaktadır.

Her iki olayda da terör örgütü, terörist/ler, İslamcı terörist, gibi nitelemeler, İslamofobi kapsamında yer edinmiş *İslam eşittir Terör algısını* güçlendirmeye hizmet eden ifadelerdir. Noel Pazarları, Hristiyan Batı toplumlarında Noel'in gelişini kutlamak üzere yapılan etkinliklerin bir parçası olarak son derece önemlidir. Bu yönden kendini İslami kimlikle tanımlayan kişiler tarafından gerçekleştirilen eylemler, dolaylı olarak İslam-Hristiyan karşıtlığı üzerinden okumalar yapmaya zemin hazırlamaktadır. Öyle ki araştırmaya daha önce anılan nedenlerle dahil edilmeyen pek çok haber, Noel Pazarı saldırısını Hristiyanlığa yapılan İslamcı saldırı olarak lanse etme eğilimi göstermiştir. İslam karşıtlığını güçlendirmeye yönelik önemli ve sık tekrar eden çok sayıda ifadeye rastlanmıştır. Bunlar arasında *cihatçılar*, *teröristler*, *mülteciler* şeklinde sıfatlarla saldırı ve mülteci/göçmen ve İslam karşıtı görüşler arasında bağ kurulduğu söylenebilir. Barselona'da da ilişkili diğer kelimelerde *cihat*, *terör örgütü*, *teröristler*, *imam* sözcükleri çokça kullanılmıştır. Haberlerde “imam tarafından radikalleştirildiler”, “saldırı imam tarafından organize edildi”, “imamın evinde daha fazla saldırıya yol açacak patlayıcılar bulundu” gibi ifadeler yer almaktadır. *İmam* Es Satty aynı zamanda İslamcı terör örgütü lideri olarak sunulmuştur. Burada söz konusu terör olayı vurgulanmak istenirken, İslamiyet'in din adamı olan imam kelimesinin sık tekrar edilmesi İslam'ın terör ve korku ile birlikte algılanmasına yol açacak imalar içermektedir.

Christchurch ve Hanau saldırılarında da olay genellikle saldırı şeklinde tanımlanmıştır. Christchurch haberlerinde saldırı, terör saldırısı, katliam kelimeleri çokça tekrar edilmiştir. Ancak saldırının ırkçı, aşırı sağcı ya da radikal güdülere dayandığını her gazete vurgulamıştır. Benzer şekilde Hanau haberlerinde de en çok saldırı ve şiddet eylemi kelimeleri kullanılırken, Aşırı sağcı ve ırkçı saldırı ya da terör saldırısı ifadesi sıklıkla tekrarlanmıştır. Hanau'daki şiddet eylemi tanımı, meselenin basitleştirilmesini destekleyen bir anlatım olarak, saldırıyı terör bağlamından yalıtıp, hasım olan insanların arasında gerçekleşmiş gibi lanse edilmeye çalışıldığını düşündürmüştür. Bu iki olayda da gazeteler saldırı yapan kişi için *saldırgan*, *suçlu* ya da *terörist* gibi kelimeler kullanmışlardır. Fakat Christchurch olayında failin profesyonel spor atıcısı olduğu belirtilirken aşırı sağcı, ırkçı ve radikal yönü öne çıkarılmış; Hanau'da ise yine profesyonel spor atıcısı olduğu, psikolojik problemlere sahip, ırkçı tutumlu bir kişi olduğu

vurgulanmıştır. Buradan hareketle, Batılı kişilerin terör eylemleri, Batı'nın olumsuzladığı bir kavram olan aşırı sağcılık ile ilişkilendirilmiştir.

Her iki suçlu için de dikkat çeken ifade, profesyonel sporcular olup ruhsatlı silahlarıyla saldırıyı gerçekleştirmeleridir. Bu ifade ile saldırının kolektif bir eylem olmadığı, saldırganların ise hedef aldığı kesim açısından devlet tarafından belirlenmiş bir tehlike olarak görülmediği vurgulanmıştır. Bu da saldırıyı hem kişiselleştirmiş hem de saldırganları marjinalleştirmiştir. Noel Pazarı ve Barselona saldırıları ise doğrudan terör örgütleriyle anılırken, saldırganların mülteciliği ya da suç geçmişi olan illegal insanlar olduğunun vurgulanmasıyla her iki kutbun eylemlerinin sunumu ve temsili arasında tarafgir bir yaklaşımın benimsendiği anlaşılmıştır.

Christchurch ve Hanau'da hayatını kaybeden insanlar göçmen kökenlidirler. Özellikle Christchurch saldırganı camileri, dolayısıyla doğrudan Müslümanları hedef almıştır. Bu yönüyle Christchurch İslam karşıtı bir nefretin (saldırganın nefret manifestosu başlıklı ifadesine dayanarak) ürünüdür. Hanau ise doğrudan göçmen karşıtı aşırı sağcı görüşlerin sonucu olarak lanse edilmiştir. “Göç geçmişi olan insanlar”, “yabancı kökenli insanlar” şeklindeki eksilteli cümleler, Avrupalı, Batılı ya da Alman olmayan kişileri tanımlamak üzere kullanılmışken, Biz ve Öteki zıtlığını yeniden kurmaya olanak sağlar gibi görünmektedir. Katledilen insanların “yabancı” vurgusu ile ötekileştirmesi söz konusu olmuş ve yabancı “mağdur” olsa bile ayrımcılık nesnesi haline getirilmiştir. Yine Hanau saldırısında Alman basını hemen her haberde kendini ve annesi de öldürdüğünü vurgulayarak faili, azınlık olan ırkçıların düşüncelerinden etkilenen, hasta bir adam olarak tanımlamıştır.

Genel itibarıyla gazeteler, Doğu ve Batı kökenli terör saldırılarını tanımlarken ortak kelimeler seçmişlerdir. Failler için de benzer ifadeler kullanılmıştır. Ancak sık tekrar eden ortak sözcüklerin dışında Batı kökenli faillerin ve yaptıkları saldırıların sürekli aşırı sağcılık, radikallik ve ırkçılıkla nitelendiği göze çarpmaktadır. Ayrıca İslamcı terörist vb. tanımlamaların kullanıldığı radikal İslam temelli olduğu öne sürülen saldırılar, olayı sağ-sol ayrımıyla değil, bir çeşit medeniyetler çatışması göndermesiyle ele alan ve İslamiyet'e yönelik stereotipleri vurgulayan bir tavır içermektedir.

Christchurch ve Hanau saldırılarında aşırı sağ kelimesi öne çıkmıştır. Aşırı sağcılık ve ırkçılık mevcut konjonktürde Almanya'nın yüceltmediği ve negatif anlamlar

yükleyerek özellikle son dönemde AfD gibi radikal görüşler paylaşan partiler üzerinden ötekileştirdiği bir kavramdır. Bununla beraber tezin kuramsal kısmında da ortaya konulduğu gibi aşırı sağcılık, Neo Nazizm gibi radikal kavramları küçük bir grubun üzerinden değerlendirme eğilimleri olduğu da bilinmektedir. Hanau ve Christchurch saldırılarının aşırı sağ ve ırkçılık ile okunmasıyla, olay mikro düzeye indirgenip Batı ya da Almanya kapsamında bir genellemenin dışına itilmektedir. Diğer iki saldırıda ise - söylem analizinde daha detaylandırılmıştır- haberlerin İslamofobi'yi yeniden üretmeye ve dolayısıyla İslam dünyasını töhmet altında bırakmaya yönelik bütüncül bir anlatıyla ele aldığı görülmüştür.

Silah kanunu kelimesi de olayla en çok bağlantılandırılan kelimedir. Yabancı ve İslam karşıtı saldırılarda yukarıda da belirtildiği gibi failerin ruhsatlı silahlara sahip olmaları nedeniyle siyasetçiler tarafından silah yasalarında iyileştirilme tartışmaları yaşanmıştır. Silah yasası, gazetelerin iki saldırı için de (Christchurch ve Hanau) sık tekrar ettiği bir kelimedir. Noel Pazarı ve Barselona saldırılarında mülteci sorunu, terörizm, cihadizm saldırıyla bağlantılandırılan “diğer” kelimelerdendir. Gazetelerin, mülteci ve cihatçılık gibi negatif anlamlar yüklediği kelimelere karşılık, silah yasası boşluğunu bile olumlu çağrışım uyandıran “yasa/kanun” kelimesiyle kullanmaları, Batılı/Hristiyan şiddet eylemlerini meşru bir zemine yerleştirmeye çalıştıkları şeklinde bir okumaya açıktır.

Doğu/Batı kaynaklı tüm saldırılardaki bariz farklılık, Barselona ve Noel Pazarının organize, Christchurch ve Hanau'nun kişisel olarak yansıtılmasıdır. Özellikle Hanau saldırganının annesini bile öldürüp sonunda intihar eden ruhsal sorunlu bir kişi olarak gösterilmesi, olayın münferit ve bireysel bir eylem olduğunun altını çizmektedir. Christchurch saldırısında da başka tutuklamalar yapılmasına rağmen yalnızca Brenton Tarrant suçlu bulunmuştur. Zaten haberlerde de “failin tek başına hareket ettiği düşünülüyor” ifadesi saldırının ilk günlerinde yazılmaya başlamıştır. İrkçi güdümlü terör saldırıları, örgütler değil kişiler üzerinden okunmuştur. Burada sadece gazeteler değil, şüphesiz bilgi kaynakları da olayın bu yönde okunmasına yönelik done sağlamıştır. Zira gazeteler polis, hâkim, başbakan vb. haber kaynaklarından edindiği bilgileri aktarmışlardır. Çalışmada olayların hangi yönde ele alındığı toplam kelime sayısı üzerinden genelleştirilmiştir. Hepsisi doğrudan gazetenin ifadesi değildir. Zira gazetelerin

kendi ifadelerini de içeren haberler, esas tutumun ortaya konulabilmesi amacıyla söylem çözümlemesine tabi tutulmuştur.

Bunlarla beraber, haberde sık tekrar eden sözcükler, İslamofobik düşünce tabanını güçlendirmeye neden olan başka alt anlamlara da sahiptir. Söz gelimi Christchurch saldırısının iki camiye yapıldığının söylenmesi önemlidir. Zira Barselona'daki saldırıda *imam*, Christchurch 'deki saldırıda *cami* kelimesinin tekrarlanması, saldırı Müslümanlar tarafından da Müslümanlara da yapılmış olsun, İslam ve terör hakkında bağ kurulduğu ve İslamiyet'in negatif çağrışımlarla kodlanmasına yol açacak göndermeler içerdiğini düşündürmektedir. Bir diğer ifadeyle “iki camiye terör saldırısı” ile “terör örgütü lideri imam” şeklindeki nitelemeler, İslamiyet'in mevzu bahis olduğu alanlarda korku ve şiddetin bulunduğu basmakalıp yargısına yol açacak niteliktedir. Mağdurları Müslüman dahi olsa İslamiyet, olumsuz durumlarda gündem olmaktadır.

Başka bir husus ise saldırıların ardından terör uzmanlarının ortaya çıkmasıdır. Her gazetede en az bir kere “...saldırısı sonrası *terör uzmanı*, *şiddet araştırmacıları*, *terör araştırmacıları*” gibi ifadeler yer almıştır. Ancak tekrar sıklığı bakımından büyük yer kapladığı söylenemez. Öte yandan İslam kaynaklı saldırılar için cihadizm uzmanları, Batı kaynaklı saldırılar için aşırı sağcılık/radikallik uzmanlarının olduğu bilgisinin verilmesi, söz konusu ülkelerde İslam ve aşırı sağcılık tehdidinin önemli bir boyutta olduğunu düşündürmektedir. Zira bu konularda araştırma yapma ihtiyacının hasıl olması, tehlikenin süregeldiğine işaret etmektedir.

4.3.2. Söylem Analizi Değerlendirmesi

Çalışmada Teun A. van Dijk Eleştirel Söylem Analizi Modeline göre makro ve mikro düzeyde bir inceleme yapılmıştır. Makro düzeyde tematik çözümlemede haber başlıkları, haber girişleri ve olayı sunumu, şematik çözümlemede haber kaynakları, ardalın bilgisi ve bağlam değerlendirilmiştir. Mikro düzeyde sentaktik çözümleme, bölgesel uyum ve kanıtlayıcı belgeler ele alınmıştır.

-Berlin Noel Pazarı

Berlin Noel Pazarı saldırısı haberlerinde, dört gazetenin de başlığında “Berlin/Noel Pazarı Saldırısı” ifadesi geçmektedir. *Süddeutsche* ve *Taz* ana başlıkta haber kaynaklarının sözlerini alıntılanmıştır. *Bild*, doğrudan IŞİD saldırısı yargısını gösteren bir başlık kullanırken, *Zeit* “Tunus Polisi 3 Kişiyi Tutukladı” ifadesiyle haber içeriğiyle ilgili

enformasyon sağlamayan ancak üst başlıkla birlikte okunduğunda saldırıyı nitelediği anlaşılan bir başlık tercih etmiştir.

Haber girişi ve olayın sunumu kapsamında *Bild* gazetesinin saldırıyı grafiklerle gösterdiği haberinde, girişten itibaren olaya odaklandığı görülmüştür. *Süddeutsche* gazetesi, doğrudan saldırıyı anlatmamış ancak saldırı şüphesiyle tutuklanan bir *Pakistanlı*nın röportajından kesitler sunarak kurduğu haberde başlıktan itibaren içerik hakkında bilgi vermiştir. *Taz*, haberin girişinde saldırıda yaralanan ve ölenlerden, ayrıca failin hala yakalanamadığından söz etmiştir. Haberin devamının da Anis Amri'nini firarı ve diğer ayrıntılar aktarılmıştır. *Zeit* gazetesi, failin memleketi olan Tunus'ta hükümet tarafından terör örgütü üyelerini çökertmek için operasyonlar ve tutuklamalar yapıldığını ele almıştır.

Ardalan bilgisi ve bağlam kısmında *Bild*, saldırganın arka planıyla ilgili daha önceden çeşitli suçlara karışmış bir zanlı olduğunu vurgulayarak zaten suça meyilli bu kişinin terör eylemini meşrulaştırmaya çalışmıştır. Gazete "İslamcı Motivasyonlu Saldırıları" ifadesini kullandığı bir infografikte Almanya'daki İslamcı terör tehlikesinin süregelenliğine işaret ederek İslamofobi'yle ilgili basmakalıp söylemleri vurgulamıştır. *Süddeutsche*, yanlışlıkla tutuklanan bir şüpheliyi konu aldığı haberinde, söz konusu kişinin Pakistanlı bir mülteci olduğu ardaan bilgisini paylaşarak, mülteci imajının terörle ilişkilendirildiğini, alakasız dahi olsa bir mültecinin büyük ölçüde tehlike ile etiketlendiğini gözler önüne sermiştir. *Taz*, mültecilikle ilgili söylemleri öne çıkardığı haberde, saldırının ve saldırganın hala kaçıyor olmasını güvenlik açığına bağlandığını, siyasi kaynakların bu konudaki görüşlerini kullanarak sunmuştur. Daha önce IŞİD'le temas kuran, silah satın almak için hırsızlığa başvuran saldırganın zaten suç geçmiş olduğu ve polis tarafından izlendiği bilgisi verilirken, kayıtlı olduğu mülteci barınaklarının da arandığı söylenerek, tehlikeli mülteci imajı göndermesi yapmıştır. Tunus'ta saldırıyla ilgili tutuklamaları ele aldığı haberde *Zeit*, saldırgan Anis Amri'nin ailesi ve geçmişi hakkında bilgi aktarmıştır. Amri'nin yeğeninin IŞİD üyesi olduğu, ailesinin de Tunus'ta selefililiğin yoğun olduğu bir bölgede yaşadığını söyleyerek, radikal, teröre eğilimli Doğulu Müslümanlar göndermesi yapmıştır.

Haber kaynağı olarak *Süddeutsche*, yanlışlıkla tutuklanan Navid B.'nin Die Welt gazetesindeki röportajdan alıntılar yapmıştır. *Taz* gazetesi de kimi detay bilgileri için

New-York Times ve Der Spiegel'den birer cümlelik alıntılar yapmıştır. Onun dışında siyasetçilerin saldırganın elden kaçırılmasıyla ilgili tepkilerini hem tırnak içi hem de dolaylı anlatımlarla aktarmıştır. Polis ve Anayasının Korunması Teşkilatı'nın sunduğu verilerde de bu kaynaklara başvurulmuştur. *Zeit* gazetesi, Tunus İçişleri Bakanlığı'nı kaynak olarak göstermiştir. *Bild* ise kendi muhabirleri dışında bir kaynağa başvurmamıştır.

Sentaktik çözümleme çerçevesinde *Zeit*, *Süddeutsche* ve *Taz* genel hatlarıyla açıklayıcı, dolaylı ve doğrudan aktarımlarla, haberi net biçimde ifade eden bir üslup benimsemiştir. *Bild* ise infografiklere başvurarak olayın dehşet boyutunu ispatlamayı amaçlarken, kullandığı cümlelerde olayı tekrar canlandırmak amacıyla geniş zaman ifadelerine başvurarak habere dramatik bir hava katmıştır.

Bölgesel uyum başlığında gazetelerde Anis Amri'nin, uyuşu, mülteci olduğu, suç geçmişı bulunduğu söylemleriyle terör arasında bir nedensellik bağı kurulduğu görölmüştür. Dört gazetede de söz konusu bilgiler öne çıkarılmıştır. Zira yanlış kişinin tutuklandığı haberinde *Süddeutsche*, terör- mültecilik denklemi kurarken, Pakistan ve onun gibi diğerkölkelerden gelenlerin “terörist” zannedildiğı olgusu üzerinden mültecilere yönelik ayrımcılığı akılcılaştırmıştır. *Zeit*'ın Tunus'taki örgüt üyelerinin tutuklandığı haberinde de Tunus'un suç odaklarına ev sahipliğı yapan bir ölkö olduğu göndermesi söz konusudur. Genel anlamda Doğulu Müslöman ölkelerin vatandaşları, suç geçmişıyle, radikalliğıyle, terör yanlılığıyla ilişkilendirilmiş, ayrımcı bir tavırla sunulan mülteci ifadesiyle çeşitli sebeplerle Avrupa'ya gelen insanlar için önyargılı, negatif yaklaşımlar geliştirilmesine yol açacak söylemlerde bulunulmuştur. *Bild* gazetesi failin mülteci olduğunu öne çıkardığı haberde, Amri'nin daha önce de uyuşturucu ve şiddet suçlarıyla anıldığına, hatta İtalya'da cezaevinde yattığına yer vererek geçmişteki suç eylemleriyle bugünkü saldırısı arasında usamlama yoluna gitmiştir. *Taz* gazetesi de Amri'nin sabıkalı olduğunu ve bu yüzden polisler tarafından yakın markaja alındığını ifade ederek, saldırganın geçmişıyle mevcut durum arasında neden-sonuç ilişkisi yaratmıştır.

Taz ve *Zeit* gazetesinde Anis Amri'nin fotoğrafları sansörlenmeden, hatta aranan bir saldırgan olduğunu gösterecek şekilde paylaşılmıştır. *Bild* infografiklerle olayı kanıtlamaya çalışmışken, *Süddeutsche* 'un haberinde görsel kullanılmamıştır.

Genel itibariyle özellikle *Zeit* ve *Süddeutsche*'un haberlerde kullandığı ifadeler, Müslüman saldırganların öldürülmesi ya da sınır dışı edilmesini meşrulaştıracak niteliktedir. *Bild* olayı savaş çıkırtkanlığı şeklinde dramatize ederken, *Taz* Müslümanlara karşı iyimser olarak sunma girişimini İslam karşıtlığını yeniden gündeme getiren ifadeler kullanarak aslında İslamofobi ve yabancı düşmanlığı olgusunu yeniden inşa etmeye yarayan bir çerçeve kullanmıştır.

-Barselona ...

Barselona saldırısında da tüm gazeteler üst başlık ya da ana başlıkta saldırı kelimesini kullanmışlardır. *Zeit* ve *Süddeutsche* yorum içermeyen başlıklar seçmişken, *Bild* tırnak içinde haberdan bir sözcük paylaşmış, *Taz* “Barış İçin Kucaklaşmalar” şeklinde duygusal bir eksilteli cümle kurmuştur. *Bild* gazetesinin haber girişinde tırnak içinde verdiği “bizi yenemeyeceksiniz” ifadesi dikkat çekicidir. Haberin bütününde ise olayın İslam ve Batı arasında bir çatışma olduğuna işaret eden pek çok söylem yer almıştır. *Taz*, Müslümanların şiddet karşıtı eylem yapıldığı haberini paylaşırken, sağcı bir siyasetçinin radikal görüşlerine de haberde yer vermiştir. *Süddeutsche*, haberde saldırganın bir örgüt üyesi olduğuna ve Barselona saldırısı dışında başka saldırılar da planladıklarına odaklanmıştır. *Zeit*, saldırıda adı geçen bir terör örgütünün lideri olan imam ile ilgili detayları aktarmıştır.

Ardalan ve Bağlam başlığı çerçevesinde *Bild*, İspanyolların terör karşıtı gösterilerindeki “*Katalonya her zaman bir barış ve memnuniyet ülkesi olmuştur ve bunu hiçbir şey değiştirmemelidir*” ifadelerine yer vererek bir öncesi-sonrası bağı kurulmuştur. Bu barış ortamınınsa İslamcı terör tarafından tehdit edildiği ima edilmiştir. *Süddeutsche*, saldırıyı örgütleyen, gençleri radikalleştirdiği iddia edilen bir imamın evinde gerçekleşen patlamadan söz ettiği haberinde, saldırı şüphelisi olarak tutuklanan bir kişinin yargılandığı sırada bir imamın örgütüne üye olduğu ve başka saldırılar da planlandığını aktarmış, imamın ölmesi ve evinden saldırı için hazırladığı bombaların infilak etmesiyle bu planın yarım kaldığına gönderme yapan bilgiler paylaşmıştır. *Taz* ise radikal görüşlere sahip bir siyasinin ırkçılık içeren göndermelerinden aktarımlar yapmıştır. Bunun dışında Katalonya’da radikalleşen cemaatlerin bulunduğunu sayısal verilerle sunan gazete, bu yönüyle bir tehdit olduğuna işaret etmektedir. *Zeit* gazetesi, imamdan bahsederken, daha önce sınır dışı edilmesine yönelik yargılamanın sonucunda kararın uygulanmadığı

ardalan bilgisini vermiştir. Ayrıca saldırının arka planındaki kişinin imam olması, Müslümanlığın temsilcisi bir din insanı ile terör ilişkisi oluşturulduğunu göstermektedir. Bu söylem, okuyucuların terörü imam ve Müslümanlıkla birlikte kodlamasına ve İslamiyet tehlikesini içselleştirmesine yol açacak boyuttadır. İlâveten, imamın uyuşturucu taciri olduğu da söylenerek, Noel Pazarı saldırısındaki gibi fail ile suç geçmişi arasında organik bir bağ kurulmuştur.

Haberlerin dördünde de kullanılan kaynaklar, İspanyol gazeteleri, hükümet yetkilileri, polis ya da yargıdır. Sözü geçen kişi ve kurumlardan dolaylı ve doğrudan aktarımlar yapmışlardır. Bu anlamda *Zeit* ve *Süddeutsche* basit yapıli cümleler kullanmışlardır. *Taz* ve *Bild* de alıntılara ve dolaylı aktarımlara başvurmakla beraber diğeri iki gazeteye nazaran daha dramatik ifadeler içeren cümleler kurmuşlardır. Zira yapılan alıntılarda dahi kişilerin duygusal sözlerine yer vermişlerdir.

Bölgesel uyum başlığında yapılan değerlendirme, *Bild*'in “Katalonya geçmişte barış ülkesi olmuştur ve terör bunu değıştirmeyecektir” gibi alıntılar kullanarak, saldırının sonuçlarını geçmiş-şimdi ve gelecek ekseninde ele aldığını göstermiştir. *Zeit*, imamın daha önce sabıkalı olarak bilindiğini, ayrıca intihar bombacısı olmaya hazırlandığını ancak bu planları yaparken evindeki patlayıcıların infilak etmesiyle “hakkettiğı sonu bulduğunu” ima eden haberinde, kurduğı ardışık ve nedensellik ilişkisi içeren cümlelerle imamın suçluluğunu kanıtlamaya çalışmıştır. *Süddeutsche* da ardışık cümlelerle olayı kronolojik biçimde ele almıştır. *Taz*, haberde Müslüman eylemcilerin sözlerine de yer vermiştir ancak özellikle spottaki “Pazar akşamı yüzlerce Müslüman terör ve şiddete karşı protesto gerçekleştirdi- Aşırı Sağcı bir İspanyol için bu yeteri kadar ileri gidilmiş sayılmaz” ifadesi ve devamında hem İspanyol yetkililer hem siyasililer hem de Müslümanların eylem ve söylemleriyle karşılaştırma yaparak, bölgesel uyum kapsamında haberi zıtlık çerçevesine oturtmuştur.

Haber fotoğraflarında, haberin içeriğini destekleyecek görseller tercih edilmiştir. *Süddeutsche* İspanya'daki bir bazilikanın önünde tüfekle görev yapan bir polisi paylaşarak, örgütün “başka saldırı planlandığı” bilgisini desteklemiştir. *Taz* birbiriyle kucaklaşan esmer tenli iki Müslümanın sarıldığı fotoğrafı koymuş, *Zeit* ise *İmam* kelimesini başlığa taşıdığı haberinde, üzerinde Arapça kitaplar bulunan küçük bir rafı paylaşmıştır. Özellikle *Zeit*'in bir camiden çekiliğı belirtilen haber fotoğrafının, başlıktaki

“İmam sınır dışı edilmedi” ifadesiyle birlikte değerlendirilmesi sonucunda, terör İslamiyet ve Müslüman din adamı arasında organik bir bağın vurgulandığı, böylelikle İslam korkusunu yeniden üretmeye açıkça ortak olunduğunun görüldüğü söylenebilir.

-Christchurch ...

Christchurch olayında da gazeteler başlıkta veya üst başlıkta saldırı kelimesini kullanmışlardır. *Zeit* ve *Süddeutsche* gazetelerinin başlıkları yorum içermezken, *Bild* gazetesinin soru işaretiyle attığı başlık ile *Taz* gazetesinin *canavar* sıfatıyla saldırganı tanımladığı başlık yorum içermektedir.

Bild, habere saldırganın hayatını ele alarak başlamış, geçmişine, mesleğine, eylemine neden olan dünya seyahatlerine yer vermiş, sıklıkla alıntılara başvurmuştur. Yine de haberden çok köşe yazısını andıran bir formatta sunulduğu söylenebilir. *Taz* da saldırganın mahkemede yargılandığını öne çıkardığı haberinde saldırıdan, kurbanlardan, Ardern’in ifadelerinden ve failin geçmişinden bahsetmiştir. *Süddeutsche*, haber boyunca Başbakan Jacinda Ardern’in basın toplantısı ele almıştır. *Zeit* saldırıda hayatını kaybedenlerin sayısını, hepsinin Müslüman olduğunu, failin gözaltına alındığını ve Başbakanın silah reformu hakkındaki sözlerini paylaşmıştır.

Bild, failin normal hayat süren, profesyonel bir sporcu iken yaptığı dünya seyahati sırasında radikal fikirlere ulaşmış olabileceğine yönelik pek çok arka plan bilgisine yer vermiştir. *Taz*, saldırganın neden sonra ırkçı fikirlere kapıldığını açıklamak için eski işvereni ve eski sınıf arkadaşları gibi kaynakların Avusturalya medyasında Tarrant hakkındaki olumlu görüşlerini çerçevelemiştir. *Süddeutsche*, saldırının arka planında Tarrant’ın daha önce internette paylaştığı bir videoda göçmen ve Müslüman karşıtı söylemler kullandığı bilgisini aktararak, saldırının esasen önceden sinyal verdiğine işaret etmiştir. *Zeit* da Tarrant’ın aşırı radikalliğiyle bağlantı kuran bilgiler paylaşmıştır. Haberlerin tamamında saldırganın aşırı ırkçı ve radikal görüşlere sahip olduğu öne çıkarılmıştır. Bununla birlikte profesyonel bir spor atıcısı ve ruhsatlı silah sahibi olduğu, bu nedenle de Başbakanın silah yasalarında yeni düzenlemeler getireceği aktarılmıştır.

Gazeteler, Yeni Zelanda’da yaşanan olayı haberleştirirken pek çok farklı kaynağa başvurmuşlardır. Avusturalya ve Yeni Zelanda medyası başta olmak üzere, Başbakan Ardern’in basın açıklaması, Brenton Tarrant’ın internette yayımladığı *nefret manifestosu*,

araştırmacılar, polis ve (yalnızca *Süddeutsche* gazetesinde) saldırı yapılan camilerden birinin imamı kaynak olarak kullanılmıştır.

Sentaktik çözümleme bağlamında *Bild* gazetesi, alıntıları fazlaca kullandığı haberde olayı dramatize edecek seçimler yapmıştır. *Zeit* ve *Süddeutsche* sade, basit, anlaşılır bir dilde haberi sunarken *Taz*, doğrudan ve dolaylı aktarımların bir arada olduğu uzun ve karmaşık bir anlatı şeklinde haberi kurmuştur.

Bölgesel uyum çerçevesinde *Bild*, saldırganın daha önce babasını kaybettiği ifadesini kullanarak, saldırının ardında yatan nedenlerden birine işaret etmiştir. Öte yandan Tarrant'ın saldırıda kullandığı silahın üzerinde Balkanlardaki Osmanlı İmparatorluğuna karşı yapılan savaş ve direnişlerden tarihlerin bulunduğunu söyleyerek Osmanlılara karşı duyduğu öfkeyi bu yolla dile getirdiğini ima etmiştir. Tarrant'ın Müslümanları hedef aldığı saldırı ile İslam'ın taşıyıcısı Osmanlılara olan *nefreti* arasında da bir neden sonuç ilişkisi yaratılmıştır. *Süddeutsche*, saldırının yapıldığı camilerden birinin imamıyla yapılan söyleşiyi kaynak gösterirken, imamın; “bu ülkeyi yine de seviyoruz” ifadelerine yer vermiştir. Bu sözle, Yeni Zelanda'nın Müslüman gruplara olan sempatisi kanıtlanmaya çalışılırken, saldırının genel bir anti-Müslüman tutumdan çok, *sıra dışı* bir eylem olduğuna gönderme yapılmıştır. *Taz* gazetesi saldırganın manifestosunda yer alan göçmen karşıtı ve ırkçı söylemleri olduğunu bildirerek saldırıyı nedenselleştirmiştir. *Zeit* da benzer şekilde saldırganın manifestosundaki aşırı sağcı görüşlerinden kesitler paylaşarak olayı neden-sonuç bağlamına yerleştirmiştir.

Süddeutsche, Başbakanın mikrofonlar önündeki bir fotoğrafını paylaşarak haber içeriği hakkında bilgi vermiştir. *Zeit*, etrafı şeritlerle çevrili olay yeri görseli kullanmıştır. *Bild*, saldırı mahalline çiçek koyan insanları, Tarrant'ın videosunda görülen saldırı silahını ve temsili bir mahkeme fotoğrafını paylaşarak haber içeriğini görsellerle desteklemiştir. *Taz* ise saldırganın mahkeme salonunda yüzü buzlanmış bir görselini paylaşmıştır.

-Hanau...

Bild, *Zeit* ve *Taz* başlıklarda saldırı ifadesini kullanmıştır. *Süddeutsche*'un haberinde ise bu tip şiddet eylemleri yapan kişilerin psikolojik sorunlarına odaklanılırken bir uzmandan alıntı yapılmıştır. Silah yasası, camiler ve sinagoglarda güvenlik önlemlerinin artırılması (*Taz*), akıl hastası faillerin durumu (*Süddeutsche*) ve saldırganın

aşırı sağcı olduğu (*Bild*) başlıklarda yer alan ifadelerdendir. *Taz*'ın “Demokrasinin Gizli Silahı” ana başlığında enformasyon eksilimine gittiği görülmekle beraber haberin bütünündeki özellikle AfD'nin eleştirisini yapan siyasetçilerin söylemleriyle değerlendirildiğinde, aşırı sağ tehdidine dikkat çektiği görülmüştür. *Bild* ve *Zeit* da aşırı sağcılıkla ilgili kelimeler kullansa da sol görünümlü *Taz*'ın aşırı sağın tehdidini vurgulaması daha özellikli bir amaç taşımaktadır. Zira aşırı sağcılıkla ilgili olumsuz bir resim çizmek açısından bu haberler fırsat olarak görülüyor şeklinde bir yoruma açıktır.

Bild haberin girişinde saldırının gerçekleştiği mekâna ve ölenlere ilişkin bilgiler paylaşmıştır. Haberın bütününde, saldırganın akıbeti, saldırıyı işlerken kullandığı araçlar ve aşırı sağcı olduğunu gösterecek arka plan bilgilerine yer verilmiştir. *Süddeutsche*'un haberinde, suç Psikoloğu Jens Hoffmann'ın sözlerinde alıntılar yapılarak, şiddet eylemleri ve akıl sağlığı yerinde olmayan kişilerden bahsedilmiştir. *Taz* gazetesi cami ve sinagoglara yönelik güvenlik önlemlerinin artırıldığı bilgisiyle başladığı haberin tamamında girişteki temaya odaklanmıştır. *Zeit* da haberin girişinde saldırılardan kısa süre sonra başlayan silah yasası tartışmalarına değinmiş, metnin tamamında da bu konuyu işlemiştir. *Süddeutsche* hariç tüm gazeteler saldırıyı ele almıştır. Bununla beraber gazetelerin hepsi saldırganın yabancı kökenli insanları hedef aldığını söylemişlerdir. Buradaki yabancı kökenli ifadesi ile olayın “kim/kime” sorusunu cevaplayan gazeteler, geri planda yabancıyı ötekileştirme nesnesi haline getiren stereotiplerin yeniden üretimini desteklemiştir. Öyle ki “yabancı” sözcüğü hem Almanca'da hem de Türkçe'de başlı başına negatif değer atfedilen bir sözcüktür. Olumsuz zihinsel çağrışımlar yapan sözcük, terörizmle birleştiğinde de göçmeni/yabancıyı öteki ve istenmeyen statüsüne indirgemede rol oynamaktadır.

Bild, ardaan bilgisi olarak saldırganın kendini ve annesini de öldürdüğünü paylaşarak, *normal olmayan biri* imasında bulunmuştur. Zaten haberin devamında bunu açıkça dile getirmiştir. *Süddeutsche*, haberde şiddet eylemleri ve akıl hastalığı arasında dolayimsız bir bağ kurmuştur. *Taz*, kısa süre önce Halle Sinagoguna yapılan saldırıyı hatırlatarak iki olay arasında bağ kurmuş, bu nedenle de Müslüman ve Yahudilerin ibadethanelerinin saldırısı sonrası güvenlik önlemlerinin arttığını paylaşarak dinler arası çatışma eksenine gönderme yapmıştır. *Zeit*'ın saldırganın annesi öldüren ve sonrasında intihar eden psikolojik problemlili biri olduğu ardaan bilgisini paylaşarak, ‘bir Alman’ın

böyle bir katliamı yapabilmesi için ancak akıl hastası değildir' alt anlamını oluşturmaya çalıştığı söylenebilir.

Taz ve *Zeit* haber kaynağı olarak siyasetçilere başvurmuştur. *Süddeutsche* 'un DPA'dan aldığı verilerle sunduğu haberde uzman bir psikolog kaynak olarak gösterilmiştir. *Bild*'in kaynağı ise gazete çalışanlarıdır.

Sentaktik anlamda *Bild* dışındaki gazeteler, haberlerini tırnak içi ve dolaylı anlatımlarla, genel habercilik kurallarına uygun görünen ve sıkı metinler olarak adlandırılabilir, yalnızca derin okumalarla yan anlamları ortaya konulabilecek tarzda sunmuşlardır. *Bild* ise öznel ifadelerle de yer vererek, sansasyonel tarzını bu haberde de göstermiştir.

Bölgesel uyum kapsamında gazetelerin kullandığı iki tema, psikolojik hastalıklarla nedenselleştirme ve olayı sağ-sol ideolojik çatışması üzerinden bağlama yerleştirme şeklindedir. *Zeit*, annesi ve kendisini de öldüren, göçmen kökenli insanları hedef alan saldırganın profesyonel bir spor atıcısı olduğunu vurgulamış, devamında da silah yasalarındaki denetimlerin sıkılaştırılması söylemlerine yer vererek neden-sonuç-çözüm denklemi kurmuştur. *Taz* gazetesi, AfD'ye ilişkin eleştirilere yer verdiği haberde aşırı sağcılıkla saldırıları nedenselleştirmiştir. *Bild* de saldırganın profesyonel bir sporcu olduğunu ve göçmenleri hedef aldığı bilgilerini vererek, faili terörist olarak tanımlamasına rağmen ırkçı saldırılar ve göçmenler arasında doğrudan ilişki kurmuştur. Ayrıca haberlerde failin profesyonel ve ruhsatlı silah kullandığının vurgulanması da dikkat çekicidir. Christchurch olayında da benzer ifadeler tercih edilmiştir. Böylelikle diğer (Müslüman) saldırganlar gibi kanun kaçağı ya da illegal işlerle uğraşan kişiler olmadıkları vurgulanmıştır. *Süddeutsche* bir uzman görüşüne başvurarak çerçevelediği haberinde, ırkçılığın dünyayı sarsan boyutlara ulaştığı ve dolayısıyla Almanya için son derece olumsuz bir eğilim olduğundan yola çıkarak, Almanya'daki ırkçı bir eylemin saldırganın ancak akıl hastası olmasıyla mümkün görünebileceğini vurgulamıştır.

Süddeutsche psikoloğun portresini, *Bild* Hanau'nun kuşbakışı bir haritasını görsel olarak tercih etmiştir. *Taz*'ın haber fotoğrafında ise camide namaz kılan erkekler görülmektedir. Böylece olay, yabancılara yapılan bir saldırıdan çok "İslamiyet'i hedef almış" çağrışımına neden olmaktadır.

Söylem analizi sonucunda, İslam kaynaklı ve Batılı/Hristiyan kaynaklı terör saldırısı haberlerinde göze çarpan bariz fark, faillerin ardaan bilgileriyle alakalıdır. Hanau ve Christchurch faillerinin atıcılık kulübüne kayıtlı, spor amaçlı atış yaptıkları, ruhsatlı silahlara sahip oldukları haberde yer alırken, Noel Pazarı failinin silah almak için hırsızlık yapan bir mülteci olduğu, Barselona saldırısının arkasındaki kilit isimlerin de mülteci ve suç geçmişine sahip kişiler olduğu yazılmıştır. Tüm failler, masum insanları hedef alan aşırılık yanlısı ideolojilerinden kaynaklanan şiddet eylemlerinde bulunmuş olsalar da Batılı suçlular yasal araçlar kullanan, daha önce suç geçmişi olmayan kişiler şeklinde tanımlanırken, Barselona ve Noel Pazarı saldırganları uyuşturucu kaçakçılığı, gasp vb. şiddet olaylarına karışmış, sabıkalı ve tehlikeli *mülteciler* olarak resmedilmiştir. Diğer yandan Batılı saldırganların eylemleri sonrasında alınan önlem ve tartışma edilen konu silah yasalarına yöneliktir. Bu da suçun niteliğini değıştirmese de suçlu profiline bakış açısındaki taraflılığı ortaya koymaktadır. Bir diğer ifadeyle Müslüman suçlular ezelden beri terörizm ve radikallikle eşleştirilirken, Hristiyan /Batılı olanların düzgün bir geçmişe sahip olduğu telakki edilerek, İslamofobik diskur yeniden üretilmiştir.

Suçlular ve olay, Batı kaynaklı saldırılarda aşırı sağ ve radikallikle, kendini İslam ile tanımlayan kişilerden kaynaklı saldırılarda radikal İslam ve terörizmle ilişkilendirilirken, ilkinde münferit ve tek bir kişi tarafından gerçekleştirildiğı, diğerinde ise örgütler tarafından tasarlandığı vurgulanmıştır. Söz konusu örgüt IŞİD olmakla beraber, faillerin Müslüman kökenli kişiler olduğuna dikkat çekilerek, Müslümanların şiddet eylemleri İslamiyet üzerinden okunmaya çalışılarak genelleştirilmiştir. Özellikle Barselona saldırısının arkasındaki kişinin imam olması, Müslüman bir din insanının ne kadar tehlikeli olduğuna dikkati çekmek suretiyle İslamofobik algıyı perçinlemektedir.

Suçluların akıbetleri noktasındaki en bariz fark da Müslüman saldırganların öldürölmek suretiyle yakalanmasıdır. Christchurch saldırganı yakalanıp yargılanırken, Barselona ve Berlin Noel Pazarı faili ancak öldürölerek durdurulabilmiştir. Hanau saldırganı ise olay sonrası intihar etmiştir. Bu bilgi de saldırganın akıl hastası olduğunu desteklemektedir. Burada dikkat çeken husus, Batılı kişilerin yaptığı saldırıların ardından *tutuklanmasıyla tehlike ortadan kalkarken, Müslümanların saldırılarının arkasının kesilmesi için yok olmaları gerektiğı* imasıdır. Zira Barselona saldırganı ve başka şüpheliler polis tarafından vurularak öldürölmek suretiyle yakalanabilmiştir. Buna

karşılık Christchurch'deki saldırıda Brenton Tarrant, polis tarafından yakalanarak mahkemeye çıkarılmıştır.

Gerek söylem analizinde gerekse içerik analizinde farklı ideolojik tandansları temsil eden gazetelerin, Müslüman kişilerden kaynaklı saldırı haberlerinde faille ve olaylara bakış açısı benzer derecede olumsuzdur. Bir diğer ifadeyle haberlerde Müslümanlara yönelik sunum ve temsillerde anlamlı bir fark görülmemiştir. Aşırı sağcı olduğu iddia edilen Hanau ve Christchurch saldırılarında da sunum ve temsil konusunda belirgin bir ayrışma yoktur. Ancak söylem çözümlemesinde Hanau saldırısıyla ilgili altta yatan dinamikleri irdeleyen sol tandanslı *Taz* gazetesinin saldırıyı aşırı sağa yükleme konusunda daha istekli olduğu dikkat çekmiştir. Yine de sağ eğilimli gazeteler bile saldırıyı benzer ifadelerle sunmuşlardır.

Bununla beraber saldırılar haberleştirilirken seçilen sözcükler, Batı kaynaklı saldırılar için küçük bir radikal grubun düşüncelerinden etkilenen, aslında profesyonel sporcu olan düzgün insanların münferit eylemleri olarak telakki edilmiş; Müslüman kişilerden kaynaklanan haberlerde ise mülteciliğinden suç geçmişine, IŞİD bağlantısından ailelerinde de terör üyeleri bulunduğuna kadar Anti-İslamizmi yeniden inşa etmeye yol açacak türden söylemler geliştirmişlerdir. Bu da tezin “Batı medyasının yaptığı haberlerde Doğulu/Müslüman bireyler ile Batılı bireylerin temsil edişleri arasında fark vardır” problemini kanıtlayacak sonuçları göstermektedir.

Yabancınn, özellikle mültecinin konu edildiği haberlerde dini kimliğinin ve şiddet eğilimi ya da illegal işlerle uğraştığının vurgulanması durumu aynı zamanda tezin kuramsal kısmında atıf yapılan çalışmalarda da görülmüştü. İslamiyet'in terörizmle kasıtlı olarak ilişkilendirilmesi medyanın İslamofobi'yi üretme konusundaki tarafgirliğini ortaya koymaktadır. Batı kökenli kişilerin saldırılarında da aşırı sağcılık üzerinden suçlamalar yapıldığı görülmüştür. Ancak aşırı sağcılık mevcut konjonktürde Almanya'da hâkim ideolojik eğilim olmaktan uzak ve evrensel çatışmalar ekseninde değerlendirilmeyen bir kavramdır. Öyle ki Pegida, NSU gibi ırkçı/Neonazi olarak adlandırılan gruplara ya da aşırı sağcılıkla tanımlanan AfD partisine karşı pompalanan olumsuz söylemler söz konusudur. Hatta son dönemde AfD'nin Federal Meclis'teki durumu üzerine tartışmalar yaşanmaktadır. Bunlara kıyasla İslamiyet hakkındaki olumsuz söylemler çok daha geniş kitleleri, hatta İslam dünyasını doğrudan

ilgilendirmektedir. Dolayısıyla bir terör saldırısının arkasında aranan suçlunun İslamiyet olması ve bunun haber metinlerinde sürekli tekrarlanması, Müslüman karşıtı, göçmen karşıtı, sığınmacı karşıtı söylemlerin güçlenmesine de cevaz verecek bir zemin oluşturmaktadır.

İncelenen haberlerde saldırıyı yapan Hristiyan/Batılı kişilerin aşırı sağcı küçük bir gruptan etkilenerek anormal bir eylemde bulundukları ve bunu tek başına planladıkları ele alınırken her iki olay da münferit bir mesele olarak sunulmuştur. Bu da tezin “Batı kökenli/Hristiyan kişi veya kişilerin şiddet eylemleri “akıl hastalığı” ya da radikal sağcı düşünceler ile eşitlenip, olay bir kişi üzerinden marjinal bir davranış olarak okunmakta ve meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır” problemini desteklemektedir. Buna karşılık Müslüman kökenli kişilerin işlediği suçlar terör örgütü bağlamında değerlendirilmiştir. IŞİD’in saldırıları üstlenmesi kuşkusuz buna yol açan bir durumdur. Ancak özellikle saldırganların IŞİD’le temasının vurgulanması ayrıca hepsinin Ortadoğulu ülkelerin vatandaşları olması, mülteci olmaları, aileleri ya da yakınlarının da terör örgütü üyeliği tespit edilmesi bilgilerin öne çıkarılması, Batılıların zihninde yer edinen *öteki ve tehlikeli Doğu/Müslüman* imajını yeniden üretecek niteliktedir.

Gazetelerin hem Doğulu Müslüman hem Batılı Hristiyan kişilerden kaynaklı saldırılarda ideolojik görüşü ve Müslümanların mağdur ya da fail olduğu fark etmeksizin negatif söylemlerle ilişkilendirildiği görülürken bütüncül olarak İslamiyet karşıtı düşünce kalıplarının yeniden üretilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu sonuç tezin “Doğu/Müslüman kökenli kişi veya kişiler şiddet eyleminde bulunduklarında, haberlerde olay tüm İslam coğrafyasına mal edilip ayrımcı söylem geliştirilmektedir” şeklindeki problemi doğrulayacak niteliktedir. Ayrıca Batılı Hristiyan kişilerce yapılan saldırılar Müslümanları ve göçmenleri hedef almış olmasına rağmen, bu durumun sebebi anti Müslüman-Anti göçmen fikirleri rasyonelleştirecek söylemlerle kurgulanmıştır. Bir diğer ifade ile mağdur ya da fail olan Müslüman terör-şiddet-aşırılık gibi negatif anlatılarla ilişkilendirilmiştir.

SONUÇ

Batı ve Doğu/İslam arasında dünya konjonktürünü de etkileyen pek çok olayla birlikte şekillenmiş tarihsel bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiler, İslamiyet'in ortaya çıkışından günümüze, esasında çok da pozitif yönde gelişmemiş karşılaşmaları içermektedir (Kalın, 2020; Kirman, 2010). Modernleşme süreci ile birlikte ise Doğu'nun/İslamiyet'in ötekileştirildiği bir boyutta seyretmiştir. Ötekileştirmede kitle iletişim araçlarının rolü yadsınamaz. Özellikle 11 Eylül olayları ardından Batılı medyanın, Doğulu/Müslüman birey ve toplumları tehlike, şiddet, radikallik, köktendincilik gibi olumsuz kavramlarla birlikte temsil etme temayülü artmıştır. Buna karşın Batılı ülkelerde yaşayan Doğulu/Müslüman göçmenlerin hedef alındığı şiddet içeren eylemler de söz konusu olmuştur. Ancak Batılı ülkelerde, Müslüman/Doğulu göçmenleri hedef alan Batılı/Hristiyan kaynaklı şiddet eylemlerinin sunumu ve faillerin temsili noktasında Batılı medyanın tarafgir davrandığına işaret eden hususlar söz konusudur.

Batı medyasında Doğulu/Müslüman bireyler ile Batılı bireylerden kaynaklanan şiddet/terör eylemlerinin habere konu ediliş biçimlerinin, sunum ve temsillerin incelenmesine odaklanan ve bu yönüyle karşılaştırmaya dayanan tez çalışmasının temel amacı, her iki durum arasında anlamlı bir fark olup olmadığını sınamak ve bu konuya ilişkin güncel veriler ortaya koymak suretiyle literatüre katkı sağlamaktır. Çalışmada, içerik analizi ve Teun A. van Dijk Eleştirel Söylem Analizi yöntemlerinden yararlanılarak haber incelemeleri yapılmıştır. Müslüman/Doğulu kişilerden kaynaklanan 2016 Berlin Noel Pazarı ve 2017 Barselona saldırısı ile Hristiyan/Batılı kişilerin Müslüman ve göçmenlere yaptığı 2019 Christchurch ve 2020 Hanau saldırısı olaylarını incelemek adına, Alman medyasında yer alan ve farklı ideolojik görüşleri temsil eden ulusal gazetelerin internet sitelerinden elde edilen haberler çözümlenmiştir. İçerik analizi için 1300 haber, eleştirel söylem analizi için bu haberlerin içerisinden çalışmanın

muhtevasına uygun düşen, çarpıcı örneklerden oluşan 16 haber incelemeye tabi tutulmuştur.

Seçilen olaylarda hem Doğulu/Müslüman kaynaklı hem de Batılı/Hristiyan kaynaklı saldırıların Almanya içinde ve dışında meydana gelenlerden oluşması, aynı zamanda Alman medyasının söz konusu olaylar hakkındaki tutumunu panoramik bir şekilde ele almak açısından tercih edilmiştir. Zira araştırma sonuçlarında da Almanya'nın kendi içinde meydana gelen gerek Batı/Hristiyan gerekse Doğu/Müslüman kaynaklı olaylarda diğerlerine nazaran daha öznel bir tutum benimsediği görülmüştür. Öyle ki içerik analizinde Almanya'da yaşanan şiddet eylemlerinde yapılan haberlerin sayısının diğerlerinin yaklaşık iki katı olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte, muhafazakâr sağı temsilen seçilen *Bild*, liberal olarak bilinen *Zeit*, sol görüşü temsil eden *Taz* ve liberal solu temsil eden *Süddeutsche* gazetelerinin tüm olayları ele alırken genel anlamda negatif bir tutum benimsediklerini söylemek mümkündür. Diğer yandan haber sayıları kıyaslamasında, özellikle de başka ülkelerde meydana gelen saldırı haberlerinde Müslüman eylemcilerin aktörü olduğu şiddet olaylarında çok daha fazla sayıda haber yapıldığı bulunmuştur. Daha sonradan IŞİD tarafından üstlenilen Barselona saldırısı haberleri, Hristiyan/Batı kökenli Brenton Tarrant'ın aktörü olduğu Christchurch saldırısı haberlerinin neredeyse iki katıdır. Bu veriler, Kanji (2018), Brown (2019) ve Elmasry ve el-Nawawy (2019)'nin Müslümanlar tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemlerinin daha fazla medyada yer bulduğuyla ilgili sonuçlarıyla paralellik içermektedir.

Her iki yöntemden elde edilen sonuçlar, seçilen dört olayın da “saldırı” olarak tanımlandığını ancak Batılı/Hristiyan kişilerden kaynaklananların, mevcut konjonktürde Almanya'da hâkim ideolojik eğilimi temsil etmeyen, aşırılık yanlısı grupları niteleyen “aşırı sağcı”, “radikal”, “ırkçı güdümlü” gibi kavramlar/ideolojiler üzerinden, münferit ve beklenmedik olaylar olarak temsil edildiğini göstermiştir. el-Nawawy& Hasan (2022)'nin CNN ve BBC üzerinden Christchurch saldırısını inceledikleri çalışmada failin aşırı sağcılık, İslamofobik ve beyazların üstünlüğüne dayanan motivasyonla hareket ettiğine yönelik haber çerçeveleri kullanıldığını aktardıkları çalışmanın sonuçları, bu tez genelinde Hanau ve Christchurch faillerinin Alman medyasında da benzer ifadelerle temsil edildikleri sonucuyla örtüşmektedir.

Yine her iki yöntemden elde edilen verilerde Doğulu/Müslüman kişilerden kaynaklanan şiddet olaylarının arkasında İslamiyet'i suç ile ilişkilendirmeye yönelik cihadizm, radikal İslam, Doğu'dan gelen Müslüman mülteci tehdidinin sürekliliğine işaret eden söylemlerin öne çıkarıldığı, olayın mutlaka terör örgütü ile bağlantılandırıldığı anlaşılmıştır. Doğulu/Müslüman kişilerden kaynaklanan olaylarda faillerin arka planında, başka eylemler gerçekleştirmiş ya da yeni eylem planı yapan bir "terör örgütünün üyesi" oldukları vurgulanırken, Batılı/Hristiyan kişilerce gerçekleştirilen eylemlerin, (haberlerde olay için terör eylemi, failler için terörist ifadesi kullanılsa da) tek başına organize olmayan ya da -Hanau saldırısında- cinnet anında vuku bulan olaylar şeklinde sunulmaya çalışıldığı görülmüştür. Elmasry ve el-Nawawy (2019), Müslüman kişilerden kaynaklı suçlarda terörizm etiketinin Müslüman olmayanlardan kaynaklanan suçlara kıyasla daha fazla kullanıldığını belirtmiştir. Vito D'Orazio & Idean Salehyan (2018)'nın Müslüman faillerin bir grup bağlantısı ile sunulduğu ve tek başına suç işleyen beyaz faillerden daha fazla terörizmle ilişkilendirildiği, Powell (2011)'in, "içerideki terörizm olarak" adlandırdığı Hristiyan veya Müslüman olmayan şeklinde tanımlanabilecek "sorunlu" kişiler tarafından kaynaklı eylemlerin münferit olarak sunulduğunu belirttiği, Küngerü ve Uluç (2018)'un da Hristiyan failin yalnız başınalığının ve mental sorunlarının vurgulandığını ifade ettiği veriler ile Hanau ve Christchurch saldırganlarının örgüt bağlantısı olmayan, tek başına hareket eden kişiler olarak lanse edildikleri sonuçları örtüşmektedir.

Tezin temel problemi olan "Doğulu/Müslüman birey/bireylerce gerçekleştirilen ve Batılı/Hristiyan birey/bireylerin göçmen kökenli/Müslüman insanlara yönelik yaptığı şiddet içeren eylemlerin haberleştirilirken, Alman medyasının ayrımcı/yanlı bir tavra sahip olduğu" savını incelemek üzere haberlerde faillerin nasıl tanımlandığı üzerine inceleme yapılmıştır. Doğulu/Müslüman kişilerden kaynaklanan saldırılarda, tezin kuramsal kısmında da pek çok kez ifade edildiği gibi failler suç geçmişleriyle anılmış, tehlikeli, saldırgan, dehşet saçan "Müslüman" ve "Mülteciler" olarak tanımlanmışlardır. Barselona ve Noel Pazarı saldırısının failleri, kaçak yollarla ülkeye gelen ya da sınır dışı edilmesi tartışma konusu olan, daha önce uyuşturucu kaçakçılığı, hırsızlık, şiddet eylemi gibi suçlarla aranan sabıkalı Doğulu, aşırılık yanlısı tehlikeli mülteciler olarak temsil edilmişlerdir. Hem içerik çözümlemesi hem söylem çözümlemesi kapsamında değerlendirilen haberlerde sıklıkla faillerin arka planına ilişkin bu bilgiler öne çıkarılmış,

büyük ölçüde dini kimlikleri ve uyrukları vurgulanarak “öteki” oldukları tekrar edilmiştir. Kanji (2018), Müslüman faillerin haberlerinde daha fazla etnik ve dini kimlik vurgusu yapıldığını, ilaveten göçmenlik durumunun bildirildiğiyle ilgili bulgular aktarmıştır. Elmasry ve el-Nawawy (2019), kendi çalışmalarında Müslüman olmayan saldırganın daha fazla insanı öldürmesine rağmen Müslüman kimliği öne çıkan kişinin daha fazla haberleştirildiğini belirtmişlerdir. Bu anlamda Berlin Noel Pazarı ve Barselona saldırısı faillerinin temsiline ilişkin veriler diğer çalışmaların sonuçlarıyla benzerlik arz etmektedir.

Söz konusu “tehlikeli, terörist” zanlılar, olay sonrası kaçtıkları esnada polis tarafından vurularak öldürülmek suretiyle yakalanabilmişlerdir. Yine Küngerü ve Uluç (2018) Müslüman faillerin öldürülmek suretiyle ele geçirildiklerini, Müslüman olmayan failin ise cinayete teşebbüs ve terörizmle bağlantılı cinayet suçlamalarıyla yargılandığını belirtmişlerdir (s. 305). Bu bulgular, Noel Pazarı ve Barselona faillerinin öldürülerek yakalandığı, Christchurch failinin ise saldırı sonrası tutuklanarak mahkemeye çıkarıldığı bilgileriyle birlikte değerlendirildiğinde, kendini Müslüman olarak tanımlayan faillerin akıbetleri noktasında bir benzerlik ve sürelilik olduğunu aynı zamanda bu “tehlikeli” insanların ancak *ölümüyle* terör tehdidin ortadan kalktığı mesajlarını içermekte, münferit bir eylem gerçekleştiren Hristiyan/Batılı failin ise yargıdan kaçmadığıyla ilişkili alt anlamlar yüklenerek olay kanuni bir çerçeveye ile ve normleştirilerek sunulmaya çalışılmaktadır. Haberlerin bu bilgilerle çerçevelenmesi, terörizm ve İslam eşitlemesine yol açacak nitelikte olduğunu düşündürmüştür. Öte yandan haber kurguları ile Müslüman mülteci ve sığınmacılara hatta göçmenlere yönelik karşıt söylemleri dolaşıma sokmak suretiyle, radikal bir grubun eylemi üzerinden İslam dünyasını genellemeye yol açan algıları güçlendirmek için zemin hazırlandığını da söylemek mümkündür.

Batılı/Hristiyan kaynaklı şiddet olaylarında failer tanımlanırken, profesyonel spor atıcıları oldukları, eylemleri ruhsatlı silahlarıyla işledikleri, suç geçmişleri bulunmadığı, dolayısıyla toplumsal yaşam için tehlike arz etmedikleri ardalın bilgileri öne çıkarılmıştır. Bilinmeyen sebeplerle daha sonradan aşırı sağcı/radikal/ırkçı düşüncelere kapılan faillerin eylemleri bu vasıta ile meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Elmasry ve el-Nawawy (2019), beyaz failin hobiler, kişisel ilişkileri gibi yönlerine dikkat çekmiştir. Christchurch ve Hanau faillerinin suç geçmişi bulunmayan kişiler olarak sunan veriler benzerlik teşkil etmektedir. Özellikle Hanau’daki şiddet eyleminde failin akıl

hastası olduğunun vurgulanmasıyla olay anormal, sıra dışı, beklenmedik şeklinde yorumlamalara imkân tanırken, aynı zamanda uslamlama yoluna gidilmiştir.

Hanau failinin akıl hastalığıyla eşleştirilerek gündeme getirilmesi meselesinin Müslüman ve Müslüman olmayan faillerin eylemlerini Wall Street Journal makaleleri üzerinden incelediği çalışmada Brown (2019)'un bulgularında da yer aldığı görülmektedir. Yine bu kişinin eylemleri küçük bir grubu hedef aldığı şeklinde lanse edilmiştir. Vito D'Orazio & Idean Salehyan (2018)'e göre beyaz failler Müslüman faillerden daha fazla mental sağlık sorunlarıyla temsil edilmiştir. Yine Elmasry ve el-Nawawy (2019) de Müslüman failin olayı terörizme karşı küresel bir savaş olarak konumlandırılırken diğerinin tek başına oluşuna dikkat çekmiştir. Bu tez çalışmasında yer alan Müslüman kökenli faillerin genel bir İslam tehlikesine işaret eden türden bir saldırı gerçekleştirdiğini söylemeye çalışan bilgilere karşılık Hanau ve Christchurch faillerinin göçmen ve Müslüman bir grubu hedef aldıklarının vurgulanması bakımından elde edilen sonuçlar, diğer çalışma bulgularıyla da paralellik arz etmektedir.

Genel itibariyle, Alman medyasında Müslüman/Doğulu bireylerden kaynaklanan haberlerin sunumunda Batının İslamofobik düşünsel dünyasını etkileyecek nitelikte, anti Müslüman/göçmen/sığınmacı/mülteci görüşleri meşrulaştırmaya cevaz verecek söylemlerin, stereotiplerin kullanıldığını; olumsuz İslam tasarımıyla kullanılan pek çok imgenin yeniden üretildiğini söylemek mümkündür. Müslüman ve göçmenlere yönelik şiddet olaylarının sunumunda ise yine mülteci/göçmen/sığınmacılardan dolayı artan aşırı sağcı/ırkçı/radikal görüşlere tevessül eden Batılı/Hristiyan faillerin münferit eylemlerine gönderme yapan ifadelerin kullanıldığı, dolayısıyla her iki medeniyetin mensuplarının eylemlerinin haberleştirilmesinde yanlış bir tavır sergilendiği belirlenmiştir. Bu durumda Batılı/Hristiyanlığın “ötekisi” sıfatıyla ilişkilendirdiği Doğulu/Müslümanların mağdur ya da fail olması fark etmeksizin, haberlerde şiddet/tehlike/korku kavramlarıyla bir araya getirilerek sunulduğunu söylemek mümkündür.

Bu tez çalışması, Hristiyan/Batılı ve Müslüman/Doğulu faillerin Batılı ülkelerde gerçekleştirdikleri şiddet olaylarında Alman medyasının yanlış bir tutum benimsediğini ortaya koyarken, genel hatlarıyla alanda yapılmış benzer çalışmaların sonuçlarıyla da paralellik arz etmektedir. Ancak Alman medyasını ele alması ve özellikle 2020 yılında gerçekleşen, bu yönüyle son dönemlerin en çarpıcı göçmen/Müslüman karşıtı

eylemlerinden olan Hanau saldırısı gibi güncel bir konuyla ilgili veriler sunması, ayrıca hem Almanya’da hem de Almanya dışında meydana gelen Doğu ve Batı kaynaklı şiddeti Alman medyasının farklı ideolojik görüşleri temsil eden gazeteleri temelinde, hem içerik hem söylem analizi metotları ekseninde inceleyerek elde edilen verileri zenginleştirmesi bakımından literatüre kayda değer bir katkı sağlayacaktır. Batılı medyada İslam ve Müslüman temsilleri sorununun akademik açıdan görünür hale getirilmesinin önemi yadsınamaz. Bu anlamda gelecekte Batı’daki farklı ülkelerde benzer sorunların nasıl ele alındığını inceleyecek çalışmaların literatürü zenginleştirmek açısından önemli olacağı da düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, C. E. (2019). Endülüs'te bir ilim ve kültür şehrinin doğuşu: Gırnata örneği. *İslâm Araştırmaları Dergisi*, (42), 29-60.

Akca, E.B. (2009). İdeoloji-dil-söylem ve anlam ilişkisi: Medyada anlamın toplumsal inşası. İçinde İ. Parlak (Ed.), *Medyada gerçekliğin inşası Türk medya söylemine eleştirel bir bakış* (ss. 77-106). Çizgi Kitabevi.

Akça, M. (2016). *Avrupa'da Irkçılığın değişen yüzü İslamofobi* (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akdemir, E. (2009). 11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 terörist saldırılarının ardından İslam'ın Avrupa'da algılanışı. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 8(1), 1-26. DOI: 10.1501/Avraras_00000000060

Akhavi, S. (2003). Islam and the West in world history. *Third World Quarterly*, 24(3), 545-562. <https://doi.org/10.1080/0143659032000084465>

Akiner, N. (2004). 11 Eylül saldırıları ve Amerikan medyası: Yurtseverlik akımının öteki kavramına etkisi ve medyanın tarafsızlığı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 0(20), 133-142.

Aktan, A. (1999). Memluk-Haçlı münasebetleri. *Belleten*, 63(237), 411-452.

Aktaş, M. (2019). Antisemitizm ve Nazizm. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(68), 286-297. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/antisemitism-and-nazism.pdf>

Aktaş, M. (2014). Avrupa'da yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(1), 31-54. https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000199

Albig, W. (1956). *Modern public opinion*. McGraw-Hill Book Company.

Almalı, A. (2018). Almanya'da yükselen İslamofobi ve dergilerdeki İslam karşıtı yayınlar. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 2(2), 129-145.

Alkan, M.N. (2019). Avrupa'daki aşırı sağın yükselişi ve popülizm. B. Karabulut, M.N. Alkan, F. Purtaş, & K.E. Çelik (Ed.), *Kimlik ve Göç Çalışmaları Uluslararası Sempozyum Bildiri E-Kitabı* içinde (ss. 44-65). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi. [https://cms.hacibayram.edu.tr/api/files/1/Hacibayram%20AHBV/iibf\(en-US\)/Bildiri%20Tasarim.pdf](https://cms.hacibayram.edu.tr/api/files/1/Hacibayram%20AHBV/iibf(en-US)/Bildiri%20Tasarim.pdf)

Alkan, M.N. (2015). Avrupa'da yükselen ırkçılık: Pegida örneği. *Gazi Akademik Bakış*, 8(16), 275-289.

Allen, C. (2010). *Islamophobia*. Ashgate e-Book.

Alver, F. (2001). Alman basınında Türkler ve Türkiye. *Kurgu Dergisi*, (18), 135-155.

Alver, F. (2003). *Basında yabancı tasarımı ve yabancı düşmanlığı*. Der Yayınları.

Alver, F. (2008). Kapitalist üretim sürecinde ırkçılık, futbol ve medya. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* (26), 223-248.

- Anaz, N. (2012). Siyasi coğrafyada yeni eğilimler ve popüler jeopolitik. İçinde N. Anaz & M. Özkan (Ed.), *Batı medyasının Ortadoğu tasavvuru: Popüler jeopolitik, oryantalizm ve uluslararası ilişkiler* (ss. 17-38). İlke Yayıncılık.
- Antes, P. (2005). Avrupa’da İslam (Çev. S. Turan), *Marife*, (2), 203-218.
- Apak, A. (2008). Kuzey Afrika’da ilk İslam fetihleri. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 159-173.
- Arendt, H. (2014). *Totalitarizmin kaynakları/ I antisemitizm* (5.Baskı) (Çev. B.S. Şener). İletişim Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2001). *20. yüzyıl siyasi tarihi* (Genişletilmiş 11. Baskı). Alkım Yayınevi.
- Arnold, D. (1995). *Coğrafi Keşifler tarihi* (Çev. O. Bahadır). Alan Yayıncılık.
- Aşar, S. (2009). *İrk ve ırkçılık üzerine tartışmalar ve yeni ırkçılık* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ataman, M. (2017, Mayıs). Batı’daki İslam ve Türk algısı: tıkanan Batı’da yeniden yükselen ırkçılık. *Diyanet Aylık Dergisi*, (317), 15-17.
- Atçeken, İ. H. (2015). Endülüs fâtiplerinden Mûsâ b. Nusayr’ın akıbeti. *Milel ve Nihal*, 12(1), 9-34.
- Ateş, K. (2009). Dünü ve bugünüyle Evrim Kuramı. İçinde K. Ateş (Ed.), *Dünü ve bugünüyle Evrim Teorisi* (ss.15-37), Evrensel Basım Yayın.
- Aydın, F. (2018). *Batı’da İslam algısının arkeolojisi* (2.Baskı). Eskiye Yayıncılık.
- Aydın, M.Z., & Yardım, M. (2008). Belçika’da İslamofobi ve Müslümanlara yönelik ayrımcılık. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 7-32.
- Balibar, E. ve Wallerstein, I. (2007). *İrk, ulus, sınıf, belirsiz kimlikler* (4. Baskı) (Çev. N. Ökten). Metis Yayınları.
- Barnett, S.J. (2017). *Aydınlanma ve din: modernite mitleri* (Çev. H. Emektar). Hece Yayınları.
- Barthes, R. (2018). *Göstergebilimsel serüven* (9. Baskı) (Çev. M. Rifat & S. Rifat). Yapı Kredi Yayınları.
- Başkurt, İ. (2009). Almanya’da yaşayan Türk göçmenlerin kimlik problemi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 81-94.
- Bauman, Z. (1997). *Modernite ve Holocaust*. (Çev. S. Sertabiboğlu). Sarmal Yayınevi.
- Bayraklı, E. ve Hafez, F. (Ed.) (2020). *European Islamophobia Report*. SETA https://setav.org/en/assets/uploads/2020/06/EIR_2019.pdf
- Behrendt J. (2014) Die Landesrundfunkanstalten und ihre Archive. İçinde M. Behmer, B. Bernard, & B. Hasselbring (Ed.), *Das Gedächtnis des Rundfunks* (ss. 25-48). Springer VS. https://doi.org/10.1007/978-3-531-19012-9_2
- Bell, R. (2012). *The Origin of Islam in its Christian environment*. Routledge.

Bernasconi, R. (2015). *İrk kavramını kim icad etti? Felsefi düşüncede ırk ve ırkçılık* (4. Baskı) (Çev. Z. Direk, İ. Esiner, T. Meriç, & N. Öktem). Metis Yayınları.

Bernays, E.L. (1928). *Propaganda*. Horace Liveright.

Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi*. Siyasal Kitabevi.

Bilgin, F. (2014). Katolik İspanyol iktidarında Endülüs Müslümanlarının kimlik mücadelesi: Moriskolar örneği. *Milel ve Nihal*, 11(1), 51-69.

Bilgin, F. (2010). Gırnata'nın işgali (1492) sonrasında Endülüs'teki Müslümanların asimilasyonu. *Mukaddime*, 2(2), 53-78.

Bilmez, A. (2019). *İnternet medyasında yabancı algısı (Almanya'da yaşayan Türkler örneği)* (Yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Birdişi, F. (2019). Alman stratejik kültürünün dönüşümü ve Almanya'nın uluslararası politikaya proaktif katılımı. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(2), 359-379 DOI:10.28956/gbd.646376

Birekul, M. (2011). Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde kozmopolitan kimlik. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 61-74.

Bodur, H. E. (2017). Batı'da İslam karşıtlığının icat edilmiş dili olarak İslamofobi (Çatışmacı sosyolojik perspektif). *İlahiyat Akademi Dergisi*, (6), 69-86.

Bolt, P. M. (1997). Race, identity, and democracy. *Chancellor's Honors Program Projects*. https://trace.tennessee.edu/utk_chanhonoproj/199

Bordeau, J. (2010). *Xenophobia: The violence of fear and hate*. The Rosen Publishing Group Inc.

Bozan, M. (2018). Küresel gücün tahkiminde düşmanca bir tavır; İslamofobi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 221-238.

Bösch, F. (2011). Medien im Nationalsozialismus: Transnationale perspektiven. *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, 62(9/10), 517-529. <https://doi.org/10.14765/zzf.dok.1.687>

Browder, G.C. (1996). *Hitler's enforcers: The Gestapo and the SS security service in the Nazi revolution*. Oxford University Press.

Brown, J. V. (2019) "Terrorism in context: The stories we tell ourselves". *Honors College*. 486. <https://digitalcommons.library.umaine.edu/honors/486>

Buehler, A.F. (2014). İslamofobi: Batı'nın karanlık tarafının bir yansıması (Çev. M. Atalay). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 55(1), 123-140.

Bulut, M. (2000). XVII. yüzyılda Osmanlılar ve Merkantilistler. *Ekonomi Yaklaşımı Dergisi*, 11(39), 23-35.

Bulut, Y. (2012). Oryantalizm'in ardından. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(24), 1-57.

Bulut, Y. (2007). Oryantalizm. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* 33. Cilt (ss. 428-437). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

Burke, P. (2003). *Avrupa'da Rönesans: merkezler ve çeperler* (Çev. U. Abacı). Literatür Yayıncılık.

Canatan, K. (2013). Avrupa toplumlarının göç algıları ve tutumları: Sosyolojik bir yaklaşım. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(27), 317-332.

Canatan, K. (2008). Hollanda toplumunda yabancı karşıtı tutumların analizi. *Turkish Studies*, 3(7), 220- 240.

Canatan, K. (1995). *Avrupa'da Müslüman azınlıklar*. İnsan Yayınları.

Canveren, Ö. (2014). Martin Luther'in İslam ve Türkler hakkındaki değerlendirmeleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (42), 151- 164.

Castles, S., & Miller, M.J. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri* (Çev. B. U. Bal & İ. Akbulut). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cerrahoğlu, İ. (1989). Oryantalizm ve Batı'da Kur'an ve Kur'an ilimleri üzerine araştırmalar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Derisi*, 31(1-4), 95-136.

Coşkun, İ. (2003) Modernliğin kaynakları: Rönesans üzerine bir değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(6), 45-70.

Cotter, J. M. (1999). Sounds of hate: White power rock and roll and the neo-nazi skinhead subculture. *Terrorism and Political Violence*, 1(2), 111-140.

Council on American-Islamic Relations (2021). *Islamophobia in the mainstream*. <https://www.cair.com/wp-content/uploads/2022/01/islamophobiainthemainstream.pdf>

Çakaş, C. Ö. (2018). *Avrupa'da İslam'ın ötekileştirilmesi ve yükselen İslamofobi'nin analizi* (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çakı, C. (2018). Nazi Almanya'sı etkisindeki İtalyan sosyal Cumhuriyeti'nin propaganda posterleri üzerine inceleme. *Selçuk İletişim*, 11(2), 252–272. <https://doi.org/10.18094/josc.397107>

Çakı, G. (2020). İkinci Dünya Savaşı'nda radyo yayınlarında uygulanan sansürün propaganda posterlerine yansımaları. *TRT Akademi*, 5(9), 250-269.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2014). *Uluslararası İşgücü Anlaşmaları* (Yayın No: 07). ÇASGEM. <https://www.csgeb.gov.tr/media/1341/iscgucuanlasmalari.pdf>

Çapcıoğlu, İ. (2015). Monolitik İslam algısının eleştirisi ve İslam dünyasında farklılıkları uzlaştıran bir perspektifin gerekliliği. İçinde R. Doğan (Ed.), *Mezhepler, etnisite ve çatışma çözümü* (ss. 217-323). Tasam Yayınları.

Çiftçi, K. (2009). Soğuk savaş sonrasında ABD: “Rıza”ya dayalı “hegemonya”dan “imparatorluk” düzenine. *Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(10), 203–219.

Çolak, Y. (2019). İslâm tarihi çalışmalarının Batı'daki tarihsel gelişimi üzerine. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11), 89-124.

Davulcu, E. (2019). Oryantalist postmodernizm, İslamofobi, Fransız basını: “Yeni antisemitizme karşı manifesto” sonrası yayınlanan haberlerin Le Monde, Le Parisien, Le

Figaro gazeteleri üzerinden incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(2), 501-522.

Delia, J.G. (1971). Rhetoric in the Nazi mind: Hitler's theory of persuasion. *Southern Speech Communication Journal*, 37(2), 136-149.

Demir, Y. (2009). 1960-1980 dönemi Türk-Arap ekonomik ilişkileri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(18), 209-227.

Demir, S. (2012). 20. ve 21. yüzyılların başlangıç dönemlerinin karşılaştırılması: Örtüşen ve ayrıışan olguların bir analizi. *Gazi Akademik Bakış*, 5(10), 207-228.

Demirkent, I. (1994). Haçlı Seferleri düşüncesinin doğuşu ve hedefleri. *Tarih Dergisi*, 0(35), 65-78.

Devran, Y., & Tanır, M. (2019). İslamofobi'nin yayılması: "Inside The Koran" örneği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(38), 161-185. DOI: 10.35343/kosbed.655705

Dijk, T. V. (1988). *News analysis*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Doob, L. (1968). Goebbels'in propaganda ilkeleri (Çev. Ü. Oskay). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 23(3), 337-366. DOI: 10.1501/SBFder_0000001009

Donner, F. M. (2014). *The early Islamic conquest*. Princeton University Press.

Donner, F. M. (1998). *Narratives of Islamic origins: the beginnings of Islamic history writing*. Darwin Press.

D'Orazio, V., & Salehyan, I. (2018). Who is a terrorist? Ethnicity, group affiliation, and understandings of political violence. *International Interactions*, 44(6), 1017-1039. DOI: 10.1080/03050629.2018.1500911

Durham, M.G., & Kellner, D.M. (Ed.) (2006). *Media and cultural studies* (Revised Edition). Blackwell Publishing.

El-Kasım, E. (1982) Irkçılık ve dünya barışı. İçinde T. Ataöv (Çev. ve Yay. Haz.), *Siyonizm ve ırkçılık* (ss. 7-16), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Elmasry, M. H., & el-Nawawy, M (2019). Can a non- Muslim Mass Shooter be a "Terrorist"? A Comparative Content Analysis of the Las Vegas and Orlando Shootings. *Journalism Practice*, 14(7), 863-879. DOI: 10.1080/17512786.2019.1643766

El-Nawawy, M., & Hasan, B. A. (2022). Terrorism, Islamophobia and White supremacy: Comparing CNN and the BBC coverage of the Christchurch mosque shooting. *Journal of Arab & Muslim Media Research*, 15(1), 65-85.

Elliott, P., Murdock, G., & Schleinger, P. (1983). Terrorism' and the state: a case study of the discourses of television. *Media, Culture and Society*, 5(2), 155-177. doi: [10.1177/016344378300500204](https://doi.org/10.1177/016344378300500204)

Ellul, J. (1973). *Propaganda the formation of men's attitude* (Çev. K. Kellen & J. Lerner). Vintage Books.

Elmas Yılmaz, F. (2013). Avrupa'daki Türkler. İçinde M. Demirtepe & M. Yılmaz (Ed.), *Türk Cumhuriyetleri ve toplulukları yılığı* (ss. 535-553). Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.

Engelhart, M. (2017). The National Socialist Underground (NSU) Case: Structural reform of intelligence agencies' involvement in criminal investigations?. İçinde R. Miller (Ed.), *Privacy and power: A Transatlantic dialogue in the Shadow of the NSA-affair* (ss. 375-400). Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781316658888.015

Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58. doi:10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x

Er, T., & Ataman, K. (2008). İslamofobi ve Avrupa'da birlikte yaşama tecrübesi üzerine. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 747-770.

Erden Kaya, E., & Durgun, Ş. (2020). Irkçılığın dönüşümü: kavramsal ve kuramsal bir analiz. *Akademik Hassasiyetler*, 7(13), 79-102

Eren, S. (2007). Göç, toplumsal değişme ve din: Avrupa'ya göç eden Türkler bağlamında bir değerlendirme. *Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 267-288.

Ertan, S. (2012). *Almanya'da ırkçılık ve antisemitizm* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

European Commission, Eurostat. (2011). *Migrants in Europe: A statistical portrait of the first and second generation*. Publications Office of the European Union <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5727749/KS-31-10-539-EN.PDF/bcf27a60-7016-4fec-98c5-e8488491ebbd?t=1414775922000>

Ferro, M. (2002). *Fetihlerden bağımsızlık hareketlerine sömürgecilik tarihi* (Çev. M. Cedden). İmge kitabevi.

Fındıkcı, A. (2002). Federal Almanya örneğinde “İşçi Göçü”nün 40. yılında Türk dernekleri nerede?. *Mülkiye Dergisi*, 25(231), 209-266.

Fiske, J. (1990/2003). *İletişim çalışmalarına giriş* (Çev. S. İrvan). Bilim ve Sanat Yayınları.

Foucalt, M. (2010). *Bu bir pipo değildir* (7. Baskı) (Çev. S.Hilav). Yapı Kredi Yayınları.

Fraser, L. (1957). *Kriegsschuld und propaganda*. Oxford University Press.

Fukuyama, F. (1990). Tarihin Sonu mu?. *Dünya Solu*, (6), 96-119

Genel, G. M. (2014). Avrupa'daki Türk medya perspektifinden Batı'nın bir “ötekileştirme” dili olarak kullandığı İslâmofobi'ye bakış. *Atatürk İletişim Dergisi* (6), 105- 124.

Geray, H. (2017). *Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş*. Ütopya Yayınları.

Gökçe, O. (1995). *İçerik çözümlemesi*. Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.

Goldberg, D. T. (2005). Modernity, race, and morality. İçinde P. Essed & D. T. Goldberg (Ed.), *Race critical theories text and context* (ss. 283-306), Blackwell Publishing.

Gökçe, O. (2012). Avrupa medyasının ve kamuoyunun İslam algısı. O Alacahan & B. Duman (Ed.) *18-19 Kasım 2011 İslamofobi Kolektif Bir Korkunun Anatomisi Sempozyumu Tebliğleri* (ss.73-90) içinde. Sivas Kemal İbn-i Humam Vakfı.

Gökçe, O. ve Gökçe, G. (2015). *İslam ve Avrupa 21. yüzyılın Avrupa'sında İslam algısı*. Çizgi Kitabevi.

Gökmen, M. (2012). Uluslararası insan hakları: Ortadoğu'da beyaz adamın yeni misyonu. İçinde N. Anaz ve M. Özkan (Ed.), *Batı medyasının Ortadoğu tasavvuru: popüler jeopolitik, Oryantalizm ve uluslararası ilişkiler* (ss. 113-138). İlke Yayıncılık.

Gökmen, M., & Haas, T. (2012). Arap dünyasına dair modern Oryantalizm tasavvuru: National Geographic dergisi (1990-2006). İçinde N. Anaz & M. Özkan (Ed.), *Batı medyasının Ortadoğu tasavvuru: popüler jeopolitik, Oryantalizm ve uluslararası ilişkiler* (ss. 39-56). İlke Yayıncılık.

Göksu, V., & Saygılı, R. (2012). Amerikan medyasının İslam algısı. O Alacahan & B. Duman (Ed.) *18-19 Kasım 2011 İslamofobi Kolektif Bir Korkunun Anatomisi Sempozyumu Tebliğleri* (ss.91-102) içinde. Sivas Kemal İbn-i Humam Vakfı.

Gölcü, A., & Çuhadar M. (2017). Batı toplumlarında İslamofobi'nin üretilmesinde medyanın rolü. *Ombudsman Akademi*, (7), 71-99.

Gölcü, A., & Aydın Varol, F.B. (2018). Yükselen bir trend olarak İslamofobi endüstrisi: Amerikan medyasına yönelik araştırmaların bir panoraması. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 73-88.

Gönenç, Ö.E. (2002). Medya ve terör. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(12), 279-288.

Günay, D. V. (2012). Görsel göstergebilim ve imgenin anlamlandırılması. İçinde D. Günay & A. F. Parsa (Ed.), *Görsel Göstergebilim imgenin anlamlandırılması* (ss. 11-54). Es Yayınları.

Gündoğan, Ü. (2011). Geçmişten bugüne İran İslam Devrimi: Genel değerlendirme. *Ortadoğu Analiz*, 3(29), 93-99.

Güriz, A., & Ersöz, G. (1968). Avrupa'da reform hareketi ve mülkiyet sorunu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(1), 237-271. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42774/516541>

Hakyemez, C. (2017). İslamofobi'nin İslâm araştırmaları üzerindeki etkisi. *İlahiyat Akademi*, (6), 27-36.

Hall, S. (1995). The west and rest: Discourse and power. İçinde S. Hall & B. Gieben (Ed.), *Formations of Modernity* (ss. 275- 331). Polity Press.

Hall, S. (2009). The work of representation (Chapter one). İçinde S. Hall (Ed.), *Representation Cultural representations and signifying practices* (ss.13-64). Sage Publication.

Haleber, R. (2005). Kızıl Komünist tehlikenin yerini alan ‘fanatik Müslüman’ imajı. İçinde K. Canatan (Ed.), *Avrupa’da İslam* (ss. 210-220). Beyan Yayınları.

Halliday, F. (1999). ‘Islamophobia’ reconsidered. *Ethnic and Racial Studies*, 22(5), 892-902. doi: 10.1080/014198799329305.

Hampson, N. (1990). *The Enlightenment*. Penguin Books.

Hançer, Ö. (2005). *Avrupa’da aşırı sağın yükselişi ve nedenleri üzerine bir inceleme: Fransa ve Almanya örnekleri* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hanif, F. (2021). *British Media’s coverage of Muslims and Islam (2018-2020)*. The Centre for Media Monitoring. <https://cfmm.org.uk/resources/publication/cfmm-report-british-medias-coverage-of-muslims-and-islam-2018-2020-launched/>

Hasselbring, B. (2014). Klassisches Schriftgut. İçinde M. Behmer, B. Bernard, & B. Hasselbring (Ed.), *Das Gedächtnis des Rundfunks* (ss.111-130). Springer VS. https://doi.org/10.1007/978-3-531-19012-9_2

Heideman, R. D. (2017). Legalizing hate: The significance of the Nuremberg Laws and The Post-War Nuremberg Trials. *Loyala of Los Angeles International and Comperative Law Review*, 39(1), 5-24.

Helbling, M. (2013). Islamophobia in the West An introduction. İçinde M.Helbing (Ed.), *Islamophobia in the West: Measuring and explaining individual attitudes* (ss. 1-18). Routledge.

Hentsch, T. (1996). *Hayali Doğu* (Çev. A. Bora). Metis Yayıncılık.

Herman, E., & Chomsky, N. (2012). *Rızanın imalatı. Kitle medyasının ekonomi politiği* (2. Baskı) (Çev. E. Abadoğlu). Bgst Yayınları.

Herrmann, K. J. (1982). Siyasal Siyonizm ve Anti-Semitizm üstüne tarihsel perspektifler. İçinde T. Ataöv (Çev. ve Yay. Haz.), *Siyonizm ve ırkçılık* (ss. 219-236), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Hestermann, T. (2018). *Das schwarze Loch: Berichterstattung über in Deutschland lebende Eingewanderte und Geflüchtete*. Inhaltsanalyse von aktuellen Fernsehformaten und überregionalen Tageszeitungen 2017. [10.13140/RG.2.2.15158.55367](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.15158.55367)

Hıdır, Ö. (2021). *Batı’da Hz. Muhammed imajı*. İnsan Yayınları.

Hıdır, Ö. (2017). İslamofobi-Irkçılık-“Kültürel Irkçılık” ilişkisi. *Ombudsman Akademik*, (7), 23-49. <https://doi.org/10.32002/ombudsmanakademik.440203>

Hitler, A. (2016). *Kavgam* (Çev. Ç. Özkan). Maviçatı Yayınları.

Hizmetli, S. (1991). *İslam tarihi*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Hobsbawm, E. (1996). *Kısa 20. yüzyıl 1914-1991 aşırılıklar çağı* (Çev. Y.Alogan) Sarmal Yayınevi.

Hourani, A. (2001). *Avrupa ve Ortadoğu* (Çev. A. Aydoğan & F. Altun). Yöneliş.

Huntington, S. P. (1993). The Clash of Civilizations?. *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49.

Huxley, J. (1936). *Race in Europe*. Rare Books and Manuscripts 16. <https://digital.kenyon.edu/rarebooks/16>

Inter-Agency (2001). *International Migration, Racism, Discrimination and Xenophobia* <https://www.refworld.org/docid/49353b4d2.html>

İmançer, D. (2004). Sosyal psikolojik açıdan stereotip kavramının dil ve metin analizinde kullanımı. *Selçuk İletişim*, 3(3), 128-142.

İnal, A. (1996). *Haberi okumak*. Temuçin Yayınları.

İnalcık, H. (1998). Türkiye ve Avrupa: dün bugün. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi* (4. Baskı, 2004), (2), 13- 36.

İnalcık, H. (2013). *Rönesans Avrupa'sı Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle özdeşleşme süreci* (4. Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnceoğlu, Y., & Çoban, S. (2016). Şimdi haberler. İçinde Y. İnceoğlu & S. Çoban (Ed.), *Haber okumaları* (ss. 17-64). İletişim Yayınları.

İnuğur, M. N. (2005). Basın ve yayın tarihi (5. Baskı). Der Yayınları.

Jeanneney, J. N. (1998). *Başlangıcından günümüze medya tarihi* (Çev. E. Atuk). Yapı Kredi Yayınları.

Jeffery, A. (1926). The quest of the historical Muhammad. *The Muslim World*, 16(4), 327-348.

Jonsson, S., & Behtoui, A. (2015). Racism. İçinde A. Neergaard & M. Dahlstedt (Ed.), *International migration and ethnic relations: Critical perspectives* (ss. 139-168). Routledge.

Jowett, G.S., & O'Donnell, V. (2012). *Propaganda and persuasion* (5. Baskı). SAGE.

Kallis, A. (2006). Nazi propaganda and 'coordination': The haphazard path to totalitarianism. *European Review of History*, 13(1), 115–139.

Kalın, İ. (2003). Batıdaki İslam algısının tarihine giriş. *Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (15), 1-51.

Kalın, İ. (2020). *İslam ve Batı* (15. Baskı). İSAM Yayınları.

Kanji, A. (2018). Framing Muslims in the “war on terror”: Representations of ideological violence by Muslim versus non-Muslim perpetrators in Canadian national news media. *Religions*, 9(9), 274. <https://doi.org/10.3390/rel9090274>

Karis, T. (2019). Muslime in den medien. İçinde *Handbuch Islam und Muslime* (ss. 109-113). Mediendienst Integration. https://mediendienst-integration.de/fileadmin/Dateien/MDI_HBI_Neuauflage.pdf

Kasım, M. (2011). Hitler döneminde propaganda aracı olarak radyo. *Selçuk İletişim*, 6(4), 64-75.

Kazancı, M. (2002). Althusser, ideoloji ve iletişimin dayanılmaz ağırlığı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(01), 55-87. DOI: 10.1501/SBFder_0000001698

- Kedikli, U., & Akça M. (2017). Soğuk Savaş sonrası Avrupa’da artan İslamofobi. *Tesam Akademi Dergisi*, 4(1), 57-95.
- Kellner, D. (2004). 9/11, spectacles of terror, and media manipulation. *Critical Discourse Studies*, 1(1), 41-64. DOI: 10.1080/17405900410001674515
- Kılıç, A. (2016). İspanyol engizisyonu ve Müslümanlar. *İnsan ve Toplum*, 6(1), 85-118.
- Kirman, M. (2010). İslamofobi’nin kökenleri: Batılı mı Doğulu mu? *İslami Araştırmalar Dergisi*, 21(1), 21-39.
- Kocabay Şener, N. (2017). Haberlerde gerçeğin yeniden üretilmesi: Batı medyasında Doğu imgesi. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 2(1), 1-7. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mbsjcs/issue/29737/305400>
- Korkut, Ş. (2008). Batı düşüncesinde İslam ve Hz. Muhammed (s.a.s.) imajı (Genel bir okuma). *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(34), 5-54.
- Koyuncu, M. (2008). İlk İslam fetihleri döneminde El-Cezire Bölgesi ve İslamlaşma süreci. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 131-140.
- König, W. (2003). Mythen um den volksempfänger: Revisionistische untersuchungen zur Nationalsozialistischen rundfunkpolitik. *TG Technikgeschichte*, 70(2), 73-102. doi.org/10.5771/0040-117X-2003-2-73
- Kula, O. B. (2010). *Batı felsefesinde Oryantalizm ve Türk imgesi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurtuluş, Y. (2009). *11 Eylül 2001 sonrası İslam’la ilgili medya değerlendirmeleri* (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuruoğlu, H. (2006). *Propaganda ve özgürlük aracı olarak radyo*. Nobel Kitabevi.
- Kuzudişli, B. (2003). Oryantalizm ve hadisle ilgilenen bazı Oryantalistler. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(7), 141-172. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuilah/issue/971/10948>
- Kübler, H.D. (2009). Lenkung, zensur und propaganda die presse unter dem NS-Regime. İçinde W. Faulstich (Ed.), *Die Kultur der 30er und 40er Jahre* (ss. 149-172). Brill. https://doi.org/10.30965/9783846748190_010
- Küngerü, A., & Uluç, G. (2018). Batı medyasında Terörün İslam’la ilişkilendirilmesi sorunu. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2), 296-309.
- Lamoreaux, J. C. (2013). Early Eastern Christian responses to Islam. İçinde J.V. Tolan (Ed.), *Medieval Christian Perceptions of Islam* (ss. 3-32). Routledge.
- Lea, H.C. (2011). *İspanya Müslümanları: Hristiyanlaştırılmaları ve sürümleri* (Çev. A. Davudoğlu). İnkılab Yayınları.
- Lerner, N. (2005). The role of International Law. İçinde The Evens Foundation (Ed.), *Europe's New Racism: Causes, Manifestations, and Solutions* (ss. 57-70), Berghahn Books.

- Lewicki, A. (2017). 2016 ulusal raporu Almanya'da İslamofobi. *Seta Analiz*, (219), 7-23. <https://setav.org/assets/uploads/2017/10/AlmayadaIslamofobi.pdf>
- Lewis, B. (1996). *Çatışan kültürler: Keşifler çağında Hristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler* (Çev. N. Elhüseyni,). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Lewontin, R.C., & Levins, R. (2009). Teori ve ideoloji olarak evrim. İçinde K. Ateş (Ed.), *Dünyü ve bugünüyle Evrim Teorisi* (ss. 80-123), Evrensel Basım Yayın.
- Lippmann, W. (1998). *Public opinion* (2.Baskı). Transaction Publishers.
- Loo, S.P. (2009). Ethnicity and educational policies in Malaysia and Brunei Darussalam. *SA-eDuc Journal*, 6(2), 146-157.
- Maalouf, A. (2016). *Afrikanlı Leo* (45. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Malik, K. (1996). *The Meaning of Race: Race, history and culture in Western society*. Macmillan Education UK.
- Marin-Guzman, R. (1992). Crusade in Al-Andalus: The eleventh century formation of the reconquista as an ideology. *Islamic Studies*, 31(3), 287-318.
- Marks, J. (2008). Race, past, present and future. İçinde B. A. Koenig, S.S. Lee & S.S. Richardson (Ed.), *Revisiting race in a genomic age* (ss. 21-38). Rutgers.
- Martı, H. (2018). İslamofobi ve Avrupa'da Müslüman kadın imajı. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(13), 36-46.
- Mayr, E. (1972). Lamarck revisited. *Journal of the History of Biology*, 5(1), 55-94.
- Mazower, M. (2014). *Hitler imparatorluğu* (2.Baskı) (Çev. Y. Alogan). Alfa Yayınları.
- McGowan, L. (2014). *The radical right in Germany 1870 to present*. Routledge.
- Mediendienst Integration (2019). Studien zu Muslimen in den Medien. İçinde *Handbuch Islam und Muslime* (ss. 114-115). Mediendienst Integration.
- Meijer, M. C. (1991). The anthropology of Petrus Camper (1722-1789) (Doktora tezi). University of California. <https://www.proquest.com/docview/303932807?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true>
- Memmi, A. (2003). *The Colonizer and the colonized* (Çev. H. Greenfeld,). Earsthsan Publication.
- Mora, N. (2009). *Alman kültüründe düşman imgesi*. Alt Kitap Yayınevi.
- Mora, N. (1996). *Almanya'da yabancı düşmanlığı ve Türklerin durumu* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Moore, K., Mason, P., & Lewis, J. (2008). *Images of Islam in the UK: The representation of British Muslims in the national print news media 2000-2008*. Cardiff School of Journalism, Media and Cultural Studies <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/53005/1/08channel4-dispatches.pdf>
- Mudde, C. (2002). *The ideology of the extreme right*. Manchester University Pres.

Müller, T. (2017). Constructing cultural borders: depictions of Muslim refugees in British and German media. *Z Vgl Polit Wiss*, 12, 263–277 <https://doi.org/10.1007/s12286-017-0361-x>

Nomiku, H.A. (1997). *Haçlı Seferleri* (Çev. K. Dinçmen) İletişim Yayınları.

Ortaylı, İ. (2017). *Türklerin altın çağı*. Kronik Kitap.

Öktem, Ü. (2010). Olgu, kuram, Darwin öncesi evrim kuramları ve Darwin'in evrim kuramı. *Antropoloji*, (23), 21-39

Öner, S. (2014). Avrupa'da yükselen aşırı sağ, yeni ötekiler ve Türkiye'nin AB üyeliği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(1), 163-184.

Örki, A. (2019). *1973 petrol krizi ve sonuçları*. İstanbul Rumeli Üniversitesi, Açık Erişim Sistemi Çalışma Metni <https://acikerisim.rumeli.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/1/42/1973%20Petrol%20Krizi%20ve%20Sonuçları.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Özakpınar, Y. (2009). *Bir medeniyet teorisi* (3. Baskı). Ötüken.

Özdemir, M. (1995). Endülüs İslam hakimiyetindeki İspanya. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi 11. Cilt* içinde (ss.211-225). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.

Özdemir, M. (1997). Endülüs'ün yıkılışı süreci üzerine mülâhâzalar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36(1-2), 233- 254.

Özsoy, S. (2014). Almanya'daki Türk medyası ve kamusal bir Alman kurumu: Deutsche Welle. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 2-21.

Pikkert, P. (2008). *“Hristiyan Batı Efsanesi”*: Batı'da din, bilim ve felsefe tartışmaları (Çev. Z. Ovalıoğlu). Gerçeğe Doğru Kitapları.

Pfündel, K., Stichs, A., & Tanis, K. (2021). Muslimisches Leben in Deutschland 2020: Studie im Auftrag der Deutschen Islam Konferenz. (Forschungsbericht / Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF) Forschungszentrum Migration, Integration und Asyl (FZ), 38). Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF) Forschungszentrum Migration, Integration und Asyl (FZ). <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-73274-8>

Poole, E. (2011). Change and continuity in the representation of British Muslims before and after 9/11: The UK context. *Global Media Journal Canadian Edition*, 4(2), 49-62.

Powell, K. A. (2011). Framing Islam: An analysis of US media coverage of terrorism since 9/11. *Communication Studies*, 62(1), 90-112. DOI: 10.1080/10510974.2011.533599

Ramm, C. (2010). The Muslim makers How Germany 'Islamizes' Turkish immigrants, *Interventions*, 12(2), 183-197. <https://doi.org/10.1080/1369801X.2010.489692>

Rathzel, N. (2005). Developments in theories of racism. İçinde The Evens Foundation (Ed.), *Europe's new racism: Causes, Manifestations, and solutions* (ss. 3-26). Berghahn Books.

Runnymede Trust Report (1997). *Islamophobia: A challenge for us all*. Runnymede Trust.

Richter, C., & Hafez, K. (2009). The image of Islam in German public service television programmes. *Journal of Arab and Muslim Media Research*, 2(3), 169-181.

Ritter, S. (2011). Natural Equality and racial systematics selected aspects of Blumenbach's Anthropology. İçinde I. Wigger & S. Ritter (Ed.), *Racism and Modernity Festschrift for Wulf D. Hund* (ss. 102-116). LIT.

Rose, S. (2009). Evrensel Darwinizm. İçinde K. Ateş (Ed.), *Dünü ve bugünüyle Evrim Teorisi* (ss.152-174), Evrensel Basım Yayın.

Runzheimer, J. (1962). Der überfall auf den sender Gleiwitz im Jahre 1939. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 10(4), 408-426.

Ruse, M. (1975). Charles Darwin's theory of evolution: An analysis. *Journal of the History of Biology*, 8(2), 219-241. <http://www.jstor.org/stable/4330635>

Said, E. (1993). Yeats ve sömürgeleşme. İçinde T. Eagleton, F. Jameson & E. Said (Ed.), *Milliyetçilik, sömürge ve yazın* (Çev. Ş. Kaya, ss. 65-90), Kabalcı Yayınevi.

Said, E. (2008/1997). *Medyada İslam* (Çev. A. Babacan). Metis.

Said, E. (2016). *Şarkiyatçılık* (9. Baskı) (Çev. B. Yıldırım). Metis yayınları.

Samur, H. (2021). Seküler kapitalizmin İslamofobik tepkisinin temel sebepleri. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 127-144.

Samur, H. (2017a). Avrupa'nın önyargılarının ve çelişkilerinin bir sonucu olarak İslamofobi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(29), 147-173.

Samur, H. (2017b). Postmodern dönemde Batıdaki İslam düşmanlığının artması durumu: İslamofobi. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21(2), 59-76.

Sander, O. (1996). *Siyasi tarih 1918-1994* (5. Baskı). İmge Kitabevi.

Saraçlı, M. (2019). Zenofobi (Yabancı Düşmanlığı) ve İslamofobi sorunları çerçevesinde Avrupa Birliği'nin göç sorununa yaklaşımları. İçinde B. Karabulut, M.N Alkan, F. Purtaş, & K.E. Çelik (Ed), *Kimlik ve Göç Çalışmaları Uluslararası Sempozyumu Bildiri E-Kitabı* (ss. 119-140). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi. [https://cms.hacibayram.edu.tr/api/files/1/Hacibayram%20AHBV/iibf\(en-US\)/Bildiri%20Tasarim.pdf](https://cms.hacibayram.edu.tr/api/files/1/Hacibayram%20AHBV/iibf(en-US)/Bildiri%20Tasarim.pdf)

Sariaslan, F. (2021). İslamofobi'nin ekonomik kökenleri ve ABD dış politikasının küreselleştirici rolü. *İletişim ve Diplomasi*, (5), 81-204.

Sarıtaş, İ. (2018). Nazi döneminde sinemanın propaganda aracı olarak işlevi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 0(47), 329-350.

Schätzlein, F. (2005). Ton und Sounddesign beim Fernsehen. İçinde H. Segeberg & F. Schätzlein (Ed.), *Sound Zur Technologie und Ästhetik des Akustischen in den Medien*

(ss. 184-203). Schriftenreihe der Gesellschaft für Medienwissenschaft.
<https://doi.org/10.25969/mediarep/14194>

Scheller V. (2014) Zweites Deutsches Fernsehen (ZDF). İçinde M. Behmer, B. Bernard & B. Hasselbring (Ed.), *Das Gedächtnis des Rundfunks* (ss.89-104). Springer VS. https://doi.org/10.1007/978-3-531-19012-9_7

Schereck, S. (2016). Tracing radio Berlin international. *British DX Club Communication Magazine*, 1-13 <http://bdxc.org.uk/rbi.pdf>

Scheufele, D.A. (1999). Framing as theory of media effects. *Journal of Communication*, 49(1).103-122. DOI:10.1111/j.1460-2466.1999.tb02784.x

Schiller, H. (1993). *Zihin yönlendirenler* (Çev. C. Cerit). Pınar Yayınları.

Schiller, H. (2006). Not yet the Post-Imperialist Era. İçinde M.G. Durham & D.M. Kellner (Ed.), *Media and cultural studies* (Revised Edition) (ss. 295-310). Blackwell Publishing.

Schimmel, A. (2012). *Doğu-Batı yakınlaşmaları Avrupa'nın İslam dünyasıyla karşılaşması* (Çev. H. Ağuichenlioğlu). Avesta Yayınları.

Schneider, J., Fincke, G., & Will, A. K. (2013). *Muslime in der Mehrheitsgesellschaft: Medienbild und Alltagserfahrungen in Deutschland* (Muslims in the majority society: Reflection in the media and everyday experiences in Germany). Sachverständigenrat deutscher Stiftungen für Integration und Migration (SVR) GmbH.

Schorb, B., & Bigl, B. (2012). Die neuen medien in der Weimarer zeit. İçinde N. Hopster (Ed.), *Die kinder- und jugendliteratur in der zeit der Weimarer Republik* (ss. 833-851). Peter Lang

Selen, H. S. (1956) Irk meseleleri ve Türkiye halkının ırki hususiyetleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 11(4), 74-84.

Setton, K. M. (1992). *Western hostility to Islam and prophecies of Turkish Doom*. American Philosophical Society.

Shaheen, J. G. (2003). Reel bad Arabs: How Hollywood vilifies a people. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 588, 171-193. <http://www.jstor.org/stable/1049860>

Sharma, R. (2015). *The perception of Muslims in Germany: Decoding the German Media discourse on the Islamic State* (Doktora tezi). Erfurt University. https://www.academia.edu/22041148/The_Perception_of_Muslims_in_Germany_Decoding_the_German_Media_Discourse_on_the_Islamic_State

Shatilov, V. (2017). From the margins to the mainstream: Rise of Right-Wing Parties in modern Germany. *Senior Theses*, 5, 1-31.

Sığircı, İ. (2016). *Göstergebilim uygulamaları*. Seçkin Yayıncılık.

Silindir, M. (2016) Stratejik bir inşa planı olarak Medeniyetler Çatışması. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1), 54-83.

Soydan, E. (2016). Radyonun demokratikleştirilmesinde yeni bir olanak: İnternet radyoculuğu. *İletişim Kuram ve Araştırmaları*, (42), 340-352.

Soytürk, M. (2018). AfD örneğinde Almanya'da siyasi ırkçılık ve İslamofobi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1441-1463.

Söylemez, M. M. (2015). Mahfuzât: Müslümanların şehit coğrafyası Endülüs. *Milel ve Nihal*, 12(1), 127-146.

Storer, C. (2015). *Weimar Cumhuriyeti'nin kısa tarihi* (Çev. S. Özge). İletişim Yayınları.

Sumbas, A. (2009). Batı Avrupa'da yükselen yeni-ırkçılık üzerine bir deneme. *Alternatif Politika*, 1(2), 260-281.

Sunar, L. (2011). Klasik sosyolojinin Şarkiyatçı kaynakları: Marx ve Weber'in karşılaştırmalı bir incelemesi. *İnsan ve Toplum*, 1(2), 29-56.

Sunar, L. (2012). Aydınlanma Döneminde Doğu'ya bakış: Değişen ilgi ve söylemler. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(24), 59-82.

Şadıhanov, E. (2006). Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde etkili olan bölge sorunları ve milliyetçilik hareketleri. *Sosyoloji Konferansları*, 0(33), 1-22. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9519/118920>

Şahinbaş, S. (1986). *Batı Alman gazeteleri ve kamuoyu oluşturmada rolleri* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şekerci, A. E. (2015). *Aydınlanma ve din*. İnsan Yayınları.

Şen, S. (1990). *Federal Alman basınında tekelleşme* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şenay, B. (2002). Yahudi-Hristiyan ilişkileri tarihi ve Anti-Semitizm-Oryantalizm ilişkisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 117-146.

Şenel, A (1993). *İrk ve ırkçılık düşüncesi*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Şeyban, L. (2006). Hristiyan işgalinde Endülüs şehirleri. *Eski-Yeni Dergisi*, (1), 22-31.

Temel, M. (2019). *Türkiye'de siyaset yönelimli İslamofobik retorik: Refahyol hükümeti dönemi basını örneği* (Doktora tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Temel, M., & Koçak, Ö. F. (2020). İslam karşıtı söylemlerin Avrupa medyasındaki izleri. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 181-196. DOI: 10.47951/mediad.828975

Tekin, U. (2007). Avrupa'ya göç ve Türkiye. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0(37), 43-56.

Tokgöz, E. (2018). Birinci Dünya Savaşı sonrasında dünya ekonomisinde değişen dengeler. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 7-28.

Tokgöz, O. (1981). *Temel gazetecilik*. Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın ve Yayın Yüksekokulu Basımevi.

- Tolan, V. (Ed.). (2013). *Medieval Christian perceptions of Islam*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315023281>
- Tonnesson, S. (2006). Oryantalizm, oksidantalizm ve ötekini tanımak (Çev. N.Güney) *Marife*, 6(3), 357-366.
- Topdemir, H. G. (Mayıs, 2013). Coğrafi Keşifler. *Bilim ve Teknik Dergisi*, 90-93. <https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/pdf/mayis-2013>
- Tosun, C. (2016). Alman medyasında Müslüman kadın algısı. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 19(49, Kadın Özel Sayısı), 255-269. <https://doi.org/10.15745/da.267278>
- Turanlı, E. (2008). *11 Eylül 2001 terör saldırısına ilişkin gazete yazı türlerinin içerik analizi* (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turanlı, G. (2017). Edward Said'in Oryantalist söylem analizi. *Şarkiyat Mecmuası*, (30), 101-119.
- Turner, B. S. (2003). *Oryantalizm, postmodernizm ve globalizm* (2. Baskı) (Çev. İ. Kapaklıkaya). Anka Yayınları.
- Uludağ, İ. (1978). Uluslararası petrol sorununda son gelişmeler. *Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 7(1-2), 21-49.
- Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi [UHİM] (2015). Avrupa'da Yükselen Ayrımcılık Nefret, İslamofobi ve Irkçılık. H. Türkan (Ed.) <https://www.uhim.org/Uploads/GenelDosya/avrupada-yukselen-ayrimcilik-nefret-islamofobi-ve-irkcilik-65-d.pdf>
- Üçok, B. (1968). *İslam tarihi Emeviler- Abbasiler*. Sevinç Matbaası.
- Ünlütürk, Ö. (2015). "İrk" kavramının tarihsel gelişimi ve adli antropolojide kullanımı. *Antropoloji*, (29), 93-116. DOI: 10.1501/antro_00000000313
- Ünver, C. O. (2012). Dönerci cinayetleri: Son gelişmeler ışığında Almanya'da Türklere yönelik ırkçı şiddetin siyasal sonuçları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 92-106.
- Walz, L. H. (1982). Siyonizm ve ırkçılık: Çelişen görüngüler ve algılamalar. İçinde T. Ataöv (Çev. ve Yay. Haz.), *Siyonizm ve ırkçılık* (ss. 17-28). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Watt, D.C. (2000). The proper study of propaganda. *Intelligence and National Security*, 15(4), 143-163. <https://doi.org/10.1080/02684520008432632>
- Watt, W. M. (1992). Oryantalistlerin İslam araştırmaları (Çev. T. Küçükcan). *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (7), 411-422.
- Welch, D. (2002). *The Third Reich politics and propaganda* (2. Baskı). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203930144>
- West, C. (2002). A genealogy of modern racism. İçinde P. Essed & D. T. Goldberg (Ed.), *Race critical theories text and context* (ss. 90-112), Blackwell Publishing.
- Wette, W. (1977). NS-propaganda und kriegsbereitschaft der Deutschen Bis 1936. *Francia*, 5, 567-590.

Wheeler, E.A. (2002). And, does it Matter if he was Racist?: Deconstructing concepts in psychology. *Race, Gender and Class*, 9(4), 33-44.

Withers, C. W.J. (2007). *Placing the Enlightenment thinking geographically about the age of reason*. The university of Chicago Press.

Qualter, T. H. (1980). Propaganda teorisi ve propagandanın gelişimi (Çev. Ü. Oskay). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(1), 255-307. DOI: 10.1501/SBFder_0000001406

Vreese, C. (2005). News framing: Theory and typology. *Information Design Journal*, 13(1). 51-62. DOI:10.1075/idjdd.13.1.06vre

Yağlı, S. (2009). Direne(meye)n aktörlerin galibiyetsiz savaşımı: gerçeklik ve medyadaki inşası. İçinde İ. Parlak (Ed.), *Medyada gerçekliğin inşası: Türk medya söylemine eleştirel bir bakış* (ss.1-76). Çizgi Kitabevi

Yanarışık, O. (2013). Yükselen ırkçılık ve İslamofobi gölgesinde yaşayan Avrupa Türkleri: Almanya örneği. *Yeni Türkiye Dergisi*, 54, 2911-2917.

Yardım, M. (2017). Aşırı sağ ve çokkültürlük: Avrupa’da ötekileştirilen “Göçmenler” *Akademik İncelemeler Dergisi*, 12(2), 217-234.

Yel, A. M. (2018). Medya ve sinemada temsil edilme biçimleriyle İslam karşıtlığı. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 5-16.

Yılmaz, F. (2008). *Avrupa’da ırkçılık ve yabancı düşmanlığı*. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları.

Yılmaz, M. (2017). Bir terimin arkeolojisi: Antisemitizmin teolojik ve politik tarihi. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(2), 1181-1216. <https://doi.org/10.18505/cuid.343001>

Yılmaz, N. (2013). Weimar dönemi ve öncesinde meydana gelen siyasi çekişmeler ve ekonomik krizlerin Alman Sosyal Demokrat Partisi bağlamında bir değerlendirmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 73-87. DOI NO: 10.5578/JSS.6241.

Yoloğlu, N. (1997). Almanya’da basın. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5(5), 95-114.

Yüksel, A.T. (1996). Bazı Batılı araştırmacılara göre ilk İslam fetihleri. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(6), 169-195.

Çevrimiçi Kaynaklar

All You Can Read. (t.y.). *Top 30 German newspapers & news sites*. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://www.allyoucanread.com/german-newspapers/> adresinden erişildi.

Almanya’nın Türkiye’deki Dış Temsilcilikleri. (t.y.) *Alman televizyon kanalları*. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/themen/04-Presse/-/1796876> adresinden erişildi.

Almanya’nın Türkiye’deki Dış Temsilcilikleri. (t.y.) *Alman gazete ve dergileri*. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/themen/04-Presse/-/1796874?view=> adresinden erişildi.

Altuntaş, A. (2021, 10 Mart). İsveç'te göçmen karşıtı partinin milletvekili İslam'a hakaret etti. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/isvecte-gocmen-karsiti-partinin-milletvekili-islama-hakaret-etti/2171356>

Anadolu Ajansı (2015, 30 Ocak). PEGIDA'nın merkezinde camiye çirkin saldırı. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/pegidanin-merkezinde-camiye-cirkin-saldiri/79183>

Başay, E. (2021, 19 Ağustos). Almanya'da Yargıtay NSU davasında baş sanık Beate Zschäpe ile iki sanık hakkındaki kararları onadı. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanya-yargitay-nsu-davasinda-bas-sanik-beate-zschape-ile-iki-sanik-hakkındaki-kararları-onadı/2340025>

BBC. (2011, 7 Eylül). 2004: Madrid train attacks. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-14666717>

BBC News Türkçe. (2020, 29 Ekim). Fransa'nın Nice şehrinde bıçaklı saldırı düzenlendi: Üç kişi öldü, çok sayıda kişi yaralandı. *BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54731212>

BBC News Türkçe. (2017, 23 Mayıs). Manchester Arena saldırısı hakkında ne biliyoruz?. *BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40012147#anchor1>

BBC News Türkçe. (2016, 22 Aralık). Berlin'deki Noel pazarı saldırısı ile ilgili neler biliniyor?. *BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38402846>

Bild. (2020a, 21 Şubat). Seehofer nimmt Waffenbesitzer ins Visier. *Bild*. <https://www.bild.de/politik/inland/politik-inland/hanau-terror-innenminister-seehofer-loest-sicherheits-alarm-aus-68938500.bild.html>

Bild. (2020b, 21 Şubat). Terrorist nutzte extra Waffen mit schneller Schussfolge. *Bild*. <https://www.bild.de/news/2020/news/terror-in-hanau-schiesserei-tote-verletzte-rechtsradikale-motive-68909822.bild.html>

Bild. (2019, 16 Mart). Machten ihn seine Reisen zum Terroristen?. *Bild*. <https://www.bild.de/news/ausland/news-ausland/attentaeter-von-neuseeland-machten-ihn-seine-reisen-zum-terroristen-60695270.bild.html>

Bild. (2017, 18 Ağustos). „Wir haben keine Angst“. *Bild*. <https://www.bild.de/news/ausland/barcelona-terror/applaus-nach-schweigeminute-in-barcelona-52906342.bild.html>

Bild. (2016, 22 Aralık). Der ISIS-Anschlag von Berlin. *Bild*. <https://www.bild.de/storytelling/topics/terrorberlin/weihnachtsmarkt-terror-anschlag-erklaert-mit-infografiken-49442266.bild.html>

Bild. (t.y.). *Haberlerin ulaşıldığı adres*. 21 Mart 2023 tarihinde <https://www.bild.de> adresinden erişildi.

Cartoxic [@cartoxic] (2021, 30 Kasım). *Sadece fotoğraf çekilmek istemiştin* [Video]. Instagram. <https://www.instagram.com/p/CW6RahTDvbK/>

Decker, F. (2022, 2 Aralık). Kurz und bündig: Die AfD. *BPB*. <https://www.bpb.de/politik/grundfra-gen/parteien-in%20deutschland/211108/afd>

Deutsch Academic. (T.y). *Geschichte des Hörfunks*. 3 Şubat 2022 tarihinde https://de-academic.com/dic.nsf/dewiki/516707#Ausbau_und_Ver.C3.A4nderungen_des_Sendebe_triebs adresinden erişildi.

Deutschland.de. (2019, 2 Mayıs). *News portals from Germany*. <https://www.deutschland.de/en/topic/knowledge/news>

Diamant, J. (2018, 1 Haziran). *Q&A: Measuring attitudes toward Muslims and Jews in Western Europe*. PEW Research Center. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/06/01/qa-measuring-attitudes-toward-muslims-and-jews-in-western-europe/>

Doğru, A. (2020, 16 Aralık). 2015'teki Charlie Hebdo saldırısı sanıklarına 4 yıl ila ömür boyu hapis arasında değişen cezalar verildi. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/2015teki-charlie-hebdo-saldirisi-saniklarina-4-yil-ila-omur-boyu-hapis-arasinda-degis-en-cezalar-verildi/2079424>

DW (2021a, 28 Nisan). Almanya'da Müslümanların nüfusa oranı yüzde 6,5'e yükseldi. *DW*. <https://www.dw.com/tr/almanyada-muสลu-man-lar-in-nu-fusa-orani-yu-zde-65e-yu-kseildi/a-57364937>

DW (2021b, 7 Mayıs). Alman istihbaratı İslam karşıtı hareketi kara listeye aldı. *DW*. <https://www.dw.com/tr/alman-istihbarat%C4%B1-islam-kar%C5%9F%C4%B1t%C4%B1-hareketi-kara-listeye-ald%C4%B1/a-57459449>

DW (2020, 21 Nisan). NSU davasında 93 hafta sonra gerekçeli karar. *DW*. <https://www.dw.com/tr/nsu-davas%C4%B1nda-93-hafta-sonra-gerek%C3%A7eli-karar/a-53199157>

DW (2017, 17 Ağustos). Barcelona'da terör saldırısı. *DW*. <https://www.dw.com/tr/barcelonada-ter%C3%B6r-sald%C4%B1r%C4%B1s%C4%B1/a-40140987>

DW (2005, 7 Temmuz). Londra'da terör dehşeti. *DW*. <https://www.dw.com/tr/londrada-ter%C3%B6r-deh%C5%9Feti/a-2524487>

Elcivan, T. (2022, 3 Ocak). Almanya'da çirkin olay! Müslüman mezarlığı tahrip edildi. *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/almanyada-cirkin-olay-muสลu-man-mezarligi-tahrip-edildi-41973721>

Esen, H. (2017, 18 Ağustos). Avrupa'daki büyük terör saldırıları. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupadaki-buyuk-teror-saldirilari-/886942>

Euronews. (2022, 8 Kasım). Yeni Zelanda'da 51 kişinin öldüğü cami saldırılarını düzenleyen Tarrant, temyize gitti. *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2022/11/08/yeni-zelandada-51-kisinin-oldugu-cami-saldirilarini-duzenleyen-tarrant-temyize-gitti>

Euronews (2021, 10 Nisan). Hz. Muhammed karikatürleri ile tepki çeken İsveçli Lars Vilks trafik kazasında öldü. *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2021/10/04/hz-muhammed-karikaturleri-ile-tepki-ceken-isvecli-lars-vilks-trafik-kazas-nda-oldu>

Euronews (2017, 18 Ağustos). Avrupa'yı kana bulayan büyük terör saldırıları. *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2017/08/18/avrupayi-kana-bulayan-buyuk-teror-saldirilari>

Euro topics. (T.y.) *Avrupa basınına günlük bakış*. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://www.eurotopics.net/tr/142186/medya?search=&country=146386&language=147631&art=0&circulation=0&typ=1#results> adresinden erişildi.

Güngör, İ. (2020, 29 Aralık). Hollanda'da İslam karşıtı Pegida hareketinden çirkin provokasyon. *DHA*. <https://www.dha.com.tr/dunya/hollanda-da-islam-karsiti-pegida-hareketinden-cirkin-provokasyon-1805225>

Habertürk (2020, 18 Şubat). PEGIDA hareketi 200. gösterisini yaptı. *Habertürk*. <https://www.haberturk.com/pegida-hareketi-200-gosterisini-yapti-2586962>

Habertürk (T.y.). 2015 Paris saldırıları. 20 Kasım 2021 tarihinde <https://www.haberturk.com/olay/paris-saldirilari> adresinden erişildi.

Hatip, Y. (2018, 3 Temmuz). Belçika'da Müslüman kızın vücuduna haç çizdiler. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/belcikada-musluman-kizin-vucuduna-hac-cizdiler/1194114>

Hürriyet (2021, 15 Aralık). Fransa'da İslam karşıtı eylemler artmaya devam ediyor. *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/fransada-islam-karsiti-eylemler-artmaya-devam-ediyor-41961287>

Hürriyet (2021, 8 Kasım). Fransa'da 3 camiye İslamofobik saldırı. *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/fransada-3-camiye-islamofobik-saldiri-41934555>

Jackson, P. (2022, 10 Eylül). 11 Eylül saldırıları: 2001'de nasıl düzenlendi, kaç kişi öldü, sonrasında ne oldu?. *BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58462900>

Klöpfer, A. (2020, 25 Şubat). Geheimwaffe Demokratie. *Taz*. <https://Taz.de/Berlin-nach-dem-Anschlag-in-Hanau/!5666787&s=hanau/>

Litschko, K. (2016, 22 Aralık). Was für ein Fiasko. *Taz*. <https://Taz.de/Ermittlungen-nach-dem-Berliner-Anschlag/!5366356&s=Weihnachtsmarkt/>

Özkan, Y. (2019, 7 Temmuz). Müslüman kadının 'peçesini zorla açmak isteyen' Belçikalı gözüaltına alındı. *BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48899569>

Özkan, Y. (2018, 7 Haziran). İslam karşıtı Pegida örgütü Türk camisi önünde domuz çevirmekten son anda vazgeçti. *BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44407609>

Pauli, R. (2017, 21 Ağustos). Umarmungen für den Frieden. *Taz*. <https://Taz.de/Muslime-nach-dem-Anschlag-in-Barcelona/!5440380&s=CAMBRILS/>

PEW Research Center (2017, 29 Kasım). *Europe's Growing Muslim Population*. <https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>

Schiffer, S. (2005, 10 Mayıs). Der Islam in deutschen medien. *Aus Politik und Zeitgeschichte*. <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/29060/der-islam-in-deutschen-medien/>

Scriba, A. (2015, 2 Mayıs). Der Völkische Beobachter. *LEMO Lebendiges Museum Online* <https://www.dhm.de/lemo/kapitel/weimarer-republik/innenpolitik/voelkischer-beobachter.html>

Semrush. (t.y.). *Most Visited Websites by Traffic in Germany for News and Media*. 10 Haziran 2022 tarihinde <https://www.semrush.com/website/top/germany/news-and-media/> adresinden erişildi

Sputnik Türkiye (2016, 25 Mayıs). PEGIDA'ya Kinder paketindeki Türk çocuk fotoğrafı sürprizi. *Sputnik Türkiye*. <https://sputniknews.com.tr/20160525/almanya-kinder-fotograf-pegida-1022966949.html>

Sputnik Türkiye (2016, 22 Mart). Brüksel'deki saldırıları İŞİD üstlendi: 34 ölü. *Sputnik Türkiye*. <https://tr.sputniknews.com/20160322/bruksel-belcika-havalimani-patlama-isid-1021648054.html>

Stringfixer. (T.y.). *Deutscher Fernsehfunk*. 10 Nisan 2022 tarihinde https://stringfixer.com/tr/Deutscher_Fernsehfunk adresinden erişildi.

Süddeutsche (2020a, 21 Şubat). Muslime beklagen latente Unsicherheit und Angst. *Süddeutsche*. <https://www.sueddeutsche.de/panorama/kriminalitaet-osnabrueck-muslime-beklagen-latente-unsicherheit-und-angst-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-200221-99-13229>

Süddeutsche (2020b, 21 Şubat). Psychologe: Psychisch kranke Täter vor Gewalttat auffällig. *Süddeutsche*. <https://www.sueddeutsche.de/panorama/kriminalitaet-darmstadt-psychologe-psychisch-krank-taeter-vor-gewalttat-auffaellig-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-200221-99-11061>

Süddeutsche (2019, 16 Mart). Verdächtiger wollte Angriffe fortsetzen. *Süddeutsche*. <https://www.sueddeutsche.de/politik/terror-christchurch-waffen-gesetz-neuseeland-ardern-1.4370651>

Süddeutsche (2017, 22 Ağustos). Barcelona-Attentäter sollen Anschläge auf Sehenswürdigkeiten geplant haben. *Süddeutsche*. <https://www.sueddeutsche.de/politik/terror-in-spanien-barcelona-attentaeter-sollen-anschlaege-auf-sehenswuerdigkeiten-geplant-haben-1.3637236>

Süddeutsche (2016, 23 Aralık). Irrtümlich Verdächtiger von Berlin: “Wollte meine U-Bahn erwischen”. *Süddeutsche*. <https://www.sueddeutsche.de/panorama/anschlag-auf-weihnachtsmarkt-irrtuemlich-verdaechtigter-von-berlin-rannte-und-wollte-meine-u-bahn-erwischen-1.3309245>

Süddeutsche. (t.y.). *Haberlerin ulaşıldığı adres*. 21 Mart 2023 tarihinde <https://www.sueddeutsche.de> adresinden erişildi.

Şipar, N. (2013, 13 Mart). Medyada Müslüman imajı olumsuz. *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/tr/medyada-m%C3%BCsl%C3%BCman-imaj%C4%B1-olumsuz/a-16667568>

Taz. (t.y.). *Haberlerin ulaşıldığı adres*. 21 Mart 2023 tarihinde <https://taz.de> adresinden erişildi.

TDK (t.y.) *Grotesk*. 4 Mayıs 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişildi.

United States Holocaust Memorial Museum. (t.y.a.) *The Nuremberg Race Laws*. Holocaust Encyclopedia. 14 Nisan 2022 tarihinde <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-nuremberg-race-laws> adresinden erişildi.

United States Holocaust Memorial Museum. (t.y.b.) *Kurbanların tespit edilmesi*. Holocaust Encyclopedia. 14 Nisan 2022 tarihinde <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/locating-the-victims> adresinden erişildi.

United States Holocaust Memorial Museum. (t.y.c.) *Kristallnacht*. Holocaust Encyclopedia. 14 Nisan 2022 tarihinden <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/kristallnacht> adresinden erişildi.

United States Holocaust Memorial Museum. (t.y.d.) *Nazi Kampları*. Holocaust Encyclopedia. 14 Nisan 2022 tarihinde <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/nazi-camps> adresinden erişildi.

United States Holocaust Memorial Museum. (t.y.e.) *Nazi Propagandası*. Holocaust Encyclopedia. 14 Nisan 2022 tarihinde <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/nazi-propaganda> adresinden erişildi.

Uzundere, Ş. (2022, 8 Kasım). Yeni Zelanda’da 2019’da Nur Camisi’ne düzenlenen terör saldırısının faili temyize gitti. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yeni-zelanda-da-2019da-nur-camisine-duzenlenen-teror-saldirisinin-faili-temyize-gitti/2732272>

Walterlin, U. (2019, 16 Mart). “Monster” des Mordes angeklagt. *Taz*. <https://taz.de/Rechtsextremer-Terror-in-Neuseeland/!5580884/>

Wilke, J. (2011, 8 Haziran). *Vom barden zum blogger: Die entwicklung der massenmedien*. Bundeszentrale für Politische Bildung. <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/izpb/7490/vom-barden-zum-blogger-die-entwicklung-der-massenmedien/>

Zeit Online. (2020, 24 Şubat). Polizeiverband gegen Debatte über Waffenrecht. *Zeit Online*. <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2020-02/hanau-anschlag-bund-deutscher-kriminalbeamter>

Zeit Online. (2019, 16 Mart). Polizei findet weiteres Anschlagsopfer. *Zeit Online*. <https://www.zeit.de/gesellschaft/zeitgeschehen/2019-03/christchurch-terror-attentat-weiteres-opfer>

Zeit Online. (2016, 24 Aralık). Tunesische Polizei nimmt drei Männer fest. *Zeit Online*. <https://www.zeit.de/gesellschaft/zeitgeschehen/2016-12/anschlag-berlin-verdaechtige-festgenommen-tunesien-anis-amri-terrorzelle>

Zeit Online. (2017, 23 Ağustos). Richter stoppte Abschiebung von Imam Es Satty. *Zeit* Online. <https://www.zeit.de/politik/ausland/2017-08/anschlag-barcelona-richter-stoppt-abschiebung-imam-es-satty-2015>

Zeit. (t.y.). *Haberlerin ulaşıldığı adres*. 21 Mart 2023__[tarihinde https://www.zeit.de/index](https://www.zeit.de/index) adresinden erişildi.

9GAG (2017, 26 Kasım). *The truth about Islam*. [Görsel ekli] [Durum güncellemesi]. Facebook. <https://9gag.com/gag/a7DgYgq>

EKLER

Ek 1. Almanca Kelime/Cümlelerle İlgili Yeminli Tercüman Belgesi

Bu çalışmada birebir kullanılan Almanca sözcük ve cümleler, yeminli tercüman denetiminden geçmiştir. Tezin basılı halinde tercüman onayına ilişkin belge ibraz edilmiştir.

